FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Tereza Marčíková

Dospívání a dospělost v Čechách

(Vynořující se dospělost očima mladých lidí a jejich matek)

Growing up and adulthood in the Czech Republic

(Emerging adulthood through the eyes of emerging adults and their mothers)

Studijní obor: Kulturologie
Studijní program: Obecná teorie a dějiny umění a kultury

Vedoucí disertační práce: PhDr. Václav Soukup, CSc.

2011

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 30.7.2011 Mgr. Tereza Marčíková

Poděkování

Děkuji mému školiteli PhDr. Václavu Soukupovi, CSc. za trpělivost a důvěru. Dále děkuji Mgr. Janu Hellerovi za pečlivou a nedocenitelnou pomoc s formální úpravou práce a za psychickou podporu, Mgr. Monice Chalupové za pomoc s analýzou dat a všem respondentům a respondentkám, bez jejichž ochoty vypovídat by tato práce nevznikla.

Abstrakt

Předkládaná disertační práce se zaměřuje na proces přechodu do dospělosti očima mladých lidí a očima jejich matek. Výzkumná studie se opírá o teorii J.J. Arnetta, který identifikoval nové vývojové období „emerging adulthood“ [Arnett, 1998]. Na průběh dospívání se díváme ze tří perspektiv: Vývojově psychologické, sociologické a kulturně-antropologické. Popis jednotlivých období spojených s přechodem do dospělosti je rozšířen o kontext rodiny, ve které je mladý člověk vychováván a kultury, ve které vyrůstá. Představením těchto tří perspektiv v první části vytváříme teoretický rámec pro empirickou část.

V empirické části prezentujeme vlastní kvalitativní studii. Výzkum probíhal formou polostrukturovaného hloubkového rozhovoru s mladými Čechy a Češkami a jejich matkami. Naším cílem bylo porozumět tomu, jak vnímají mladí lidé ve věku od 18 do 30 let pojem dospělost a jak by popsali vlastní proces dospívání. Chtěli jsme zjistit, zda mladí Češi vykazují znaky období „emerging adulthood“. Zajímalo nás, jaký vliv má na dospívání vztah s matkou, způsob výchovy a kulturní kontext. Matek jsme se tázali, co pro ně znamená pojem dospělost, jak posuzují dospělost u svých dětí, které okamžiky byly podle jejich názoru pro děti důležité a jak by popsaly vývoj jejich vzájemného vztahu a styl výchovy. Naším cílem bylo zjistit, jestli se pohled na přechod do dospělosti očima mladých a očima matek liší. Konečně naší poslední otázkou bylo, jestli existují česká kulturní specifika procesu dospívání.

Výsledky ukázaly, že dospělost je mladými vnímána jako vnitřní pocit spojený se získáním a přijetím určitých vlastností a schopností, mezi nimiž je nejdůležitější zodpovědnost. Očima matek je dospělost spjata spíše s vnějšími znaky, hlavně se znalostí společenských norem a s takovým chováním, které je s nimi v souladu. Hlavními mezníky na cestě k dospělosti jsou podle mladých vztahové zkušenosti, okamžiky spojené s dosažením cílů a sebepoznávací zážitky. Podle matek byly pro jejich děti nejdůležitější krizové situace. Vývoj vztahu mladého jedince a matky lze rozdělit na přirozený a krizový vývoj. Přirozený vývoj probíhá na bázi postupného rozvolňování vztahu a přeměny nerovné pozice v rovnocenný vztah. V krizovém vývoji dojde k náhlé záměně rolí a k předčasné dospělosti, která je často křehká a nevyrovnaná. Výchova usnadňující přechod do dospělosti je podle obou skupin založena na pevných a dostatečně širokých hranicích, v rámci nichž je dítěti ponechána svoboda. Vstup do dospělosti komplikuje příliš silná emocionální vazba nebo naopak přehnaná volnost. Ukázalo se, že s věkem klesá atraktivita dospělosti. Zatímco pro mladé lidi je dospělost spjata s optimismem, nadějí a pocitem nekonečných možností, matky vnímají dospělost ambivalentně. Vedle pozitivních zážitků, mezi nimiž dominuje mateřství, pro ně dospělost představuje období vyrovnávání se s neúspěchy a životními ztrátami. Pro českou kulturu nebyla ve srovnání se zahraničím zjištěna žádná specifika.

Abstract

The presented dissertation focuses on the process of transition into adulthood through the eyes of young people and the eyes of their mothers. The research study is based on the theory of J.J. Arnett, who identified a new development period "emerging adulthood" [Arnett, 1998]. We use three different perspectives to look at the process of transition into the adulthood: Developmental psychological, sociological and cultural-anthropological. Description of each period associated with the transition to adulthood is extended by the context of a family in which a young person is raised, and by a culture in which the person grows. By introducting these three perspectives in the first part we are creating a theoretical framework for the empirical part of our work.

In the empirical part the qualitative study is presented. As the research method semistructured in-depth interview with young Czechs and their mothers was used. Our goal was to understand the perception of the notion of adulthood by young people aged 18 to 30 years and the way they describe their own process of transition into the adulthood. We wanted to determine whether young Czechs show signs of "emerging adulthood." We were also interested in how the relationship between a mother and her offspring, the upbringing, and the cultural context influence the adolesccence. We ask the mothers what the term aduldhood means to them, how they judge the aduldhood in their own children, what in their opinion were the important moments to their children, and how would they descripe the evolution of their relationship and style of the upbringing. Our aim was to determine whether the view of the transition to adulthood through the eyes of young and through the eyes of their mothers differ. Finally, our last issue was whether there were some specific cultural features of cultural transition into adulthood in Czech young people.

The results showed that the young perceived the aduldhood as an inner feeling associated with the acquisition of certain properties and abilities, among which the most important is responsibility. Through the eyes of their mothers the adulthood is associated more with external characters, especially with the knowledge of social norms and a behavior that is consistent with them. The most significant moments on the path to adulthood, according to the young, are the experiences with relationships, moments associated with the achievement of goals and experiences with introspection. According to the mothers, the crisis were the most important moments for their children. The relationship between an individual and her mother can have natural or critical development. Natural development is based on the gradual transformation of the unequal relationship to the relationship of equals. The critical development occurs when the roles of a parent and an offspring are reversed and leads an early adulthood, which is often fragile and unbalanced. According to both groups, an upbringing that is consistent with the natural development and that facilitate the transition to adulthood is based on solid and sufficiently broad borders, within which the child is given freedom. Further, the entrance into adulthood is complicated by too strong an emotional bond or, conversely, excessive freedom. It turned out that attractivity of aduldhood declines with age. While young people associate adulthood with optimism, hope and a sense of endless possibilities, mothers perceived it ambivalently. Besides the positive experiences, among which is motherhood dominated, to the mothers adulthood is a period of coping with life's setbacks and losses. No specifics of the Czech culture compared to other countries were found.

Obsah

I Teoretická část 1

Úvod 2

1 Přechod do dospělosti z hlediska vývojových období 4
- 1.1 Adolescence . . . 4
  - 1.1.1 Časové vymezení a definice adolescence . . . 4
  - 1.1.2 Popis adolescence z hlediska vývojových úkolů . . . 5
- 1.2 Mladá dospělost . . . 8
  - 1.2.1 Časové vymezení a kritéria dospělosti . . . 8
  - 1.2.2 Popis mladé dospělosti . . . 9
- 1.3 Teorie vynořující se dospělosti . . . 11
  - 1.3.1 Předchůdci teorie . . . 11
  - 1.3.2 Východiska pro vznik teorie . . . 11
  - 1.3.3 Popis období vynořující se dospělosti . . . 14

2 Přechod do dospělosti v kontextu rodiny 17
- 2.1 Vzájemné vztahy v období adolescence . . . 17
  - 2.1.1 Rodiče versus děti . . . 17
  - 2.1.2 Děti versus rodiče . . . 19
- 2.2 Vzájemné vztahy v období vynořující se dospělosti . . . 20
- 2.3 Vliv původní rodiny a výchovy na průběh dospívání . . . 23

3 Přechod do dospělosti v kontextu kultury 27
- 3.1 Iniciační rituály . . . 27
  - 3.1.1 Iniciační rituály v dějinách západní společnosti . . . 29
  - 3.1.2 Iniciační rituály v české a francouzské kultuře – výsledky výzkumu . . . 30
- 3.2 Vliv kultury a globalizace v konceptu vynořující se dospělosti . . . 34
  - 3.2.1 Vynořující se dospělost v Evropě . . . 34
  - 3.2.2 Vynořující se dospělost u minoritních kultur . . . 37
  - 3.2.3 Vliv globalizace na průběh dospívání . . . 38
- 3.3 Dospívání v české kultuře na přelomu 20. a 21. století . . . 40
  - 3.3.1 Některé statistické údaje ČR na přelomu 20. a 21. století . . . 41
  - 3.3.2 Vynořující se dospělost v Čechách . . . 41

II Empirická část **44**

4 Metodologie výzkumu **45**
4.1 Východiska výzkumu . . . 45
4.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky . . . 45
4.3 Výzkumný soubor . . . 46
4.3.1 Kritéria výběru . . . 46
4.3.2 Respondenti . . . 46
4.4 Metoda . . . 48
4.4.1 Volba metody . . . 48
4.4.2 Průběh výzkumu . . . 48
4.5 Analýza dat . . . 49
4.5.1 Kontrola validity spojená s analýzou dat . . . 50

5 Výsledky výzkumu **51**
5.1 Analýza dvojic . . . 51
5.1.1 Táňa . . . 51
5.1.2 Tomáš . . . 56
5.1.3 Katka . . . 59
5.1.4 Radek . . . 64
5.1.5 Jan . . . 67
5.1.6 Romana . . . 70
5.1.7 Pavel . . . 75
5.1.8 Kristýna . . . 79
5.2 Analýza skupiny „mladých“ . . . 83
5.2.1 Obecné pojetí dospělosti . . . 83
5.2.2 Můj proces dospívání . . . 90
5.2.3 Vztah s matkou během přechodu do dospělosti . . . 98
5.3 Analýza skupiny matek . . . 105
5.3.1 Obecné pojetí dospělosti . . . 106
5.3.2 Dospělost u mého dítěte . . . 113
5.3.3 Vztah s dítětem během přechodu do dospělosti . . . 120
5.4 Souhrn a komparace výsledků obou skupin . . . 126

6 Diskuze **133**
6.1 Metodologie . . . 133
6.2 Výsledky výzkumu . . . 134
6.3 Možnosti aplikace . . . 136

Závěr **137**

III Přílohy **138**

Literatura **176**

Seznam obrázků

5.1 Diagram mladí: Co je to dospělost 85
5.2 Diagram mladí: Dospělost, nedospělost, hranice 90
5.3 Diagram matky: Co je to dospělost 106
5.4 Diagram matky: Dospělost, nedospělost, hranice 115
5.5 Mladí vs. matky: Co je to dospělost 128
5.6 Mladí vs. matky: Dospělost, nedospělost, hranice 129
5.7 Vztah dítěte a matky: Přirozený vývoj 130
5.8 Vztah dítěte a matky: Krizový vývoj 131

6.1 Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu 141

Seznam tabulek

1.1 Stavy identity dle Marcii (upraveno dle Macek, 2003) 6
1.2 Kritéria dospělosti: Pořadí podle důležitosti (Arnett, 1998) 13

2.1 Kritéria pro dosažení dospělosti u mladých lidí, jejich matek a otců 21
2.2 Rozdíly mezi autokratickou, demokratickou a liberální výchovou (Čáp, 1993) . 25

3.1 Komparace iniciačních rituálů v Čechách a ve Francii 32
3.2 Komparace kroků k dospělosti u českých a francouzských respondentů 33
3.3 Medián věku svatby ve vybraných evropských zemích a v USA v roce 1980 a 2000 35
3.4 Celková míra porodnosti ve vybraných evropských zemích 36
3.5 Souvislost demografických charakteristik se subjektivním vývojovým statutem u mladých Čechů. 43

4.1 Skupina děti 47
4.2 Skupina matky 48

5.1 Mladí: Obecné pojetí dospělosti 84
5.2 Mladí: Můj proces dospívání 91
5.3 Mladí: Cítím se být dospělý/á? 92
5.4 Mladí: Vztah s matkou v kontextu dospělosti 99
5.5 Matky: Obecné pojetí dospělosti 107
5.6 Matky: Dospělost u mého dítěte 114
5.7 Matky: Je dospělý/á? 115
5.8 Matky: Vztah s dítětem v kontextu dospělosti 121

6.2 Orientační okruh otázek pro vedení interview (skupina mladí) 139
6.4 Orientační okruh otázek pro vedení interview (skupina matky) 140

I

Teoretická část

Úvod

„Opilí od radosti
si sami trochu lžeme,
že zkouškou dospělosti
opravdu dospějeme.“

Karel Kryl, Zkouška dospělosti

Disertační práce je zaměřena na problematiku přechodu do dospělosti. Dospělost je téma velmi široké a souvisí s celou řadou faktorů. Snadno se v něm dá utopit. Je tomu tak proto, že samotný pojem dospělost je nejasný a vypůjčují si jej ve svých teoriích různé společenskovědní disciplíny: Psychologie, sociologie, pedagogika, kulturní antropologie, etnologie a mnohé další.

Dospělost je však také téma lidové, objevuje se v médiích, filmech, literatuře nebo se o něm zpívá v písních, jak dokazuje úvodní citát písně Karla Kryla. Všichni jsme si tím totiž prošli nebo právě procházíme. Vlastní přechod do dospělosti stál přirozeně i u zrodu mé motivace zabývat se touto problematikou více do hloubky a s užitím vědeckých metod.

Jedná se o téma velmi aktuální. Úzce souvisí se společenskými otázkami poslední doby jako jsou oddalování manželství a rodičovství, fenomén singles, stárnutí populace či zvyšující se kriminalita mládeže a abusus drog.

Tam, kde dříve končila adolescence a začínala dospělost, nastává dnes jakési neurčité období. Dříve se v hovorové řeči užíval výraz „zastydlá puberta“ pro ty jedince, kteří se v určitém věku nechovali tak, jak se sluší a patří - tedy neženili se a nevdávali, nenastupovali do práce a nepřiváděli na svět potomky. Jenže ani tento výraz nesedí, protože dnes takto „zastydne“ většina mladých vysokoškoláků. Místo toho, aby spořádaně nastoupili cestu dospělých a přijali tradiční model života, se rozhodnou studovat další školu nebo odjedou na několik let do světa poznat sami sebe. Proč? Stojíme na prahu zásadní společenské změny? Je manželství a rodičovství přežitek? Nebo se vše jen odsouvá do pozdějšího věku? Jedná se o důsledek politického a kulturního převratu v naší zemi po roce 1989? Na některé z těchto otázek se touto prací pokusíme odpovědět.

Vzhledem k avizované šíři tématu bylo nutné specifikovat oblast zájmu. V naší studii jsme se rozhodli zúžit problematiku přechodu do dospělosti na srovnání úhlů pohledu mladých lidí a jejich matek. Očekávali jsme, že tím mimo jiné získáme informaci o tom, jak se česká společnost vyvíjí a jak se jednotlivé generace liší.

Disertační práce se tradičně skládá z části teoretické a empirické. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol: Přechod do dospělosti z hlediska vývojových období, přechod do dospělosti v kontextu rodiny a přechod do dospělosti v kontextu kultury. V první kapitole popisujeme vývojová období, která jsou spojována s přechodem do dospělosti — adolescenci, mladou dospělost a nově vytvořenou koncepci vynořující se dospělosti. V druhé kapitole se zaměřujeme na charakteristiku vztahu mezi rodiči a dětmi v období přechodu do dospělosti. Konečně ve třetí kapitole se na problematiku dospívání díváme očima jiných kultur a uvádíme specifika kultury české.

V empirické části pokračujeme v trendu nastaveném od počátku tohoto století J. J. Arnettem, který se začal více zajímat o to, jak vnímají přechod do dospělosti samotní mladí. Empirická část je rozdělena do tří kapitol: Metodologie výzkumu, výsledky výzkumu a diskuze. V kapitole metodologie shrnujeme východiska výzkumu, klademe si výzkumné cíle a popisujeme výzkumný soubor a užité metody. V další kapitole prezentujeme vlastní výsledky získané vícestupňovou analýzou dat. Konečně v diskuzi se snažíme kriticky zhodnotit naše zjištění a poukázat na některé rezervy výzkumu.

1 Přechod do dospělosti z hlediska vývojových období

Tak nějak málo tančím,
zpívám, brečím, líbám,
marně si hledám tep,
jsem prý dospělý a to je svět,
když je ti přes třicet.“

kapela Kryštof, Tak nějak málo tančím

Otázkou, jak rozdělit vývoj života člověka do charakteristických stádií, se vědci zabývali po staletí. Arnett a Galambos uvádějí některé vývojové teorie ve svém souhrnném článku [Arnett and Galambos, 2003]. Dle autorů existuje v Talmudu část napsaná více než před dvěma tisíci lety, kde je nastíněn vývoj člověka od pěti do sta let. Jinou teorii přináší řecký básník Solon žijící v 7. století před Kristem, který popisuje deset etap života, z nichž každá trvá sedm let. Všeobecně známá je teorie Sigmunda Freuda, který se zaměřil na období dětství, neboť se dle jeho názoru v dospělosti již nic podstatného nestane. Také Erik Erikson se dostal do povědomí širší veřejnosti se svou hypotézou o plnění vývojových úkolů během celého lidského života [Erikson, 1994].

K přechodu do dospělosti dochází v moderní západní společnosti přibližně mezi 18 a 30 lety. V této kapitole si popíšeme jednotlivá období, která do tohoto rozmězí spadají: Adolescenci, mladou dospělost a konečně nové vývojové období zachycené v teorii J.J. Arnetta, emerging adulthood (neboli vynořující se dospělost).

1.1 Adolescence

1.1.1 Časové vymezení a definice adolescence

Adolescence byla obvykle popisována jako ten úsek života, během kterého člověk přecházel z dětství do dospělosti, tedy jako určité tranzitní stadium. Termín je odvozen z latinského slovesa *adolescere*, jež znamená dorůstat, dospívat, mohutnět, a poprvé byl v tomto významu použit ve 13. století [Coslin, 2002].

Časové vymezení stejně jako konkrétní charakteristika tohoto období se však u jednotlivých autorů různí. Vágnerová ji odděluje od puberty a definuje jako „(...) období, v němž jedinec pokračuje ve vytváření své identity“ a datuje ji od 15 do 20 let s určitou interindividuální variabilitou [Vágnerová, 1996][1]. Langmeier a Krejčířová rozdělují dospívání na pubescenci (od 11 do 15 let) a adolescenci (od 15 do 20–22 let) a definují ji operacionálně jako období, kdy se „(...) postupně dosahuje plné reprodukční zralosti a dokončuje se tělesný růst“, současně se

[1] s. 295

„(...) mění postavení jedince ve společnosti (...), začínají častější a hlubší erotické vztahy, mění se zásadně sebepojetí“ [Langmeier, 1998][2]. Oproti tomu Macek rozumí adolescencí celé období mezi dětství a dospělostí (tedy včetně puberty) a rozděluje ji na časnou adolescenci (10,11–13 let), střední adolescenci (14–16 let) a pozdní adolescenci (17–20 let). Charakterizuje ji jako most mezi dětstvím a dospělostí [Macek, 2003]. Příhoda rozděluje celé dospívání na pubescenci (11–15 let), postpubescenci (15–20 let) a mecitmu (20–30 let) [Příhoda, 1983]. Kuric uvádí jako dolní hranici adolescence 15–16 let, jako horní hranici 18–21 let [Kuric, 1986].

Pro srovnání uvádíme teorii Sheehyové, která období mezi 18ti a 30ti lety nazývá souhrnně „prozatímní dospělost“ [Sheehy, 1999]. Současnou americkou populaci v uvedeném věku popisuje takto: „Většina mladých lidí vytáhne kořeny až po pětadvacítce a skoro do třiceti zůstávají v provizorní dospělosti a posunují tak všechna ostatní období až o deset let“ [Sheehy, 1999][3].

1.1.2 Popis adolescence z hlediska vývojových úkolů

Adolescence je obvykle popisována z hlediska změn v různých oblastech života jedince. Nejčastěji bývají tyto změny rozděleny na biologické či fyziologické, kognitivní, emocionální a sociální. Zjednodušeně řečeno, v průběhu adolescentního vývoje se jedinec mění po tělesné stránce, rozvíjí se jeho poznávací procesy (tomuto tématu se zvláště věnoval J. Piaget), dochází k diferenciaci citových zážitků, rozvíjí se vyšší city [Macek, 2003] a konečně mění se status jedince ve společnosti, neboli to, jak je vnímán svým sociálním okolím. My se zde nebudeme zabývat všemi uvedenými změnami, pro zájemce je tato část více rozpracována v předcházející diplomové práci [Marčíková, 2007]. Soustředíme se na změny psychosociální, neboť ty jsou zvláště důležité z hlediska tématu naší práce a navazující empirické části.

Vývojové úkoly adolescence

Adolescence bývá mnohými autory popisována skrze vývojové úkoly, které má mladý člověk splnit. Havighurst (1953)[4] specifikuje pro období adolescence (12 – 18 let) tyto vývojové úkoly:

- přijetí vlastního těla
- osvojení si mužské či ženské sociální role
- dosažení emocionální nezávislosti na rodičích
- schopnost navazovat zralé vztahy s vrstevníky obou pohlaví
- příprava na manželství a rodinný život
- příprava na budoucí povolání
- nastolení vlastních hodnot a etického systému života
- snaha o sociální zodpovědnost

Dle E. Eriksona je základním vývojovým úkolem adolescence hledání a formování identity [Erikson, 1996]. Eriksonova teorie je založena na hypotéze, že v každém vývojovém období člověka dochází ke specifickému konfliktu, ve kterém jedinec buď obstojí a posune se dál

[2] s. 139
[3] s. 61
[4] in Lemme, 2002

nebo selže. V období adolescence dochází ke konfliktu identity versus zmatení rolí. Stadium adolescence je jakýmsi mezníkem, kde jsou obsaženy jak konflikty předcházejících období (nyní na jiné úrovni), tak implicitně i konflikty budoucí. Je to způsobeno tím, že se kombinuje rychlý tělesný růst a současně pohlavní vyspívání. Všechny doposud vybudované jistoty se stávají ve světle nových zkušeností problematické. Autor k tomu dodává: „Rostoucí a vyvíjející se mladí lidé, kteří se musí vyrovnávat s touto vnitřní fyziologickou revolucí i se zřejmými úkoly dospělých, jež na ně čekají, dělají si nyní především starost o to, jak se jeví v očích ostatních ve srovnání s tím, co sami o sobě cítí“ [Erikson, 1996][5]. V ideálním případě dojde k vybudování ego-identity. Pokud se však nepodaří toto stadium překlenout, dochází ke zmatení rolí. Rovnováha mladých lidí je narušována neschopností najít trvalou identitu v povolání. Aby se s tím dokázali vyrovnat, identifikují se s hrdiny skupin a davů a někdy tím svou totožnost úplně ztrácí. Taková je i adolescentní láska, která představuje pokus dospět k vlastní identitě projekcí svého roztříštěného obrazu do druhých a jeho odrazem zpět. V rámci tohoto období hovoří Erikson o psychosociálním moratoriu, „(...) stadiu mezi dětstvím a dospělostí, mezi morálkou, kterou si osvojilo dítě, a etikou, kterou si má vytvořit dospělý“ [Erikson, 1996][6].

Eriksonovův koncept identity rozšířil James Marcia [Marcia, 1966]. Autor popsal čtyři různá stádia identity na základě klíčových pojmů závazek (commitment) a krize (crisis, exploration). Krize představuje aktivní hledání identity a vyznačuje se zmatkem, nestálostí a napětím. Závazek znamená určitý stupeň osobní investice, okamžik, kdy je potřeba učinit rozhodnutí v důležitých životních oblastech. Kombinací přítomnosti či nepřítomnosti závazku a krize jsou popisovány čtyři možné stavy identity (přehled uvádíme v tabulce 1.1).

Stav identity	**Difúzní, rozptýlená identita** identity diffusion	**Předčasně uzavřená identita** identity foreclosure	**Nezávazná identita** identity moratorium	**Získaná identita** identity achievement
Krize	chybí	chybí	přítomná	přítomná
Závazek	chybí	přítomný	chybí nebo je vágní	přítomný

Tabulka 1.1: Stavy identity dle Marcii (upraveno dle Macek, 2003)

Difúzní identita (identity diffusion) znamená, že jedinec ani neprožívá krizi, ani zatím nepřijal závazky. Záležitosti spojené se sebedefinováním a identitou neřeší, je snadno ovlivnitelný a jeho sebehodnocení je nestabilní, je spíše výrazem srovnávání s ostatními než jasně definovaným sebeobrazem. Předčasně uzavřená identita (identity foreclosure) je typická přijetím závazků bez vlastních zkušeností a krizí. Jedinec se nerozhoduje na základě vlastních zkušeností, experimentování a hledání, ale je pod vlivem rodičů nebo jiných autorit. Moratorium identity (identity moratorium) je stav, kdy jedinec prožívá krizi a je si vědom toho, že musí učinit rozhodnutí, avšak v současnosti toho není schopen a tak to odkládá. Jedná se často o dočasný stav, který

[5] s. 14
[6] s. 15

později vede k dosažení identity. Ve stadiu dosažení identity je přítomná jak krize, tak i závazek. Jedinec prošel obdobím hledání, na jehož základě dospěl k rozhodnutí přijmout závazek. Jeho sebehodnocení je stabilnější, má jasně stanovené hodnoty a ví, kam bude jeho život směřovat. [Marcia, 1966] [Macek, 2003].

Proces formování identity je postupný a výše zmíněná stadia nemusí jít v daném pořadí. Je jen důležité, aby moratorium předcházelo uzavření identity [Macek, 2003].

Psychosociální moratorium představuje mezidobí, kdy se adolescenti ještě nechtějí stát dospělými, proto se snaží tento okamžik oddálit. Podle Vágnerové se může projevit různými způsoby: Odkladem volby definitivní varianty, tedy experimentováním s různými sociálními rolemi a vztahy, což může nakonec vést k chaosu a frustraci. Závažnější variantou je difúzní identita, „(...) zmatení v sobě samém, které vede k různým obranám“ [Vágnerová, 1996][7], například ke ztrátě motivace k jakýmkoliv činnostem (studium, apod.).

Další negativní variantou je „volba negativní identity, která vyjadřuje odmítnutí rolí, nabízených rodinou a společností“ [Vágnerová, 1996][8]. V ideálním případě by však měl jedinec na konci období adolescence dosáhnout „(...) takové identity, která potvrzuje jedinečnost jeho osobnosti a je alespoň přibližně realistická“ [Vágnerová, 1996][9].

Sociální mezníky adolescence

Dle Vágnerové signalizují změnu sociálního postavení v období rané adolescence dva mezníky: Ukončení povinné školní docházky a s tím spojená volba dalšího profesního směřování a získání občanského průkazu v patnácti letech [Vágnerová, 2005]. Macek používá termín tranzitorní body a k tomuto věku přidává ještě možnost beztrestného pohlavního styku, která s sebou přináší zvýšené uvědomění vlastní sexuality a pohlavní role [Macek, 2003]. V mladší adolescenci se přirozeně mění také vztahy jedince s lidmi. Adolescent se začíná vymezovat vůči autoritám. Prostřednictvím polemiky s jejich názory se snaží získat jistotu a rovnoprávnost.

Specifikum české společnosti jsou tzv. „taneční“, neboli kurzy tance a společenské výchovy. Adolescenti se do nich zapisují ve věku okolo šestnácti let. Absolvování prvních plesů může být vnímáno jako symbolické uvedení do společnosti, dívky se jich často účastní v doprovodu své matky, tzv. garde dámy.

V osmnácti letech se adolescenti stávají právně dospělí, získávají všechna uzákoněná práva a povinnosti. Mohou být zaměstnáni bez omezení, svobodně uzavřít sňatek či získat řidičský průkaz [Macek, 2003]. Jedinec je „(...) čím dál víc akceptován jako dospělý a zároveň se od něho očekává i odpovídající chování“ [Vágnerová, 2005][10].

V devatenácti letech většina středoškolských studentů završuje své studium maturitou (tzv. zkouškou dospělosti) a někteří přestupují na vysokou školu. Přestup na vysokou bývá spojen s imatrikulací, slavnostním přijetím do akademické obce [Macek, 2003].

Mezi třiadvaceti a pětadvaceti lety končí vysokoškoláci své studium, což je doprovázeno promocí, slavnostním ukončením studia a obdržením titulu. Mladí lidé následně přestupují do

[7] s. 312
[8] s. 312
[9] s. 313
[10] s. 348

zaměstnání, často uzavírají sňatky. „Absolutorium je obvykle vnímáno jako definitivní konec moratoria“ [Macek, 2003][11].

Vágnerová upozorňuje, že se ve starší adolescenci kvalitativně mění sociální role a společenské požadavky, přičemž zpočátku není zcela jasné, co adolescent smí, musí a co nesmí. Jedinec své postavení teprve hledá [Vágnerová, 2005]. Jako významný mezník uvádí vstup do zaměstnání spojený se vstupem do věkově různorodé skupiny spolupracovníků. „Dospívající se dostává do nových sociálních situací, jimž se musí přizpůsobit a chovat se podle příslušných pravidel“ [Vágnerová, 2005][12]. Starší adolescent získává nové společenské role, z nichž některé jsou základem dospělého života. Patřila by sem zvláště role pracujícího, nezbytná pro získání ekonomické a s ní spojené sociální samostatnosti a partnerská role, jež uspokojuje potřebu blízkého, emočního a sexuálního vztahu. Nástup do zaměstnání přináší ekonomickou soběstačnost, která je často vnímána jako definitivní dosažení dospělosti, zvláště z pohledu rodičů [Vágnerová, 2005].

Langmeier a Krejčířová upozorňují, že v současné společnosti dochází k rozporu mezi sociální rolí a statusem, který může být zvláště viditelný právě u dospívajících. Zatímco jsou po fyzické stránce zralí a očekáváme od nich proto plnění role dospělého, jejich sociální status je v mnoha ohledech nízký. Jelikož nejsou ekonomicky nezávislí, předpokládá se u nich závislé postavení založené na poslušnosti a omezení [Langmeier, 1998].

1.2 Mladá dospělost

Kdy nastane ten moment, ve kterém se z adolescenta stane mladý dospělý? Když překročí hranici 20 let? Později? Je důležitý věk nebo spíše naplnění kritérií dospělosti? A která to jsou?

Chceme-li definovat proces vývoje prostřednictvím stavu, tedy okamžiku dospělosti, pravděpodobně si nakonec budeme muset přiznat, že naše tvrzení je jen omezené a neplatí zcela pro všechny. S touto skutečností se musíme vyrovnat, tak jako řada dalších autorů, jejichž myšlenky si zde uvedeme.

1.2.1 Časové vymezení a kritéria dospělosti

Stejně jako adolescence, také mladá dospělost bývá u různých autorů datována různě, obvykle v návaznosti na období adolescence. Langmeier s Krejčířovou dělí dospělost na časnou (20-25 let), střední (cca do 45let) a pozdní (cca do 60-65 let). Zatímco časná dospělost je „(...) přechodným obdobím mezi adolescencí a plnou dospělostí“, střední dospělost pak „(...) obdobím plné výkonnosti a relativní stability“ [Langmeier, 1998][13]. Švancara uvádí rozdělení na mladou dospělost (20 až 30-32 let), střední dospělost (30-32 až 46-48 let) a starší dospělost neboli presenium (do 60-65 let) [Švancara, 1986]. Sheehyová volí název prozatímní dospělost pro období 18 až 30 let a první dospělost pro věkové rozhraní 30 až 45 let [Sheehy, 1999].

[11] s. 92
[12] s. 348
[13] s. 161

Pro období časné dospělosti je charakteristické: „Upevnění identity dospělého, identifikace s rolí dospělého, produktivní orientace, upřesnění osobních cílů. Nezávislost na rodičích, hledání partnera, zakládání vlastní rodiny. Předběžná volba povolání a postupné získávání odpovědnosti v profesi“ [Langmeier, 1998][14]. Pro střední dospělost: „Další upevnění identity, vrchol produktivity a aktivního vyhledávání životních cílů, posílení odpovědnosti v rolích dospělého. Plná odpovědnost v rodině a při výchově dětí. Posílení odpovědnosti a jasné sledování cílů v povolání, osamostatnění se od dřívějších ’rádců’“ [Langmeier, 1998][15].

Jiným kritériem dospělosti bývá označováno dosažení zralosti [Langmeier, 1998]. Nabízí se otázka, kdy je člověk zralý? „Člověk je zpravidla pokládán za zralého, když po dokončení dospívání přejímá plnou osobní a občanskou odpovědnost, začíná být ekonomicky nezávislý a navíc přispívá k rozmnožování obecných statků, rozvinul plně své osobní zájmy, ustavil legalizovaný vztah k životnímu partnerovi a přejal očekávané výchovné úkoly vůči svým potomkům a na druhé straně se přizpůsobuje svým stárnoucím rodičům“ [Langmeier, 1998][16].

1.2.2 Popis mladé dospělosti

Dle Havighursta (1953)[17] má jedinec v období časné dospělosti (18–35 let) tyto vývojové úkoly:

- vybrat si životního partnera
- naučit se žít s budoucím partnerem
- založit rodinu
- vychovat potomka
- řídit domácnost
- začít pravidelnou pracovní docházku
- plnit občanské povinnosti
- najít vyhovující sociální skupinu [Lemme, 2002][18]

V období adolescence se člověk zaobírá sám sebou a druhé lidi vnímá spíše jako prostředky k nalezení vlastní identity. V mladé dospělosti egocentrismus ustupuje, dospělý člověk se více zajímá o druhé, nežli o sebe. Na rozdíl od adolescence také přestává trávit čas sněním o budoucnosti, namísto toho se stává více pragmatický a střízlivý. Tato doba je charakterizována jako: (...) nástup realismu a extraverze po předchozí adolescentní introverzi“ [Langmeier, 1998][19]. Dospělý jedinec již „(...) poznal své síly i svá omezení a v příznivém případě je plně přijal, je si jist svou identitou a jeho sebehodnocení bývá proto poměrně stabilní a realisticky pozitivní“ [20]. V tomto období prožívá poměrně velkou míru svobody, neboť již není závislý na rodičích a současně není omezen vědomím „zkracující se životní perspektivy“ [21].

[14] s. 161-162
[15] s. 162
[16] s. 162
[17] in Lemme, 2002
[18] s. 60
[19] s. 166
[20] s. 166
[21] s. 167

Švancara oproti tomu uvádí, že mladá dospělost je „(...)období hledání vlastního zaměření, při němž se střetávají vlastní síly a aspirace s reálnými možnostmi“ [Švancara, 1986][22]. Upozorňuje na rozdíly mezi mužem a ženou nacházejícím se v tomto období. Zatímco muž má silnou tendenci se prosazovat a bývá zneklidňován ctižádostí po profesionálním úspěchu, žena má jako nejzávažnější vývojový úkol „(...) sladit povinnosti vyplývající z úlohy manželky a matky s požadavky vlastního povolání“ [Švancara, 1986][23]. Nutno dodat, že tento konflikt rolí se v současné společnosti ještě více vyhrotil a často vede k odkládání manželství i mateřství do pozdějšího věku, v některých případech i k rezignaci z těchto vývojových úkolů.

Dle Eriksona [Erikson, 1994] je možné vstoupit do hlubšího vztahu s druhým pohlavím pouze tehdy, pokud člověk nalezl svou identitu. Vývojovým konfliktem mladé dospělosti je dle autora nalezení intimity ve vztahu oproti pocitu izolace. Intimita není myšlena pouze v sexuální oblasti, ale je vnímána v širším psychologickém smyslu. Pokud se nepodaří takovou intimitu ve vztahu objevit, dochází k izolaci. Ta je vnímána jako: „pohotovost odmítat, izolovat se a ničit takové síly a osoby, jejichž podstata se zdá být pro daného člověka nebezpečná“[Erikson, 1994][24].

Podle Langmeiera a Krejčířové se člověk v dospělosti obvykle realizuje ve třech důležitých oblastech života: V práci, v manželství a v rodičovství [Langmeier, 1998]. Práce je důležitá nejen jako zdroj financí a tedy prostředek k soběstačnosti a nezávislosti, ale také jako místo, kde se člověk setkává se sociálním světem, nachází přátelské vztahy. Další motivací je společenská užitečnost a možnost rozvíjet svůj potenciál. S prací jde ruku v ruce využití volného času. Činnosti, které si jedinec vybere jako své zájmy, přispívají k integraci jeho osobnosti. V adolescenci dospívající obvykle zkouší různé formy trávení volného času, v mladé dospělosti je jedinec podobně jako v ostatních oblastech života více vyhraněný, ví, co ho baví a co mu přináší uspokojení.

Další oblastí je manželství. Předpokladem manželství je dostatečná sebejistota k navázání hlubokého partnerského vztahu. Člověk se v takovém vztahu dokáže „(...) plně otevřít, partnerovi ve všem důvěřovat a v intimním vztahu regredovat k infantilní hravosti a závislosti“ [Langmeier, 1998][25]. Oficiální partnerské svazky naplňují dvě potřeby: Potřebu intimního emočního soužití a touhu mít děti, prožívat radost z jejich vývoje [Langmeier, 1998]. Langmeier s Krejčířovou upozorňují, že šťastné manželství a uspokojující rodinný život přispívají velkou měrou k pocitu smysluplné minulosti, spokojené přítomnosti i budoucích perspektiv v dětech, které přesahují individuální životní běh [Langmeier, 1998].

Ve výběru životního partnera se uplatňují dvě základní strategie: Volba podle podobnosti a doplňující se volba. Lidé si obvykle vybírají partnera, se kterým sdílejí základní životní hodnoty a mají podobnou životní zkušenost i stejný stupeň osobní zralosti (princip volby podle podobnosti), současně jim často imponuje partner, který v určitém směru jejich osobnost doplňuje (princip doplňující se volby) [Langmeier, 1998].

Poslední výše zmíněnou oblastí spojenou s dospělostí je rodičovství. Rodičovství přináší uspokojení potřeby péče o druhého člověka. Do života přináší řadu nových radostných prožitků a současně nároků na změnu dosavadního způsobu života.

[22] s. 255
[23] s. 255
[24] s. 101
[25] s. 167

Rodina tvoří základní společenskou jednotku. Ačkoliv může mít v závislosti na kultuře rozdílnou strukturu, plní obvykle univerzálně shodné funkce: Reprodukční funkci (plození nové generace), hospodářskou funkci (vedení domácnosti), emocionální funkci (emoční uspokojení všem členům) a socializační funkci (vrůstání jedince do společnosti) [Langmeier, 1998].

1.3 Teorie vynořující se dospělosti

V předcházejících kapitolách jsme popsali dvě vývojová období, jež dle dřívějších koncepcí souvisela s přechodem do dospělosti a s jejím dosažením. Je zřejmé, že ani jedna z teorií dnešní populaci dospívajících plně nevystihuje. Tuto mezeru zaplňuje Jeffrey Jensen Arnett se svou vývojovou koncepcí „emerging adulthood“ [Arnett, 1998, Arnett, 2000, Arnett and Galambos, 2003, Arnett, 2006, Arnett, 2007]. V českém prostředí je „emerging adulthood“ nejčastěji překládáno jako „vynořující se dospělost“ [26].

1.3.1 Předchůdci teorie

Za předchůdce své teorie Arnett označuje E.Eriksona, D.Levinsona a K.Kenistona. Erikson nerozlišoval samostatné životní období srovnatelné s vynořující se dospělostí, avšak zmiňuje tzv. prodlouženou adolescenci, která je typická pro průmyslové společnosti. Současně Erikson přišel s popisem psychosociálního moratoria, které zde uvádíme výše v kapitole o hledání identity [Erikson, 1994]. D.Levinson nazývá období mezi 17 a 33 rokem života jako „fázi nováčka“, během které je prvořadým úkolem přejít do fáze dospělosti a vybudovat si stabilní životní strukturu. Během tohoto procesu dochází k mnoha změnám a nestabilitě v lásce i práci. Levinson vycházel z biografických rozhovorů s lidmi ve středním věku, které vybízel k tomu, aby zpětně popsali své mládí [27]. Třetí koncepcí, ze které Arnett vychází, je Kenistonova teorie mládí. Keniston považuje mládí za období „(...)kontinuálního experimentování se společenskou rolí mezi adolescencí a mladou dospělostí“[28]. Arnett upozorňuje, že Kenistonova teorie vznikala v době, kdy mladí Američané protestovali proti zapojení USA do války ve Vietnamu a proto více odráží tento historický moment, nežli skutečnou charakteristiku období [Arnett, 2000].

1.3.2 Východiska pro vznik teorie

Arnett tvrdí, že se dosavadní výzkumy přechodu do dospělosti (především na poli antropologie, sociologie a historie) zaměřovaly na typické mezníky definované kulturou. Nejčastěji byla takovým mezníkem svatba a to nejen v tradičních společnostech, ale také v historii americké společnosti [Arnett, 1998]. Pro dosažení dospělosti však bylo dle dřívějších koncepcí důležité také splnění některých vývojových úkolů — ukončení vzdělání, nástup do práce či rodičovství [Arnett and Galambos, 2003]. Ve skutečnosti se však málokdo zajímal o to, co považují za

[26] např. Macek, Bejček, Vaníčková
[27] Levinson, 1978, in Arnett, 2000
[28] Keniston, 1971, in Arnett, 2000, s.470

důležité pro dosažení dospělosti samotní adolescenti. Arnett oproti tomu vychází právě z výpovědí mladých Američanů [29] ve věku od 18 do 25 let. Svou teorii opírá rovněž o demografická data.

Zatímco v období adolescence (do 18ti let) a dospělosti (od 30ti let) lze nalézt v americké populaci poměrně normativní data typická pro danou věkovou skupinu, speciálně mezi 18 a 25 lety je v demografických datech patrná vysoká variabilita. Toto období tedy nelze příliš předvídat. Dle Arnetta je to známka toho, že dochází k experimentování s různými životními zkušenostmi [Arnett, 2000].

Srovnání faktorů souvisejících s konkrétními událostmi (např. svatba, rodičovství, ukončení vzdělání) a kognitivních faktorů (převzetí zodpovědnosti za své činy, schopnost vlastního rozhodování) dle jejich vlivu na dospělost uvádí např. Scheer [Scheer et al., 1996]. Adolescenti ve věku od 13 do 19 let měli za úkol seřadit osm kritérií dle důležitosti pro dosažení dospělosti. Respondenti také určili, zda se cítí být dospělými a pokud ne, kdy se domnívají, že dospělosti dosáhnou. Výsledky výzkumu ukázaly, že většina respondentů se cítila dospěle a hodnotila kognitivní faktory výše než faktory související s událostmi. Konkrétněji, mezi tři nejdůležitější kritéria patřilo převzetí zodpovědnosti za své činy, schopnost činit vlastní rozhodnutí a finanční nezávislost/zaměstnání. Naopak události jako svatba, rodičovství a ukončení vzdělání byly hodnoceny nízko [Scheer et al., 1996].

Arnett ve svém prvním výzkumu použil dotazník obsahující 40 položek. Respondenti ve věku 18 až 23 let měli u každé položky zaškrnout ano/ne podle toho, zda se domnívají, že je nutné dané charakteristiky dosáhnout dříve, než je osoba prohlášena za dospělou. Tři nejčastěji schválená kritéria byla „přijmout zodpovědnosti za své činy“ (92%), „rozhodovat se o svých názorech a hodnotách nezávisle na rodičích a jiných vlivech“ (80%) a „vybudovat si rovnocenný vztah s rodiči“ (72%). V těsném závěsu pak byla finanční nezávislost (66%). Naopak chronologický věk a změna role byly hodnoceny nízko [30].

Další Arnettův výzkum byl založen na předcházejících studiích [Arnett, 1998]. Vedle dotazníku obsahujícího 38 položek měli respondenti odpovědět na otázku „Myslíte si, že jste dosáhli dospělosti?“ volbou jednou ze tří možností („ano“, „ne“ a „v některých ohledech ano, v některých ohledech ne“). Dále se respondenti účastnili doplňujícího strukturovaného rozhovoru. Data byla získána celkem od 140 osob ve věku od 21 do 28 let [31]. Výsledky jsou shrnuty v tabulce 1.2 na následující straně.

Tři nejdůležitější kritéria pro dosažení dospělosti byly: Přijetí zodpovědnosti za důsledky svých činů, rozhodování se o svých názorech a hodnotách nezávisle na rodičích a jiných vlivech a finanční nezávislost na rodičích.

Je zřejmé, že ve všech zmíněných výzkumech jsou charakterové vlastnosti považovány za důležitější znak dospělosti, nežli dosažení určité role ve společnosti. Arnett usuzuje, že koncept dospělosti je pro současnou americkou populaci mladistvých zřetelně individualistický a zdůrazňuje vlastnosti charakteru [Arnett, 1998].

[29] především americká majoritní kultura, tedy bělošská střední třída

[30] Arnett, 1994, in Arnett, 1998

[31] 94 % Bělochů

Nutné pro dospělost?	**% udávající „ano“**
Přijmout zodpovědnost za důsledky svých činů	94
Rozhodovat se o názorech a hodnotách nezávisle na rodičích či jiných vlivech	78
Finanční nezávislost na rodičích	73
Schopný vést chod domácnosti (muž)	72
Vybudovat si rovnocenný vztah s rodiči	69
Schopna vést chod domácnosti (žena)	67
Vyvarovat se páchání drobných trestných činů jako jsou krádeže v obchodech a vandalismus	66
Užívat antikoncepci v případě sexu, kdy nehodlám počít dítě	65
Nežít s rodiči	60
Vyvarovat se řízení v opilosti	55
Schopný udržet rodinu ve fyzickém bezpečí (muž)	52
Naučit se mít vždy dobrou kontrolu nad svými emocemi	50
Schopný finančně podporovat rodinu	50
Schopna péče o děti (žena)	50
Schopný péče o děti (muž)	50
Schopna udržet rodinu ve fyzickém bezpečí (žena)	47
Schopna finančně podporovat rodinu (žena)	42
Vyvarovat se užívání nelegálních drog	41
Dosáhnout 18 let	39
Učinit celoživotní závazek vůči druhým	36
Řídit vozidlo bezpečně a nepřekračovat rychlostní limit	32
Dosáhnout 21 let	31
Vyvarovat se opilosti	30
Schopný zplodit dítě (muž)	30
Schopna zplodit dítě (žena)	29
Nemít více než jednoho sexuálního partnera	29
Získat řidičský průkaz	24
Vybrat si dlouhodobou kariéru	21
Nebýt příliš hluboce emočně svázaný s rodiči	19
Vyvarovat se rouhání a vulgarity	18
Oženit se/vdát se	17
Být zaměstnaný na plný úvazek	17
Koupit si dům	17
Zavázat se k dlouhodobému partnerskému vztahu	16
Mít minimálně jedno dítě	14
Dorůst do plné výšky	13
Ukončit vzdělání	10
Mít pohlavní styk	9

Tabulka 1.2: Kritéria dospělosti: Pořadí podle důležitosti (Arnett, 1998)

1.3.3 Popis období vynořující se dospělosti

Pro období od konce adolescence do dosažení plné dospělosti Arnett navrhuje název vynořující se dospělost [Arnett, 1998]. Toto období představuje jakýsi most mezi adolescencí a mladou dospělostí, během kterého dochází k rozvoji schopností a vlastností nutných pro dosažení plné dospělosti. Pro majoritní americkou kulturu patří mezi tyto klíčové charakteristiky zodpovědnost za sebe a nezávislé rozhodování, které přispívají k tomu, že se jedinec stane nezávislým a soběstačným.

„Vynořující se dospělost je charakterizována relativní nezávislostí na společenských rolích a očekávaných zvyklostech. Mladí lidé opustili závislost dětství a adolescence, ale ještě nepřijali zodpovědnost očekávanou v dospělosti (...) Je to období, kdy se mnoho různých cest zdá možných, kdy se ještě málo věcí rozhodlo najisto a šíře nezávislého zkoumání životních možností je větší, než v jakékoliv jiné fázi života“ [Arnett, 2000][32].

Arnett identifikuje pět základních znaků, které jsou pro toto období typické. Patří sem: 1. prozkoumávání identity (identity exploration), 2. nestabilita (instability) 3. zaměření na sebe (self focused) 4. pocit mezi (feeling in between), 5. možnosti (possibilities) [Arnett, 2004].

Období prozkoumávání identity

První a zřejmě nejdůležitější znak vynořující se dospělosti je zkoumání identity. „(...) Je to období zjišťování, kdo jsem, a o jaký styl dospělého života budu usilovat, především v oblastech lásky a práce“ [Arnett, 2007][33].

Co se týče lásky, většina mladých lidí má během tohoto období více partnerských vztahů. Na rozdíl od adolescence není cílem zábava, ale spíše zodpovězení otázky: „Je tohle typ člověka, který by mi byl dobrým životním partnerem?“ [Arnett, 2007][34] Zvláště v severní Evropě se toto zjišťování obvykle děje prostřednictvím společného soužití.

Z hlediska práce je období vynořující se dospělosti následování různých studijních i pracovních cest s cílem nalézt tu „ideální“, která bude smyslem mého života. Práce už dnes neslouží pouze k obživě, měla by být vyjádřením identity [Arnett, 2007]. O to těžší a delší je takové sebenaplňující zaměstnání objevit. Přirozeně tomu předchází studium, o kterém se mladí lidé musí často rozhodnout ještě v období adolescence okolo 15 let. Tento systém vznikal v době, kdy bylo rozhodování jednodušší a žádné období, ve kterém by bylo možné experimentovat s různými typy studia, neexistovalo. Z dnešního pohledu je příliš rigidní a nevyhovující. Studenti často navštěvují několik vysokých škol současně, nebo po roce zjišťují, že jim vybraný typ studia nevyhovuje a začínají znovu od začátku.

Období nestability

Na zkoumání identity plynule navazuje další charakteristika vynořující se dospělosti, kterou je nestabilita. Jelikož se mladí lidé snaží zjistit, kdo vlastně jsou a kam se mají v životě ubírat, často prudce mění směr v lásce, ve studiu i v zaměstnání. V demografických datech je tato nestabilita

[32] s. 4, překlad dle autorky práce
[33] s. 131
[34] s. 131

často znát ve změnách bydliště. Zvláště v severní a západní Evropě je obvyklé, že se mladí lidé často stěhují: „Sestěhování se s kamarádkou, odstěhování, když začne být otravná, nastěhování se k partnerovi a následně změna, když se pár rozejde, přestěhování se do jiné země na studijní stáž (...)“, atd.[Arnett, 2007][35]. Všechny tyto změny jsou na jednu stranu vzrušující, na druhou stranu přinášejí velký stres.

Jedním z problémů souvisejících s nestabilitou mladých lidí je v Evropě také nezaměstnanost. V populaci lidí v období vynořující se dospělosti je obvykle dvakrát větší, než v jiných věkových skupinách. Ztráta práce a neschopnost najít si jinou je často demoralizující a frustrující [Arnett, 2007].

Období zaměření na sebe

V období vynořující se dospělosti jsou lidé nejméně závislí na požadavcích institucí a společenských povinnostech. Zatímco děti musí denně chodit do školy a zbytek jejich volného času je řízen rodiči a jinými dospělými, život dospělého člověka je strukturován zaměstnavatelem, partnerem či dětmi. Arnett upozorňuje, že období hledání sama sebe není úplně novým fenoménem, již v období romantismu bylo běžné, že se mladý muž vydal „do světa“ za poznáním dříve, než se rozhodl usadit a učinit závazky. Takové chování však bylo možné pouze pro určitou elitní skupinu mužů, ženy nikdy takové možnosti neměly. Dnes je toto chování typické pro mnohem širší skupinu mladých lidí, ženy nevyjímaje [Arnett, 2007].

Zaměření na sebe však nemá být chápáno jako sobectví či sebestřednost, na rozdíl od adolescence jsou lidé ve věku vynořující se dospělosti schopni vnímat perspektivu druhých lidí, proto také dobře vycházejí se svými rodiči.

Období pocitu bytí mezi

Ke čtvrté charakteristice období vynořující se dospělosti se Arnett dopracoval na základě odpovědí na otázku, zda se mladí lidé cítí být v období adolescence, dospělosti, nebo „někde mezi“. Ukázalo se, že většina respondentů se cítila být mezi a to nejen v USA, ale také v Jižní Koree, Autrálii, Argentině, Izraeli a v celé Evropě. Plně dospělými se cítí být obvykle až kolem 30 let.

Kritéria určující začátek dospělosti již nejsou tradiční mezníky typu svatby, promoce, prvního zaměstnání, apod., ale spíše získání určitých individuálních charakterových vlastností [Arnett, 2007].

Období možností

Konečně posledním rysem vynořující se dospělosti jsou možnosti. S mládím jsou spojené naděje a optimismus. Zatím se ještě všechno zdá být možné. Lidé sní o nalezení životního partnera a smysluplné naplňující práce, nejedná se již o vzdušné zámky adolescence. Obvykle se v tomto věku ještě nesetkali s problémy a starostmi, které jejich plány mohou v budoucnu překazit. „Ve světě mládí, ve věku možností, se zdá, že nikdo nezažije hořký rozvod, nikdo neskončí ve slepé uličce práce, kterou nenávidí, nikdo nebude trpět alkoholismem, nestane se obětí strašné nehody

[35] s. 131-132

či finanční pohromy, neonemocní chronickou psychickou či fyzickou nemocí nebo nezemře předčasně. Každý přeci najde celoživotního partnera, dobrou práci a bude žít šťastně navěky“ [Arnett, 2007][36].

[36] s. 133

2 Přechod do dospělosti v kontextu rodiny

Dnešní mládež je hrozná. Ale nejhorší je, že už k ní nepatříme.“

Pablo Picasso

Vztah dětí a rodičů a vliv původní rodiny na vývoj člověka je jedním z nejdůležitějších témat psychologie již od dob rané psychoanalýzy. Důraz je kladen především na útlé dětství. Že mají rodiče a původní rodina vliv na jedince v průběhu jeho života i nadále je zřejmé. V této části se zaměříme na specifika vztahu rodičů a dětí v období adolescence, mladé dospělosti a vynořující se dospělosti a především pak na to, jak mohou rodiče přechod do dospělosti svého dítěte ovlivnit.

2.1 Vzájemné vztahy v období adolescence

2.1.1 Rodiče versus děti

Individuální proměny osobnosti u dospívajícího jedince přirozeně vyvolávají změny i v širším kontextu. Nejvíce viditelné budou pravděpodobně ve vztahu ke stárnoucím rodičům. Rodiče jsou na tyto změny obvykle mnohem méně připraveni. Nacházejí se ve věku, kdy si vybudovali své jistoty, zvykli si na svou dospělou a pečující roli. Nyní pro ně nastává období, kdy musí znovu přehodnotit svůj život, osamostatnit se od dětí, znovu naplnit volný čas, který byli zvyklí věnovat dětem.

Rodiče dětí v období vynořující se dospělosti se obvykle nacházejí ve věku okolo 40 až 65 let, tato fáze je nazývána jako pozdní dospělost [Langmeier, 1998]. Některými autory je popisována jako období základních krizí, jinými jako zlatý věk, kdy se rodičům vrací volný čas a mají méně starostí. Pravda je patrně někde uprostřed a vždy záleží na daném jedinci, jak se se změnami vyrovná. V každém případě se jedná o období bilancování dosavadního života.

Mezi hlavní změny, se kterými se rodiče potýkají, patří první známky poklesu výkonnosti, menopauza u žen (někteří autoři hovoří též o andropauze u mužů), odchod dětí z domova a postupný přechod do důchodu [Langmeier, 1998].

Ztráta formální autority

Proměna rodičovské role je zjevná zejména na ztrátě autority [Vágnerová, 1996]. Ačkoliv rozumově dokáží rodiče uznat, že je dítě téměř dospělé a tedy schopné řídit si svůj život samo, emocionálně na nich i nadále lpí a cítí se být zodpovědní a oprávnění rozhodovat. S pocitem, že je už ani vlastní dítě neposlouchá, se zvlášť těžce vyrovnávají rodiče, kteří sami trpí nízkou sebedůvěrou. V tomto období se mohou vynořit zapomenuté komplexy, které byly během péče o děti zatlačeny do pozadí. Pokud rodič nemá ze své vlastní adolescence vybudovanou dostatečně

pevnou sebedůvěru, zvyšuje se vzájemné nedorozumění. „Mnozí rodiče prožívají v této fázi pocity ukřivděnosti, nedostatečného vděku ze strany dítěte a snaží se jej dosáhnout neimponujícím způsobem, např. vyčítáním a doprošováním“ [Vágnerová, 1996][1].

V opačném případě se rodiče dokáží se ztrátou formální autority vyrovnat a využijí vlivu neformální autority založené na vlastních zkušenostech a kompetencích [Vágnerová, 1996]. Rodiče, kteří si věří a nejsou závislí na bezmezném obdivu svých dětí, dokáží v tomto období svým dětem lépe naslouchat a chápat jejich potřeby, což přispívá k lepší komunikaci a také usnadnění vzájemného osamostatnění.

Konfrontace s vlastním omezením a životními ztrátami

Zatímco děti se v období adolescence a vynořující se dospělosti nachází na prahu otevírajících se možností, z nichž ještě všechny mohou být potencionálně realizovány, rodiče bilancují své nenaplněné sny a přání. „Jsou nuceni akceptovat aktuální realitu jako již z valné části nezměnitelnou a nemohou používat obrany odkladem uspokojení do budoucnosti. Je zřejmé, že budoucnost nebude lepší“ [Vágnerová, 1996][2]. Opět to zvlášť hrozí těm rodičům, kteří nedosáhli vytyčených cílů.

Řešením takové situace může být buď přesun viny a neuspokojení z vlastního života na dítě a v důsledku toho zvýšená kritičnost. Rodič se také může s dítětem zvýšeně identifikovat a přivlastnit si jeho úspěchy i možnosti [Vágnerová, 1996]. Rodiče chtějí prostřednictvím života svých dětí napravovat vlastní chyby [Říčan, 2004]. Jenomže děti si potřebují své chyby udělat samy, aby mohly dospět.

Syndrom prázdného hnízda

S odchodem dětí je spojen tzv. syndrom prázdného hnízda. „Když dítě dospěje a odejde z domova, mohou rodiče přechodně pocítit prázdnotu, eventuálně dokonce ztrátu životního smyslu“ [Vágnerová, 1996][3]. Uvolnění z péče o děti jim vrací mnoho volného času, se kterým si však najednou nevědí rady. Mají před sebou jeden z nejtěžších úkolů — musí se od dětí odpoutat a naučit se žít zase jen sami za sebe. Musí se také naučit dítě „(...) pustit, aby mělo k někomu jinému bližší vztah než ke mně“ [Říčan, 2004][4]. Dle Langmeiera a Krejčířové přechází rodina v tomto období z fáze expanze (rodina s rodícími se a odrůstajícími dětmi) do fáze disperze (jedno dítě po druhém se začíná z domova vytrácet) až po fázi nezávislosti (rodiče žijí po odchodu všech dětí z domova opět sami) [Langmeier, 1998].

Odchod dětí může představovat také vývojovou krizi v manželství rodičů. Zatímco dříve děti tmelily rodinu dohromady, určovaly řadu společných aktivit, nyní mají tendenci trávit čas mimo původní rodinu [Říčan, 2004]. Dát dětem volnost proto může být o to těžší, když se manželství rodičů rozpadlo nebo rozpadá. Strach z izolace a samoty může rodiče zaslepit. Řešením může být popření dospělosti dítěte a setrvání u starých a nyní již nefunkčních strategií chování. Opět

[1] s. 327
[2] s. 329
[3] s. 328
[4] s. 307

jsou nejvíce ohroženi ti rodiče, „kteří nemají jinou, osobně významnou roli, kteří jsou nejistí a neuspokojení“ [Vágnerová, 1996][5].

2.1.2 Děti versus rodiče

Potřeba zrovnoprávnění

V období dospívání dominuje ve vztahu k rodičům snaha o zrovnoprávnění vlastní pozice, na rozdíl od vztahů k vrstevníkům, kde jde především o vlastní zhodnocení [Macek, 2002]. Charakter vztahu s rodiči je přitom obzvláště důležitý v rané a střední adolescenci a odvíjí se od něj sebedůvěra dospívajících. Pokud jsou rodiče otevření, emočně vřelí a vstřícní, je sebedůvěra adolescentů podpořena. Naopak u chladných a nezajímajících se rodičů se sebedůvěra mladých lidí snižuje. Důležitější je v obou případech matka[6]. Pro adolescenty není cílem úplná nezávislost na rodičích, ale spíše jejich zájem a partnerská komunikace.

V pozdní adolescenci se vztahy s rodiči obvykle stabilizují. Pro rodiče je důležitým mezníkem dosažení právní plnoletosti, kdy již autonomii svých dětí lépe přijímají. Dospívající se na jedné straně rodičům vzdalují fyzicky a stávají se nezávislejší ve svém rozhodování. Na druhé straně často dochází „(...) k přehodnocení původních konfrontačních stanovisek ve směru k rodičům“ [Macek, 2002][7]. V tomto ohledu jsou mladí lidé rodičům mnohem blíže, než v předcházejícím životním období.

Zvýšená kritičnost

Vztah k rodičům v období adolescence je u dospívajících poznamenán zvýšenou kritičností. Rodiče představují určitý model budoucnosti, vůči kterému je potřeba se vymezit. Jedná se o přirozený proces hledání, který je pro toto období typický. Prostřednictvím polemiky se dotváří identita adolescenta [Vágnerová, 1996].

Způsob, jakým rodiče žijí, se adolescentům obvykle jeví jako nudný, prázdný, plný kompromisů. Mají potřebu se proti takovému životu vymezit, začít úplně jinak [Říčan, 2004]. Rodiče na to často reagují větou: „To pochopíš, až vyrosteš.“ Ve skutečnosti však dospívající potřebují, aby je rodiče především brali vážně. Proto jsou pro ně přijatelnější (a také užitečnější) hádky a hájení si životních stanovisek, než blahosklonný postoj.

Jak upozorňuje např. Macek [Macek, 2002], řada současných výzkumů směřuje k tomu, že je v současné společnosti pojetí mládí jako revolty zastaralé. Kult mládí má za následek, že se rodiče nechtějí svého vlastního mládí vzdát a svým dospívajícím dětem se spíše podbízí a snaží se být jako oni. Klasický generační konflikt se tak stává vzácnější, jak tvrdí i Říčan: „Rodiče

[5] s. 328
[6] Macek, Širůček, 2005, in Macek, 2002
[7] s. 28

si nejsou sami jisti, jaké zásady by měli vůči mladým zastávat. Pociťují své stáří (...) spíše jako nedostatek mládí než jako určitou úlohu, roli. Nechtějí být autoritou. (...) Chování a celý způsob života rodičovské generace se dnes více než dříve podobá způsobu života dětí“ [Říčan, 2004][8].

2.2 Vzájemné vztahy v období vynořující se dospělosti

Vzájemné vztahy mezi rodiči a dětmi v období adolescence jsou popisovány tak často, že je jejich povaha známa i širší veřejnosti. Méně se ví o tom, jak se vztahy s rodiči vyvíjejí v období, kdy mladí lidé stále odmítají být plně dospělí, ale zároveň chtějí čerpat řadu výhod dospělosti — např. nezávislost a svobodu rozhodování. V této části se pokusíme shrnout některé ze současných výzkumů.

Srovnání kritérií dospělosti u mladých lidí v období vynořující se dospělosti a jejich rodičů

Období vynořující se dospělosti se všemi znaky, které k němu patří, jsme si popsali výše. Jak ale toto období vnímají rodiče mladých lidí? Touto otázkou se zabývali Nelson *et al.* [Nelson et al., 2007], kteří si kladli za cíl: a) určit kritéria, která rodiče považují za nutná a důležitá pro dosažení dospělosti svých dětí, b) srovnat tato kritéria s těmi, jež považují za důležité „děti“, c) zjistit, jak se tato kritéria liší s ohledem na pohlaví rodičů a „dětí“. Výzkumný vzorek zahrnoval 392 nesezdaných vysokoškolských studentů ve věku 18 až 25 let a alespoň jednoho z jejich rodičů (celkem 271 otců a 319 matek). Data byla nasbírána prostřednictvím sebe posuzovacího dotazníku vyplněného přes internet. Mladí lidé respektive jejich rodiče měli odpovědět, zda si myslí, že dosáhli dospělosti, respektive že jejich dítě dosáhlo dospělosti a dále na škále od 1 (zcela nedůležité) do 4 (velmi důležité) posoudit různá kritéria pro dosažení dospělosti (např. ukončení vzdělání, vyhnutí se řízení v opilosti, atd.)

Na otázku, zda mladý člověk dosáhl dospělosti, se odpovědi „dětí“, matek i otců významně nelišily. Většina (72% mladých lidí, 65% otců a 68% matek) uvedlo, že „v některých ohledech ano, v jiných ne“, což bylo v dřívějších výzkumech považováno za jeden ze znaků vynořující se dospělosti.

Pro srovnání důležitosti jednotlivých položek byla kritéria uspořádána do pěti subškál: Rolové přechody (např. svatba), přijetí norem (např. vyvarování se řízení v opilosti), biologické/věkové přechody (např. dorůst do plné výšky), kapacity pro rodinu (např. schopnost postarat se o dítě) a zralost ve vztazích (např. přijetí zodpovědnosti za důsledky svých činů).

Jak je uvedeno v tabulce 2.1 na následující straně, mladí lidé i jejich rodiče se shodli na tom, že nejdůležitějším kritériem pro dosažení dospělosti je přijetí zodpovědnosti za důsledky svých činů, které spadá do subškály vztahové zralosti. V dalším pořadí už nacházíme rozdíly. Pro oba rodiče jsou například důležitější kritéria související s přijetím a dodržováním norem, nežli je tomu u mladých lidí. Naopak pro mladé muže i ženy byla důležitější kritéria související se schopností postarat se o rodinu a s biologickými a věkovými přechody nežli tomu bylo u jejich rodičů.

[8] s. 216

Krit.	Mladí lidé	Matky	Otcové
1.	Přijetí zodpovědností za důsledky svých činů	Přijetí zodpovědnosti za důsledky svých činů	Přijetí zodpovědnosti za důsledky svých činů
2.	Nastolení rovnocenného vztahu s rodiči	Vyvarování se řízení v opilosti	Vyvarování se páchání drobných trestných činů jako je vandalismus a krádeže v obchodech
3.	Finanční nezávislost na rodičích	Vyvarování se páchání drobných trestných činů jako je vandalismus a krádeže v obchodech	Vyvarování se řízení v opilosti
4.	Rozhodování se o přáních/hodnotách nezávisle na vlivu rodičů a dalších lidí	Stát se méně sebestředným, více se zaměřit na druhé	Stát se méně sebestředným, více se zaměřit na druhé

Tabulka 2.1: Kritéria pro dosažení dospělosti u mladých lidí, jejich matek a otců

Co se týče vlivu pohlaví na výběr kritérií, i zde byly zjištěny rozdíly. Například dodržování norem bylo důležitější pro otce než pro matky, naopak schopnost postarat se o rodinu a vztahová zralost důležitější pro matky, než pro otce. Kritéria se rovněž lišila v závislosti na pohlaví rodiče a dítěte. Například otcové synů považovali za důležitější vztahovou zralost, nežli otcové dcer. Celkově lze říci, že pohlaví rodičů i dětí hraje ve výběru kritérií důležitých pro dospělost významnou roli.

Nelson *et al.* upozorňují, že rozdíly ve vnímání dospělosti mohou mít vliv na kvalitu vztahu rodičů a dětí během období vynořující se dospělosti. Na druhou stranu také kvalita vztahu a rodičovský styl mohou ovlivnit výběr kritérií důležitých pro dospělost. [Nelson et al., 2007].

Kvalitativní výzkum zaměřený na úhel pohledu rodičů prováděli Kloep a Hendry [Kloep and Hendry, 2010]. Výzkumný vzorek tvořilo 59 britských rodičů ve věku mezi 34 a 62 lety, jejichž děti se nacházely v rozmezí od 18 do 25 let. Jako metoda byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Ústřední kategorií všech rozhovorů se stalo téma „jak nechat děti jít“ („letting go“). Výsledky ukázaly, že se rodiče s tímto úkolem vyrovnávají různě. Jejich pocity se pohybují od pýchy a úlevy, přes obavy z toho, že přestanou být potřební, po odmítání této změny. Na základě analýzy reakcí rodičů na „vylétávání dětí z hnízda“ popisují autoři několik různých přístupů:

- Šťastné přijetí autonomie potomků (14 rodičů)
- Lítost a ambivalence, spojené však s pochopením potřeby nezávislosti potomků (19 rodičů)
- Vědomá či nevědomá snaha zpozdit dospívání potomků (23 rodičů)
- Konflikt, nezávislost dětí se stává předmětem boje o moc a ústí do odmítnutí autonomie potomka (6 rodičů)

První skupina rodičů často vnímala své děti jako dospělé na základě tradičních známek dospělosti (mít dobrou práci, být pryč z domova, mít dítě, žít s partnerem), stejně jako na základě vnitřních znaků (být schopný se samostatně rozhodovat, být schopný hospodařit s penězi, starat se o druhé, být zodpovědný). Svůj výchovný styl popisují tito rodiče jako autoritativní, tj. s nastavenými pravidly a očekáváním, ale současně s dostatečou mírou podpory. Další skupina přiznává určitou neochotu v přijetí nezávislosti dětí. Mají obavu především z toho, že ztratí svou roli a děti je přestanou potřebovat. Také cítí, že mají menší moc zasahovat do života dětí a neví o nich tolik informací, kolik by potřebovali. Často popisují pocity viny a pochybnosti o tom, zda byli dobrými rodiči, zda nebyli moc přísní nebo naopak příliš shovívaví. O své děti se bojí a chybí jim jejich přítomnost. Současně však uznávají, že proces osamostatnění dětí je nevyhnutelný a snaží se se s novou rolí sžít a do života dětí nezasahovat. Tím se také liší od třetí skupiny, která ve vztahu k dospívajícím dětem mluví o podobných pocitech, avšak na rozdíl od skupiny druhé se tito rodiče snaží vědomě či nevědomě zpomalit proces osamostatňování a do života svých dětí zasahují. Konečně poslední skupina tvořena několika rodiči popisuje úplný nesouhlas s nezávislým životem svých potomků. Někteří zlomyslně popisují selhání dětí v reálném životě poté, co neuposlechly jejich rady a musely se vrátit zpět domů [Kloep and Hendry, 2010].

Autoři uzavírají svou studii tvrzením, že pro většinu rodičů není přijetí autonomie jejich potomků vůbec snadné [Kloep and Hendry, 2010].

Přechod do dospělosti jako společný projekt rodičů a dětí

Přechodem do dospělosti jako společným projektem mladých lidí a jejich rodičů se zabývali Young *et al.* [Young et al., 2008]. Autoři sledovali dvacet dvojic rodičů a mladých lidí po dobu 8 měsíců s využitím kvalitativní metodologie (společné rozhovory, videonahrávky, rozbor deníků a monitorovací telefonáty s výzkumníky). Výsledkem měla být identifikace specifických společných projektů, které účastníci výzkumu považovali za důležité z hlediska přechodu do dospělosti. Tyto projekty souvisely s rozvojem identity mladých lidí a sociálním přijetím do světa dospělých. Výsledné projekty byly shrnuty pod tři kategorie: Přesun zodpovědnosti, Vztahové procesy a Podpora životní dráhy.

Přesun zodpovědnosti zahrnoval různé oblasti, které byly původně kontrolovány rodiči a postupně předávány do rukou mladých lidí. To se dělo prostřednictvím vyjednávání. Pod vztahové procesy patřila kvalita vztahu mezi rodiči a mladými lidmi, způsob komunikace a charakter vzájemných interakcí. Podpora životní dráhy se skládala z řady činností založených na získávání životních zkušeností, učení se dovednostem, sledování vybraných cílů, apod. Všechny tyto oblasti pomáhaly mladým lidem ke snadnějšímu přechodu do dospělosti a úspěšnému včlenění se do dospělé společnosti [Young et al., 2008].

Vynořující se dospělost a vztahy s rodiči v českém prostředí

Vztah s rodiči v období vynořující se dospělosti v českém prostředí zkoumal ve své diplomové práci Mikauš [Mikauš, 2007]. Autor získal kvantitativní data od 332 respondentů ve věku 18–28 let. Jako metodu použil dotazník sestrojený na základě původního Arnettova dotazníku. Z hlediska vztahů s rodiči se zaměřil na několik oblastí: Bydlení u rodičů, vliv rodičů na

rozhodování, konflikty s rodiči a subjektivně vnímaný pohled rodičů. V kvalitativní části se autor pokusil o hlubší vhled do problematiky prostřednictvím polo strukturovaných rozhovorů s 8 ženami a 4 muži ve věku od 21 do 28 let. Opět se zaměřil na oblast konfliktů, bydlení a vnímání autonomie.

Autor zjistil, že mladí lidé uvádějí spíše důvody proč se odstěhovat od rodičů nežli proč u nich zůstat. Nejpádnějším argumentem je potřeba samostatnosti, zatímco největším důvodem proč zůstat je nedostupnost bydlení. Ideální doba pro odchod od rodičů se zdá být mezi 20 a 25 lety. Většina respondentů uvedla, že se vztahy s rodiči po jejich odchodu zlepšily.

Co se týče rozhodování: V každodenních věcech se respondenti nenechají rodiči příliš ovlivňovat (pouze 15% se nechá ovlivnit často nebo velmi často). Avšak v rozhodování o významných věcech se často nebo velmi často nechá ovlivnit již 35% respondentů. V kvalitativní části se objevily tři typy rozhodování: rozhodování v konfliktu či souhlasu (charakteristické spíše pro adolescenci, kdy rozhodování probíhalo pod dozorem rodičů), samostatné rozhodování (neboli neřešení věcí s rodiči, které je charakteristické pro období vynořující se dospělosti) a konečně rozhodování společně s rodiči (méně typické).

Do konfliktů se výrazná většina respondentů dostává méně často, než tomu bylo v předcházejícím životním období. Konflikty kvůli maličkostem se zdály být v období vynořující se dospělosti častější než konflikty kvůli významným věcem. V kvalitativní části se ukázalo, že spory o každodenní maličkosti jsou častější tehdy, když mladí lidé ještě žijí s rodiči. Mezi další typy konfliktů s rodiči patřily spory kvůli rozdílným představám o životě a budoucnosti a konflikty pro různé pojetí autonomie.

Z hlediska subjektivně vnímaného pohledu rodičů uvedla většina respondentů, že je rodiče přijímají takové, jací jsou a berou je jako rovnocenné partnery. V kvalitativní části výzkumu se však ukázalo, že v některých situacích berou rodiče své odrůstající děti jako dospělé a v jiných zase ne. Často je takový rozdíl patrný u zaměstnání (kde jsou respondenti často bráni jako dospělé osoby) a vztahů (kde naopak jako dospělí vnímaní nejsou). Nedospělost je v tomto ohledu posuzována spíše negativně. Pokud rodiče děti berou jako dospělé, znamená to pro ně přiznání kompetencí a tedy i svobody v rozhodování a samostatnosti a naopak [Mikauš, 2007].

2.3 Vliv původní rodiny a výchovy na průběh dospívání

Model rodiny se neustále vyvíjí. Od historicky starší vícegenerační rodiny, kdy žili rodiče s dětmi společně s prarodiči, strýci, tetami, apod. došlo nejprve k posunu k malé rodině. V současné době se i tento model rozpadá a rodina je často neúplná, pouze s jedním rodičem, nebo dochází ke sloučení dvou neúplných rodin do jedné. Jak upozorňoval již v roce 1993 Čáp, nelze jednoznačně posoudit, který model rodiny je pro výchovu dítěte nejvhodnější: „Tradiční i současná rodina mají své přednosti i nedostatky, poskytují příležitost k vlivům jak příznivým, tak nepříznivým, zvláště z hlediska vývoje dětí a jejich výchovy.“ [Čáp, 1993][9]. Vícegenerační rodina měla vyšší tendenci uchovat rodinu pohromadě a dítěti poskytovala větší šíři vzorů, na druhou stranu znamenala také více konfliktů mezi prarodiči a rodiči a ztrátu soukromí. Oproti tomu malá nukleární

[9] s. 272

rodina je náchylnější k rozpadu, trpí nedostatkem modelů a v případě absence milujícího rodiče neumožňuje kompenzaci (například v postavě prarodiče) [Čáp, 1993].

Pokud jde o rodinu neúplnou nebo disharmonickou, obecně lze říci, že je horším předpokladem pro vývoj dítěte než rodina úplná a harmonická. Vliv rozvodu rodičů na průběh přechodu do dospělosti zkoumali Aro a Palossari (1992). Autoři srovnávali psychologické a sociální charakteristiky dětí z rozvedených a nerozvedených rodin. Za pomoci dotazníku mapovali somatické a psychologické aspekty (sebeúctu, školní prospěch, chování a životní zkušenosti) finských žáků ve věku 16 let (1. fáze výzkumu) a 22 let (2. fáze výzkumu). Výsledky ukázaly, že ve věku 16 let měly děti z rozvedených rodin více problémů nežli jejich vrstevníci z rodin úplných. Projevilo se to zvláště u dívek, které popisovaly četné somatické stesky a nižší sebeúctu. U chlapců i děvčat byl zjištěn slabší školní prospěch a negativní životní události a interpersonální problémy. Rovněž ve věku 22 let byly děti z rozvedených rodin znevýhodněné oproti svým vrstevníkům, jejichž rodiče zůstali spolu. Studie ukázala, že tento fakt ovlivnil průběh jejich přechodu do dospělosti. Vlivem slabšího prospěchu studovalo méně dětí z rozvedených rodin na vysoké škole a více jich pracovalo (patrné to bylo zvláště u dělnických rodin, ale signifikantní rozdíl byl nalezen i u střední třídy). Zajímavé je, že děti z úplných rodin žily častěji ještě u rodičů, zatímco jejich vrstevníci z rozvedených rodin měly již vlastní potomky. Ženy z rozvedených rodin referovaly více o negativních životních událostech (např. rozvod, interupce) a problémech v interpersonální sféře nežli kontrolní skupina. Celkově autoři tvrdí, že děti z rozvedených rodin mají přechod do dospělosti složitější, především v otázce interpersonálních vztahů [Aro and Palosaari, 1992].

Dle Čápa působí na dítě nevyřčené a utajované konflikty a další psychologické aspekty nefunkčního manželství více než fyzická nepřítomnost jednoho z rodičů například po rozvodu [Čáp, 1993]. Velmi záleží na tom, jak je dítě se situací rozvodu nebo rozchodu rodičů seznámeno. Dítě má často iracionální pocit, že za rozchod rodičů může. Pokud se spolu rodiče dokážou domluvit a dítě zbytečně nezatěžují intimními detaily nefunkčního soužití, naopak jej ujistí o tom, že za vzniklou situaci nemůže a že vztah rodičů k němu se rozchodem nezmění, je velká šance, že pro ně bude rozchod méně traumatizující. Naopak plní-li dítě funkci nárazníku mezi oběma rodiči nebo je používáno jako prostředek vydírání druhého, bude se pravděpodobně s krizí vyrovnávat mnohem hůře.

Další společenskou změnu představuje posun od tradiční autoritativní patriarchální rodiny k demokratické či liberální výchově. Tyto základní způsoby výchovy popsal již v roce 1939 psycholog K. Lewin, který si všiml rozdílu v postojích k dětem v předválečném Německu a v USA. Na základě těchto poznatků uspořádal experiment v přirozených podmínkách [Lewin et al., 1939]. Desetileté až jedenáctileté děti se scházely jednou týdně ke společné zájmové činnosti, během níž byly vedeny různými výchovnými styly. Lewin rozlišil tři styly vedení: Autokratické, demokratické a liberální. Rozdíly mezi těmito styly volně přeformulované podle Čápa jsou patrné z tabulky 2.2 [Čáp, 1993].

Autoritativní	Demokratický	Liberální
Vychovatel rozkazuje, hrozí a trestá, málo respektuje přání a potřeby dětí, má pro ně málo porozumění, determinuje žáky svými zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími, poskytuje jim málo samostatné iniciativy.	Vychovatel udílí méně příkazů a podporuje iniciativu, působí spíše příkladem než tresty a zákazy. Je ochoten dát dětem na vybranou mezi několika možnostmi řešení problému, Je přístupný hovorům i o jiných než pracovních záležitostech.	Vychovatel řídí děti málo nebo vůbec ne. Neklade přímo požadavky. Pokud vysloví požadavek, nekontroluje a nepožaduje jeho důsledné plnění.

Tabulka 2.2: Rozdíly mezi autokratickou, demokratickou a liberální výchovou (Čáp, 1993)

Dle Čápa vede autokratický styl výchovy k vyššímu napětí, dráždivosti, dominantnosti a agresivitě. Jedinec reaguje buď závislým vztahem k autoritě, je poslušný, submisivní, málo iniciativní až apatický nebo se naopak proti autoritě bouří. V každém případě je silně závislý na pochvale dospělého a snaží se upoutat jeho pozornost [Čáp, 1993]. V dospělosti se tento styl výchovy může projevit závislostí na autoritách, nedostatkem sebedůvěry a tendencí k submisivní roli ve vztazích.

Liberální styl ponechává dítěti velkou míru svobody. Rodič dítě neřídí, nerozkazuje, na druhou stranu ani neradí a nezasahuje, neposkytuje zpětnou vazbu. Takový styl vede k chaosu, nejistotě a nedostatku vzorů. V dospělosti může jedinec trpět nedostatkem jistoty, může mít potíže rozeznat, co je dobré a co špatné, může mu činit problém respektovat sociální normy.

Demokratický styl představuje rozumný kompromis mezi oběma extrémy tím, že vyvažuje jejich přednosti i nedostatky. Na jednu stranu dítěti poskytuje potřebnou oporu, drží jej v rámci jasně daných hranic, na stranu druhou mu uvnitř těchto hranic ponechává svobodu k experimentování a k samostatnému rozhodování. Dle Čápa tento styl rozvíjí iniciativu dětí a zmenšuje opozici vůči vedoucímu. V dospělosti by měl být jedinec schopný se bez větších potíží začlenit do společnosti a současně žít svůj život svobodně a nezávisle na druhých.

Zmíněné styly výchovy se přirozeně nikdy nevyskytují v čisté formě. Ve skutečnosti rodiče často kombinují prvky všech stylů v závislosti na situaci. Čáp uvádí, že se k upřesnění modelu výchovy často využívá dvou dimenzí: Dimenze emočního vztahu k dítěti (láska, kladný postoj – nepřátelství, záporný, chladný, zavrhující postoj) a dimenze řízení (autonomie, minimální řízení – přísná kontrola, maximální řízení) [Čáp, 1993].

Na výchovu v rodině se můžeme dívat také z perspektivy postojů rodičů k dítěti. Levy [10] a další autoři zkoumali nadměrnou ochranu dítěte matkou a zavrhující postoj matky k dítěti. Ochraňující matka zachází s dítětem jako s mladším, než ve skutečnosti je a udržuje je v závislosti na sobě. Matka může být dominantní osobností, v tom případě často vychová agresivního jedince

[10] in Čáp, 1993

s nedostatkem sebeovládání. V jiném případě může být shovívavá, což často vede k tomu, že se s dítěte stává submisivní jedinec. „V obou případech je nadměrná ochrana překážkou v rozvoji sociální a charakterové zralosti dítěte.“[Čáp, 1993][11]. Zavrhující postoj matky může nastat například u nechtěných dětí. Takový postoj se často může kompenzovat právě nadměrným ochranářstvím matky [Čáp, 1993].

Známá je teorie tzv. „dvojné vazby“ (double bind) G. Batesona[12]. Tento jev byl zkoumán u matek, které trpěly závažnou duševní poruchou. Znamená, že matka projevuje k dítěti kladný vztah (často ve verbálním projevu) a současně i vztah nepřátelský (často neverbálně). Pro dítě tím nastává konfliktní situace, kterou nedokáže vyřešit a neumí na ni reagovat [Čáp, 1993]. V dospělosti se taková zkušenost může projevit různým duševním onemocněním.

Seiffge-Krenke zjišťovala, jakým způsobem ovlivňuje plnění vývojových úkolů během adolescence a vynořující se dospělosti a míra rodičovské podpory v tomto období průběh osamostatňování se od rodičů [Seiffge-Krenke, 2009]. Autorka prováděla longitudinální výzkum u celkem 93 mladých lidí od jejich cca 14 let do cca 25 let. Jako metodu použila polostrukturovaný rozhovor a dotazníky zaměřené na plnění vývojových úkolů (zčásti inspirovaný Havighurstovou teorií uvedenou v kapitole 1) a na míru vnímané rodičovské podpory. Autorka identifikovala tři hlavní vzorce osamostatňování se: Včasné (on-time) opuštění domova, pozdní opuštění domova/navrácení se a konečně neopuštění domova aneb bydlení s rodiči po uplynutí průměrné doby odchodu. Výsledky ukázaly, že 54% mladých Němců opustilo domov načas, tj. ženy ve věku 21 let a muži ve věku 22 let. Procento těch, kteří zůstali bydlet u rodičů (18% mužů a 12% žen) je o něco nižší pro muže nežli v USA (20% mužů žijících u rodičů po běžné době odchodu z domova) [Goldscheider, 1997] a ve střední Evropě (25% mužů žijících u rodičů po běžné době odchodu z domova) [Cordón, 1997]. Naopak v jižních evropských státech jako je Španělsko a Itálie je procento mladých žijících u rodičů po překročení průměrné doby odchodu z domova výrazně vyšší [Cherlin et al., 1997]. Mezi faktory, které ovlivňují odchod z domova, řadí autorka socioekonomický status (SES) - nižší SES a méně let školní docházky vede k dřívějšímu odchodu z domova. Obecně bylo zjištěno, že dřívější dosažení vývojových stupňů přispívá k bytové nezávislosti potomků na rodičích. Co se týče rodičovské podpory: Mladí, kteří opustili domov načas, uvádějí celkově nižší míru rodičovské podpory (avšak stále přesahující průměrný skór na dané škále) během adolescence a vynořující se dospělosti nežli ostatní skupiny. Zajímavé je, že tito respondenti uvádějí snížení podpory ze strany matek i otců ve věku 14 a 16 let, avšak stabilní míru podpory ve věku 23 let. Autorka spekuluje o tom, že tito rodiče mohli svým dětem snížit podporu cíleně, aby jim usnadnili proces osamostatnění. Naopak mladí lidé žijící stále u rodičů popisují signifikantně vyšší míru rodičovské podpory v období adolescence [Seiffge-Krenke, 2009].

[11] s. 278
[12] in Čáp, 1993

3 Přechod do dospělosti v kontextu kultury

„Kdo nikdy neopustil svou vlast, je plný předsudků.“

Carlo Goldoni

Až doposud jsme se v teoretické části zaměřovali na pojetí vývojových období adolescence, mladé dospělosti a konečně i vynořující se dospělosti, tak jak se jeví očima západní společnosti. Nebyla by to však práce kulturologická, kdybychom se tento omezený pohled nepokusili rozšířit o jiné obzory. Ostatně na poli současné vědy se jednotlivé disciplíny prolínají velmi často a řada výše zmíněných autorů do svých teorií kulturní aspekty zapojuje. Současně se tak vystavujeme riziku, že se teoretická část stane nepřehlednou a příliš zabíhající. Z tohoto důvodu je nutné pro tuto kapitolu vymezit jisté hranice. Zaměříme se v ní na téma iniciačních rituálů, které k přechodu do dospělosti neodmyslitelně patří, ačkoliv je jejich existence v západní společnosti sporná. Dále se budeme věnovat konceptu vynořující se dospělosti, tak jak je postupně zkoumán v různých kulturních prostředích. Konečně se pokusíme popsat českou kulturu počátku 21. století ve spojitosti s tématem dospívání. Právě proces dospívání či moderněji „vynořování dospělosti“ v Čechách z pohledu dospívajících a jejich rodičů bude předmětem našeho výzkumu v empirické části.

3.1 Iniciační rituály

Každý člověk prochází ve svém životě řadou kvalitativně odlišných období. Tento přechod bývá zvláště u primitivních či posvátných společností provázený rituály. Rituál je „označení výrazného individuálního nebo kolektivního způsobu chování, které je standardizované, tj. založené na vnucených nebo tradičních pravidlech“ [Vodáková, 2000][1]. Van Gennep považuje rituál za magicko-náboženský úkon prováděný v určitém pořadí či úkon zvláštního rázu, související z určitou citovou tendencí a určitou mentální orientací [Van Gennep, 1997].

Rituály zastávají sociální funkci. Slouží k označení přechodu z jednoho sociálního stavu do druhého a zároveň k usnadnění tohoto přechodu. Důležité jsou tedy spíše ze společenského, než z individuálního hlediska [Van Gennep, 1997].

Iniciační rituály tvoří specifickou skupinu rituálů. Pojem iniciace pochází z latinského „initiatio“, což znamená přijetí do tajného spolku, zasvěcení do tajných a skrytých věcí. [Gendreau, 1999] Nejčastěji se v této souvislosti hovoří o iniciaci do věkových tříd a tajných společností. Van Gennep sem řadí též rituály svěcení na kněze a na kouzelníka, nastolení krále, přijímání mnichů a řádových sester, svěcení posvátných prostitutek, atd. Autor upozorňuje na častou chybu při studiu iniciačních rituálů týkajících se přechodu do dospělosti, kdy se zaměňuje fyziologická puberta a společenské dospívání. Ve skutečnosti se jedná o zcela odlišné věci. „Je

[1] s. 146

tedy třeba rozlišovat fyzickou dospělost a sociální dospělost, stejně jako rozlišujeme fyzickou příbuznost (pokrevní příbuzenství) a sociální příbuznost, či fyzickou zralost a sociální zralost (zletilost)“ [Van Gennep, 1997][2]. V těchto typech rituálů lze rozlišit obřadní sekvence, které se dělí na rituály odluky, rituály pomezní a rituály sloučení. Jedinec musí být nejprve odloučen od stávající skupiny, poté prochází pomezní fází s řadou zkoušek, až nakonec dospěje k novému začlenění do společnosti jako proměněná bytost [Van Gennep, 1997].

V iniciačních rituálech je nejdůležitější složkou pomezní, neboli liminární fáze. Té se hlouběji věnuje Victor Turner. Fáze liminarity má řadu specifických rysů. Jedinec, který se v ní nachází, nemá žádné postavení, majetek, ani žádné odznaky moci. Není „ani tady, ani tam“ [Turner, 2004][3]. Jeho úkolem je být poslušný a podřízený, musí snášet ponižování, dokonce fyzické týrání, aby mohl být nakonec přijat do společnosti jako její právoplatný člen, který již zná své místo a respektuje její pravidla.

Liminární fází může být i celé historické období. V moderních západních dějinách se v takové fázi nacházeli beatnici, nebo hnutí hippies. Podle Turnera jsou to „’cool’ členové kategorie adolescentů a mladých dospělých, jež nemají výhody národních rites de passage, kteří ’volí stát mimo’ postavením vymezený společenský řád a osvojují si stigma nízkého statusu, oblékají se jako vandráci, mají kočovné zvyky, ’etnický’ hudební vkus a živí se nahodilou manuální prací. Kladou důraz na osobní vztahy spíše než na společenské závazky a vnímají sexualitu jako proměnlivý nástroj okamžité communitas, nikoli jako základ pro trvalý strukturovaný společenský svazek“ [Turner, 2004][4]. Hippies tedy volí spontánnost, bezprostřednost a bytí tady a teď oproti struktuře společnosti, jejíž pravidla vychází z minulosti a sahají do budoucnosti.

V mírnější formě, než byli beatnici či hippies, mohou být v liminární fázi také adolescenti a mladí dospělí, kteří dlouho odmítají přijmout společenská pravidla. V některých případech neopustí tento postoj až do smrti. Často tento způsob života volí umělci. Arnettovo pojetí vynořující se dospělosti by v termínech Turnera patrně představovalo právě liminární fázi přechodového rituálu, tedy bytí mezi.

Na základě Van Gennepova rozdělení si kladou jiní autoři při studiu iniciačních rituálů tři základní otázky: V čem spočívá separace mezi předcházejícím a novým stavem? Které hodnoty a mýty jsou v rámci rituálu evokovány a vyvíjeny? Na čem se nakonec zakládá globální přijetí do společnosti? [Gendreau, 1999].

Přechodové rituály se dělí na „rituály životních krizí“ a „kalendářní rituály“ Zatímco rituály životních krizí slouží ke „zvýšení statusu“, kalendářní rituály mají často formu „převrácení statusu“ [Turner, 2004][5]. Takovým rituálem je například Halloween, kde dochází k převrácení společenského postavení dětí a dospělých. Často při tomto typu rituály dochází k maskování. V Halloweenu nosí děti strašidelné masky a mají nadvládu nad dospělými, kteří je musí poslouchat [Turner, 2004].

Zajímavé souvislosti nabízí psychoanalytický výklad mýtů a pohádek. Například Joseph Campbell rozeznává v každém mýtu tři fáze — fázi odchodu, kdy je hrdina odloučen od předchozích jistot a povolán do neznáma, fázi iniciace, kdy hrdina v symbolické rovině umírá

[2] s. 70
[3] s. 96
[4] s. 111
[5] s. 164

a v tomto neurčitém stavu prochází řadou těžkých zkoušek a konečně fázi návratu, ve které se hrdina znovu rodí jako někdo jiný, dostává nové jméno a přijímá nový status [Campbell, 2000]. Jakýsi obecný druh iniciačního rituálu se tedy ve stejné podobě odráží v mýtech a pohádkách různých kultur.

Druhé zrození symbolizované přechodovými rituály dovoluje změnu identity – dítě se smí pokládat za dospělého.

3.1.1 Iniciační rituály v dějinách západní společnosti

Některé iniciační obřady probíhaly také v západní společnosti, ať už to byly rituály světské či církevní.

„Mladí Římané byli iniciováni 17. března na slavnosti liberalia, konané k poctě bohů Libera a Libery, kteří podporovali růst rostlin a zvířat. V tento den odkládali tógu s nachovou obrubou na oltář domácích bohů a oblékli bílou vlněnou tógu, znak římského občana. Následovalo procesí na Forum Romanum a na Kapitol, kde byla provedena oběť bohu Jupiterovi a jména iniciovaných hochů zapsána do seznamu občanů“ [Příhoda, 1983][6].

Jiné obřady se konaly v rozkvětu feudalismu u rytířů. Do 15 let byli synové rytířů „děti“, poté jim byl na sedlo zavěšen meč, kterým se zatím nesměli opásat, a stali se z nich panoši. Plnoletosti dosahovali ve 21 letech. V den letního slunovratu byl rytíř oděný v bílé roucho šedivými rytíři opásán vysvěceným mečem, obdržel přílbu, štít a kopí a panoši mu připjali ostruhy. Nato jej král třikrát udeřil mečem do ramene, aby mu připomněl rytířské ctnosti. Obřad byl zakončen turnajem [Příhoda, 1983][7].

Iniciační obřady probíhaly také se vstupem na univerzitu. Přijímaní se nazývali beáni, odtud dodnes známé beánie. Aby byli přijati do univerzitního cechu, museli beáni snést řadu urážek, ponižování i bití: „(...) pilou, sekerou, oštěpačkou, bradaticí podle tlustého provazu jako nějaké břevno otesávali ho, bili ho všude, aby hrubé třísky od něj odrazili, oloupali. Holili mu bradu, ač neměl vousů(...), luskali mu v tvář, rozdávali štilce, utírali tvrdým hadrem, smýkali sem tam. Marno bylo prositi, marněji brániti se“ [Příhoda, 1983][8]. Rituální přijetí nových studentů na univerzitu se dodnes praktikuje, avšak ve zřetelně lehčí formě. Například Matematicko-fyzikální fakulta Univerzity Karlovy některé zvyky zachovává a během beánií jsou noví studenti biti do hlavy tlustými učebnicemi.

V současné době v západní společnosti mnoho iniciačních rituálů vymizelo, zachovaly se jen církevní obřady. Ještě v nedávné době byly v Čechách některé zvyky známé, jak je popisuje Příhoda: „Dlouho se udržoval zvyk vyměňovat dětské šaty (krátké kalhoty) za kroj dospělých při vstupu do pubescence. Postpubescentovi na středních školách bylo dovoleno chodit do hostinců a do kaváren a také dokonce kouřit (nikoli však na ulici). Děvčata i hoši začínali pak chodit do tanečních hodin. Ten přechod k dospělosti byl však nenáhlý, bez jakéhokoli mezníku a bez slavnostnosti“ [Příhoda, 1983][9].

[6] s. 19
[7] s. 20
[8] s. 21
[9] s. 22

3.1.2 Iniciační rituály v české a francouzské kultuře – výsledky výzkumu

Zda existují v moderní západní společnosti iniciační rituály a jaká je jejich podoba v Čechách a ve Francii jsme se snažili zjistit prostřednictvím kvalitativního výzkumu, jehož plné výsledky jsou uvedeny v diplomové práci [Marčíková, 2007]. Koncepce výzkumu zahrnovala nejen téma iniciačních rituálů v moderní společnosti, ale také pojetí dospělosti a určení kroků, které byly pro respondenty k dosažení dospělosti důležité. V tomto směru byl výzkum interdisciplinární a svým pojetím je blízký současným výzkumům dospělosti praktikovaných v Čechách zejména na Masarykově Univerzitě v Brně pod vedením Prof. Macka.

Výzkum byl proveden ve dvou etapách, z nichž první proběhla v Čechách (Praha, 2005) a druhá ve Francii (Paříž, 2006). Výběrový vzorek představovali mladí lidé převážně ve věku 17 až 26 let, celkem 7 Čechů (3 ženy, 4 muži) a 7 Francouzů (4 ženy, 3 muži). Jako metoda byl použit polo–strukturovaný rozhovor a doplňující dotazník dospělosti. K vyhodnocení výsledků výzkumu byla použita metoda obsahové analýzy, redukce dat byla provedena na základě kategorizace.

Mezi základní kategorie jsme zařadili:

- Definice dospělosti
- Charakteristika přechodu do dospělosti
- Aktuální úroveň dospělosti
- Postoj k dospělosti
- Společensky uznávané iniciační rituály
- Kroky k dospělosti

Definice dospělosti

Individuální definice dospělosti byly ve velké míře zřejmé z odpovědi respondentů na otázku: „Co je pro tebe dospělost?“

U většiny českých respondentů se dospělost pojí se zodpovědností za sebe, samostatností, psychickou a finanční nezávislostí a samostatným bydlením (uvedlo to shodně pět respondentů ze sedmi). Většina francouzských respondentů si spojuje dospělost se zodpovědností za sebe (uvedlo to šest ze sedmi respondentů.) Následuje schopnost se sám o sebe postarat a jasné směřování (vědět, co chci), což zmínili čtyři respondenti. Tři z nich se shodli také na práci, finanční nezávislosti a samostatnosti.

Sloučením obou vzorků zjistíme, že se mezi znaky dospělosti nejčastěji objevuje zodpovědnost za sebe, schopnost se o sebe postarat, finanční nezávislost, samostatnost a práce.

Charakteristika přechodu do dospělosti

V charakteru dospívání a přechodu do dospělosti se čeští respondenti poměrně shodli. Přechod do dospělosti je podle nich pozvolný, kontinuální, přesto se v něm dají rozeznat určité výrazné okamžiky, během kterých se více posunuli do dospělosti. Rozšířený byl názor, že přechod do

dospělosti je velmi individuální. Objevila se známá dichotomie mezi dospělostí určenou věkem a subjektivním pocitem, kdy je člověk dospělý.

Francouzští respondenti mluvili o charakteru dospívání více z hlediska dichotomie mezi věkem a skutečnou dospělostí. Většinou se shodli na tom, že dospívání je celoživotní proces. Věk může z tohoto pohledu klamat.

Ve výsledku se český a francouzský vzorek příliš neliší. Objevují se spíše interpersonální rozdíly, než rozdíly kulturní. Většina respondentů se shodla, že dospívání je individuální, že příliš nezávisí na věku.

Aktuální úroveň dospělosti

Tato kategorie vyjadřovala subjektivní míru dospělosti podle toho, jak respondenti sami sebe hodnotili. Subjektivní výpověď jsme srovnávali s vnějším kritériem dospělosti, kterým je věk. Jak jsme zjistili ve výše uvedené kategorii, většina dotazovaných se domnívá, že dospělost s věkem nesouvisí.

Přesto se ukázalo, že subjektivní posouzení vlastní dospělosti u většiny respondentů s věkem alespoň částečně souvisí a to jak v českém, tak ve francouzském vzorku. Zajímavé je, že všichni respondenti, kteří o vlastní dospělosti mluvili, měli problémy určit, zda dospělí jsou, či nikoliv.

Postoj k dospělosti

Bylo zřejmé, že se respondenti označují za více či méně dospělé v souvislosti s tím, co pro ně dospělost vlastně znamená a především, s jakými emocemi ji mají spjatou. Zvláště u těch dotazovaných, co se jako dospělí necítí, bylo znát v pozadí jisté obavy a předsudky spojené s dospělostí. Na druhou stranu jiní mají dospělost spjatou s pozitivním očekáváním. Většina českých i francouzských respondentů však uváděla obojí – pozitivní i negativní emoce.

Mezi negativní konotace spjaté s dospělostí patřili: Úzkost z dospělosti, dospělost jako nenávratný konec mládí a zábavy, dospělost jako ztráta dítěte v nás, dospělost jako nutnost mít majetek, dospělost jako stereotyp a svázanost. Naopak mezi pozitivní konotace lze zařadit: dospělost jako volnost a svoboda, dospělost jako seberealizace, dospělost jako vystřízlivění, dospělost jako respekt, dospělost jako klidná síla, dospělost jako schopnost mít a vychovávat děti.

Společensky uznávané iniciační rituály

Přehled rituálů, o kterých čeští a francouzští respondenti mluvili, znázorňuje tabulka 3.1 na následující straně. Čeští a francouzští respondenti shodně hovořili o pěti rituálech: Osmnácté narozeniny, maturita, řidičský průkaz, promoce či diplomy a svatba. Češi navíc zmínili občanský průkaz, taneční a imatrikulaci, Francouzi vojnu a alkohol, lehké drogy a hudbu.

Osmnáctiny jsou podle výsledků výzkumu u českých respondentů pouze formalitou, která nijak k dospělosti nepřispívá, naopak pro francouzské respondenty představují důležitý krok k dospělosti. Francouzi mají osmnácté narozeniny spojeny především s právem volit. Cítí se samostatnější, když mohou vyjádřit svůj politický názor nezávisle na rodičích, mohou být členy asociací, apod. Tento jev si vysvětlujeme tím, že mladí Francouzi jsou mnohem více politicky

Iniciační rituály v Čechách	Iniciační rituály ve Francii
Občanský průkaz	—
Taneční	—
Osmnáctiny	Osmnáctiny
Maturita	Maturita
Řidičský průkaz	Řidičský průkaz
Imatrikulace	—
Promoce	Diplomy
—	Vojna
Svatba	Svatba
—	Alkohol, lehké drogy, hudba

Tabulka 3.1: Komparace iniciačních rituálů v Čechách a ve Francii

aktivní, zajímají se o domácí politickou scénu a výrazně do ní zasahují. Dospělost před zákonem je pro ně zřejmě podstatnou podmínkou dospělosti. Ti z respondentů, pro které osmnáctiny tolik neznamenali, přesto uznávají jejich společenskou funkci ve smyslu označení přechodu do dospělosti. Z tohoto hlediska se dají osmnácté narozeniny u francouzských respondentů považovat za iniciační rituál.

Takřka opačnou situaci jsme pozorovali ve spojitosti s maturitou. Maturitu naopak mnohem více uznávají čeští respondenti, francouzský vzorek ji téměř mezi rituály nezmínil. Ačkoliv ani u českého vzorku není jasným přechodem do dospělosti, představuje pro většinu krok z dětství. Není pro ně důležitá samotná zkouška, jako spíš důsledek maturity — konec střední školy, pro některé přechod na vysokou školu. Respondenti tím ztrácí každodenní řád, určitou ochranu před vnějším světem a v neposlední řadě také kamarády.

Řidičský průkaz je zřejmě důležitější u francouzských respondentů, než u českých. Čeští respondenti uvádějí, že je to „blbost, kartička, že umíš řídit“, francouzský vzorek ho považuje za „formu nezávislosti.“ Tento fakt může být způsoben například ekonomickou situací v zemi. Zatímco v Čechách si řada lidí udělá zkoušky na „řidičák“, potom ale nejezdí a nemá auto, ve Francii si mladí lidé svůj vůz možná mohou dovolit. Je to však pouze spekulace.

Ukončení vysoké školy spojené se získáním diplomu a s promocí nevyvolalo příliš velký ohlas ani u jednoho vzorku. Pro některé francouzské respondenty představuje diplom sociální uznání, jiní ho vůbec nezmínili.

Posledním společným rituálem je svatba. Ta je považována za jasný předěl oběma vzorky. Zatímco francouzští respondenti ji odsouvají do minulosti jako překonaný rituál, který v současné době svou funkci téměř neplní, čeští respondenti o ní mluví v budoucím čase. Usuzuji, že pro české adolescenty svatba stále svůj význam má, většinou k ní ale dochází až v období dospělosti. Francouzi ji spatřují jako významnou, ale poněkud zastaralou událost, která si svou podstatu uchovává spíš v tradičním prostředí na venkově.

Kroky k dospělosti v Čechách	Kroky k dospělosti ve Francii
Sám/sama doma	—
První láska (zamilování se)	První polibek, první rande, první flirt
Brigáda, první vydělané peníze	—
—	Fyzické dospívání, sexualita
—	Krize adolescence
Maturita, konec střední školy	—
Volba budoucího zaměření, přechod na VŠ	Změna školy, letní prázdniny
—	Osmnáct let, dvacet let
—	Studium na vysoké škole
Partnerský vztah	Stabilní vztah
Přestěhování se od rodičů	Přestěhování se od rodičů
Cesta	Cesta
Práce	Práce
—	Budování vlastní domácnosti
Smrt blízkého člověka	Smrt blízkého člověka

Tabulka 3.2: Komparace kroků k dospělosti u českých a francouzských respondentů

Kroky k dospělosti

V této kategorii jsou uvedeny ty kroky k dospělosti, které respondenti prožili a vnímali u sebe jako důležité z hlediska přechodu do dospělosti. Jejich komparaci u českých a francouzských respondentů uvádíme v tabulce 3.2.

Čeští a francouzští respondenti shodně hovořili o sedmi krocích k dospělosti (první láska/polibek, změna školy či volba budoucího zaměření, partnerský či stabilní vztah, přestěhování se od rodičů, cesta, práce a smrt blízkého. V dalších osmi krocích k dospělosti se respondenti lišili. Tyto odlišnosti považujeme za náhodné, určené proměnnými, které do situace rozhovoru vstupovaly, aniž by byla možnost je kontrolovat. Jediná kulturně determinovaná položka může být „Krize adolescence“, o které mluvili francouzští respondenti. Jedná se o odborný termín shodný s českou „pubertou“, o kterém existuje ve Francii mnoho literatury pro mladé. Češi o pubertě nemluvili, jelikož tvoří samostatné období předcházející adolescenci, ve Francii takové rozdělení není.

Rozdíly jsou více interindividuální, než interkulturní. Z hlediska české a francouzské kultury se domnívám, že přechod z dětství do dospělosti má v obou zemích podobný průběh. Na základě výpovědí respondentů jsou podstatné kroky k dospělosti především stabilní partnerský vztah, přestěhování se od rodičů a práce.

3.2 Vliv kultury a globalizace v konceptu vynořující se dospělosti

Zatímco klíčové znaky období vynořující se dospělosti, jak jsme si je popsali výše, jsou shodné pro všechny moderní společnosti, pro každou jednotlivou kulturu existují jistá specifika. Teorie vynořující se dospělosti byla založena především na výzkumech provedených v americké společnosti, navíc na vzorku majoritní bělošské střední třídy. Arnett si byl ovšem tohoto omezení vědom, proto v průběhu několika posledních let provedl další výzkumy nejen na americkém kontinentě, ale také v Evropě. Ke konceptu se navíc hlásí i další vědci z celého světa, v České Republice stojí v čele výzkumu vynořující se dospělosti prof. PhDr. Petr Macek, CSc.

3.2.1 Vynořující se dospělost v Evropě

Ačkoliv je Evropa velmi různorodá a stále nacházíme podstatné kulturní rozdíly mezi východní a západní, severní a jižní částí kontinentu, pět základních znaků vynořující se dospělosti (explorace identity, nestabilita, sebestřednost, bytí mezi, období možností) lze na základě níže popsaných výzkumů ve zkušenostech mladých Evropanů nalézt [Arnett, 2007]. Na jednu stranu je to známka toho, že je Evropa nyní dostatečně svobodná a ponechává mladým lidem dost prostoru k objevování jejich identity (což je zvláště patrné v postkomunistických zemích, tedy i v Čechách.) Na druhou stranu viní Arnett vynořující se dospělost z evropského demografického problému, neboli stárnutí populace a nazývá toto „krásný evropský problém“ [Arnett, 2007][10].

Odkládání závazků jako je manželství a především rodičovství na pozdější dobu má za následek, že se rodí méně dětí. Ačkoliv si mladí lidé plánují, že chtějí dětí více, prostě to už v pozdějším věku nestihnou. Je tu příliš mnoho faktorů, které mohou zkřížit plány — větší riziko v těhotenství v pozdějším věku, větší kariérní možnosti pro ženy, vyšší rozvodovost, atd.

Ačkoliv je demografický problém závažný, Arnett upozorňuje: „Ve srovnání s tím, jak žili lidé v minulosti a jak žijí biliony lidí ve zbytku světa dnes, je to krásný problém (...) Co Evropa stvořila v posledních padesáti letech není perfektní, ale je to docela úžasné, zvláště pro mladé lidi v období vynořující se dospělosti“ [Arnett, 2007][11].

V posledních padesáti letech došlo ve většině industrializovaných zemí ke strmému vzrůstu průměrného věku první svatby. Přehledné srovnání mediánu věku svatby v roce 1980 a 2000 v USA a Evropě je uvedeno v tabulce 3.3 na následující straně[12]. Vysokoškolské vzdělání je přístupnější pro širší okruh zájemců včetně žen, kterých je v současné době na univerzitách více než mužů. Naopak porodnost klesá a ženy mívají častěji jen jedno dítě, nebo dokonce žádné. Právě souhrn těchto vzájemně souvisejících demografických dat a z nich vyplývajících psychologických efektů vedl u mnohých autorů k závěru, že lze popsat nové vývojové období.

Carrie Douglass se ve své etnografické práci zabývá evropskými státy s nízkou porodností [Douglass, 2005a]. Celková míra porodnosti ve vybraných evropských zemích je shrnuta v tabulce 3.4 na straně 36. Ačkoliv autorka popisuje rozmanité kulturní prostředí, nachází shodné

[10] s. 135
[11] s. 136
[12] United Nations Economic Commission for Europe, in Arnett, 2006.

Země	Muži v r.1980	Muži v r. 2000	Ženy v r.1980	Ženy v r.2000
Rakousko	25.7	30.5	23.1	28.1
Belgie	24.6	29.1	22.2	26.8
Bulharsko	24.5	28.1	21.4	24.7
Francie	25.2	30.7	23.0	28.6
Německo	26.1	31.2	23.4	28.4
Maďarsko	24.0	27.2	21.3	24.7
Nizozemí	25.4	31.0	23.1	29.1
Portugalsko	25.4	27.5	23.3	25.7
Španělsko	26.1	29.2	23.7	27.1
Švédsko	29.0	33.1	26.4	30.6
Velká Británie	25.3	30.4	23.0	28.3
USA	24.7	27.0	22.0	25.2

Tabulka 3.3: Medián věku svatby ve vybraných evropských zemích a v USA v roce 1980 a 2000

téma: Mladí Evropané si chtějí před tím, než přijmou zodpovědnost dospělosti, užít svobody a nezávislosti. V tomto ohledu má tato práce blízko ke konceptu vynořující se dospělosti.

V kapitole týkající se Norska popisuje Ravn [Ravn, 2005], že zdejší mladí lidé si chtějí nejprve užít vynořující se dospělosti, nežli přijmou dospělou roli. Do hry vstupují také určitá společenská očekávání. Se sociálními normami se potýkají zvláště ženy. V dnešní společnosti není „normální“ říct ve dvaceti letech, že žena chce od života „pouze“ děti. Na druhou stranu je však stejně sociálně nežádoucí říkat ve třiceti letech, že žádné děti nechce. Obě pohlaví tak v období před prvním dítětem chtějí něco zažít — samostatné bydlení, chtějí mít ukončené vzdělání, být alespoň rok v zaměstnání, žít nějakou dobu s vybraným partnerem a mít za sebou cestování nebo jinou sebepoznávací činnost.

Podobné výsledky přináší výzkum provedený ve Španělsku [Douglass, 2005b]. Španělsko představuje z hlediska kulturních stereotypů zemi velikých rodin, které se často scházejí a společně tráví čas. Jaké bylo proto překvapení, když se v roce 1999 Španělsko stalo zemí s nejnižší porodností na světě (1.07 dítěte na ženu). Jak k tomu došlo? Douglass uvádí, že řada mladých lidí ve Španělsku stále žije u svých rodičů, rodina pro ně představuje zdroj materiálního i afektivního sycení. Tento životní styl je pro ně velmi pohodlný. „Proč bychom odcházeli? Je nám tu dobře. Žijeme v pěti hvězdičkovém hotelu!“ říkají respondenti [Douglass, 2005b][13]. Tito lidé dávají přednost užívání si svobody a zábavy, především pak cestování a získávání zkušeností. Svatba a rodičovství pro ně představuje utlumení možnosti cestovat a užívat si života.

Stejně jako v americké populaci, také v některých dalších evropských zemích se potvrdilo, že většina mladých lidí ve věku 18 až 25 let odpověděla na otázku, zda se cítí být dospělými, v některých ohledech ano, v jiných ne. Arnett sám získal podobné výsledky v Dánsku [Arnett, 2006][14].

[13] s. 197

[14] Arnett, J.J. (2003) Conceptions of the transition to adulthood among Emerging Adults in Denmark, in Arnett,

Země	1960	2002
Norsko	2.91	1.80
Německo	2.37	1.40
ČR	2.11	1.20
Rusko	2.56	1.10
Bulharsko	2.31	1.14
Řecko	2.26	1.30
Itálie	2.41	1.20
Španělsko	2.86	1.20
Francie	2.73	1.90
Irsko	3.76	1.90

Tabulka 3.4: Celková míra porodnosti ve vybraných evropských zemích

V Nizozemí prováděli výzkum dospělosti Plug *et al.* [Plug et al., 2003]. Autoři v úvodu uvádějí sociologická data srovnatelná s vývojem v jiných západoevropských zemích a v USA. Průměrný věk pro mladé lidi navštěvující celodenní vzdělávání se v Nizozemí v letech 1970 až 1995 posunul z 16 let na 20 let. Zvýšilo se také procento žen navštěvujících školu — Z 12% devatenáctiletých žen na školách v roce 1970 na 60% stejně starých respondentek v roce 1995 (u mužů z 29% na 56%) [15]. Autoři se ve své studii zaměřili na vliv společenského statusu a pohlaví na subjektivní popis dospívání a dospělosti Ve dvou fázích výzkumu (1988 a 1997) získali data z polostrukturovaných biografických rozhovorů od 85 respondentů. V době první fáze výzkumy se tito respondenti nacházeli ve věkovém rozhraní 15 až 19 let. Autoři dospěli k závěru, že dojmy mladých lidí spojené s dospělostí souvisí s jejich společenským statusem a s pohlavím. „Zatímco respondenti z nižší společenské třídy měli tendenci vidět dospělost především v založení rodiny a nalezení práce, respondenti z vyšší společenské třídy popisovali dospělost v termínech individuálního osobnostního rozvoje, případně komplexu všech zmíněných charakteristik (práce, rodina, individuální rozvoj)“ [Plug et al., 2003] [16].

Také v Německu byla zkoumána vynořující se dospělost v souvislosti se vzděláním, s pohlavím a se společenskými změnami ve východní a západní části země [Reitzle, 2006]. Autoři očekávali, že budou mít tyto faktory vliv na subjektivní vnímání dospělosti. Z výzkumu provedeného mezi 3171 respondenty ve věku od 20 do 27 let se ukázalo, že poměr „dospělých“ respondentů byl ve vzorku vysokoškolských studentů nižší, než u nestudentů. U těchto respondentů také nebylo vnímání dospělosti spojeno se změnami rolí. Naopak u nestudentů je dospělost spojena s tradičními změnami rolí a konvenčním společenským očekáváním.

V Rakousku prováděli výzkum vynořující se dospělosti Sirsch *et al.* [Sirsch et al., 2009]. Cílem výzkumu bylo zjistit klíčové znaky vynořující se dospělosti, subjektivní koncepce přechodu do dospělosti a vnímání statusu dospělého v Rakousku. Výzkumný vzorek zahrnoval 226 adolescentů, 317 mladých lidí v období vynořující se dospělosti a 232 dospělých osob. Mladí lidé

2006.

[15] Sociaal en Cultureel Planbureau, 2000, in Plug *et al.*, 2003

[16] s. 127

v období vynořující se dospělosti popsali toto období jako období možností, zkoumání identity, období sebestřednosti, období pocitu bytí mezi a nestability. Mezi důležitá kritéria oddělující jednotlivé skupiny patří míra individualismu, schopnosti související se založením rodiny, dodržování společenských norem, změna rolí, atd. Výsledky v Rakousku byly shodné s podobně koncipovanými výzkumy vynořující se dospělosti v jiných zemích.

3.2.2 Vynořující se dospělost u minoritních kultur

Jestliže existují rozdíly v průběhu vynořující se dospělosti v různých zemích, nabízí se otázka, jak je tomu u minoritních kultur. Především v USA existuje řada výzkumů vynořující se dospělosti u etnických [Arnett, 2003] nebo také náboženských subkultur [Nelson, 2003].

Vynořující se dospělost u tří hlavních amerických minoritních kultur zkoumal Arnett [Arnett, 2003]. Výzkumný vzorek byl složen z Afroameričanů (122 osob), Hispánců (96 osob), Asijských Američanů (247 osob) a bílých Američanů (109 osob) ve věku od 18 do 29 let žijících v San Franciscu. Respondenti měli za úkol vyplnit dotazník o 39 položkách použitý již dříve v předchozích studiích vynořující se dospělosti. Výsledky ukázaly, že klíčové charakteristiky vynořující se dospělosti byly u všech skupin vnímány obdobně. Respondenti ze všech minoritních kultur i majoritní bílé populace uvedli jako důležité kritérium pro dospělost dosažení nezávislosti (kam patří zodpovědnost za vlastní činy, finanční nezávislost na rodičích, rozhodování se o vlastních přáních a hodnotách a rovnocenný vztah s rodiči). Rozdíly byly naopak zjištěny u kritérií zahrnutých pod subškály nazvané kapacita pro rodinu, dodržování norem a rolové přechody. Co se týče kapacity pro rodiny (kam patří například schopnost rodinu finančně zabezpečit a jiné položky), očekávalo se, že pro všechny minoritní kultury budou mít tato kritéria větší váhu, neboť jejich kulturní hodnoty jsou ve srovnání s bílou populací více kolektivistické. To se ve výzkumu také potvrdilo. Podobně tomu bylo u subškály dodržování norem. Zde bylo navíc podrobnou analýzou jednotlivých položek zjištěno, že pokud se jedná o jednání, které přímo ohrožuje druhé (například řízení v opilosti), skórovala bílá populace srovnatelně s minoritními skupinami. Pokud šlo o takové chování, které je v rozporu se sociálními normami, avšak nikoho přímo neohrožuje (například opít se), považovala ho bílá populace za méně důležité pro dospělost, než všechny tři minoritní subkultury. Co se týče rolových přechodů, autoři očekávali, že budou daleko významnější pro minoritní subkultury, nežli pro majoritní bílou kulturu. Spadaly sem položky jako je manželství, ukončení vzdělání, práce na plný úvazek, apod. I tato hypotéza se potvrdila. Na otázku, zda se cítí být dospělí, odpověděla většina Asijských Američanů a bílých Američanů „v jistých ohledech ano, v jistých ne“, zatímco většina Afroameričanů a Hispánců odpověděla „ano“. Autoři vysvětlují tuto skutečnost tím, že Afroameričané a Hispánci pocházejí obvykle z rodin z nižším sociálním statusem a často se musejí mnohem dříve starat o rodinu, případně mají vlastní děti. To samozřejmě přispívá k tomu, že se cítí být dospělými dříve, než Asijští Američané, pro které jsou z hlediska dosažení dospělosti důležitější osobní charakteristiky, podobně jako pro bílou populaci. Autoři shrnují, že se u všech zkoumaných minoritních subkultur pravděpodobně projevuje efekt tzv. bikulturní identity, kdy na jednu stranu přijímají část hodnot majoritní populace (důraz na individualismus), na straně druhé si však ponechávají část hodnot spjatých s vlastní subkulturou (kolektivismus) [Arnett, 2003].

Jakým způsobem může období vynořující se dospělosti ovlivnit náboženství? Komunitu

Mormonů ve vztahu k našemu tématu zkoumal Nelson [Nelson, 2003]. Ve svém článku uvádí, jak se mladí Mormoni liší od ostatních mladých lidí v USA. Například median věku svatby a narození prvního dítěte jsou u Mormonů výrazně nižší, než u ostatních. Mormoni navíc ve věku od 18 let dostávají řadu zodpovědných úkolů, které musí plnit (například muži jsou v rámci kněžství povýšeni, ženy se stávají členkami speciální organizace „Pomocné sdružení“ , atd.). Stále u nich existují určité přechodové rituály, které jsou často založené na slibech vůči druhým na úkor vlastních cílů — například školní docházky, milostných vztahů či práce. Také možnosti zkoumání identity v oblastech jako je láska, práce či utváření světonázoru, jsou u mormonské kultury značně omezené ve srovnání s jinými mladými lidmi. Vstoupit do manželství mohou jen se členem mormonské komunity. Vzhledem k dřívějšímu věku svatby mají menší možnosti výběru profese, než ostatní, navíc vzhledem k povinnostem vůči své církvi se musejí pro budoucí povolání rozhodnout dříve. Z hlediska světonázoru jsou směřováni k hodnotám, jež patří k mormonskému náboženství. Co se týče riskantního chování, mormonská církev zakazuje konzumaci alkoholu i jiných drog a předmanželský sex. Výzkum provedený u 484 svobodných mormonských studentů ve věku od 17 do 25 let potvrdil, že kultura významně ovlivňuje průběh období vynořující se dospělosti. Ačkoliv se Mormoni podobně jako jiní mladí lidé v USA vnímají být někde mezi adolescencí a dospělostí, období vynořující se dospělosti je u nich kratší a více strukturované a jejich kritéria pro dosažení dospělosti se liší [Nelson, 2003].

Cheah a Nelson [Cheah and Nelson, 2004] upozornili, že pokud srovnáváme majoritní a minoritní kultury, mohou být data zavádějící, pokud u minoritní kultury pomineme míru akulturace. Ta může být totiž u jedinců v dané minoritní skupině značně rozdílná. Autoři porovnávali skupinu původních obyvatel Kanady s vysokou a nízkou mírou akulturace se vzorkem majoritní kanadské populace v těchto aspektech: vnímaný status dospělosti, kritéria důležitá pro dospělost, dosažená kritéria dospělosti, plány do budoucna a rizikové chování. Výsledky potvrdily očekávání autorů, že míra akulturace hraje roli v mnoha výzkumných otázkách. Výzkumný vzorek původních kanadských obyvatel s vyšší mírou akulturace (tedy méně identifikovaný s hodnotami původní kanadské kultury) se v mnohých ohledech nacházel mezi oběma zbylými skupinami (majoritní kanadskou populací a tradičním původním obyvatelstvem s nižší mírou akulturace). Dle autorů je proto důležité zahrnout ve výzkumech majoritních a minoritních skupin faktor akulturace, v opačném případě může dojít ke zkreslení výsledků [Cheah and Nelson, 2004].

3.2.3 Vliv globalizace na průběh dospívání

Jakým způsobem ovlivňuje globalizace psychiku člověka v období dospívání? Arnett upozorňuje, že během předchozích let se významně navýšila frekvence i intenzita kontaktů lidí celého světa s globální kulturou [Arnett, 2002]. Základní hodnoty této globální kultury, v jejímž čele stojí západní svět a především USA, jsou volný trh, růst spotřeby a individualismus. Ačkoliv je vliv globalizace patrný téměř všude po světě, mnohem více zasahuje lidi ve městě, nežli na vesnici. Hodnoty globální kultury jsou často v přímém protikladu s tradičními kulturními hodnotami, což má za následek proměny identity, neboli to, „(...) jak o sobě lidé uvažují ve vztahu k sociálnímu prostředí“ [Arnett, 2002] [17].

[17] s. 777

Globální kultura má dle autora vliv na utváření identity ve čtyřech hlavních aspektech: 1) lidé mají tendenci přijímat tzv. bikulturní identitu, 2) zmatení identity je výraznější v ne-západních společnostech, 3) v každé společnosti se objevuje tendence vytvářet vlastní subkulturu, která není „zkažená“ globalizací, 4) explorace identity v oblasti lásky a práce se z původního období adolescence rozšiřuje do období vynořující se dospělosti [Arnett, 2002].

Bikulturní identita

Termín kulturní identita úzce souvisí se světonázorovým přesvědčením, které je předáváno z generace na generaci skrze každodenní zvyklosti (spojené s jídlem, spánkem, prací a trávením volného času), ale také skrze zvyky spojené s tranzitními body v životě člověka (ukončení školy, svatba, narození dítěte). „Kulturní identita zahrnuje širokou paletu přesvědčení a jednání, které jedinec sdílí se členy dané komunity“ [Arnett Jensen, 2003][18].

O bikulturní identitě se dříve hovořilo pouze ve spojitosti s imigranty a členy minoritních etnických skupin. Arnett [Arnett, 2002] tento termín rozšiřuje také na koexistenci lokální a globální identity. Vytvoření globální identity umožňuje mladým lidem patřit do celého světa, například komunikovat s lidmi z rozdílných míst při svých cestách nebo skrze média. Současně rozvíjí svou lokální identitu, kterou sdílí se členy rodiny, přáteli, apod. Tato hypotéza je založena na skutečnosti, že se jednotlivé identity vyvíjí vedle sebe. Na druhou stranu je jisté, že i lokální identita samotná je ovlivněna globalizací, například odkládáním svatby a rodičovství do pozdějšího věku [Arnett, 2002].

Ve spojitosti s míšením kultur existuje také termín hybridní nebo multikulturní identita, která byla obvykle spojována právě s imigranty žijícími v určité kultuře a současně přijímajícími hodnoty globální kultury [19].

Zmatení identity

Pro některé jedince je hledání identity v globalizovaném světe složité. Může to být těžké zvláště v těch kulturách, jejichž lokální hodnoty jsou protikladné k hodnotám globálním, jako tomu je například v Japonsku a Číně. Základní hodnotou lokální kultury je zde kolektivismus, zatímco globální kultura je založena na individualismu [20].

„Současní adolescenti dospívají v multikulturním světě, kde se vytvoření kulturní identity stává komplexním procesem (...) Zformování koherentní kulturní identity, která by adolescentnímu jedinci umožnila stát se užitečným členem společnosti představuje výzvu, která může být stresující“ [Arnett Jensen, 2003][21].

Zmatení identity může vést k depresi, sebevražednému jednání či užívání návykových látek.

[18] s. 190
[19] Hermans & Kempen, 1998, in Arnett, 2002.
[20] Naito & Gielen, 2002, in Arnett, 2002
[21] s. 195

Vznik Subkultur

Ačkoliv základní hodnoty globální kultury jsou pro většinu lidí přitažlivé, kritici vytýkají globalizaci, že vytváří jedinou homogenizovanou kulturu, kde, zjednodušeně řečeno, „všechny děti chtějí být pop star, jedí Big Mac, prázdniny tráví v Disney Landu a nosí modré džíny, baseballové čepice a značku Nike“ [Arnett, 2002][22].

To má za následek tendenci ke vzniku subkultur uvnitř lokální kultury, které nahrazují přirozenou kulturní diverzitu. Tyto subkultury jsou často založené na náboženství, které odmítá světské hodnoty a slibuje věčné, transcendentální pravdy. Jiné subkultury zakládají svou image na protikladu k hodnotám globální kultury [Arnett, 2002].

Rozšíření období Vynořující se dospělosti

Jako další aspekt globalizace uvádí Arnett rozšíření období vynořující se dospělosti do všech moderních kultur. Hodnoty globalizované kultury, například individualismus, souvisí úzce s právem mladých lidí na prodloužené dospívání a hledání sebe sama v oblastech práce, lásky i světonázorového přesvědčení. Přijetí tradičních dospělých povinností se tím odkládá na pozdější věk [Arnett, 2002].

3.3 Dospívání v české kultuře na přelomu 20. a 21. století

Jak je uvedeno výše, přechod do dospělosti do jisté míry souvisí s charakteristickými rysy kultury, ve které se odehrává a s historickým kontextem. Proto považujeme za užitečné zmínit zde specifika české společnosti na konci 20. a začátku 21. století.

Československo se po vzniku samostatného státu v roce 1918 zařadilo mezi nejvyspělejší země Evropy — v tomto ohledu je proto i koncept adolescence shodný s jinými evropskými zeměmi bez ohledu na kulturu. Na druhou stranu lze nalézt určité specifické kulturněhistorické vlivy, které určovaly některé zvláštnosti povahy českých adolescentů [Macek, 2003]. Čechy byly vždy spíše malým národem, který se často musel podřizovat evropským velikánům. Odtud patrně zvýšená potřeba schválení, otevřené vyjadřování názorů bylo málokdy oceněno, často bylo dokonce trestáno. Po nástupu totalitního režimu byla podporována závislost na autoritě [23]. Čechy byly totalitním režimem zatížené po dobu čtyřiceti let. Někteří autoři proto mluví o „postkomunistickém syndromu“, který je charakteristický nízkým sebevědomím, vyhýbání se iniciativě a zodpovědnosti, naučenou bezmocností a pesimismem [Macek et al., 2007, Klicperová et al., 1997]. „Post-komunistický syndrom byl původně vyvinutý jako adaptivní a zvládací strategie vůči útisku, avšak v moderních svobodných společnostech se stal maladaptivním“ [Klicperová et al., 1997][24]. Projevuje se pasivitou, stažením se a depresí namísto řešením problémů, naivní vnímavostí vůči povrchním populistickým řešením a nacionalistickým a demagogickým výzvám a poslušnou agresivitou zaměřenou na obětní beránky [Klicperová et al., 1997].

[22] s. 779
[23] Marlinová, 1992, in Macek, 2003
[24] s. 42

Vývoj české společnosti po sametové revoluci lze přirovnat k přechodu z dětství do adolescence — z období slepé závislosti na autoritě (totalitní režim) do období hledání nové identity (devadesátá léta). Na konci devadesátých let a na počátku nového století je česká společnost autonomnější a proto se současní čeští dospívající již příliš neliší od adolescentů západní Evropy [Macek, 2003].

3.3.1 Některé statistické údaje ČR na přelomu 20. a 21. století

Z hlediska statistiky vzrostl od roku 1989 počet vysokoškolských studentů více než trojnásobně. Od roku 1994 narostl počet lidí s ukončeným vysokoškolským vzděláním, tento rozdíl je zvláště patrný u žen, kterých bylo v roce 2008 téměř dvojnásobek v porovnání s rokem 1994 [ČSÚ, 2009]. Počet sňatků poklesl mezi lety 1989 a 2000 na polovinu, průměrný věk nevěst vzrostl z 21,8 (1989) na 26,4 (2000) a ženichů z 24,6 na 28,8. Přesto 76 procent mužů a 67 procent žen (ve věku 15 až 45 let) pokládá úspěšné manželství za nejdůležitější věc v životě. V roce 2000 se v ČR narodilo o třetinu méně dětí, nežli v roce 1990 a o polovinu méně, nežli v roce 1975. Na druhou stranu se od roku 1995 mírně zvyšuje porodnost žen pětadvacetiletých a starších [Možný, 2002].

Dle výzkumu Nashové je v České Republice nízká porodnost viděna pozitivně, tedy nejen jako krize (tak jako v jiných evropských zemích), ale spíše jako důsledek nové svobody Čechů od pádu komunismu. Ačkoliv je nízká porodnost vnímána jako ekonomický problém, je současně vyvažována novými příležitostmi mladých lidí pracovat, cestovat a studovat, což v době komunismu nebylo samozřejmé. Populární jsou tzv. „singles“, mladí lidé ve věku, kdy by mohli uzavřít sňatek, avšak místo toho „pracují a hrají si“ [Nash, 2005][25]. Rodiče navíc podporují své děti, aby si užívali svobody, kterou oni nikdy neměli.

3.3.2 Vynořující se dospělost v Čechách

Až donedávna neexistoval v Čechách výzkum, který by byl zaměřený na subjektivní vnímání přechodu do dospělosti u mladých lidí. Tuto mezeru zaplňují v roce 2007 Macek *et al.*, kteří přejali Arnettův koncept vynořující se dospělosti [Macek et al., 2007]. Jejich studie využívala jak kvantitativní, tak kvalitativní metodologie.

V kvantitativní části jsou analyzována dotazníková data od 436 mladých lidí ve věku od 18 do 27 let. Do vzorku byli zahrnuti jak studenti vysokých škol, tak mladí lidé s ukončeným vzděláním a pracující na plný úvazek. Vzorek se lišil i v dalších demografických charakteristikách jako byl rodinný stav, počet dětí, bydlení a finanční podpora.

Výsledky ukázaly, že 64% respondentů se subjetivně cítilo být mezi adolescencí a dospělostí, 30% respondentů se považovalo za dospělé a 7% za nezralé adolescenty. Subjektivní vývojový status souvisel dle očekávání s věkem, tedy čím vyšší věk, tím více mladých lidí se cítilo být dospělými. Také všechny ostatní demografické charakteristiky souvisely se subjektivním vývojovým statusem, jak je znázorněno v tabulce 3.5 na straně 43.

Dalším krokem bylo srovnání některých psychologických charakteristik s vývojovým statutem. Výběr těchto charakteristik byl proveden na základě teorie vynořující se dospělosti, avšak

[25] s. 107

byl přizpůsoben pro českou populaci. Autoři sem zahrnuli stabilitu, zaměření na sebe, rozptýlenou orientaci, jasnost hodnot, exploraci identity a zájem o druhé. Z hlediska stability byl zjištěn signifikantní rozdíl mezi dospělými, kteří byli nejvíce stabilní a mladými lidmi v období vynořující se dospělosti, kteří se naopak charakterizovali jako nejméně stabilní. Co se týče zaměření na sebe, tato charakteristika významně odlišovala dospělé respondenty (kteří byli nejméně zaměřeni na sebe) od zbylých dvou skupin. Rozptýlená orientace se postupně snižuje od adolescentů (nejvyšší stupeň) po dospělé (nejnižší stupeň). Jasnost hodnot byla dle očekávání nejvyšší u dospělých. Zajímavé zjištění bylo učiněno u charakteristiky zkoumání identity, kde se skupina mladých dospělých v období vynořující se dospělosti lišila od zbylých dvou skupin. Explorace identity byla v této skupině nejvyšší, adolescenti a dospělí dosahovali nižších hodnot. Konečně zájem o druhé se dle očekávání s vývojovým statutem zvyšoval, nebyly však zjištěny signifikantní rozdíly [Macek et al., 2007].

V kvalitativní části studie se autoři zaměřili na popis různorodých zkušeností a pocitů současných mladých lidí v období vynořující se dospělosti. Vzorek byl složen z 15 osob (8 žen a 7 mužů) ve věku od 18 do 26 let. Ke sběru dat byl použit hloubkový polostrukturovaný rozhovor, jehož jádro bylo založeno na následujících oblastech:1. Obecná koncepce dospělosti, 2. Prožívání aktuálního životního období a vnímání vlastní dospělosti, 3. Vztahy s rodiči a pocit nezávislosti a 4. Závazky a budoucí očekávání [Macek et al., 2007].

Ukázalo se, že respondenti projevují ve vztahu k období vynořující se dospělosti širokou škálu pocitů. Pozitivně jsou hodnoceny svoboda, zkušenosti získané poznáváním nových věcí a bezstarostnost spojená s možností plně užívat přítomného okamžiku. Naopak negativně jsou vnímány úzkost a pochybnosti plynoucí z nedostatku zkušeností či neochotou přijmout zodpovědnost za vlastní jednání. Potvrzuje se předchozí zjištění [Nash, 2005], že si mladí Češi vysoko cení svobody činit samostatná rozhodnutí za svůj život. Zároveň je zřejmé, že si s osobní svobodou a jejími dopady občas neví rady. Důležitou rolu hraje sociální prostředí, které mladé lidi v období přechodu do dospělosti obklopuje. Životy obou generací jsou jsou propojené nejen vlivem ekonomické závislosti a obtížemi v získání samostatného bydlení. Někdy si mladí lidé zvolí zůstat u rodičů dobrovolně, pokud mají dostatečný komfort a současně autonomii činit vlastní rozhodnutí. Je to výhodné, neboť neztratí základní pocit bezpečí a rodičovské ochrany a přitom můžou experimentovat. Některým rodičům to takto vyhovuje rovněž [Macek et al., 2007].

Autoři uzavírají studii tvrzením, že rovněž v Čechách je třetí dekáda života vnímána jako samostatné období lišící se od adolescence i dospělosti a to nejen objektivně, ale také subjektivně. Na rozdíl od adolescence mají mladí Češi možnost svobodného rozhodování o vlastním životě, na druhou stranu nemusí činit definitivní a fatální rozhodnutí, jež by ovlivnila jejich životy v dlouhodobé perspektivě [Macek et al., 2007].

		N	A %	E %	D %
Celkem		436	7	64	29
Pohlaví	muži	196	10	60	30
	ženy	240	4	67	29
Věk	18–19	78	10	78	12
	20–22	93	11	66	24
	23–25	148	4	67	29
	26–27	116	4	49	47
Dosažené vzdělání	základní	75	12	76	12
	středoškolské	222	7	61	31
	vysokoškolské	139	3	62	35
Rodinný stav	svobodný/á	261	8	68	24
	ženatý/vdaná	25	4	24	72
	nesezdaná dvojice	148	5	64	31
Děti	žádné	417	7	66	27
	jedno	13	—	15	85
	2 a více	6	—	17	83
Zaměstnání	na plný úvazek	174	7	54	39
	student	147	9	76	15
	částečně (pracující + studující)	100	3	69	28
	nezaměstnaný/á	15	—	27	73
Bydlení	u rodičů	175	9	71	20
	vlastní	130	3	46	51
	půl na půl	131	6	72	22
Finanční podpora	převážně od rodičů	130	12	78	10
	převážně vlastní	186	7	48	46
	půl na půl	119	2	75	23

Tabulka 3.5: Souvislost demografických charakteristik se subjektivním vývojovým statutem u mladých Čechů.
A = adolescenti, E = mladí lidé v období vynořující se dospělosti, D = dospělí.

II

Empirická část

4 Metodologie výzkumu

4.1 Východiska výzkumu

Téma puberty a adolescence bylo v minulosti centrem zájmu mnoha studií. Aktuálně se však ukazuje, že pro pochopení přechodu do dospělosti nám původní teorie nestačí. Za prvé se doba neurčitého vztahu mezi dětstvím a dospělostí stále prodlužuje daleko za hranice adolescence. Za druhé se málokterá studie zaměřovala na to, jak vnímají přechod do dospělosti samotní adolescenti a mladí dospělí. Čím dál více mladých lidí přitom odkládá plné přijetí zodpovědnosti a závazků spojených s dospělostí do pozdějšího věku, což souvisí s proměnami moderní společnosti. Proto toto téma považujeme za velmi aktuální.

V diplomové práci jsme si kladli otázku, zda v moderní společnosti existují iniciační rituály, které by představovaly jasnou a pro společnost srozumitelnou hranici mezi dětstvím a dospělostí. Ukázalo se, že tato otázka je pro pochopení procesu stávání se dospělým příliš svazující. Respondenti hovořili o událostech, které pro ně znamenaly posun do dospělosti, ty však většinou neměly charakter rituálu. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli téma iniciačních rituálů opustit a více se zaměřit na proces dospívání jako takový. Zajímalo nás, jaké okamžiky jsou důležité pro posun do dospělosti z pohledu mladých Čechů ve věku od 18 do 30 let.

Během analýzy stavu výzkumu a poznání v této oblasti jsme narazili na vývojovou teorii J. J. Arnetta, který tvrdí, že se v moderních společnostech zformovalo nové období „emerging adulthood“ neboli vynořující se dospělost[Arnett, 2000]. Teorie vynořující se dospělosti se rychle rozšířila i do jiných zemí a v současnosti představuje oživení a sjednocení interdisciplinárních výzkumů dospívání. I v českých podmínkách již existují výzkumné studie na toto téma, centrum představuje brněnská skupina kolem prof. PhDr. Petra Macka, CSc., autora řady publikací o adolescenci. Zjistili jsme, že téma subjektivního vnímání dospělosti u mladých Čechů již bylo zkoumáno jak kvantitativně, tak kvalitativně [Macek et al., 2007]. Proto jsme se rozhodli rozšířit původní koncepci výzkumu o pohled rodičů, konkrétněji matek. Výzkumné otázky formulujeme především na podkladě výzkumu mladých Čechů v období vynořující se dospělosti [Macek et al., 2007], studie Nelsona *et al.*, kteří se zaměřili na srovnání pohledu rodičů a mladých lidí na proces dospívání [Nelson et al., 2007] a výzkumu Kloep a Hendryho [Kloep and Hendry, 2010], jejichž kvalitativní studie se zabývala tím, jak se rodiče s osamostatňováním potomků vyrovnávají.

4.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Naším prvním cílem bylo z kvalitativního pohledu popsat, jak prožívají mladí Češi ve věku od 18 do 30 let přechod do dospělosti. Druhým cílem bylo zjistit, jak vnímají přechod do dospělosti u svých dětí matky respondentů. Konečně hlavním cílem bylo srovnání obou pohledů, tedy

zevnitř a zvenčí. Kladli jsme si přitom následující výzkumné otázky:

- Vykazují mladí čeští respondenti charakteristiky vynořující se dospělosti dle teorie J. J. Arnetta (prozkoumávání identity, nestabilita, zaměření na sebe, bytí mezi, zkoušení možností)?
- Liší se subjektivní pohled mladých lidí na vlastní přechod do dospělosti a pohled na stejný proces očima jejich matek? Pokud ano, pak jakým způsobem?
- Jakým způsobem ovlivňuje průběh přechodu do dospělosti vývoj vztahu s matkou?
- Existují česká kulturní specifika pro přechod do dospělosti?

4.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl vzhledem ke kvalitativní metodologie vybírán na základě nepravděpodobnostních metod. V první fázi výzkumu jsme postupovali podle metody prostého záměrného výběru, která dle Miovského, „Spočívá v tom, že bez uplatnění dalších specifických metod či strategií vybíráme mezi potenciálními účastníky výzkumu (tj. účastníky splňujícími určité kritérium nebo soubor kritérií) toho, který je pro účast ve výzkumu vhodný a současně s ní také souhlasí.“ [Miovský, 2006][1]. Další použitou metodou byla metoda „sněhové koule“, která spočívala „na výběru jedinců, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům skupiny“[Disman, 2000][2].

4.3.1 Kritéria výběru

Základním kritériem prostého záměrného výběru byl věk mladých respondentů, který musel spadat do rozmezí 18 až 30 let. Dále vzdělání, do vzorku jsme zahrnuli mladé respondenty, kteří aktuálně studují střední či vysokou školu či již ukončili vysokou školu. Třetím kritériem bylo pohlaví, cílem bylo získat vyvážený vzorek. Posledním kritériem bylo místo bydliště, hledali jsme respondenty, kteří žijí v Praze.

Respondenti splňující uvedená kritéria byli zařazeni do výzkumu pouze v případě, že také jejich matky byly ochotné se výzkumu zúčastnit. Matky musely rovněž žít v Praze.

4.3.2 Respondenti

Výzkumný soubor se skládal ze dvou skupin respondentů. První skupinu tvořili mladí lidé (4 ženy a 4 muži) ve věku od 19 do 30 let, základní charakteristika tohoto souboru je uvedena v tabulce 4.1 na následující straně. Druhou skupinu představovaly matky respondentů ve věku od 49 do 59 let, jejich charakteristika je uvedena v tabulce 4.2 na straně 48. Pro zachování anonymity byla křestní jména mladých respondentů změněna. Jména matek neuvádíme, považujeme však za důležité, aby bylo možné rozpoznat jednotlivé dvojice respondentů, proto matky spojujeme se jmény mladých účastníků výzkumu.

[1] s. 135
[2] s. 114

Jméno	Věk	Stav	Děti	Vzdělání	Zaměstnání	Bydlení
Táňa	25	svobodná, aktuálně bez partnera	ne	dokončená VŠ -lékařská fakulta	pracuje na plný úvazek jako psychiatr	samostatné
Tomáš	30	svobodný, dlouhodobý partnerský vztah	ne	dokončená VŠ - právnická fakulta	pracuje na plný úvazek jako koncipient	s partnerkou
Katka	24	svobodná, dlouhodobý partnerský vztah	ne	studuje VŠ - fakulta architektury	pracuje brigádně	u rodičů
Radek	28	svobodný, aktuálně bez partnerky	ne	doktorandské studium na matematikco-fyzikální fakultě	pracuje na VŠ v rámci dokto-randského studia	samostatné
Jan	25	svobodný, dlouhodobý partnerský vztah	ne	studuje VŠ - právnická fakulta	pracuje brigádně	u rodičů
Romana	29	svobodná, aktuálně bez partnera	ne	dokončená VŠ - cestovní ruch	pracuje na plný úvazek jako HR manažerka	u rodičů
Pavel	19	svobodný, dlouhodobý partnerský vztah	ne	studuje SŠ s maturitou	nepracuje	u rodičů
Kristýna	29	vdaná	ano	dokončené VŠ - stavební fakulta	pracovala na plný úvazek, nyní na mateřské dovolené	s manželem a synem

Tabulka 4.1: Skupina děti

Jméno	Věk	Vzdělání	Povolání	Počet dětí
matka Táni	49	VŠ	učitelka	2
matka Tomáše	55	ZŠ	uklízečka	1
matka Katky	55	VŠ	ředitelka nadace	2
matka Radka	53	SŠ	knihovnice	2
matka Jana	55	SŠ	fyzioterapeutka	2
matka Romany	56	SŠ	zdravotní sestra	2
matka Pavla	50	VŠ	učitelka	2
matka Kristýny	59	VŠ	projektantka	1

Tabulka 4.2: Skupina matky

4.4 Metoda

4.4.1 Volba metody

Při výběru metody jsme vycházeli z našeho výzkumného záměru: Porozumět tomu, jak mladí Češi subjektivně popisují a prožívají přechod do dospělosti a jak stejný proces popisují a prožívají jejich matky. Za pomoci kvantitativní metodologie bychom náš záměr nemohli naplnit, jelikož by muselo dojít k velké redukci dat, proto jsme volili z kvalitativních metod.

Ve výzkumu jsme se chtěli zaměřit také na vztah mezi mladým člověkem a jeho matkou. To považujeme za vysoce citlivé téma. Předpokládali jsme, že validní údaje získáme tehdy, když se podaří vytvořit bezpečný prostor, ve kterém se respondenti nebudou bát o tomto tématu otevřeně hovořit. Zvolili jsme metodu polostrukturovaného interview, neboť umožňuje právě takové prostředí vytvořit.

Polostrukturované interview je definováno jako „(...) rozhovor, který je moderovaný a prováděný s určitým cílem a účelem výzkumné studie,“[Miovský, 2006][3] a při němž máme k dispozici určité závazné schéma.

4.4.2 Průběh výzkumu

Samotnému sběru dat předcházela přípravná fáze. Sestrojili jsme archy sloužící pro záznam socioekonomických údajů o účastnících a osnovu interview pro obě skupiny respondentů. Orientační okruh otázek pro skupinu mladých respondentů je uveden v tabulce 6.2 na straně 139 v příloze práce. Orientační okruh otázek pro skupinu matek je uveden v tabulce 6.4 na straně 140.

Celý rozhovor byl rozdělen do čtyř klíčových okruhů: 1. Obecné názory na téma dospělost, 2. Subjektivní popis přechodu do dospělosti respective popis přechodu do dospělosti očima matky, 3. Popis vztahů s rodiči během přechodu do dospělosti, 4. Specifika přechodu do dospělosti v české kultuře.

V úvodní fázi byl účastníkům vysvětlen cíl výzkumu a byl jim předložen k podpisu informovaný souhlas, který uvádíme v příloze (obrázek 6.1 na straně 141). Naším cílem byla maximální

[3] s.156

otevřenost všech respondentů, snažili jsme se proto vytvořit bezpečný prostor. Pro průběh rozhovoru jsme vybírali klidné a příjemné prostředí. Považovali jsme za zvláště důležité zdůraznit anonymitu v rámci každé dvojice (mladý člověk a rodič). Předpokládali jsme, že některé informace by nám matky či jejich děti nesdělily, pokud by existovalo riziko, že se to druhý člen dvojice dozví. Data byla fixována prostřednictvím audiozáznamu.

V průběhu interview jsme se nejprve ptali na obecná témata. Snažili jsme se přitom o navázání kontaktu s účastníky a vytvoření podmínek pro sdělení citlivějších informací. Jádro interview tvořily okruhy 2 a 3, přičemž především popis vztahů s rodiči během období dospívání jsme považovali za citlivou oblast. Poslední 4. okruh otázek představoval návrat k obecnějším a bezpečnějším tématům. V závěrečné fázi jsme účastníkům poděkovali a přislíbili jim zpětnou vazbu ve formě obecných výsledků výzkumu.

4.5 Analýza dat

Získané nahrávky rozhovorů byly nejprve doslovně přepsány a posléze opakovaným poslechem zkontrolovány. Pro usnadnění kvalitativní analýzy dat jsme přistoupili k redukci prvního řádu, která dle Miovského představuje transformaci plné transkripce do plynulejší podoby [Miovský, 2006]. Text rozdělený na jednotlivé rozhovory jsme poté několikrát přečetli pro získání obecného dojmu ze všech rozhovorů současně.

Vzhledem k povaze výzkumu jsme považovali za důležité rozdělit data získaná od respondentů do třech skupin. První skupinu tvořily dvojice respondentů. Naším cílem zde bylo srovnat různé úhly pohledu na stejnou etapu života mladého člověka. Soubor dat jsme analyzovali na základě deskriptivního přístupu a vycházeli přitom z okruhů, které byly předem dány strukturou interview. Jak uvádí Miovský, „Deskriptivní přístup ke kvalitativní analýze je ve svém užším pojetí založen na předpokladu, že procesy utřídění, klasifikace a deskripce jsou samy o sobě analytickým postupem (...)“ [Miovský, 2006][4]. Deskriptivní přístup chápe Miovský jako první stupeň analytické práce. Dále jsme v této fázi využili metodu kontrastů a srovnávání. Kontrastování je užitečné při „(...) zdůraznění některých kontextuálních odlišností určitého fenoménu.“ [Miovský, 2006][5] Fenoménem přitom rozumíme dospělost a kontextem odlišné úhly pohledu dětí a matek na proces dospívání do dospělosti.

Další dvě skupiny sestávaly ze všech mladých respondentů (pro zjednodušení je budeme dále nazývat zkráceně „mladí“) a ze všech matek. Stejný soubor dat byl tentokrát analyzován na základě metody zakotvené teorie [Strauss and Corbinová, 1999].

Jak uvádějí Strauss a Corbinová, zakotvená teorie je „(...) teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatímně odvozena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů.“ [Strauss and Corbinová, 1999][6]. Analýza v zakotvené teorii se skládá ze tří druhů kódování údajů: otevřené, axiální a selektivní kódování. Zatímco otevřené kódování slouží k označení a kategorizaci pojmů, axiální kódování údaje skládá novým způsobem dohromady. Konečně

[4] s. 220
[5] s. 223
[6] s. 14

selektivní kódování představuje integraci všech dosavadních zjištění na vyšší úrovni analýzy [Strauss and Corbinová, 1999].

V našem případě jsme postupovali tak, že jsme nejdříve soubor dat od všech mladých a od všech matek přečetli naráz a za pomocí porovnávání a kladení si otázek (Co to je? Co to reprezentuje) označovali pojmy a určovali kategorie. K jisté redukci dat došlo tím způsobem, že jsme si všímali především těch pojmů, které se objevovali u více respondentů. U každé kategorie jsme se dále zamýšleli nad jejími vlastnostmi a dimenzemi (otevřené kódování). Pro každou skupinu respondentů nám vznikl soupis pojmů rozdělených do subkategorií a kategorií. Ty jsme dále uváděli do vztahů (axiální kódování) a stanovovali kostru příběhu (centrální kategorii), okolo které se integrují ostatní kategorie (selektivní kódování). Mezi jednotlivými typy kódování přirozeně nejsou ostré hranice a tak jsme v praxi přecházeli od jednoho k druhému a zpět [Strauss and Corbinová, 1999]. Integrace výsledků spojená s komparací obou skupin respondentů je uvedena v závěru empirické části.

4.5.1 Kontrola validity spojená s analýzou dat

Užití dvou rozdílných analytických nástrojů (desktiprivní metoda a metoda kontrastů a srovnávání na jedné straně a metoda zakotvené teorie na straně druhé) u stejného souboru dat nám umožnilo jistou kontrolu validity výsledků [Miovský, 2006]. Kladli jsme si otázku, zda údaje zjištěné v první fázi analýzy (komparace v rámci jednotlivých dvojic) jsou v souladu s údaji zjištěnými metodou zakotvené teorie.

Jelikož metoda zakotvené teorie přináší vzhledem ke své interpretační povaze větší riziko subjektivního zkreslení, využili jsme metodu prosté zpětné vazby, jež byla založená na hodnocení postupů a výsledků analýzy třetí osobou [Miovský, 2006]. Třetí osoba nebyla součástí výzkumného týmu ani nepatřila mezi respondenty. Nejprve nezávisle přečetla všechny rozhovory, poté proběhla společná schůzka, na které jsme diskutovaly výsledná zjištění. K otázce validity výsledků se vrátíme v diskuzi.

5 Výsledky výzkumu

„Mládí není období života, ale duševní stav.“

Johann Wolfgang Goethe

5.1 Analýza dvojic

5.1.1 Táňa

Táně je 25 let, je svobodná, bezdětná, má ukončené vysokoškolské vzdělání a pracuje na plný úvazek jako psychiatr. Teprve před nedávnem se odstěhovala od rodičů, které stále velmi často navštěvuje. Momentálně je bez partnera, ale má za sebou krátkodobé vztahy. Má mladšího bratra. Matce Táni je 49 let, žije s manželem a mladším synem, má vysokoškolské vzdělání a pracuje jako učitelka.

Obecné pojetí dospělosti

Pro Táňu se dospělost pojí s právem rozhodovat si o svém životě a současně ručit za tato rozhodnutí, nést si za ně zodpovědnost. S tím souvisí určitá nezávislost na rodičích i autoritách obecně.

> *„Že to, co dělám, tak za to si ručím já sama, a když se to nepovede, tak si to taky vylížu já sama.* (*...) Nemám tam žádnou záchrannou brzdu a rozhoduju se podle toho, jak si myslim, že je to správně...po radě nebo vyhodnocení ňákých informací, názorů druhejch, ale nemusim poslechnout opačnej názor jenom proto, že ho vyřknul rodič. Když jsem dospělá, tak nejsem závislá na rodiči. (...) Je to schopnost žít ten svůj život bez toho, aby mě někdo vedl za ručičku.*“

Matka Táni oproti tomu zdůrazňuje především povinnosti spojené s dospělostí.

> *„Spousta povinností. (...) Pocit, že všechno bude jinak, potom obrovský zklamání, že všechno jinak není, že ta volnost je vykoupená právě tím, co jsem říkala úplně to první, celou řadou věcí, se kterými se člověk musí vyrovnávat a který najednou za něj nikdo neřeší a nikdo ho nevodí za ručičku...A možná, když mám být upřímná, tak úplně nejvíc: Ježiš, kdybych byla malá, já bych byla tak hodný dítě!!! Ale to si člověk uvědomí, až když pak najednou musí všechno tohle řešit.“*

Dospělost matka spojuje se schopností dělat kompromisy, se schopností vyrovnávat se s vlastními neúspěchy, se změnou hodnotového žebříčku.

> *„(...) Učení se dělat kompromisy, který člověk určitě, když vstupuje do tohohle věku, neumí...Spousta drobnejch neúspěchů, se kterými se člověk musí vyrovnat. Postupně se mění vztahy a z toho svobodnýho člověka je potom partnerský vztah a když přijdou děti naprostá změna třeba hodnotovýho žebříčku...Já nevím, v tuhletu chvíli jsem s tím spokojená, ale třeba ty kompromisy jsou nejvíc takový, že si člověk uvědomuje, že za všechno se něčím musí platit, aby to hezký mohlo převažovat (...) Prostě třeba i problémy, který si nepřipustíte, když jste mladší, protože Vás to vůbec nenapadne, že by se něco takovýho mohlo dít. (...) Že jsou důležitější věci, než se patlat v nějakých svých vlastních problémech, to si myslím, že je otázka až toho dospělýho.*“

Ačkoliv obě respondentky mluví o podobných věcech, dokonce používají stejné obraty („vodit někoho za ručičku“), u Tániny matky je mnohem více znát prožitá zkušenost. Vlivem této zkušenosti, která v jejím případě zahrnovala vyrovnávání se s vážnou nemocí i s problémy v manželství, se její postoj k dospělosti zdá být ambivalentní. Logicky je patrný i určitý posun od ideálů spojených s dospělostí a nadějí ve slibnou budoucnost k realitě, která mnohdy zdaleka není růžová.

V chování se podle Táni dospělost projevuje tím, že dospělý člověk více zvažuje, než něco udělá, je méně spontánní. Táňa se trochu bojí, jestli se dospělost nevylučuje s hravostí a kreativitou. Těchto vlastností si sama na sobě cení a nerada by o ně přišla. Matka Táni na stejnou otázku odpovídá velmi podobně a doplňuje, jak lze hravost s dospělostí skloubit:

> *„Vždyť já můžu být praštěná a můžu se chovat bláznivě nebo to okolí o mně může říkat, že se chovám bláznivě, když můj kolega mi říká, pamatuj se, jsi profesorka! A přitom si nemyslím, že bych nebyla dospělá, protože vím, že teda dost, teď na to není čas a teď se musím chovat nebo teď musím jednat a ne tamhle někde naprosto svobodomyslně juchat na větvi, to přece nejde. (...) Já si myslím, že jestliže jsem takzvaně dospělá, tak dokážu odlišit, kdy nesmím blbnout a kdy musím zapnout a něco začít pořádně seriózně, to je hrozný slovo, ale je to tak, seriózně dělat, protože na to bláznění a ježdění po klandru teď opravdu není čas. A vím, že za deset minut si klidně po tom klandru znova přejedu.*“

Přesné hranice dospělosti podle Táni neexistují. Každý mladý člověk by měl dospět v rozmezí mezi patnácti a třiceti lety. Později se mění v dospělého ať chce nebo nechce a vývojový termín nedospělost se u něj mění v charakterový rys nevyzrálost. Matka Táni vidí hranice v určitých konkrétních krocích, jako je odstěhování se od rodičů, nástup do práce, narození potomka, apod., ty jsou však u každého jiné.

Dospělost u Táni

Táňa sama sebe považuje za zcela dospělou. Její matka si myslí, že v „rozumové“ oblasti je Táňa dospělá již dlouho, ale ve „vztahové, emocionální“ oblasti dospělá ještě není. Jako vůbec první a nejdůležitější krok k dospělosti Táňa považuje „velkou rodinnou krizi“ v jejich třinácti letech.

> *„Mezi rodiči byly neshody a bylo to krizový a máma to po psychický stránce nesla hodně špatně a ve mně vlastně měla tu oporu tenkrát. (...) Já jsem byla opora mámě*

> *a mám o pět let mladšího bráchu, takže zároveň jsme se obě snažily, aby to jeho pokud možno vůbec nezasáhlo, tak aby on o tom nevěděl, protože jsme měly obě dvě pocit, že on je ještě moc malej, mladej, aby byl tímhle ovlivněnej...Ale nepřijde mi to zlomový, přijde mi to, že to jenom přispělo k nějakýmu utváření osobnosti, ale ne vyloženě nějakej zlomovej okamžik. (...) Protože jsem si několikrát v tý minulosti...mi jako došlo, že jsem vlastně dospělá, ale nikdy to tak úplně nebyla pravda. Že už v těch asi patnácti, šestnácti, když se nám to nějak dočasně urovnalo doma, tak jsem si říkala, že sakra už jsem skoro dospělá. A když jsem přišla do práce, tak taky úplně, ale ted' je to o trochu jiný ještě."*

Matka Táni shodně zdůrazňuje období rodinné krize jakožto zlomový bod u své dcery.

> *„Já si myslím, že pro ni bylo naprosto určující a myslím si, že ji to hodně formovalo v tom strachu interesovat se někde citově, když jsem přišla z toho špitálu.* (Období, kdy matka vážně onemocněla a otec si našel milenku, pozn. autora) *Takže tam si myslím, že nastal obrovský zlom, že ona to hrozně špatně nesla, že tam si mimo jiné uvědomila, že za a) ty rodiče nejsou bezchybný, za b) musela mít nutně v tý době pocit, že já jsem strašnej slaboch, že to nedokážu řešit. (...) Ona v těch necelých patnácti dospěla k tomu, že ona je jako osobnost silnější než já. (...) Měla pocit, že ona bude šéfovat, že ona bude mít navrch a to byl dost těžký boj. (...) No ona si tam najednou musela uvědomit, že všechno není růžový a že rodiče nejsou neomylný a že dělají pěkný boty, tak to přeci k tomu posunu do toho dospělýho věku taky patří. Že neplatí, že tatínek a maminka mají vždycky pravdu."*

Pro Táňu byly důležité také přechody ze střední na vysokou školu a z vysoké školy do práce. Dále uvádí zkušenost z tábora, kde zodpovídala za děti a cestu na Kamčatku, kde se naopak musela se vším všudy postarat o sebe. Poslední krok k dospělosti představovalo pro Táňu nedávné odstěhování se od rodičů.

> *„To bylo vždycky přizpůsobení se nějakýmu novýmu prostředí, takže v tomhle určitě. A vždycky to bylo tom, že si větší mírou musím ten život zorganizovat sama, že mi přestanou lidi servírovat na talíři, jak to teda má bejt, ale musím já si to zajistit, oběhat, víc se starat sama o sebe, aby to nějak fungovalo."*

Matka Táni zmiňuje vysokou školu. Zatímco pro Táňu tato zkušenost znamenala nutnost samostatného jednání a jisté soběstačnosti, matka Táni paradoxně uvádí, že si Táňa v tomto období uvědomila, že se může se svými problémy svěřit druhým a nemusí vše řešit jen sama. To podle ní tvoří součást tzv. „emocionální" či „vztahové" dospělosti.

> *„To je taky otázka nějakýho dalšího posunu, že konečně přišla na to, co se jí já snažím vtlouct do hlavy už strašný léta. Totiž aby se dokázala se svými problémy někomu svěřit. Ona mi říká, že at'si to nechám, že to není pravda, že nebude nikoho zatěžovat svými problémy. Říkám Táňo, když to řekneš nahlas a ten druhej si to poslechne, tak už jenom to ti pomůže. Protože si to za prvé zformuluješ a za druhé to, že to s tebou někdo sdílí, i když ti třeba nedokáže pomoct jinak, než že si to poslechne, tak už to je pomoc!"*

Dospělost vnímá Táňa spíše pozitivně, líbí se jí, že si může řídit život podle svého, že může zkoušet nové věci, které ji baví. Za negativní rys dospělosti považuje starosti, které se v tomto období stávají vážnějšími a větší míru únavy. Pro matku je na dceřině dospělosti pozitivní, že se z ní stal partner, vztah se proměnil ze závislosti do rovnocennosti. Negativní je pro ni fyzické oddálení a s tím spojená ztráta možnosti kdykoliv Táně přispěchat na pomoc.

> *„Ten pocit tý přítomnosti a to, že jsem pořád ta kvočna, která je potřebuje pod těma křídlama mít no, já to vím.“*

Vývoj vztahu

Vývoj vztahu od dětství, přes pubertu až do současné chvíle popisují Táňa i její matka víceméně podobně - od závislého dítěte po rovnocenného partnera. Táňa mluví o ochranitelském, opečovávacím vztahu mámy, který se v okamžiku rodinné krize obrátil.

> *„Když já mám nějak pocit, že mezi těma třinácti patnácti, tak jsem získala k mamince takový spíš ochranitelský postoj, že musím, nebo chci jí nějak pomáhat a chránit. A to se asi moc nezměnilo, spíš se k tomu časem,čím jsem byla dospělejší, přidalo takový to kamarádství, partnerství.“*

Matka Táni zmiňuje stejný okamžik jako klíčový, avšak dává důraz na Tánino zjištění, že rodiče nejsou neomylní.

> *„(...) tam je ten krizovej moment, kdy se z tý holčičky, která tu mámu strašně potřebuje a řekněme uznává, (...) takže z tý neomylný maminky ten těžkej držkopád, že ta maminka vůbec není neomylná a že to těžce nezvládla a potom teda se ten vztah zase vracel postupně do normálu.“*

Další kvalitativní změna vztahu nastala po odstěhování se Táni z domova. Táňa říká:

> *„(...) ted'co jsem se odstěhovala, tak my jsme na sebe hodnější, neštěkáme na sebe kvůli kravinám, voláme si častěji, že nám přijde, že už jsme spolu dlouho nemluvily. A já se těším, když mám volný víkend, že den strávím s nima a půjdu s nima na procházku. (...) Takže se to takhle zlepšilo, je to dobrý, že nejsme pořád spolu. Že ten život máme každý jinej, chceme ho tak mít a že je to dobrý.“*

Matka to vidí podobně:

> *„Odpadly takový ty třecí plochy proč to mlíko máš tady, když by bylo daleko lepší tamhle. To jako zmizelo, protože ona má svojí domácnost a já at' si tam dělám, co chci, můžu se stavět na hlavu, jestli mně to takhle vyhovuje. A zase na druhou stranu, ona by to teda nikdy neudělala, ale kdyby řekla, ty tam máš ale prachu, tak jí řeknu, tak si tamhle vem prachovku, jestli tě to rozčiluje a utři to. Zatímco když by byla doma, tak bych vylítla ve spravedlivým hněvu, že no ale promiň, ale snad tady taky můžeš něco udělat, když tady bydlíš. Jo, tohleto zmizlo. (...) A že taky jak je svým způsobem vzácná, není tam každej den, takže se těšíte, že přijde.“*

Přechod do dospělosti Táně rodiče usnadnili tím, že měla nastavené dostatečně široké hranice, v rámci nichž měla volnost a možnost řídit se podle svého. Také tím, že některá pravidla platila pro ni stejně jako pro rodiče.

> *„Tím, že byly nastavený nějaký hranice, ale byly dost široký, mohla jsem si to docela řídit, že jsme jako mohla přijít u půnoci, když jsem to dala vědět. A mohla jsem zmizet na celý víkend na vandr. Tak v tomhle určitě. Myslím, že v tom, že mi nebránili v tom vývoji, tak to bylo určitě dobrý. (...) A zároveň, že tam byly* (hranice, pozn. autora). *Že to nebylo, že by mě nechali plácat a bylo jim to jedno. Ale že to mělo nějaký hranice, ale dost široký. A vždycky jsem vnímala jako dost super, třeba s tím hlášením se doma v nějakou hodinu, že oni to dělají taky. A že je to nastavený, že to děláme proto, aby se to okolí o nás nebálo.“*

Matka to popisuje takto:

> *„Tiše doufám, že jsem ji nechala včas, at'se postaví na vlastní nohy. Byt'mám takovej ten syndrom tý kvočny, která to všechno musí chránit a když mým dětičkám by někdo ubližoval, tak by měl zle, ale že jsem ji nijak neomezovala, aby si vyzkoušela...že jsem jí maximálně řekla, hele děvčátko, tady si těžce natlučeš kokos a na to jsem pyšná, že když třeba dva roky potom, co jsem jí něco takovýho říkala, tak že pak přišla a řekla, ty jsi tenkrát měla pravdu a je to šílený a mám na tebe děsnej vztek, že jsi tu pravdu měla, ale já jsem si to musela vyzkoušet. Tak možná v tomhletom, že jsem dokázala je nechat včas, aby ta křidýlka otevřela a odletěla.“*

Naopak těžké to pro Táňu bylo v okamžiku odstěhování se od rodičů. Cítila se zodpovědná za to, jak se bude vyvíjet vztah rodičů po jejim odchodu z domova, proto bylo složitější odejít. Velmi podobně tento moment pojmenovala také matka:

> *„Myslím si, že je pro ni někdy obtížný rozhodovat se, protože ví, jak strašně moc na ní oba dva lpíme, takže takový to ohlížení se na to, aby nám nedej pánbůh nějak neublížila a nebo něco takovýho. To si myslím, že tam je pro oba poměrně složitý, protože at' jsme jaký jsme, tak si myslím, že dost držíme pohromadě, že ta citová vazba v rámci tý rodiny je všeobecně hodně silná. (...) Určitě to, co jsem říkala, (...) určitě tenhle náš partnerskej průšvih, ten se na ní velmi obtížně podepsal. O tom jsem hluboce přesvědčená, že s tímhle se, aniž si to možná uvědomuje, vyrovnává doteď.“*

Zdá se však, že Táňa si to uvědomuje velmi dobře. Paradoxně jí to přechod do dospělosti spíše usnadnilo, ale sama říká, že to na ni bylo příliš brzy.

> *„Já myslím, že mi to usnadnilo nebo urychlilo dospívání, ale v tu dobu a v tom věku a vlastně i teď zpětně, jsem to cítila nepříjemně, jako nějaký tlak na sebe a radší bych to měla jinak. Radši bych to měla pomaleji a přišlo mi to zatěžující. V tu dobu i zpětně ve mně ten pocit takový zůstal.“*

5.1.2 Tomáš

Tomášovi je 30 let, je svobodný a bezdětný. Žije v bytě se svou přítelkyní. Vystudoval vysokou školu a již několik let pracuje jako advokátní koncipient. Je jedináček. Tomášově matce je 55 let, má ukončené základní vzdělání a pracuje jako uklízečka.

Obecné pojetí dospělosti

Pro Tomáše je dospělost spojena hlavně se samostatností a vlastní odpovědností. Je to vnitřní stav, nikoliv objektivní okolnost. S dospělostí by mělo být spojeno racionální chování, které bere ohledy na možné následky a je tedy méně spontánní. Patří sem podle něj také schopnost regulovat své emoce.

> *„Já si prostě představuju pod tím to, že jsi schopnej si uvědomit, k čemu může tvé jednání vést. A na základě toho znovu vyhodnotit, jestli se takhle budeš nebo nebudeš chovat. Čili chování by mělo být s ohledem na ty různý možný následky. Myslím si, že takový to emocionálně vypjatý, víc spontánní, míň racionální, je právě to nedospělý. A opak toho je to dospělý.“*

Tomášova matka zmiňuje především praktické stránky dospělosti. Domnívá se, že k dospělosti patří slušné vychování, ale také schopnost postavit se za svůj názor.

> *„Že je člověk schopnej se o sebe postarat a nějak přežít ve světě. Postarat se o sebe. Popřípadě i o nějaký svý blízký, se kterýma chce spojit svůj život. (...) takový ty klasický věci, že člověk někam přijde, pozdraví, slušně se zeptá. Nedovedu to nějak víc říct, takový normální chování. Ale zase na druhou stranu si myslím, že dospělý chování je i to, že když se člověku něco nelíbí, tak to řekne a postaví se za to, ikdyž z toho může mít nepříjemnosti.* “

Podle Tomáše existuje spodní hranice dospělosti, ta je však u každého jiná a nesouvisí s věkem. Tomášova matka oproti tomu žádnou hranici dospělosti nevidí, kromě fyzické stránky dospělosti.

Dospělost u Tomáše

Tomáš tvrdí, že je dospělý. To stejné si myslí jeho matka, ale dodává:

> *„Myslím si, že je dospělý, řekla bych, že už poměrně delší dobu, ale...to se těžko říká, já si myslím, že pro rodiče je to dítě vždycky tak trochu nedospělý. Furt je to dítě a furt to bude dítě, i když mu bude padesát. Ale někdy je takovej prdlej, že ulítne. Takže je dospělej, ale s takovými úlety.“*

Tomáš zažil během svého dospívání řadu „silných momentů“, ale není si jistý, jestli ho tyto okamžiky nějak posunuly k dospělosti. Nejdůležitější pro něj bylo, když něčeho dosáhl vlastními silami.

„Vím jistě, že to nebylo dosažení nějakýho věku nebo získání řidičskýho oprávnění. Mnohem víc to byly okamžiky, kdy jsem třeba sám něčeho dosáhl. Třeba ta maturita, jo...nebo poslední zkouška na vysoký škole. Státnice. Jo, udělal jsem jí, mám to. Potom ten okamžik tý promoce, to už tak významný okamžik pro můj život nebyl.“

Obecně si myslí, že dospívání do dospělosti je kontinuální proces, který končí až smrtí.

„Myslím si, že se člověk celej život vyvíjí. Že ty okamžiky třeba narození dítěte, že to je celý jeden velkej mezník. A potom je třeba dlouho nic. A pak další okamžik může bejt třeba narození vnoučete. Ale že ten proces toho dospívání nikdy nemusí skončit. Ten skončí až tou smrtí. No ale myslím si, že to nemá tu konečnou hranici, kdy si řekneš, tak teďuž vím všechno, teďuž jsem opravdu dospělej, se vším jsem se setkal, všechno znám, na všechno jsem připravenej. To asi nenastane nikdy.“

Tomáš zažil okamžik ohrožení života, který považuje za další významný moment, který jej posunul dále.

„Začalo mi to připadat důležitý. Že jsem naživu. Což do tý doby mi přišlo jenom jako taková přestupní stanice. Takže to byl silnej okamžik. Ale nevím, jestli jsem dospěl...To je otázka. Ale důležitý to bylo určitě. A je asi možný, že nějaký ohrožení života ti tohleto dává. A když si vezmeš, že všechny primitivní společnosti mají nějakej rituál dospělosti, kterej je často spojenej s nějakým obrovským nebezpečím a strachem...Tak to asi má nějakou souvislost, že si uvědomíš, že jako žiješ, že žiješ rád a že o to nechceš přijít.“

Tomášova matka má tendenci vidět důležité okamžiky posunu do dospělosti v negativních událostech. Myslí si, že pro Tomáše byly důležité hlavně krizové momenty způsobené problematickou rodinnou situací, tedy okamžiky, kdy se musel Tomáš o sebe začít starat sám. To nastalo poměrně brzy, neboť matka často odcházela z domova a rodina měla málo peněz, takže Tomáš byl nucen si začít vydělávat peníze sám.

„Nejspíš mé odchody z domova. Když byl malej, tak jsem odcházela s ním, to bylo dobrý. Ale pak v těch patnácti jsem sice bydlela v Praze, ale jinde. Takže sice jsme se vídali, chodila jsem za ním, ale už jsem tam byla málo. Tak to si myslím, že bylo hrozně důležitý. No a taky to, že s těma penězma to nebyla žádná sláva. Takže si musel brzy začít vydělávat, chodit na brigády a tak. Takže to si myslím, že tam už začal být ne dospělej, ale tím, že se o sebe do určitý míry dokázal sám postarat, že vlastně tímhle začal bejt už skoro dospělej. (...) Ale určitě tohle, že já jsem tam byla míň a že jsme věčně neměli peníze a že se muselo přivydělávat, určitě to pro něj nebylo lehký.“

Dalším výrazným momentem byl dle matky rozchod s přítelkyní.

„Když se na něj vykašlala ta jedna slečna. To bylo teda blbý, to bylo hodně blbý, protože měl před státnicema, že jo. Ale právě bych řekla, že tady už bylo vidět, že je vlastně dospělej, protože přesto, že se určitě necejtil dobře, tak to zvládal úplně

perfektně. Do toho byl ten nevlastní táta nemocnej, ta holka se na něj vykašlala, s těmi dluhy to tou dobou už bylo docela dobrý, takže to už jsme měli perspektivu, že se nám to nějak podaří. Ale tím právě jak to zvládal, tak si myslím, že bylo jasný, že už je dospělej.“

Dospělost vnímá Tomáš jednoznačně pozitivně. Jediné, co je negativní, je stárnutí jako takové. Nejradši by byl, kdyby mu bylo pořád šestadvacet a cítil se na vrcholu svých fyzických i mentálních sil. Stejně tak matka vnímá Tomášovu dospělost pozitivně. Myslí si, že je u něj dospělost spojená se spokojeností, že mu vyhovuje řídit si život po svém. Navíc má práci, která ho baví a hlavně zajišťuje, což je pro Tomáše podle ní hodně důležité vzhledem k finanční nouzi, kterou si zažil v dětství.

Vývoj vztahu

Tomáš vyrůstal ve složitějším rodinném prostředí a jak on, tak jeho matka si jsou vědomi odlišnosti od normy a několikrát to během rozhovoru zdůrazňují.

„Já nejsem asi úplně standartní případ nějaký rodiny nebo socializace nebo nevím čeho...Asi ničeho z toho (...) Podle mě na nás tohle fakt nepasuje. Podle mě o tom moje matka nikdy nepřemejšlela, jestli jsem dospělej nebo ne. U nás je to fakt divný. Já jsem od čtrnácti začal chodit do práce. Možná od třinácti už. A ona nemakala.“

„Nejsem si jistá, jestli zrovna já jsem nějakej běžnej případ, protože já teda nejsem moc zodpovědná dodneška. Takže já si to uvědomuju, že vlastně spíš já jsem nedospělá, že Honza je víc dospělej než já. Takže mi spolu máme dobrej vztah, jo, ale tohle já si uvědomuju, že já teda rozhodně nejsem rodič, jak si většina lidí představuje.“

Zatímco dětství Tomáše proběhlo zřejmě obvyklým způsobem, v mládí se jeho matka odstěhovala a on zůstal bydlet se svým nevlastním otcem. Ačkoliv se matka po čase vrátila, přetrvávaly finanční problémy a Tomáš proto musel finančně zajistit nejen sebe, ale i matku (tato situace trvá prakticky dodnes).

„Matka se odstěhovala aniž by o tom někomu řekla. Takže já jsem o ní měl strach. Táta se o mě nějak staral v rámci svejch možností, což nebylo nic moc (...) pravda je, že vlastně v době, kdy jsem začal pít, což bylo někdy v těch šestnácti letech, tak jsem si dovolil na plnou hubu jim říct, co se mi na tom nelíbí, na tom jejich způsobu. Ne výchovy, ta byla v pohodě. Ta mi nevadila, protože mě nevychovávali, ale na tý jejich funkci obecný. Jak oni žijou. Neplatí nájem, neplatí elektriku, pak nám tu elektriku vypnuli, pak nám vypli plyn, jo, a tak dále prostě (...) Začali jsme se docela dost hádat. Když jsme byli střízliví, tak to bylo docela v klidu, ale jakmile jsme se napili, což u nás doma bylo dost často, tak to byly leckdy hodně nepříjemný hádky. A vlastně pak už jsme bydleli pořád spolu a pak vlastně táta umřel, že jo. A já jsem tam bydlel s mámou. No a pak už jsme si lezli hodně na nervy, ale to ne z toho důvodu, že by mě chtěla nějak vychovávat nebo mi určovat nějaký pravidla, ale spíš z toho důvodu, že já jsem to celý táhnul, účty a tak, do toho jsem ještě chodil normálně

studovat, do práce, vracel jsem se unavenej, ještě jsem ji živil, ještě jsem platil účty, prostě bylo toho na mě hodně.“

Tomášova matka má výčitky svědomí.

„Je fakt, že já jsem měla vždycky špatný svědomí, jak furt někam chodím pryč. Prostě špatný svědomí, že nejsem ta správná matka, jako by matka měla být. Být tam, starat se o něj, být tam každý den, nechodit do hospody. Tak to mě dodneška trápí. Někdy se mi zdá sen, že on je menší a já ho někde zapomenu. Takže to jsem měla špatný svědomí no. Takže tím, jak jsem měla to špatný svědomí, tak jsem se vlastně furt těšila na to, až ho nebudu mít to špatný svědomí, až bude dospělej. A vím, že to na mě určitě má schovaný někde v duši...“

Tomáš i jeho matka se shodnou na tom, že právě tento způsob výchovy, jakkoliv nebyl asi ideální, Tomáše posunul do dospělosti dříve. Pro Tomáše bylo důležité hlavně to, že mu rodiče dodávali sebedůvěru.

„Čím mi to usnadnili nejvíc bylo, že se tak vždycky ke mně chovali (...) Oni se mnou od začátku jednali jako s dospělým. Nikdy tam nezazněly věty typu: Tohle můžeš dělat, až budeš dospělej (...) Nikdy mě nepodceňovali, spíš naopak. Vždycky dávali hodně najevo, že mi věří, že se s tím nějak vyrovnám sám. Nikdy jsem nezažil žádný podceňování od nich. Ale ani to racionální (...) Oni se jakoby vyhejbají těm problémům a všechno to hodili na mě. Tak já jsem se s tím nějak vyrovnal. Ale neřekl bych, že mi tím ztížili postup do dospělosti. To spíš naopak, že jo. Jakmile tě nekdo postaví před problém, tak ti to spíš ulehčí. “

Také matka Tomáše v to doufá.

„Když se chci uklidnit, tak si říkám, že to zase bylo k něčemu dobrý. Že je snad připravenej přežít v tom světe, který není vůbec jednoduchej.“

V čem mu dospívání usnadnila?

„Rozhodně usnadnila, když jsem mu říkala, že je nejlepší. A taky tím, že když se mu něco nepovedlo, tak jsem mu říkala, že se vůbec nic neděje.“

A v čem ztížila?

„Že jsem nebyla vždycky po ruce. Protože určitě byly situace, kdy chtěl, abych tam byla, ale já jsem tam prostě nebyla. A nevěděl, kdy se zase objevím.“

5.1.3 Katka

Katce je 24 let, je svobodná a bezdětná, několik let má přítele. Žije u rodičů, ale chystá se odstěhovat. Studuje vysokou školu, obor architektura a současně brigádně pracuje jako projektantka. Má starší sestru. Katčině matce je 55 let, je to vysokoškolačka a pracuje jako ředitelka nadace.

Obecné pojetí dospělosti

Pro Katku je dospělost obecně spjata s termíny jako je zodpovědnost, svoboda rozhodování, samostatnost. Dospělé chování je potom takové, které je v mezích normy.

> *„Nemůžeš si dovolit všechno, musíš uznávat nějaký jak právní, tak etický a morální hodnoty. Zatímco dřív se na to nemusíš tolik ohlížet. (...) Řekla bych, že to je v rámci společnosti a jejích zvyků. Teoreticky beru k dospělosti taky to, že nesednu opilá za volant. Zatímco v patnácti by mi to bylo asi trochu víc jedno. To bych brala jako zodpovědnost jak vůči sobě, tak ostatním.“*

K. matka mluví rovněž o odpovědnosti, samostatnosti a rozhodování:

> *„Já myslím, že ta dospělost nastává ve chvíli, kdy se opravdu osamostatníš. Což neznamená, že tě rodiče nemají ještě nějak podporovat, ale když vedeš samostatnej život, když si o sobě rozhoduješ a když si za to taky zodpovídáš, co děláš.“*

K. matka zmiňuje podobně jako Katka v otázce dospělého chování normy, avšak rozdíl mezi dospělým a nedospělým je podle ní v tom, že dospělý respektuje či porušuje normy „vědomě.“

> *„Uděláš si snídani, uklidíš si po sobě, případně uděláš snídani i jinejm, jsi schopná se starat i o ostatní...no a pak záleží asi na tom, jaký máš hodnoty, že jo. Stanovený. Podle toho se asi chováš. (...) Myslím si, že záleží na tom, jak jsi vychovaná, podle toho se asi chováš. Že už víš, kde jsou normy, a buď je dodržuješ nebo nedodržuješ, ale děláš to už vědomě. Tak jako dítě se to teprve učí a není si tím jistý, tak v tý dospělosti si představuju, že by se měl chovat tak, že už ty normy zná. Že jako ví, co se smí, nesmí, jak se chovat k ostatním lidem.“*

Z další analýzy vyplývá, že dospělý člověk podle matky K. umí komunikovat s druhým pohlavím a umí také regulovat své emoce.

Hranice dospělosti jsou podle Katky individuální, ale úzce souvisí s ukončením studia a začleněním se do pracovního procesu. Matka K. vzpomíná legislativní normy 15 let (trestní odpovědnost a iniciace sexuálního života) a 18 let (plná zodpovědnost za své chování), ale podle jejího názoru jsou hranice individuální. Do třiceti let by však měl dospět každý.

Dospělost u Katky

V otázce Katčiny dospělosti se obě respondentky shodují:

> *„Jsem tak na hraně. Ještě si spoustu věcí dovoluju nebo dělám, u kterých si myslím, že kdybych měla být úplně dospělá, tak bych nedělala. Myslím si, že mě může dost změnit ta stáž,když tam pojedu, protože budu vlastně rok odkázaná sama na sebe. Ale ještě pořád jsem taková bezstarostná ve spoustě věcí a myslím si, že ta dospělost tohle změní. Takže si myslím, že je to ještě na hraně. Mám určitý dospělý chování, ale ještě to není úplný.“* (Katka)

> *„Myslím, že je úplně na tom prahu teď. Myslím, že psychicky je rozhodně dospělá. V podstatě bych řekla, že jo, ale ještě jí nějakej malej krok zbývá a že až se vrátí z toho Erasmu, tak bude totálně dospělá.“* (K. matka)

Katka si myslí, že si z nedospělosti ponechává určitou bezstarostnost, což hodně souvisí s tím, že má ještě zázemí u rodičů.

> *„Vím, že mám nějaký zázemí a že když nebudu mít peníze, tak si můžu teoreticky říct našim a že by mě v tom nenechali. Což si myslím, že v dospělosti bych asi měla být sama za sebe. (...) Občas si to trochu představuju jako Hurvínek válku.“*

Matka K. zmiňuje hlavně některé dětinské projevy Katky jako určitý rys nedospělosti.

> *„Že se urazí, že začne ječet, neovládne se, lehce se naprudí. Tak to mi připadá, že je dětinská (...) Připadá mi, že tahle vlastnost jí může někdy způsobit potíže v mezilidských vztazích. Že by se měla trošku naučit ovládat (...) Taky je to takovej ten postoj, který ještě není úplně dospělej u ní, takový to, že všechno ví, všude byla, všechno si najde na internetu a je nejmoudřejší člověk na světě.“*

Jako důležité okamžiky posunu do dospělosti Katka vnímá přestup ze střední školy na vysokou, dosažení bakalářského stupně nebo odstěhování sestry z domova a s tím spojené získání vlastního pokoje.

> *„Vždycky to byl nějaký posun někam. Vždycky to byla změna situace, která si myslím, že na mě měla nějaký vliv potom. Významy těch situací byly různý, ale vždycky to byla nějaký výrazná změna. Stejně tak si myslím, že mě k té dospělosti posune ta stáž v zahraničí. Vždycky to má nějakej důsledek.“*

Nedávno Katka čelila situaci, která pro ni byla z hlediska dospělosti velmi důležitá. Byla nucena přemýšlet o budoucnosti a učinit závazné rozhodnutí.

> *„Hodně mě změnila jedna věc, měli jsme s přítelem teď takovou epizodku, kdy jsem si myslela, že čekám dítě (...) tak to mě taky docela změnilo. Protože člověk najednou uvažuje jestli jo, jestli ne, jak to bude, jestli bude dítě nebo nebude dítě, jestli budeme muset začít bydlet jako rodina, člověk se potom hodně vrací, přemýšlí zpětně, jestli jo, ne...“*

Matka K. považuje za důležité období střední školu a přijetí na vysokou školu, vztah s přítelem a jeho rodinou stejně tak jako moment, kdy Katka začala řídit auto.

> *„V našem vztahu jsem se najednou já stala závislou na ní v mnoha směrech. Protože umí řídit a umí řídit docela dobře, tak to si myslím, že jí taky k tý dospělosti hodně pomohlo.“*

Matka K. vzpomíná také krizovou situaci s přítelem, o které mluvila Katka.

> *„Samozřejmě tam byl ten krizovej moment s přítelem. To bylo zatím její asi nejtěžší rozhodnutí. A na tom se člověk tý dospělosti učí.“*

Matka sama začala Katku vnímat jako dospělejší ve chvíli, kdy si uvědomila, že něco zvládá, někdy dokonce lépe, než ona sama.

„Je to asi ve chvíli, kdy ty musíš uznat, že to dítě něco dělá dobře. Že něco dělá líp, než ty. Má nějaký schopnosti, který jsou dobrý. A tak ho přestaneš furt někam cpát nebo směrovat nebo ho nějak furt opravovat a prostě musíš říct ano, klobouk dolů, tohle umíš.“

Je dospělost pozitivní nebo negativní? Katka si myslí, že právě podle toho se také rozezná dospělý člověk. Ona sama ještě nedávno vnímala dospělost negativně.

„Dřív jsem byla ráda, že mám svůj bezstarostný život, že si můžu dělat, co chci a dospělost mi připadala jako trochu nuda.“

V současné době doufá, že dobrodružství může pokračovat, jen trochu v jiné formě. Některé věci, které dříve vnímala negativně, teď už dokáže vidět neutrálně - například děti.

„Dřív, když jsem viděla dítě, tak se mi začalo dělat zle, teď je to takový neutrální, za tři roky budu dělat ťuťuťu (smích). I v tomhle si myslím, že je to takový ten přechod, že to není ještě úplná dospělost.“

Co zatím na dospělosti zůstává negativní, je ztráta možnosti plánovat si svobodně svůj čas. To je pro Katku spojené s představou zaměstnání. Zatím doufá, že bude mít takové zaměstnání, které v tomto ohledu nebude rigidní a bude tam zachována možnost plánovat si práci i čas po svém.

K. matka vnímá dceřinu dospělost spíše pozitivně.

„Určitě spíš pozitivně. Tak, že je na ní spoleh. Už se o ni nemusím tak moc bát. Že ji nemusím jako nějak sledovat nebo hlídat, aby něco nedělala špatně. Už se můžu spolehnout, že už je vychovaná (smích). Už si ví rady a věřím docela jejím názorům.“

Obrácenou stranou mince je pak to, že Katka svou matku už tolik nepotřebuje. Navíc je podle matky více tvrdohlavá, nenechá se tolik ovlivnit, neposlouchá názory rodičů.

Vývoj vztahu

Katka o sobě říká, že nikdy nebyla žádný „sígr“, vždycky na ni bylo spolehnutí. Rodičům prý nelhala, věděli o ní vše. Poslední dobou si možná víc věci nechává pro sebe, nemá ráda, když se jí rodiče moc vyptávají. Důležité věci jim však řekne sama. Ve srovnání s pubertálním věkem Katka ze svého úhlu pohledu nevidí ve vztahu žádnou výraznou změnu. Jedinou změnou je, že se dokáže víc ozvat, když se jí něco nelíbí.

„Jsem teď víc schopná se ozvat, když mi něco vadí, dřív jsem to tolik nedělala. A oni to taky víc berou na vědomí. Ale to je možná asi jediná změna.“

Podle Katky se větší změna vztahu projeví teprve tehdy, až bude bydlet sama. Matka K. si to myslí taky:

„Myslím, že to změní i ten náš vztah, protože tím, jak budeme daleko, nebudeme mít denodenní kontakt.“

Matka K. popisuje dětství a dospívání Katky více komplexně. Mluví o tom, že Katka vždy soutěžila se starší sestrou o pozornost rodičů. Vzhledem k tomu, že starší sestra byla nemocná, dostávala od matky hodně péče a Katka to dle matky vnímala tak, že má starší sestru radši.

> *„Ona byla taková, že třeba v dětství se hodně vztekala, tu pozornost si vynucovala, protože to nějak potřebovala. Pořád si potřebovala potvrzovat, že ji milujeme. (...) A s tím jsme v tom dětství bojovali. Snažila jsem se tam dělat nějakou rovnováhu, ale tohle bylo náročný v tý výchově. Zase bych neřekla, že měla nějakou divokou pubertu. Vlastně to bylo furt o tomtéž. Naše boje v tom, že žárlila na tu starší sestru a furt jsme jí museli dokazovat, že je pro mě stejně důležitá, že ji miluju.“*

Matka měla během Katčina dospívání velký strach, aby se Katka nedostala na zcestí.

> *„V pubertě jsem věděla, že tohle napětí tam je v tý rodině, tak jsem se bála, aby se nedostala do nějakýho vzdoru. Protože v dětství takovýhle vzdory měla. Že prostě řekla nemáte mě rádi, sbalila si batůžek s medvědem a šla za dveře. Tak jsem se o ni bála mnohem víc než o tu starší sestru, aby nepodlehla právě nějakým blbým vlivům, protože ten vzdor a nedůvěra v to, že to myslíme vážně, tak aby to nepřevážilo.“*

Pozvolný přechod do dospělosti spojený s odstěhováním sestry do vlastního bytu měl za následek, že se pozice v rodině vyrovnaly. Katka se současně možná začala cítit silnější než matka.

> *„Náš vztah dneska je takovej docela vyrovnanej, ta hierarchie se tam o hodně mění. Kouká na mě trochu zvrchu, což nevím...já o žádnou pozici už nebojuju. Mně to je celkem jedno. Ale řekla bych, že tyhle věci se v tom dospívání srovnaly. Vztah se ségrou, vztah se mnou a řekla bych, že ona si to už konečně i trochu užila, když starší odešla bydlet sama.“*

Jako určité usnadnění přechodu do dospělosti Katka vnímá to, že jí rodiče odmalička dávali určitou zodpovědnost. Důležité bylo i to, že jí všechno vysvětlovali a netajili před ní žádné důležité věci. Rodiče tak sloužili Katce jako vzor, podle kterého se mohla řídit.

> *„Třeba taková prkotina, že jsme si jako malý děti museli vést účetnictví. Že nás to naučilo určitýmu systému, určitý zodpovědnosti, určitým pravidlům (...) dejme tomu, že když jsem chtěla na hory, tak jsem si musela část ušetřit a část mi naši dali, to bylo třeba v těch finančních věcech. I třeba v tom, že když mě něco zajímalo, tak mi to vysvětlili, tím pádem já jsem ani neměla potřebu našim lhát. Nepamatuju se, že bych mámě lhala. Nebo lhala, ale za chvíli jsem jí to stejně řekla. Myslím si, že mi to hodně pomáhalo v nějakým vnímání jak by to mělo být. Myslím si, že člověk pak mnohem víc tuší, co má dělat.“ (Katka)*

Také matka K. se domnívá, že Katce dospívání usnadnila tím, že jí předala určité hodnoty a názory, podle kterých se mohla později řídit.

> *„Já si myslím, jak už jsem řekla na začátku, že je to i o nějakých hodnotách a postojích k životu, k druhým lidem...tak bych řekla, že v tom. Že jsem jí předala nějaké své názory, hodnoty, že vidí, co dělám, že mě baví moje práce nebo že se nějak chovám k lidem, tak to si myslím, že jí třeba mohlo pomoci.“*

Katce mohlo dle její matky také pomoci, že vyrůstala obklopena širším zázemím.

> *„Aby třeba i viděly, že když se někdo hádá, že je to normální. Pro to porovnání ta širší rodina včetně dědečků, babiček, kamarádů, myslím si, že je strašně důležitá. Tam máš nějakou záchranu, nejsi to jen ty jako jedinej člověk. Že to dítě nemáš přivázaný u nohy. Protože pak si myslím, že je i mnohem těžší mu dovolit, aby dospělo.“*

Naopak jako přítěž vnímá Katka „ochranářství“ své matky.

> *„V tom, že jsou, hlavně máma, taková majetnická. Nebo ne majetnická, ale taková ochranářská. Ale nemyslím si, že by to bylo nějak výrazný. Všeobecně si myslím, že to může ztížit takovej ten vstup do života, kdy si člověk myslí, že je samostatnej, měl by bejt samostatnej a že když na to nebyl zvyklej odmalička, když měl jakoukoliv bolístku, tak mu ji někdo vyléčil, tak si myslím, že mu to prostě ztíží.“*

Matka K. mluví v souvislosti se ztížením přechodu do dospělosti o své „emocionální náročnosti“, kterou vysvětluje takto:

> *„Láska tě svým způsobem svazuje. Ony to moc dobře vědí, takže jim to někdy brání se nějak rozhodnout, protože vlastně bereš furt ohled na ty rodiče (...) Pokud dojde ke sporu, tak samozřejmě se snaží udělat to tak, aby obě strany byly spokojený, protože ta citová vazba, tam těžko soudit, jestli je to dobře nebo špatně, někdy to může bejt dobře a někdy to může bejt blbě. Svým způsobem to ztížení je, protože když tě rodiče vykopnou v těch osmnácti, tak to svým způsobem můžeš mít i jednodušší. Záleží asi na tom, s jakou výbavou jdeš.“*

5.1.4 Radek

Radkovi je 28 let, je svobodný, bezdětný, aktuálně bez partnerky. Za sebou má několik středně-dobých vztahů. Je doktorandem na Matematicko-fyzikální fakultě, často pobývá v zahraničí, kde pracuje na vědeckých projektech v oblasti částicové fyziky. Většinu času bydlí sám. Má mladší sestru. Radkově matce je 53 let, vystudovala střední školu a pracuje jako knihovnice.

Obecné pojetí dospělosti

Pro Radka je dospělost spojena s rodinou, se schopností postarat se o druhé. Dospělé chování by podle něj mělo brát ohledy na důsledky. Dospělost podle Radka není ultimátní pojem. Člověk během svého dospívání prochází různými fázemi - výběr vysoké školy, dokončení vysoké školy, postavení se na vlastní nohy a definování si toho, co člověk „chce od života“ a nakonec snaha toho dosáhnout. Paralelně s tím probíhají partnerské vztahy, které by měly vyústit ve svatbu a děti.

> *„Já si myslím, že to je něco jako získávání životních zkušeností, mimo jiný. Prostě vždycky je něco, co si ještě nezažila nebo nějaká událost, co tě posune dál.“*

Hranice, kdy se jedinec stává dospělým, je podle Radka u každého jiná a souvisí s tím, kdy člověk „najde, co chce."

Podle Radkovy matky je dospělost spjata především s odpovědností. Z toho vyplývají další charakteristiky dospělosti:

> *„Odpovědnost za svůj život, dospělý člověk už by se neměl spoléhat na to, že mu všichni kolem budou pomáhat. Měl by podle mě být schopný si stát za tím, co se domnívá, že je správné, umět si obhájit názor, dospělý člověk by se měl sám užívit."*

Dospělé chování je podle matky stejně jako pro Radka takové, kdy si člověk uvědomuje důsledky svého chování. Nemusí to ale nutně znamenat, že je vážné. Hranice dospělosti se hledají těžko. Matka se domnívá, že hranici dospělosti v dnešní době netvoří ani věk, ani první sexuální zkušenosti, ani například vojna jako dříve. Snad jediným společným mezníkem by mohl být okamžik dostudování, ten je však také velmi individuální.

Dospělost u Radka

Radek se ještě zcela dospělý necítí, má však za sebou určité fáze. Těžko se mu nyní hodnotí, které momenty byly pro dospělost zásadní, neboť jejich váha se s postupem času snižuje.

> *„Podle mě čím je člověk starší, tím ty dávnější okamžiky vnímá s menší vahou než to pro něj bylo v ten danej okamžik. Jako třeba když jsem dodělal školu, tak jsem si myslel, jo super, to je milník, teď jsem dodělal školu. No ale teď mi to tolik nepřijde."*

Do dospělosti ho nejvíce posouvají prožité zkušenosti jak ve vztazích, tak v profesi. Díky nim si postupně ujasňuje, co vlastně v budoucnu chce.

> *„Ty prožitý zkušenosti tě někam posouvají, že jo. A nemůžou tě posouvat zpátky, protože to snad nejde ani z definice. Prostě každou zkušeností, kterou prožiješ, se dozvíš něco o světě kolem sebe nebo o sobě nebo o obou."*

Současně říká, že do plné dospělosti mu schází právě dlouhodobější vize budoucnosti.

> *„Nějakou vizi, to nemám ještě. To nemůžu říct. Takže nějaká dlouhodobá vize a to, abych měl promyšlený...pokud třeba bude těžký skloubit tu vizi s nějakým vztahem trvalým, tak že budu schopnej přijmout i tu zodpovědnost za to, že třeba každý dva roky budu žít na jiným místě, ale potom budu sám."*

Dospělost Radek vnímá ambivalentně. Na dospělosti je podle něj dobré, že má člověk reálnou představu o sobě samém. Na druhou stranu je negativní, že se člověk musí vzdát dětských snů. Žít v realitě a ne ve snech je však podle něj důležité a nutné.

> *„Protože člověk ví, na co má a na co nemá a je schopnej dospět k takový nějaký vizi svýho života, která tomu bude odpovídat. Je tam samozřejmě i ta konfrontace s tím, na co člověk má. A jak to přijme. A tohle všechno, když dáš nějak do kupy, to znamená, že poznáš sama sebe, svý schopnosti, nějakým způsobem se s nimi vyrovnáš a na základě toho jsi schopna líp odhadnout to, co bys mohla chtít od života a pak za tím jdeš a vidíš, že jsi schopna za tím jít. To bych řekl, že je pak ta správná cesta za dospělostí."*

Radkova matka nevidí dospívání u svého syna zcela lineárně.

> *„Myslím si, že nejdřív byl předčasně rychle dospělák, pak šel zase hodně zpátky, což se teda ani nijak neprojevovalo, ale já jsem ten pocit měla, že příliš zodpovědně ten život nebere. A teď si myslím, že se tak nějak vyrovnal a že je tak úměrně svýmu věku.“*

Rozhodujícím momentem v Radkově dospívání byla podle ní kritická rodinná situace.

> *„Já si myslím, že to je ta doba, kdy manžel začal pít. Protože on* (Radek) *mě vlastně chránil. A sestru. (...) musel na sebe vzít tu roli toho silnýho v tý rodině. (...) Radek v tý době vlastně musel najednou být ta opora rodiny.“*

Dalším důležitým milníkem byl podle matky R. jeden z jeho vztahů, kdy Radek musel vystřízlivět ze svých představ.

> *„Nestačí jenom touha, aby to bylo hezký. I když si myslím, že na tom oba pracovali, tak to prostě nevyšlo. Určitě pro něj muselo být dost důležitý si to uvědomit a rozhnodnout se. A člověk nikdy neví, jestli se rozhodnul správně nebo špatně.“*

K dospělosti Radkovi podle jeho matky chybí určitá citová zralost, schopnost udržet si vztah.

> *„Myslím si, že tohleto on moc ještě neumí. I když měl několik lásek, tak si myslím, že v tomhle nemá...asi zkušenost nebo nevím, o co v tomhle jde, ale myslím si, že to mu chybí k tý dospělosti. Určitý zakotvení citový.“*

Radkovu dospělost vnímá jeho matka spíše pozitivně - například v tom, že se s ním může podělit o své problémy. Negativní je pro ni to, že ji Radek už tolik nepotřebuje.

Vývoj vztahu

Podle Radka se jeho vztah s mámou začal výrazně měnit během puberty, když otec začal pít. Do té doby vyrůstal spíše v liberálním prostředí.

> *„Z hlediska výchovy bych řekl, že máma nešla nějakou násilnou cestou zákazů a příkazů, spíš to většinou vycházelo nějak bezkonflitkně. (...) Myslím si, že se ona dost spoléhala jak u mě tak u ségry na náš zdravej rozum, čímž myslím, že nám nedávala nějaký nesmyslný zákazy nebo příkazy. (...) No a pak řekněme v tom období tý střední školy, to se ten výchovný element nějak úplně vytratil vzhledem k celý tý situaci. To už pak bylo spíše na tý úrovni sobě rovný. Komunikaci sobě rovný. (...) Ale bylo specifický, že asi nejsilnější výchova, která na mě byla uplatněná, bylo vidět negativní tátův příklad, jak to nedělat. Pomalu většinu věcí, co dělal. “*

Pro Radka představoval výchovný styl matky v určitém ohledu usnadnění přechodu do dospělosti, stejně jako ztížení.

„Že to nechala na mým zdravým rozumu. A nebo zdravým rozumu...že mě nechala, až jsem si nabil nos. Což je určitě důležitější zkušenost. Ztížila? Paradoxně možná v tom samým. Protože když na druhou stranu ty děti pustíš úplně, at'se spolehnout jen na svou vlastní hlavu, tak oni můžou těch chyb dělat hodně. Myslím, že když jim do toho trochu mluvíš, tak ta první konfrontace je s tebou a oni si ty názory musí poprvé obhájit s tebou (...) že je tam ta konfrontace s těma rodičema, že ti rodiče začnou říkat, hele, to je blbost, tak jsi nucena o tom přemýšlet a bud'si to opravdu obhájít a nebo si říct, oni by možná mohli mít pravdu. Tak pak si tu hubu nabiješ míňkrát a trvá to kratší dobu.“

Radkova matka popisuje vztah se synem jako kamarádský. Stejně jako Radek i z jejího pohledu byla důležitá doba, kdy měli s manželem problémy. Tehdy se jí Radek zdál více dospělý, než později, protože trochu přebíral zodpovědnost za rodinu.

„Když jsme ještě byli s manželem, tak jsem měla pocit, že on je ten dospělák v tý naší rodině a mám pocit, že potom, když jsme odešli od manžela, tak on si to trošku zase vybral. Že tu dospělost trochu pustil. A dlouho mi naopak přišel jako naprosto nedospělej kluk, kterej prostě do noci hraje na počítači hry a trochu tím utíká před tím životem. (...) Tahleta doba, ta s ním musela hrozně zatočit a já samozřejmě měla výčitky, že ho vlastně takhle ničíme. Pak když jsme se taky odstěhovali, tak jsem ho několikrát přistihla, jak sedí na zemi a kouká si do očí s tím pejskem a podle mě přes toho psa se vrátil zpátky do života, protože on byl podle mě hodně sesypanej už pak. Ale on byl teda chlap v tom, že to na sobě nedal znát a snažil se vystupovat jako někdo...jako mužskej. Jako ta hlava rodiny.“

5.1.5 Jan

Janovi je 25 let, je svobodný, bezdětný, žije s rodiči. Má několik let přítelkyni a studuje na vysoké škole - právnické fakultě. Přivydělává si na brigádách. Má staršího bratra. Janově matce je 55 let, má středoškolské vzdělání a pracuje jako fyzioterapeutka.

Obecné pojetí dospělosti

Dospělost je podle Jana spojená především s pojmy samostatnost, nezávislost, odpovědnost. Dospělost vnímá spíše jako vnitřní pocit, charakterový rys. Dospělé chování je takové, které bere ohledy na budoucnost.

„Patří k tomu to plánování do budoucna, přestat žít v okamžiku, ale začít plánovat nějak víc do budoucna. At'už se to týká financí, investic a nějakýho zajištění celkovýho. Přemýšlet nad životem jako takovým a nejen nad tím, co budu dělat večer, co budu dělat příští týden nebo jestli pojedem nebo nepojedem někam na party.“

Jan se domnívá, že hranice dospělosti je sice určena právně, on však podle tohoto mezníku posuzuje druhé, nikoliv sebe.

> *„Myslím si, že mám jinej metr k sobě a jinej k ostatním, Že kdybych se na sebe měl podívat tímhletím pohledem právnickým, tak musím říct, že už jsem dávno dospělej. Zodpovědnej za svoje činy. (...) My to máme jako dobrovolně, že si to protahujem, je to spojený s tím studentským životem. To je v zásadě oddalování dospělosti, všech těch důležitých rozhodnutí v životě jako je práce, to se posunuje víc a víc, s tím mám asi spojenou tu opravdickou dospělost.“*

Pro Janovu matku znamená dospělost to, že si člověk může dělat, co chce, ale nese za to následky, je odpovědný za své činy. Dospělý člověk by se měl chovat adekvátně společnosti, ve které se zrovna nachází. Důležitá známka dospělosti je také tolerance.

> *„Musím se chovat s ohledem na to, v jaké společnosti se vyskytuju, mít asi cit pro tu oblast, kde jsem, tak se podle toho chovám, to je známka dospělosti. Dokážu se ovládnout. Dospělý člověk má být asi tolerantní, to si myslím, že děti asi nejsou tolerantní vůči svým rodičům.“*

Podle matky existuje právní hranice dospělosti, ona sama si ale myslí, že přechod do dospělosti žádnou ostrou hranici nemá, je to kontinuální proces.

Dospělost u Jana

K otázce vlastní dospělosti se Jan i jeho matka shodují:

> *„Asi jsem, ale nechci si to připustit.“* (Jan)
>
> *„Myslím, že je* (dospělý)*, ale odmítám to přijmout.“* (Matka Jana)

Důvody, proč oba zatím odmítají připustit, že je Jan dospělý, jsou však různé. Jan si vybírá z dospělosti jen tu pozitivní stránku, zbytek chce oddálit. Janova matka zase u svého syna vyžaduje navzdory jeho dospělosti poslušnost, neboť stále bydlí pod jednou střechou.

> *„Že to chci asi vnitřně oddálit, k tomu asi patří to, že chci to studium ještě chvilku protahovat...Že si zatím vybírám z tý dospělosti jenom to, co se mi hodí. Ten vnitřní stav. Ale nechce se mi ještě přijímat ty negativní věci.“* (Jan)
>
> *„Tím, že bydlí doma s námi, tak pořád očekávám, že bude poslušný a bude dělat, co se mu řekne.“* (Matka Jana)

Pro Jana byla zatím nejdůležitějším krokem k dospělosti samostatná cesta do zahraničí, kterou si prosadil navzdory nesouhlasu rodičů.

> *„Asi i proto, že rodiče si nepřáli, abych něco takovýho dělal. A do tý doby mi vždycky říkali ne jako poslední slovo, ale pak mi řekli ne a já řekl, no jo, ale já to prostě chci dělat a pojedu tam. Bud's Vaším požehnáním a nebo bez Vašeho požehnání. A zase nebyl to ten pubertální vzdor, kterej se dá zakázat. Tohle bylo pevný rozhodnutí, že vím, že to je to, co chci ted' v současný chvíli dělat, že chci cestovat a když na to nemám peníze, tak to musím vyřešit nějak jinak, že pojedem stopem. (...) Pak samozřejmě i to, že jsme se o sebe doopravdy museli postarat, že jsem byli vystavení neobvyklým situacím. (...) A asi to byla i nějaká spirituální duchovní cesta.“*

Dospělý se Jan cítí ve svým vnitřním světě, tím, že si vytvořil „svět vlastních názorů“, který je nezávislý na rodičích.

> *„Už jsem si vytvořil svůj vlastní vnitřní svět, svět vlastních názorů, ať už jsou to politický nebo nepolitický nebo na lidský práva, který jsou opravdu nezávislý na rodičích a dává mi to tu možnost s nima o tom povídat a polemizovat. To dřív asi nešlo, když mi bylo třeba patnáct nebo šestnáct. To jsem zkoušel s nima pubertálně polemizovat, ale nebylo to o tom, že bych měl svůj vnitřní svět, ale bylo to o tom, že jsem s nima na začátku buď ve všem souhlasil a nebo pak úplně všechno, co řekli, jsem popíral.“*

Důležitým momentem pro něj bylo, když si našel svou první stabilní práci.

> *„Asi v tom, že jsem si začal vydělávat sám na sebe. Že už to nebylo jenom v tom, že bych přijímal, ale že už začínám něco vracet zpátky v tý rodině, že si můžu dovolit jít a nakoupit pro celou rodinu.“*

Janova matka vnímá jako nejdůležitější okamžik dospívání svého syna moment, kdy ji dokázal „poslat do háje“. Kromě přechodu na střední a později na vysokou školu jinak žádné větší mezníky nevidí, přechod do dospělosti chápe jako plynulý proces. Nejdůležitější krok jej teprve čeká - to bude odstěhování se od nich.

> *„Osamostatnění se od nás. Pro něj si myslím, to bude důležité, aby nebyl odkázaný na nás. Myslím osamostatnění i po finanční stránce. Aby si mohl pořídit byt nebo tyhle věci. Postavit se na vlastní nohy.“*

Dospělost Jan hodnotí ambivalentně.

> *„Tak pozitivní věci, že asi člověk sám má nějakou váhu a hlavně jeho hlas má nějakou váhu. Že to, co říká, tak že to vůbec někoho zajímá. Že v tý společnosti už něco znamená. A ty negativní věci jsou všechny ty věci spojený s tou odpovědností. Ta nutnost postarat se a věnovat tomu velkou část dne. Hlavně ta nutnost to dělat. V jednu chvíli se to roztočí a už není cesta zpátky. Když si vezmu hypotéku, tak musím pracovat ať se stane co se stane. Už si nemůžu dovolit říct, hele, tak já si ještě na měsíc vyrazím do Jižní Ameriky.“*

Vývoj vztahu

Podle Jana se vztah s mámou od dětství do současného okamžiku v kontextu dospělosti vyvíjí velmi pomalu. Matka byla vždy ve výchově větší autoritou.

> *„Pak v pubertě to byl spíš asi vzdor proti ní než proti tátovi. Protože ona byla ta pevnější ruka, taková ta, co přikazovala a táta byl vždycky ten rozumnější, který to dokázal odůvodnit.“*

Jan má pocit, že matka jej stále vnímá jako sedmnáctiletého, jeho hlas zatím nebere rovnocenně. Oproti tomu otec ho už jako dospělého akceptoval.

„Je to spíš takový pocit, že to, co já řeknu, není na stejný úrovni jako to, co řekne ona. Takže myslím si, že tam se to někde zaseklo a jenom pomalu se to posunuje jinam. (...) Oproti tátovi, který to akceptoval docela záhy, ve chvíli, když jsem se s ním dokázal bavit na nějaký úrovni, že jsem přestal být z toho jeho pohledu dítětem, když jsme se začli bavit o nějakých vážných tématech vysokoškolských, o politice."

Janova matka to chápe jinak. Ačkoliv ona sama se k synovi chová stejně, on se dokáže lépe ovládat a nenechá se vyprovokovat k hádkám. To je pro ni důkaz jeho dospělosti.

„Já bych řekla, že jak Jan dospívá, tak se obrušují vztahy mezi námi, že už mě hodí za hlavu, tím vlastně on je dospělý. Že už ho nevyprovokuji k různým hádkám. Tím se projevuje ta dospělost. Jo když on je naštvaný, tak dokáže už hodit určité věci za hlavu tady v tom věku, takže z mýho pohledu je on vlastně dospělý. V těch patnácti šestnácti sedmnácti, to ne.“

Přechod do dospělosti Janovi usnadnil spíše otec právě tím, že jej akceptoval jako rovnocenného partnera. To stejné Janovi zatím schází od matky.

„Myslím si, že spíš táta mi to usnadnil. V tátovi cítím větší oporu co se tý dospělosti týče. Asi nejvíc to bylo tím, že mě začal poslouchat a akceptovat jako toho rovnocennýho a že se mnou tak začal mluvit a jednat. Ale zas na druhou stranu se vším všudy, že to vzal do důsledků, že když jsem udělal nějakou blbost, tak jsem si to pak musel vyžrat.“

Momentálně má dojem, že ho matka tak trochu vyhání, není si však jistý, jestli je to pro něj usnadnění přechodu do dospělosti.

„Ted' se mi to asi snaží usnadnit tím, že mě vyhání (smích). Ona to i sama občas říká, že jako nechce, abysme jí zůstali na krku. Ale nevím, co je na tom pravdy.“

Oba rodiče však Janovi pomohli tím, že mu nebránili v samostatnosti.

„Právě tím, že mi nedělali žádný problémy s těma důležitejma krokama se osamostatnit, tak i z toho mám pocit, že mi nikdy nijak nepřekáželi. Nebránili mi v tý dospělosti. Většinou to probíhalo tak, že když zjistili, že je to doopravdy moje rozhodnutí, který chci dělat, tak mi spíš vysvětlili ty negativa, ale když zjistili, že je to doopravdy dospělý rozhodnutí, odůvodněný, tak mi v něm nepřekáželi.“

5.1.6 Romana

Romaně je 29 let, je svobodná, bezdětná, momentálně bez partnera, má za sebou dlouholetý vztah. Dokončila bakalářský stupeň VŠ - obor cestovní ruch. Pracuje jako HR manažerka. V současné době se po rozchodu s přítelem přestěhovala zpět k matce. Má mladší sestru. Matce R. je 56 let, má středoškolské vzdělání a pracuje jako zdravotní sestra v nemocnici.

Obecné pojetí dospělosti

Podle Romany je dospělost vnitřní pocit. Dospělost je spojená se schopností spolehnout se sama na sebe. Dospělé chování dokáže předjímat důsledky.

> *„Dospělej je člověk, kterej se o sebe dokáže postarat i třeba z toho finančního hlediska, že si dokáže rozpočítat na co má, na co nemá. Nedospělej člověk utratí výplatu za oblečení a pak mu nezbyde na jídlo. Třeba. Nedospělej člověk se nedívá do budoucnosti, nepřemýšlí, co se může stát a nepředjímá.“*

Matka Romany definuje dospělost jako zodpovědnost za sebe. Dospělost jsou ale hlavně povinnosti.

> *„Chodit do práce, starat se o děti, to bych řekla, že žena by ty děti měla mít, protože život je pak přeci jen takovej ochuzenej.“*

Dolní hranice dospělosti je podle Romany určená okamžikem, kdy se mladý člověk začne starat sám o sebe.

> *„Já to vnímám tak, že dospělej člověk dospěje tehdy, když se odstěhuje od rodičů, začne žít sám, začne se starat sám o sebe a od tý doby až do smrti je člověk dospělej. (...) Ta dolní hranice se nedá jako nijak ohraničit, že třeba v osmnácti člověk dospěje. Ale právě tím, čím se stane. Že získá ty vlastnosti, o kterých jsem mluvila, tak to si myslím, že tak dospěje postupně.“*

Matka R. tvrdí, že věkem se dospělost určit nedá.

> *„To myslím, že věkem se to asi neurčí. Že může být člověk dospělej v šestnácti a některej ve třiceti ještě samozřejmě vůbec nemusí.“*

Dospělost u Romany

Romana se ještě úplně dospělá necítí. Především proto, že je hodně závislá na rodičích. Dospělá je ale v tom, že je zodpovědná, chodí do práce, přemýšlí do budoucna.

> *„Že je o mě postaráno. I když se snažím si dělat finanční rozpočet, snažím se třeba šetřit na jídlo, abych prostě věděla, kolik smím utratit, ale stejně, když přijdu domů, je tam plná ledničkа a někdo mi vypere. (...) Mám práci, která mě baví, mám svůj vlastní život v podstatě. Ale furt je tady někdo, kdo se mě ptá, kdy večer přijdu a s kým jdu, i když mně nic nezakazuje, tak furt je tady kontrola.“*

Matka si myslí, že její dcera v něčem dospělá je a v něčem není. Nedospělá je kvůli nespolehlivosti a nestabilitě.

> *„Že jde tak někdy ode zdi ke zdi. Z extrému do extrému. Mně třeba na ni udivilo to, jak strašně zarytě dodržovala ty diety, chtěla zhubnout, ale pak to psychicky špatně snášela a pak je jí to najednou úplně jedno a přejídá se.“*

Naopak velmi dospěle se Romana podle matky chová v práci, tam naopak spolehlivá je.

> *„Ale zase v tý práci vím, že tam na ni spoleh určitě je. V něčem, co opravdu ona chce, tak za tím si jde.“*

Mezi důležité kroky k dospělosti Romana řadí studium v jiném městě spojené s bydlením na koleji a cestování.

> *„Určitě mi hodně pomohlo dospět a postavit se na vlastní nohy to, když jsme cestovali, když jsme bydleli třeba v tý Americe, tak tam jsme se museli postarat sami o sebe v cizím prostředí, v cizím jazyce, vyřizovat různý věci, bydlení, pojištění, všechno.“*

Důležitý milník dospělosti pro ni představoval dlouhodobý vztah s partnerem, stejně jako později rozchod s ním.

> *„Nebyla jsem tu jenom já. Musela jsem brát ohledy na někoho blízkýho, s kým jsem chtěla být, ale zároveň mě to v určitých věcech omezovalo. Musela jsem dělat kompromisy. (...) Rozchod v tom, že jsem si uvědomila, že prostě zase nemůžu ty kompromisy dělat úplně ve všem. Protože potom zase ztratím sama sebe. (...) Já jsem to* (rozchod) *v životě nezažila. Tak je to bolest, kterou člověk zažije ještě mnohokrát. Aspoň vím, jakým způsobem se s tím vyrovnávám. Že se s tím nevyrovnávám dobře. Mně to pomohlo tím, že jsem si začala uvědomovat sama sebe. Že jsem se najednou jakoby vyloupla.“*

Jako posun do dospělosti vnímá také úspěšné absolvování různých zkoušek, ať už zkoušku na řidičský průkaz nebo přijímací zkoušky na vysokou školu, neboť se jedná o mety, kterých chtěla dosáhnout.

Oproti tomu matka R. zmiňuje jiné okamžiky. V první řadě to podle ní byl odchod otce z domova.

> *„Myslím si, že u ní bylo zásadní asi to, jak nás opustil táta. To nesla asi hodně těžce. (...) Že tím zanevřela na všechny chlapy.“*

Současně dodává, že se nejednalo o krok k dospělosti, ale spíše o určitý přelom, který Romanu hodně ovlivnil do budoucna.

Mezi další milníky zahrnuje stejně jako dcera studium v cizím městě a bydlení na internátě.

Co se týče hodnocení dospělosti, Romana ji vidí ambivalentně:

> *„Pozitivně je to fajn, že mám práci, která mě uživí, která mě baví, že mám peníze, že bych mohla v podstatě dělat co bych chtěla. Že mám na to peníze a kdybych měla čas, tak mě nikdo neomezuje. Na druhou stranu to zase není jako na vysoký škole, kdy jsem se mohla sbalit a odjet na půl roku pryč. To už prostě tedˊka se nedá.“*

Matka vnímá dospělost pozitivně v tom, že si Romana jde za svým cílem, chce se osamostatnit, samozřejmě by jí přála, aby byla „v pohodě“. Na druhou stranu o ni má strach, bojí se, aby Romana nezůstala sama.

> *„Ale já mám strach, že ona na tom bude psychicky hůř, když bude jako úplně sama. Že bych jí přála, aby si někoho našla, měla rodinu.“*

Vývoj vztahu

Vztah mezi dcerou a matkou prošel podle Romany mnoha fázemi. Střídala se období konfliktů a období klidu a harmonie. Prvním kritickým momentem byl odchod otce od rodiny, což měla Romana matce za zlé.

> *„Tím, že od nás táta odešel, tak nejdřív jsem jí to vyčítala, že to byla její vina, což samozřejmě vůbec nebyla. Nevím, z jakýho důvodu, ale prostě jsem považovala mamku za tu, která tátu vypudila.“*

Jelikož je Romana starší sourozenec, zvýraznila se v tomto období tendence starat se o mladší sestru, přebírat za ni zodpovědnost.

> *„Ségra to vůbec nijak nevnímala, když třeba mamka měla noční, táta odešel za tou svou milenkou (...) A ségra spala a když se probudila, tak jsem jí řekla neboj, všechno bude v pořádku a ona zase usnula. Takže já jsem se od tý doby hrozně starala o ní, jako že jsem chtěla, aby ona byla v pohodě a že jsem tak nějak přebírala všechno to zlý na sebe.“*

K dalším střetům docházelo v období puberty. Romana hůře snášela matčiny nové partnery a kromě toho popisuje běžný pubertální vzdor.

> *„Všechno, co mamka řekla, bylo špatně a já jsem měla pravdu...Ne, že bych ji nesnášela, ale vadilo mi cokoliv a byla jsem protivná, ale to si myslím, že je úplně normální.“*

K zlepšení vztahu došlo poté, co se Romana odstěhovala na kolej.

> *„Když jsme odešly na vejšku, ségra do Plzně, já do Hradce, tak když jsem přijížděla domů, to bylo hrozně fajn. Já jsem vlastně bydlela přes týden někde pryč a když jsem přijela domů, tak jsem se na ségru i na mámu hrozně těšila. A tím, že jsme byly vlastně celou dobu samy od nějakých mých deseti let, tak jsme byly vlastně spíš kamarádky než máma s dcerou.“*

Harmonické období bylo i v době, kdy Romana chodila s přítelem.

> *„Celý ty roky, co jsem byla ve vztahu, celých těch šest let, tak to bylo hrozně fajn, protože ona měla ráda mýho přítele a já jsem byla v klidu, protože jsem prostě byla zamilovaná, bylo to dobrý.“*

Další zlom ve vztahu dcery a matky nastal po rozchodu s přítelem. Romana se nastěhovala zpátky domů.

> *„Potom, co jsme se rozešli před dvěma rokama, tak nastal rok úplně šílenej, já jsem nevěděla co sama se sebou, byla jsem nervózní, naštvaná na celej svět, vybíjela jsem si to na ní.“*

Poslední dobou se vztah opět zklidnil. Romana si všimla, že z původního rovnocenného kamarádského vztahu se to nyní posouvá do opačné rovnováhy, nežli v dětství.

> *„Ona se stává jakoby dítětem postupně. Že v nějakých věcech už prostě nestačí tý moderní době, internet, jakýkoliv moderní stroje, ted'jsme jí koupili kávovar a než se s tím naučí dělat, tak to bude hrozný. Že já v podstatě říkám jí, co má dělat v určitých věcech.“*

Také matka Romany má dojem, že se jejich vztah pohybuje nahoru dolů.

> *„Je to taky jak kdy. To je prostě jak říkám, někdy se chová jako kamarád, někdy je v pohodě nebo taková až agresivní pomalu a někdy je zase taková, že by se chtěla svěřit.“*

Podobně jako její dcera vnímá matka i období, kdy si manžel našel jinou ženu.

> *„Já si myslím, že Romana je proto taková citovější, protože byla starší a musela se o tu mladší starat. Tak ta je v pohodě, tý to vůbec nijak nepřišlo. Romana to nesla o hodně hůř. Ty mladší stačilo, že má ji.“*

Tím, že matka zůstala sama, to pro ni bylo někdy těžké. Zvlášť když dcery vycítily její slabost a využívaly ji k tomu, aby dosáhly svého.

> *„Je to těžký, když je na ně člověk sám. Ale asi jsem dělala chybu, že jeden čas, když jsem po nich něco chtěla, když jim bylo těch dvanáct nebo deset, tak řekly, že půjdou za tátou. To jsem začala mít strach, ale dneska vím, že to byla velká chyba, že jsem nebyla důslednější a že jsem nezkusila je vyšoupnout a říct, tak běžte, zkuste si to (...) Tak ony na to pak možná hřešily.“*

Romana sama ani tak nepostrádala ve výchově důslednost, jako spíše určité zkušenosti a rady. To by jí přechod do dospělosti usnadnilo.

> *„Tím, že táta odešel, tak mamka na nás byla sama a taky nebyla v pohodě ona sama. Já mám mámu hrozně ráda, vím, že ona má hrozně ráda nás, ale ona měla sama dost starostí sama se sebou než aby nám mohla předávat nějaký životní zkušenosti nebo rady do budoucna (...) já vím, že k ní můžu přijít, když je mi třeba smutno nebo když je mi blbě třeba fyzicky, tak vím, že za ní můžu přijít a vždycky tam najdu útočiště. Ale nepomohla mi v tom, aby mi dala nějaký rady, jak se má člověk chovat nebo jakej má bejt ve vztahu k ostatním lidem, jak se máš prosadit nebo jak se máš o sebe postarat.“*

Matka si u dcery všímá nejistoty, ale spojuje ji s tím, že ve výchově nebyly jasně určené hranice. Tím, že sama byla nerozhodná, mohla to na dceru přenést.

> *„Romana byla taková, že si nevěřila. A kdybych vymezila ty hranice, že by třeba taky takhle netápala. Protože takhle když vidí, že já jsem nerozhodná, nevím, tak se to na ni přenáší taky.“*

Myslí si, že dceři pomohla v dospívání tím, že dcery často brala mezi jejich vrstevníky.

> *„Já si myslím, že tím, jak se mnou jezdily na ty tábory a byly mezi svými vrstevníky, tak viděly přecijen, jak žijou oni...tak asi to bylo dobrý než aby byla jen se mnou a neměla srovnání. “*

5.1.7 Pavel

Pavlovi je 19 let, je svobodný, bezdětný. Studuje na střední škole, zatím nepracuje ani brigádně a bydlí u rodičů. Asi dva roky chodí s přítelkyní. Má staršího bratra. Pavlově matce je 50 let, má vysokoškolské vzdělání a pracuje jako učitelka na gymnáziu.

Obecné pojetí dospělosti

Pavel má s definováním dospělosti potíže. Dospělostí rozumí osmnáct let a má ji spojenou s určitými pravomocemi jako například pití alkoholu, řízení auta, apod., pro něj samotného však tyto věci tolik neznamenají. Ze sociálního hlediska podle něj dospělost znamená usadit se a žít ve stereotypu.

> *„Já jsem totiž myslel, že až mi bude těch osmnáct, tak že bude takovej moudrej a todleto a prostě vůbec nic!“*

Dospělé chování znamená nedělat „pitomosti“.

> *„Že si třeba všechno rozmyslej předem, že nedělají první věc, která je napadne. To je asi tak hlavní. A prostě to poznáš na lidech jak se chovaj, třeba ve třídě spolužákům je osmnáct, mně je devatenáct, možná ten rok udělá hodně, ale co vidím, co dělaj, že po sobě házej křídama a takový věci, tak to mi přijde fakt jako ujetý.“*

Dospělý člověk by podle Pavla měl znát míru. Může s ním být sranda, ale musí současně vědět, kdy je potřeba „něco dělat“.

Pro Pavlovu matku je dospělost spojená s pojmy jako je zodpovědnost a rozumnost. Dospělý člověk by měl být schopný rozvážit si své chování a pochopit jeho důsledky. S dospělostí je spjato klidnější chování, dospělý člověk by měl umět ovládat své emoce.

> *„V dospělosti bych neměla snadno vybuchnout, což se ti v tý nedospělosti určitě stává často, že ty emoce prostě neovládáš tolik, jako bys je měla ovládat. Nerozmyslíš si něco, co třeba řekneš v afektu, jo takovýhle věci by se ti neměly stávat.“*

Spodní hranici dospělosti podle matky P. určit nelze, je u každého jiná. Přesto se domnívá, že dívky dospívají okolo 18 let, chlapci později.

Také Pavel si myslí, že se dolní hranice dospělosti určit nedá, je individuální. Existuje sice hranice 18 let, ta však ve skutečnosti o ničem nevypovídá.

Dospělost u Pavla

Pavel i jeho matka se shodnou, že dospělý ještě není. Zatímco Pavel spojuje svou budoucí dospělost s prací, vlastním majetkem a finanční nezávislostí, jeho matka spíše s dosažením určitých vlastností a dovedností jako je zodpovědnost, spolehlivost, schopnost nakládat s penězi.

> *„Já se teda za dospělýho neberu. Až začnu pracovat, až budu mít vlastní dům, tak možná potom, ale to je až hodně za dlouho. Nebo na vysoký. Ale tak někdo pracuje a dělá vysokou, třeba co vím od bráchy, tak ten dělá vysokou a je víceméně doma, taky mi nepřijde úplně dospělej. Až když si člověk na sebe začne asi vydělávat.*“ (Pavel)

> *„Rozhodně ne* (není dospělý). *Ikdyž on si asi bude myslet pravej opak, ale já si myslím, že není. Protože on přesně to, co si myslím, že by ta dospělost mít měla, ještě nemá. (...) je naprosto nezodpovědnej, nespolehlivej, všechno se mu musí říkat několikrát. A stejně se to neudělá většinou. Lehkomyslnej. At' už ke škole nebo v domácnosti. Naprosto se na něj člověk nemůže spolehnout. (...) Neumí zacházet s penězi, další věc. Okamžitě je utrácí. To je možná jedna z dalších věcí tý dospělosti.*“ (Matka Pavla)

Ve srovnání s dřívější dobou se Pavel cítí trochu rozumnější, než byl, už nedělá tolik „pitomostí“. Od dětství se toho pro něj tolik nezměnilo, stále tráví hodně času doma na počítači, proto se mu těžko hledají milníky na cestě k dospělosti. Jako změnu vnímá vztah s přítelkyní, díky které musel trochu změnit svůj stereotyp.

> *„Určitě že jsem si našel tu přítelkyni, tak to mě jako hodně řekněme usadilo. Ale jinak jako asi nic, já jsem nezměnil svůj stereotyp, přes den jsem s tou přítelkyní a večer jsem stejně na počítači jako od svých asi pěti let, takže to je furt stejný. Takže já nemám žádný takový milníky.“*

Pavel u sebe vnímá posun ve vytváření názorů. Dříve jiné názory buď předem odsuzoval aniž by danou problematiku znal a nebo slepě přejímal názory toho, koho si vážil nebo s kým byl kamarád.

> *„Ted' si o tom něco zjistím a pak oukej. Můžu říct nějakej verdikt. Nebo se nechám poučit. Dřív, když jsem si myslel, že to tak je, i když jsem si nebyl stoprocentně jistej, tak jsem si prostě stál za svým. (...) Když jsem třeba něco zaslechl, třeba od někoho jinýho a měl ho třeba radši, tak jsem prostě stál za ním, že jo. I když jsem o tom nic nevěděl.“*

Mezi důležité kroky k dospělosti v budoucnu řadí Pavel v první řadě maturitu, nástup do práce a nakonec osamostatnění se od rodičů.

Pavlova matka se domnívá, že je Pavel dospělý v chování k ženám.

> *„Co umí je chování k holkám nebo k ženám, jako to bych řekla, že je z toho vidět, že má tu slečnu a že se nějakým způsobem chová k ní a já z toho i pak poznám, jak se chová ke mně...že ji třeba pustí do těch dveří, do kabátu, vezme tašku. (...) Taková*

> *jistá galantnost. Která už bohužel nesahá tam, že by mi pomohl s nějakými domácími pracemi, to už jako ne. No ale když mě potká třeba s taškou, tak mi ji vezme.“*

Změnu vnímá matka také v tom, že Pavel jedná více na rovinu, umí přiznat chybu.

> *„On se trošku teď učí přiznat chybu, protože když byl mladší, tak prostě zatloukal, zatloukal, zatloukal, dokud se to všechno neprovalilo a když se to provalilo, tak třeba dvakrát i utekl, vrátil se hodně pozdě večer, někde se toulal, bál se domů. Teď když udělal průšvih, tak mi to zavolal.“*

Z pohledu matky byl pro Pavla pro posun do dospělosti důležitý neúspěch na střední škole.

> *„Možná, že to byl ten neúspěch na tom gymnáziu...že musel odejít a najít si jinou školu, kterou si potom našel sám. To si myslím, že ho trošku posunulo. (...) Že možná pochopil, že by si měl jít hledat něco svýho a ne se nechat vodit za ručičku.“*

Ještě předtím na Pavla podle jeho matky zapůsobila smrt dědy, kdy si patrně uvědomil, že věci nejsou navždy.

> *„Zapůsobila na něj tenkrát smrt dědy, ale to byl ještě malej, to nemůžu říct, že ho posunulo někam do dospělosti. Možná pochopil, že věci nejsou navždy. To si myslím, že ho hodně zasáhlo, protože ten děda s ním hodně byl, hodně ho ovlivňoval, at’už pozitivně nebo negativně...“*

Do budoucna Pavla asi hodně ovlivní rozchod s přítelkyní, pokud k němu dojde. Matka také s nadsázkou říká, že by Pavla asi nejvíce ovlivnilo, kdyby vypnuli proud a on nemohl sedět u počítače.

Dospělost Pavel zatím vnímá neutrálně, jelikož se ještě dospělý necítí. Těší se na to, až si bude vydělávat vlastní peníze a stane se tak nezávislým na rodičích.

> *„Těším se, co bude, ale nedokážu si představit jaký to je chodit do práce právě. Hodně jsem o tom přemýšlel, že nevím, jak to vypadá. Ale teď mi třeba přišlo nějaký pojištění, co jsem měl od babičky, spousta peněz. A říkám si, že to pak třeba budu mít měsíčně, že jo. Takže to je taky takovej jinej pohled. Takže těším se na to, vnímám to do budoucna pozitivně, ale zatím nějak neutrálně no.“*

Matka P. určitý stupeň dospělosti u Pavla vnímá pozitivně hlavně z hlediska jeho jednání. Negativní je dospělost v tom, že dochází k určitému vzdálení se, vztah matky a syna už není tak úzký.

> *„Když vezmeš ty děti malý, tak samozřejmě jsou přítulnější, maminka je středobodem světa, tak tohle už odpadá, s tím se myslím každá ženská normálně smíří, to je takovej normální běh života. Ale tak bylo to hezký. To období naše maminka je nejmilejší a nejkrásnější.“*

Vývoj vztahu

Vývoj vztahu s rodiči od dětství do současnosti popisuje tak, že měl čím dál větší volnost. Všiml si také, že už za něj rodiče tolik věcí neřeší, chtějí, aby se sám „prokopal“. Jinak se toho však příliš nezměnilo.

> *„Rodiče jsou dost tolerantní bych řekl, oproti jako ostatním, co vím. Takže jako dítě bych přirovnal to, že jsem nemohl nikam chodit sám. A musel jsem být v tolik a v tolik doma. Pak přišla fáze ve třinácti, kdy stačilo napsat, že přijdu v tolik a v tolik. A že jsem tady a tady. (...) No a teď už je to jedno, teď prostě jenom napíšu budu spát tady, jo dobrý. Třeba jsem tři dny pryč, jim to nevadí. Ale vlastně mezi tím se nic nezměnilo. Leda že když po mně něco chtěj, třeba něco zařídit, tak to taky. Ale mezi tím teenagerem a tou dospělostí se podle mě nic nezměnilo a ani se nic nezmění.“*

Pavel si vždycky více rozuměl s mámou a to trvá dodnes. Bere ji jako kamarádku. Má dojem, že je v rodině stále vnímán jako ten „malý“. Rodiče se podle něj s řadou věcí obracejí na jeho staršího bratra, ale jeho názor neberou v potaz.

> *„Já moc nejsem doma nebo se moc s tou rodinou nebavím. Jako vůbec nevím, kde se to ve mně vzalo. Celá rodina je taková...jako máma oukej, tu mám radši než tátu, protože táta má radši bráchu. Protože oba dělaj to bankovnictví a todle. Já nevím, kde se ve mně vzalo ta chuť po těch počítačích. Ale s mámou...já rád čtu, že jo, mám rád dějepis, tak to si jako pokecám, že jo. Nebo když potřebuju s něčím pomoct, tak jdu většinou za mámou.“*

Matka Pavla rodinnou situaci popisuje podobně:

> *„Já jsem s ním ve vztahu nikdy problém neměla. Já si myslím, že ani on se mnou. On veškerou zlobu nebo to negativní obracel proti tátovi. A bylo období, kdy s ním vůbec nemluvil a komunikovali spolu přes mě. Ale se mnou mluvil vždycky a pochopil, že já jsem ten měkčí, kterej ustoupí spíš. Takže já jsem s ním nikdy problém neměla.“*

Pavel byl podle matky vždycky více ochraňovaný. Poslední dobou s ním trochu přestali počítat co se týče pomoci v domácnosti, apod.

> *„On jak je mladší dítě, tak si myslím, že jsme ho hodně třeba omlouvali, že po tom Tomášovi jsme fakt chtěli o hodně víc a ten Pavel je pořád takovej ochraňovanej nebo...teď už jsme s ním spíš přestali počítat. Že když manžel ví, že potřebuje s něčím pomoct, nařezat dříví nebo tak něco, tak vezme toho staršího.“*

Tím, že Pavlovi hodně věcí usnadňovali, mu zřejmě přechod do dospělosti ztížili.

> *„Myslím si, že mu usnadňujeme všechno. On nemá v podstatě žádný problémy. (...) Že on se nemusel snažit sám. (...) Myslím si, že to nebylo úplně nejlepší, že si právě ještě neuvědomuje, co všechno se po něm bude chtít. Protože tím životem tak jako pluje. V podstatě doma nic nemusí, zajímá se jenom o svoje záliby. Že prostě ještě nechápe, co je povinnost a co je zábava. On to tak má v jednom balíčku.“*

Jako usnadnění vnímá matka to, že Pavlovi vytvořili pevné zázemí.

> *„Má prostě všechno zázemí, který může mít, v tomhle směru jsme my nikdy žádný problémy v manželství neměli...vidíš to myslím taky, že by se mohlo odrazit. Má prostě dobrej domov, neříkám, že vždycky úplně naklizenej, ale je to prostě tak, jak to je.“*

5.1.8 Kristýna

Kristýně je 29 let, je pět let vdaná a má ročního syna. Vystudovala vysokou školu stavební, poté tři roky pracovala jako projektantka a nyní je na mateřské dovolené. Matce Kristýny je 59 let, je vysokoškolačka a pracuje jako projektantka. Kristýna je jedináček.

Obecné pojetí dospělosti

Kristýna si při slově dospělost vybaví společný život s manželem a pořízení si vlastní rodiny. Dospělost pro ni znamená starat se sám o sebe, být celkově nezávislý. Spodní hranici dospělosti podle ní určuje vstup do zaměstnání.

> *„No pro mě asi velká hranice je vstup do zaměstnání. Což může být v osmnácti, v pětadvaceti nebo ve třiceti. Tak to je velkej zlom. Opuštění toho studentskýho hurá života.“*

Dospělé chování se podle Kristýny těžko definuje, protože jde o komplexní působení člověka. Patrně nejdůležitějším rysem dospělosti je schopnost znát míru.

> *„Prostě bych mluvila o nějaký odpovědnosti. Aby nedělal úplný kraviny. Samozřejmě se ti může stát, že uděláš nějakou ptákovinu, to bych ještě netvrdila, že jsi nedospělej (...) musíš ale znát míru toho, že se to už v tuto chvíli nehodí. Že je čas se zastavit.“*

Matka K. definuje dospělost podobně jako Kristýna: Je to schopnost postarat se sám o sebe.

> *„Člověk, který už je soběstačný a je na svých vlastních nohách postavený. To je dospělý člověk, je schopen sám o sebe se postarat. (...) Já to mám zaxifovaný jako taková ta soběstačnost v zaměstnání, umět se uživit, sám sebe minimálně.“*

Dospěle se člověk chová tehdy, dokáže-li jednat s ohledem na budoucnost.

> *„Když to přeženu, že nejde do hospody, nebo ženská to může proparádit a chlap to může propít, i opačně. Že jsou schopný myslet do budoucna. Na nějakou dobu, ne třeba na deset let, ale nějakej horizont co budu dělat příští měsíc třeba.“*

V případě, že má člověk rodinu, je to samozřejmě také schopnost postarat se o druhé.

Dolní hranice dospělosti se podle K. matky určit nedá, jde o postupný vývoj.

> *„Já si myslím, že ne* (nemá hranice)*. Že ta dospělost je daná nějakým tím vývinem. Děti chodí do školy do základní, pak jdou na školu nebo se učí něčím, pak chodí do zaměstnání, ale nemyslím si, že je to daný tím, že když se někdo vyučí nebo odmaturuje, tak v tom momentě je dospělý.“*

Dospělost u Kristýny

V otázce vlastní dospělosti má Kristýna jasno. Dospělá je a důležitými kroky k dospělosti pro ni byly dlouhodobý vztah, práce a pořízení si rodiny. Splnila si, co měla v plánu a je spokojená. Proč byly tyto kroky důležité pro dospělost?

> *„Mám pocit, že člověk společensky splňuje ty normy, který by splňovat měl, nějak se zaškatulkuje do takový tý nejběžnější škatulky (...). V podstatě jsem dosáhla určitý nezávislosti, samozřejmě teda ve spolupráci s tím partnerem, že jsem se odpoutala od rodičů a posunula se dál. Vytvořila jsem skupinu, že žiju už s někým jiným. (...) To byl ten krok, že jsem opustila rodinu v tom smyslu já rodiče a pořídila jsem si rodinu ve smyslu manžel a dítě. A tím jsem se z původní rodiny odpoutala a to byl asi i krok k dospělosti.“*

Vstup do zaměstnání byl přirozeně spojený s odpovědností, povinností a finanční nezávislostí, to všechno jsou charakteristiky, které jsou pro Kristýnu důležité pro dospělost.

V průběhu dospívání byly pro Kristýnu vždy důležité životní změny spojené s přechodem do nového prostředí.

> *„Rozhodně ne tím, že mi dali občanku nebo že mi bylo osmnáct. Spíš že nastala poměrně zásadní situace, zásadní změna života najednou. Byl nějakej zaběhlej systém denodenního dojíždění někam a teď jsem začala jezdit někam jinam mezi jiný lidi, bylo to pro mě něco jinýho. Musela jsem se tomu nějakým způsobem přizpůsobit a nějak se začlenit a nějak tam fungovat.“*

Maturita pro ni představovala splněný cíl, stejně jako přijetí na vysokou školu, její ukončení, nástup do práce.

> *„Spíš to pro mě vždycky byl splněnej cíl. Skončit základní školu, dostat se na nějakou střední, kterou si vybereš, ukončit střední, udělat maturitu, dostat se na vejšku, na kterou chceš, skončit vejšku a tak dále. Takže pro mě to bylo, jako kdybych si v seznamu s nějakým určitým uspokojením odškrtla bod. Ale že bych měla pocit, že se něco změnilo...to asi ne.“*

Dospělost vnímá Kristýna veskrze pozitivně. Znamená pro ni nezávislost a pocit kontroly nad svým životem.

> *„Pro mě je to ten pocit tý nezávislosti. Ten je asi nejzásadnější. Kdybych se rozhodla, tak se můžu sebrat, sbalit kufr a jít. (...) Jako teď mám maximální pocit, že si ten život můžu řídit ze sta procent.“*

Ani Matka Kristýny neváhá, když svou dceru označuje za dospělou. Z jejího hlediska byl pro Kristýnu důležitý sport, který dělala omalička a díky kterému se brzy naučila být soběstačná.

> *„Já si myslím, že v jejím případě hodně pomohl ten sport, protože ona začala hodně brzy hrát ten hokej, že začala jezdit i za tu reprezentaci, tak že byla taková jako brzy soběstačná.“*

Kristýna byla podle matky vždy zodpovědná, šla si za svým cílem, věděla, že pro to musí něco udělat.

> *„Ten gympl si myslím, že jí dal taky hodně do života, pak začala chodit na brigády, začala pracovat...Byla zodpovědná no. Věděla, že tady nemůže ležet na kanapi a chtít ode mě tohle támdle, ale postarala se sama.“*

Matka K. vnímá u své dcery dospělost pozitivně. Líbí se jí, jak všechny úlohy spjaté s dospělostí zvládá. Má z toho radost.

> *„Pozitivně v tom, jak se chová v tom manželství, ten byt, jak jsem jim tady nechala, tak jak to nějak zvládává, tu domácnost, jak se stará o to dítě...Tak to vnímám pozitivně, že se tady nesložila, že tady má velikánskej byt a že to nestačí no, tak když nejsou umytý okna, tak nejsou umytý okna. V tom vidím to pozitivní, že se k tomu staví takhle. (...) Že mám radost, když sem přijdu, že to takhle funguje.“*

Vývoj vztahu

Kristýna žila jenom s mámou. Jejich vztah popisuje jako víceméně bezproblémový. Sama sebe popisuje jako hodné a klidné dítě, což o ni tvrdí i její matka.

> *„Já jsem byla hodné a klidné dítě. Žádné vylomeniny jsem tady nepořádala. Ten náš vztah byl bezproblémovej celou dobu.*“ (Kristýna)
>
> „*S ní nebyl problém nikdy, ona byla fajn holka.“* (Matka Kristýny)

Vztah s matkou se podle Kristýny z fáze péče a starání se posouval do kontroly, zda je všechno tak, jak má být, až do určité rovnocennosti a kamarádství.

> *„Tak ona se svým způsobem starala čím dál míň. Ve chvíli, kdy já jsem byla na vějšce a ještě jsem si k tomu přidala nějaký brigády, tak to bylo, že jsme se samozřejmě nějakým způsobem kontrolovaly, že jsem každej den přišla domů, jestli žiju, občas se mě zeptala, jestli ještě studuju a já jsem řekla, že studuju a tím to haslo. Ta její péče už nebyla taková intenzivní, takže to byla přeměna péče do takový nějaký fáze kontroly, jestli je všechno tak, jak má bejt. A ten vztah potom začal bejt kamarádskej. Prostě ten vztah začal mít jinou strukturu ve smyslu tý četnosti a že jsme se prostě viděly jenom když jsme chtěly obě. Což je něco jinýho, než když jsme se tady denně potkávaly. Takže tam asi byla určitá změna. Vnímám ji pozitivně.“*

Tím, že se matka odstěhovala do svého bytu, se s Kristýnou vídaly méně a jen když obě dvě chtěly. Tím se přirozeně vztah zlepšil, začaly se na sebe těšit.

> *„Způsobilo to změnu, že já jsem měla pocit, že se těším, že ji uvidím. Nechci říct, že mi předtím lezla na nervy. Ale že jsme se viděly, až když jsme chtěly. (...) Opravdu to bylo ve chvíli, kdy jsme obě dvě chtěly. Pak to setkání je jako pozitivní. Když si potřebuješ na někoho vylít zlost, tak nepůjdeš navštívit mámu.“*

Matka Kristýny se domnívá, že se její vztah s dcerou nezměnil. Vždycky byl otevřený a přátelský. Změnil se pouze obsah jejich komunikace.

> *„Samozřejmě když jí bylo patnáct, tak jsme řešily, že když jdete do hospody, tak tam nemůžeš pít panáky třeba. Nebo jí bylo sedmnáct, někam šla, já jsem říkala, o půlnoci, at'jsi doma a věděla jsem, že poslední metro jede o půlnoci a ono bylo dvanáct deset a ona nebyla doma, mobil tenkrát ještě neměla a já byla tady na nervy. Tak to jsme řešily takovýhle věci. Aby se jí něco nestalo, já jsem spíš měla strach. A ona co bláznís, prosím tebe. No a samozřejmě v tomhle věku už spolu řešíme, co syn, jestli chce jít do práce, jak to uděláme, že já budu doma.“*

Samozřejmě se od dětství do současné doby proměnila také pozice matky autority do pozice kamarádky.

> *„Když jí bylo dvanáct, šestnáct, tak jsem tady byla v pozici matka a dneska si myslím, že mě bere jako maminku, ale už jako takovou sobě rovnou. Já už nejsem autorita a nechci být, abych si v týhle situaci hrála na nějakou autoritu. To nemám v povaze. Takže dneska už bych řekla, že jsme na takový stejný úrovni.“*

Kristýna se domnívá, že ji matka přechod do dospělosti usnadnila svým pozitivním vzorem. Vždycky měla nastavené mantinely, v rámci nichž měla svobodu. Tento výchovný styl byl pro ni srozumitelný a vyhovoval jí.

> *„Já si myslím, že svým pozitivním vzorem. To, co já jsem prostě viděla v rodině, tak jsem měla pocit, že tak by to mělo fungovat. Včetně rozchodu rodičů, to prostě proběhlo v klidu, domluvou, žádný negativa. A tím, jak se ke mně chovali, tak takhle já se budu chtít chovat ke svýmu dítěti, takže opravdu vzorem. (...) Já jsem prostě měla nastavený ty mantinely a pokud jsem se do nich vlezla, tak to bylo v pohodě, pokud jsem mantinel překročila, mantinely se zúžily. To byl jakoby základní systém výchovy. Takže jsem věděla, že když se budu chovat v nějakým rámci, tak si můžu dělat, co chci. Necítila jsem se ničím zásadně omezována. Věděla jsem, že když bych měla nějaký problém, tak můžu přijít a otevřeně ho řešit.“*

Stejně to popisuje Kristýnina matka:

> *„My jsme vždycky měly velice dobrej vztah, já jsem jí už odmalinka říkala, hele, všechno mi řekni, horší bude, když budeš lhát, dostaneš.“*

Matka si myslí, že Kristýně usnadnila přechod do dospělosti tím, že se snažila nezakazovat, ale spíše vysvětlovat. Pokud to šlo, nechávala vždy rozhodnutí na své dceři.

> *„Myslím si, že to bylo tím, že jsem nezakazovala, snažila jsem se co nejvíc nezakazovat a kdyžtak vysvětlovat, to je dobrý, to není dobrý, vyber si. No a ona si nějak vybrala.“*

Kristýna nemá pocit, že by jí matka přechod do dospělosti v něčem ztížila. Ani její matka si ničeho takového vědoma není.

5.2 Analýza skupiny „mladých“

Je jim mezi 19 a 29 lety, žijí v Praze, většina z nich studovala nebo studuje na vysoké škole a nacházejí se v různé fázi dospělosti. Někteří bydlí ještě u rodičů, jiní sami nebo s partnery. Většina pracuje alespoň brigádně nebo na částečný úvazek, někteří již studium dokončili a začali pracovat na plný úvazek. Jen jedna respondentka je vdaná a má dítě, ostatní jsou buď single a nebo mají pouze partnerský, nikoliv manželský vztah.

Pečlivým pročítáním jejich odpovědí docházíme ke třem ústředním kategoriím - 1. Obecné pojetí dospělosti, 2. Můj proces dospívání, 3. Já a matka v kontextu dospělosti.

5.2.1 Obecné pojetí dospělosti

První z ústředních kategorií jsme nazvali „Obecné pojetí dospělosti“. Tato kategorie zahrnuje všechny pojmy, kterými respondenti definovali dospělost. Dílčí kategorie jsme nazvali „Co je to dospělost“, „Co je to nedospělost“ a „Ohraničení dospělosti“. Strukturální souhrn této ústřední kategorie, jejich dílčích kategorií a subkategorií uvádíme v tabulce 5.1 na následující straně.

Co je to dospělost

Význam slova dospělost definovali respondenti přes klíčová slova, z nichž nějčastěji se objevovalo slovo zodpovědnost následované samostatností a nezávislostí. Dalším rozvíjením těchto klíčových slov nabýval pojem konkrétnější podoby. Zdá se, že dospělost lze a) definovat pojmy popisujícími určité vnitřní nastavení, určitý potenciál nebo za b) definovat vnějšími znaky. Zjednodušeně řečeno, zatímco vnitřní znaky představují určitou sebereflexi daného jedince a jsou hůře uchopitelné pro okolí (tento potenciál se totiž může a nemusí projevovat v chování), vnější znaky jsou naopak dobře viditelné a měřitelné. Přidanou subkategorii tvoří „znaky typické pro Českou Republiku“ (neboli kulturní znaky), kam zahrnujeme odpovědi na otázku „Co je důležitým ukazatelem dospělosti z hlediska české společnosti?“ Vnější i kulturní znaky se do jisté míry překrývají. Rozdíl je v úhlu pohledu. Zatímco vnitřní a vnější znaky respondenti zmiňovali, pokud měli určit, co znamená dospělost pro ně samotné, o kulturních znacích hovořili ve společenském kontextu (tedy co je důležité pro českou společnost). Vztahový diagram uvádíme v obrázku 5.1 na straně 85.

Že je dospělost spíše vnitřní pocit, nežli cokoliv jiného, explicitně zmínili tři respondenti. Další popisovali dospívání do dospělosti jako získávání určitých životních zkušeností, procházení fázemi, apod.

> *„Spíš bych to viděl jako nějakej vnitřní stav než nějakou objektivní okolnost. Která nastane, at' už je to dosažení toho věku 18 let nebo tak...Spíš bych to viděl jako vnitřní stav, když k tomu sám dospěješ no.“* (Tomáš)
>
> *„Tak nevím, jestli je to o chování, spíš k tomu asi patří nějaký ty vnitřní pochody.“* (Jan)
>
> *„Je to spíš takovej vnitřní pocit.“* (Romana)

Co je to dospělost			**Co je to nedospělost**		**Ohraničení dospělosti**	
Klíčová slova: Zodpovědnost, samostatnost, nezávislost			Klíčová slova: Závislost			
Vnitřní znaky	Vnější znaky	Kulturní znaky	Vývojová nedospělost	Charakterová nedospělost	Dolní hranice	Horní hranice
postarat se sám o sebe	samostatné bydlení	práce	dětství, mládí	nezralost	daná zákonem	není
nést zodpovědnost za své jednání, ručit za jeho důsledky	založení vlastní rodiny	samostatné bydlení	rebelie	neodpovědnost	daná sociálními znaky	
samostatné rozhodování	práce	dospělý projev	tvárnost	neplánování, žití přítomností	individuální v rámci věkových hranic	
samostatné řešení problémů	kouřit, pít, řídit auto	vlastní rodina	experimentování	výbuchy emocí	nelze určit	
plánování		věk	zábava	riziko, hazard		
ovládat své emoce		mít pupek		sobectví		
mít vlastní názor				proměnlivost		
znát míru						
umění dělat kompromisy						
reálný sebeobraz						
řídit si svůj život						

Tabulka 5.1: Mladí: Obecné pojetí dospělosti

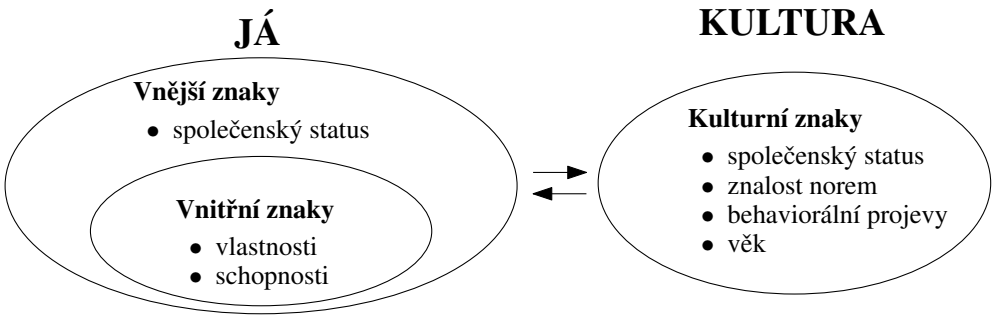

Obrázek 5.1: Diagram mladí: Co je to dospělost

Jaké schopnosti či vlastnosti patří mezi vnitřní znaky dospělosti? Někdy je těžké je od sebe vzájemně odlišit, neboť spolu úzce souvisí. Pokud se je přesto pro větší přehlednost pokusíme rozdělit, nejvíce respondentů se shodlo na schopnosti postarat se sám o sebe jakožto kritériu dospělosti:

> *„Stav, kdy se musím starat, postarat se sama o sebe.“* (Táňa)
>
> *„Že už se můžeš sám o sebe starat, že jsi schopnej vlastní odpovědnosti a podobný.“* (Tomáš)
>
> *„Musíš vědět, že se o sebe nějak musíš postarat, že to je na tobě a na nikom jiným. (...) Nemůžeš si dovolit někde bydlet, neplatit nájem, tohle bych asi řekla.“* (Katka)
>
> *„No asi takovej stav, kdy je člověk schopnej se nejen postarat sám o sebe, ale třeba i o nějakou tu svoji rodinu.“* (Radek)
>
> *„Starání se sám o sebe. Jak po stránce finanční, tak i jiné, celková nezávislost.“* (Kristýna)

Důležité také je, že dospělý člověk již nese zodpovědnost za své chování a ručí za jeho následky.

> *„Že to co dělám, tak za to si ručím já sama a když se to nepovede, tak si to taky vylížu já sama (...) jsem prostě zodpovědná za svoje činy a jsem připravená nést i ty negativní důsledky, který můžou mít. Nemám tam žádnou jako záchrannou brzdu a rozhoduju se podle toho, jak já si myslim, že je to správně.“* (Táňa)
>
> *„Já si prostě představuju pod tím to, že jsi schopnej si uvědomit, k čemu může to tvé jednání vést. A na základě toho znovu vyhodnotit, jestli se takhle budeš nebo nebudeš chovat. Čili chování by mělo být s ohledem na ty různý možný následky.“* (Tomáš)
>
> *„Nemůžeš si dovolit všechno, musíš se ohlížet na ostatní, musíš si uvědomit, co děláš, proč to děláš a jak to děláš.“* (Katka)
>
> *„Třeba co pozoruju u našeho třídního, on třeba bere srandu chvilku, ale po chvilce řekne dost, musí taky něco udělat (...) Je rozumnej, tak ví, že nás má něco naučit do budoucna, takže musí něco udělat.“* (Pavel)

Pár respondentů zmiňovalo také důležitost samostatného rozhodování a samostatného řešení problémů pro dospělost.

> *„No že když jsem dospělá, tak za mě nikdo nerozhoduje. Neznamená to, že se nemůžu s nikým poradit, ale jsem to já, kdo si ručí za ten svůj život, kdo dělá to finální rozhodnutí. Není nikdo, jako v dětství byli ti rodiče, kteří řekli, že tohle prostě dělat nebudeš, protože se to nedělá, tak ted' nikdo takovej neni, když je člověk dospělej.“ (Táňa)*
>
> *„Je to spíš takovej vnitřní pocit. Že jsem schopná spolehnout se sama na sebe a vyřešit nějaký problémy, který přijdou a neobracím se s tím hned na mamku, na tátu a tak.“* (Romana)

Dospělý člověk by podle několika respondentů měl být schopný plánovat.

> *„K tý dospělosti asi patří i nějaký přemýšlení nad budoucností, který není jenom o tom, že žiju ted'a tady, ale musím přemýšlet i o tom, jak zabezpečit sebe a případně rodinu. (...) At'už se to týká financí, investic a nějakýho zajištění celkovýho. Přemýšlet nad životem jako takovým a nejen nad tím, co budu dělat večer, co budu dělat příští týden nebo jestli pojedem nebo nepojedem někam na party.“* (Jan)
>
> *„Nedospělej člověk utratí výplatu za oblečení a pak mu nezbyde na jídlo. Nedospělej člověk se nedívá do budoucnosti, nepřemýšlí, co se může stát a nepředjímá.“* (Romana)

K dalším vnitřním znakům, které se vyskytovaly spíše ojediněle, patří dle respondentů například schopnost ovládat své emoce, mít ustálené názory, znát míru, schopnost dělat kompromisy, mít reálný obraz sebe samého či schopnost řídit si svůj život.

Vnější znaky se v obecných definicích dospělosti vyskytovaly méně často. Jedná se o znaky spojené s dosažením určitého společenského statutu - například samostatné bydlení či založení vlastní rodiny.

Na otázku, co tě první napadne, když se řekne dospělost, odpovídali někteří:

> *„Asi rodina.“* (Radek)
>
> *„Práce. Práce, zodpovědnost...bydlení samostatný. Děti.“* (Katka)
>
> *„Že bydlím už jinde, ne u rodičů.“* (Romana)
>
> *„Hele zatím ani nějak nic moc, protože já ani nepiju, ani nekouřím a to je asi to základní, co tak lidi chtěj od těch osmnácti (...) Jenom řídit můžu. Prostě to je u každýho jinak a myslím si, že je to takový to, že se nějak usadíš, že jo a takovej ten stereotyp asi. Ale to je asi ze sociálního hlediska.“* (Pavel)
>
> *„Tak asi společnej život s manželem. Pořízení si vlastní rodiny.“* (Kristýna)

Zajímavé je srovnání těchto prvních asociací s odpověďmi na otázku, jaká jsou společenská kritéria dospělosti typická pro Českou Republiku. Úkolem bylo představit si, podle čeho respondenti poznají stupeň dospělosti u druhých a zda existují nějaké typicky české znaky. Poměrně logicky

se zde prakticky nevyskytovaly vnitřní znaky, ale výhradně znaky vnější. U druhých lidí můžeme těžko hodnotit, zda jsou vnitřně schopní se o sebe postarat, zda nesou zodpovědnost za své činy a ručí za jejich následky. Můžeme tak pouze usuzovat z toho, co vidíme. A to, čeho si prý ve spojení s dospělostí všímáme nejvíc, je práce, samostatné bydlení, vlastní rodina (což můžeme zahrnout pod pojem společenský status), chování člověka jako jsou gesta, vyjadřování, apod. (behaviorální projevy) a s ním související znalost a dodržování společenských norem. Někteří respondenti zmiňovali také věk, ten ale rozhodně není určujícím kritériem. Jeden z respondentů v žertu uvedl, že pro Čechy je typický znak dospělosti mít pupek.

> *„Když máš práci a nějakou vizi. Ta rodina tam podle mě není nijak stoprocentně nutná. Spíš že stojíš na vlastních nohou a víš, kam jdeš.“* (Radek)
>
> *„Asi prospěšnost. Dokud je dítě nebo nedospělej, tak tý společnosti spíš bere než dává. A pak v jednu chvíli si myslím, že je na něm, aby začal zase něco vracet. Asi většinou je to nějakou prací nebo něčím co udělá zpátky pro tu společnost.“* (Jan)
>
> *„Pro Čechy, jo? Mít pupek (smích). Ne, já nevím. Tak vím, že spousta lidí už se bere jako dospělejch tím, že je jim osmnáct. Ale asi ta práce. To zajištění prostě.“* (Pavel)
>
> *„To vnější jako, chování, jednání, to, co říkáš, možná nějaká gestikulace, nějaký nonverbální projevy.“* (Tomáš)
>
> *„To, jak se vyjadřuješ, jak mluvíš s ostatními, jak se chováš, co děláš.“* (Katka)
>
> *„Tak že ten člověk je schopen vybudovat rodinu, at' už dvoučlennou nebo vícečlennou, zařídit si bydlení, pracovat, nepáchat žádné trestné činy, být schopen nést zodpovědnost za to, co dělá.“* (Kristýna)
>
> *„Prostě to je člověk, který má svou vlastní domácnost at' už je to o jednom členu nebo o víc členech a má svůj vlastní život no.“* (Romana)
>
> *„Tak pro společnost myslím, že věk je dost důležitý a tam že mají tu hranici nad osmnáct docela vymezenou. A potom, jestli má nějaký fungující zázemí. Že jako dospělí jsou braný lidi, který mají vlastní bydlení, nějakou partnerku nebo manžela, manželku, tak ti určitě. Nebo možná i můžou bydlet u rodičů, ale nejsou na nich závislí. Že tam sice bydlej, ale žijou ten svůj život, někde pracujou, tak ti už jsou dospělí pro českou společnost. Možná že i studující na vějšce nebo starší je branej jako dospělej.“* (Táňa)

Co je to nedospělost

Složitější situace nastala, když měli respondenti říci, co je to nedospělost. Očekávali jsme, že definováním protikladu získáme přesnější vymezení pojmu dospělost. Ukázalo se však, že termín nedospělost má více významů. Názorně je to vidět v následujících ukázkách:

> *„Nedospělost? Jako ve smyslu věkově nebo psychický? Pokud o dospělým člověku prohlásíš, že je nedospělej nebo nedospělost ve smyslu člověka, který do tý dospělosti ještě nedospěl. Tak jako nedospělost u dospělýho člověka, to je opak toho, co jsem*

říkala předtím. Člověk, kterej zůstává bydlet u rodičů a nemůže si dělat ty věci podle sebe. U nějakýho juniora to asi nemá smysl.“ (Kristýna)

„Já bych rozlišovala nedospělost, když někdo má už na to věk a nechová se tak a nedospělost, když je někdo ještě mladej. A když řekneš nedospělost, tak si to představím jako někdo, komu už je třicet a ještě bydlí u maminky. Když je někdo ještě mladej...nevím. Mít možnost dovolit si mnohem víc experimentování, mnohem víc rebelie. Když je to ta nedospělost, když na to ještě nemáš věk.“ (Katka)

Vývojová nedospělost je tedy všechno to, co předchází dosažení dospělosti.

„To, co je předtím. To znamená dospívání, dospívání tady k tomu okamžiku, kdy se člověk jako osamostatní. A nemusí to nutně asi být tak, že je to ekonomicky, ale vnitřně. V jednu chvíli prostě člověk dospěje k tomu, že je vlastně dospělej. A to dospívání je ten čas předtím, to dospívání k tý dospělosti.“ (Jan)

Nedospělý? Tak jsou děti, jsou teenageři, tak děti bych vynechal, teenageři já nevím no. Spousta lidí chodí takhle na diskotéky a tak. To mi přijde takový hodně teenagerovský. Což já jsem teda nikdy nedělal.“ (Pavel)

Nedospělost chápaná jako negativní konotace zmíněného vývojového pojmu v sobě obvykle obsahuje určité hodnotící stanovisko. Lze říci, že se jedná o jakousi charakterovou nedospělost, synonymem by mohlo být slovo nezralost. Patří sem takové projevy, které by u dětí a dospívajících byly vnímané jako přiměřené věku a tedy v pořádku, zatímco u dospělých jsou hodnoceny negativně.

„Možná jedině snad takový ty vyloženě dětský projevy. Asi přesně ty opaky toho, co jsem říkal. Taková ta neodpovědnost, neplánování ničeho, takový jako intuitivní způsob prožívání života, proplouvat tím, to je asi něco, co do dospělosti úplně nepatří. Ikdyž si myslím, že stejně tak 80% lidí takhle žije.“ (Jan)

„Tak prostě opak toho, co jsem říkal, čili neschopnost se sám o sebe postarat a vyrovnat se s tím, co ti život přináší. Závislost částečně na někom, asi přirozeně na rodičích. Já tam vidím hlavně tu neschopnost se postavit k tomu životu samostatně. Myslím si, že takový to emocionálně vypjatý, víc spontánní, míň racionální chování, je právě to nedospělý.“ (Tomáš)

„No nedospělost je ňáká závislost na těch rodičích. A nedospělej člověk nemá vyhraněný názory, nemá vyhraněnou, formovanou osobnost, i když si to v tu dobu ještě nepřipouští v určitým věku, ale určitě nemá. Ještě je jako hodně tvárnější a proměnlivější, než se zdá. K nedospělosti nebo dokud není dospělej, tak nedomýšlí, co ten čin může znamenat, zkouší nový věci častěji a tak jako spontánněji, že se do toho tak jako vrhne. A nezodpovědněji určitě taky.“ (Táňa)

„Nedospělost bych spojil hlavně s nezodpovědným chováním a s neschopností vidět důsledky toho, co člověk dělá. Chování bez přemýšlení. Třeba chování, který obsahuje nějaký riziko. Prostě takový chování, kde člověk ví, že by to mohlo špatně dopadnout, ale stejně to udělá. Aniž by o tom dopředu přemýšlel nebo to měl nějak

promyšlený a přijal nějaký opatření, aby to špatně nedopadlo. Já nevím, viděl bych to tak, že jakýkoliv hazard se svým vlastním zdravím tam nepatří. Nebo třeba vrhání se do nějakýho vztahu, aniž by člověk dopředu aspoň trošku myslel na všechny možný důsledky, situace, který můžou nastat.“ (Radek)

„Pořád jsi na někom, at'už psychicky nebo finančně závislej. Tak že se člověk stará sám o sebe, že upřednostňuje svoje vlastní věci před ostatníma. Že se chce třeba jenom bavit, že je nezodpovědnej, dělá věci jenom který ho baví.“ (Romana)

Je zřejmé, že klíčovým slovem k pojmu nedospělost je především závislost, následují pojmy jako neodpovědnost, spontánnost, tvárnost, proměnlivost, nevyhraněnost, nesamostatnost či bezohlednost. Právě spontánnost, hravost či tvořivost jsou naopak chápané jako pozitiva dětství, o které někteří respondenti nechtějí ani v dospělosti přijít. Mezi nedospělé projevy patří například tendence žít přítomností, vyhledávání rizika, experimentování, rebelie, proplouvání životem, nekontrolované výbuchy emocí, atd.

Ohraničení dospělosti

Ptáme-li se našich respondentů, zda existují nějaké hranice dospělosti, zmiňují někteří hranice dané zákonem, tedy osmnáct let, ale jedním dechem dodávají, že se jedná o hranice dané zvenčí, které ve skutečnosti o dospělosti příliš nevypovídají. Určitými hranicemi mohou být sociální mezníky, jako je například nástup do práce, většina respondentů si však myslí, že hranice dospělosti jsou individuální a každý dospívá jindy. Co se týče horní hranice dospělosti, panuje mezi respondenty téměř stoprocentní shoda, že dospělosti už se člověk nezbaví. Jak jednou dospějeme, jsme dospělí až do smrti.

„Není to prostě datum. Myslím si, že ohraničit se to asi dá, ale u každýho to datum bude jindy. A naprosto to nebude nijak souviset s datem narození toho člověka. Asi z pohledu vědy nebo zákona je třeba nějakou takovou hranici stanovit, což se zřejmě dělá tak, že se řekne, většina populace má myšlenkovou a intelektovou složku osobnosti na nějaký dostatečný úrovni tehdy a tehdy. A podle toho se to určí, ale samozřejmě že to přijde u každýho úplně jindy.“ (Tomáš)

„Jako určitě to není pevně daný věkem. Spíš právě nějakýma těma zkušenostma a tím, na co si ten člověk přijde o sobě. Dospět můžeš klidně v padesáti.“ (Radek)

„Asi individuální. Ale tak nějaká hranice by tam měla být s ukončením studia a začleněním se do pracovního života. Nebo takový ten přechod. Když jsem dodělala střední a začala pracovat, tak budu asi dospělejší, než když budu v sedmadvaceti studovat a žít u maminky.“ (Katka)

„Já si myslím, že těch osmnáct let je věk, kdy o 95% lidí můžeme říct, že jsou dospělí nebo že jsou schopný se o sebe postarat. Ale myslím si, že má jinej metr k sobě a jinej k ostatním, Že kdybych se na sebe měl podívat tímhletím pohledem právnickým, tak musím říct, že už jsem dávno dospělej. Zodpovědnej za svoje činy. Ale pak taková ta dospělost v tom významu, jak to používají dost často rodiče, tak to si myslím, že ještě nejsem.“ (Jan)

„Já to vnímám tak, že dospělej člověk dospěje tehdy, když se odstěhuje od rodičů, začne žít sám, začne se starat sám o sebe a od tý doby až do smrti je člověk dospělej.“ (Romana)

„Tak určitě jsou daný zákonem, normálně věkem, plnoletostí. Ale to moc není o tý psychice, to je ňáký předpoklad, že člověk v osmnácti by měl bejt už plně zodpovědnej za svoje činy, ale to neznamená, že je dospělej...Já myslím, že se nedá asi říct nějak celkově, kdy prostě ty lidi jsou dospělí. Je to ňáký jako přibližný rozmezí, že mezi těma třeba šestnácti a třiceti by většina těch lidí měla dospět, ale přijde mi to čistě individuální. A taky to nezáleží dost na tom, že se v osmnácti většina puberťáků dospělí cejtěj, protože takoví nejsou. Ale že k tomu ňáká velká část lidí dospěje v tomhletom věku.“ (Táňa)

„Tak věkem právně je osmnáct, že jo. Ale to nic neznamená, bych řekl.“ (Pavel)

„No tak to je ta práce. To je jakoby spodní hranice a horní hranice je smrt pomalu.“ (Kristýna)

Souvislost všech tří subkategorií v rámci obecného pojetí dospělosti uvádíme na obrázku 5.1 na straně 84.

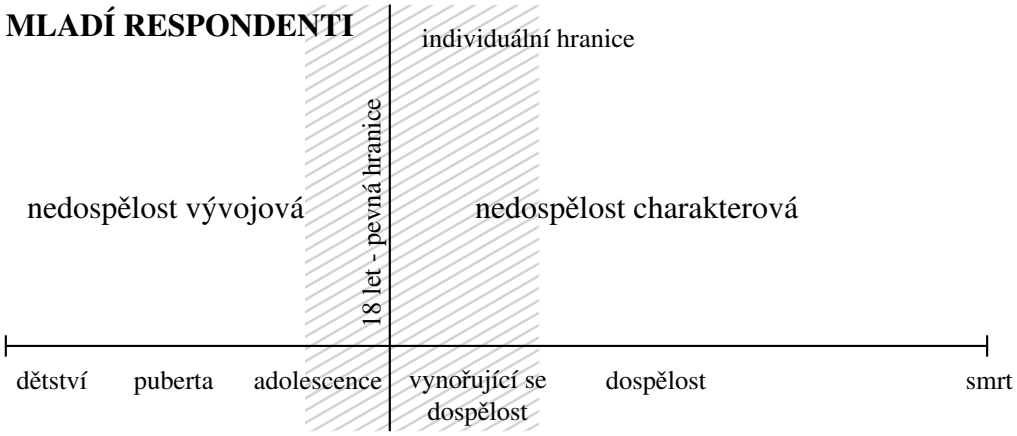

Obrázek 5.2: Diagram mladí: Dospělost, nedospělost, hranice

5.2.2 Můj proces dospívání

Do této kategorie zahrnujeme odpovědi na otázku, kde se právě v procesu dospívání do dospělosti respondenti nachází (subkategorie „kde se cítím být“), dále výčet okamžiků, které byly pro přechod do dospělosti důležité (subkategorie „mezníky dospívání“) a konečně subjektivní vnímání dospělosti (subkategorie „hodnocení dospělosti“). Přehled uvádíme v tabulce 5.2 na následující straně.

Kde se cítím být	Mezníky dospívání			Hodnocení dospělosti	
Nedospělý/á	Vztahové	Výkonové	Experimentální	kladné	záporné
Mezi	krizové situace	maturita	cesty do světa	možnost řídit si svůj život	práce jako omezení volného času
Dospělý/á	odchod sourozence z domova	přijetí na VŠ	ohrožení života	spokojenost, vyrovnanost	tíha odpovědnosti
	dlouhodobý vztah	státnice	adrenalinové zážitky	finanční nezávislost	rutina
	vzdor vůči rodičům	naplnění svých plánů		rovnocenná pozice ve společnosti	nutnost změnit priority
	odstěhování se od rodičů	nástup do práce			starosti
		řidičák			ztráta dětských snů
					stárnutí

Tabulka 5.2: Mladí: Můj proces dospívání

Kde se cítím být

Odpovědi respondentů na otázku „Cítíš se být dospělý/á“ lze zjednodušeně shrnout do tabulky 5.3, pro zajímavost jsou respondenti seřazeni podle věku. Z tabulky je zřejmé, že věk respondentů s pocitem dospělosti trošku souvisí, ale rozhodně není jediným kritériem. Tabulkové rozdělení je každopádně pouze orientační a nutně redukující. Pokud se na odpovědi podíváme podrobněji, spíše nedospělý si připadá Pavel. Také Romana o sobě říká, že se dospělá být necítí, současně uznává, že v jistém ohledu už dospělá je. Kdesi mezi nedospělostí a dospělostí se nacházejí také Katka, Jan a Radek. Úplne dospělí si připadají Táňa, Kristýna a Tomáš.

Respondenti	Věk	Ne	Mezi	Ano
Pavel	19	×		
Katka	24		×	
Jan	25		×	
Táňa	25			×
Radek	28		×	
Romana	29		×	
Kristýna	29			×
Tomáš	30			×

Tabulka 5.3: Mladí: Cítím se být dospělý/á?

„To určitě ne. Občas mi třeba přijde, že oukej, nad něčím se rozmyslím, ale většinou dělám fakt blbosti mně přijde. Já se teda za dospělýho neberu. Až začnu pracovat, až budu mít vlastní dům, tak možná potom, ale to je až hodně za dlouho.“ (Pavel)

„To určitě ne. Nevím, čím to je, ale přijde mi, že jsem na svý rodině hodně závislá. Hodně třeba i na mamce a tím, že jsem se tam teď'i vrátila, že tam bydlím u ní, tak to mám všechno v nějakých ohledech lehčí. Že je o mě postaráno. Já i když se snažím si dělat finanční rozpočet, snažím se třeba šetřit na jídlo, abych prostě věděla, kolik smím utratit, ale stejně, když přijdu domů, je tam plná ledničk a a někdo mi vypere. (...) V čem jsem dospělá? Zodpovědná jsem. Mám práci, kam chodím a kde se snažím pracovat na 100 procent. Do budoucna určitě taky přemýšlím. “ (Romana)

„Jsem tak na hraně. Ještě si spoustu věcí dovoluju nebo dělám, u kterých si myslím, že kdybych měla být úplně dospělá, tak bych nedělala. Ještě pořád jsem taková bezstarostná ve spoustě věcí a myslím si, že ta dospělost tohle změní. Takže si myslím, že je to ještě na hraně. (...) Tak dejme tomu se školou. I vím, že mám nějaký zázemí a že když nebudu mít peníze, tak si můžu teoreticky říct našim a že by mě v tom nenechali. Což si myslím, že v dospělosti bych asi měla být sama za sebe. I třeba to, že si můžu dovolit odjet na dva měsíce do Černý Hory s batohem a nemusím se strachovat o to, že se něco stane. Nebo já se prostě nestrachuju, možná bych měla. Nebo že si naplánuju, že skončím školu a odjedu si někam...občas si to trochu představuju jako Hurvínek válku. Myslím si, že je to klidně možný, že se to povede, ale je taky možný, že se to nepovede. Prostě se jako nechci...že ta bezstarostnost je

zatím docela fajn. Dřív jsme spali třeba po parcích ve městech, tak to už bych teď asi neudělala. Protože mi to přijde trochu nebezpečný. Ale v tý době mi to přišlo naprosto v pohodě. “ (Katka)

„Já sám u sebe nevím. Já fakt nemůžu říct, jestli jsem nebo nejsem. Já se cítím, že jsem dospělej s drobnýma výhradama, který k tomu mám. Asi jsem, ale nechci si to připustit. Sám v sobě. Že to chci asi vnitřně oddálit, k tomu asi patří to, že chci to studium ještě chvilku protahovat...Že si zatím vybírám z tý dospělosti jenom to, co se mi hodí. Ten vnitřní stav. Ale nechce se mi ještě přijímat ty negativní věci. Takže v celý komplexnosti ještě asi dospělej nejsem, ale jinak se sám se za dospělýho považuju.“ (Jan)

Mezníky dospívání

Okamžiky, které byly pro respondenty z hlediska posunu do dospělosti důležité, jsme rozdělily na vztahové, výkonové a experimentální. Hranice mezi subkategoriemi je opět křehká a rozdělení tedy nutně redukující. Přesto si troufáme říci, že pro každou subkategorii nacházíme pro přechod do dospělosti klíčové úkoly, jejichž splnění je spojené se získáním určitým rysů dospělosti. Na tomto místě jsme se částečně inspirovali Eriksonovou vývojovou teorií (která je podrobněji rozvedena v teoretické části).

Vztahové mezníky přináší jako svůj hlavní úkol proměnu pozice jedince ve společnosti. Nejvíce se tyto mezníky týkají vztahů s rodiči, ve kterých si mladý člověk musí postupně vybojovat svou rovnocennost. Obvykle se to děje tak, že rodiče postupně uznávají kvality dospívajícího, dítě se stává partnerem, jehož názory respektují. Nejčastěji k této proměně dochází odstěhováním se od rodičů. V partnerských vztazích se člověk učí tolerance a schopnost dělat kompromisy.

„Mně se to nějak začalo poskládávat hrozně brzo? Třináct, čtrnáct mi bylo? A měli jsme takovou jako docela velkou rodinnou krizi, oni rodiče mají tak jako periodicky nějaký hodně krizový momenty a tam to bylo velmi nehezký a máma mi to všechno povídala, takže jsem jí tak jako držela po nocích za ruku a tam se mi to nějak začalo lámat poprvý. Máma to po psychický stránce nesla hodně špatně a ve mně vlastně měla tu oporu tenkrát.“ (Táňa)

„Měli jsme s přítelem teď takovou epizodku, kdy jsem si myslela, že čekám dítě. Tak to mě taky docela změnilo. Protože člověk najednou uvažuje jestli jo, jestli ne, jak to bude, jestli bude dítě nebo nebude dítě, jestli budeme muset začít bydlet jako rodina, člověk se potom hodně vrací, přemýšlí zpětně, jestli jo, ne. (...) I třeba odstěhování ségry, to byl taky takovej stupeň docela výraznej. Za prvé ségra bydlela sama, viděla jsem, jak to funguje, když se odstěhuje někdo starší, i tím, že já jsem najednou dostala svůj prostor, dostala jsem prostor, který je můj.“ (Katka)

„Mě asi dost posouvaly vztahy s lidma. Teď bych řekl, že hlavně v poslední době jsem si uvědomil, jak ne a zároveň jsem zjistil, že jsem hodně slabej ve vztahu co se nějaký dominance týče.“ (Radek)

„Rodiče si nepřáli, abych něco takového dělal. A do tý doby mi vždycky říkali ne jako poslední slovo, ale pak mi řekli ne a já řekl, no jo, ale já to prostě chci dělat a pojedu tam. Buď s Vaším požehnáním a nebo bez Vašeho požehnání. A zase nebyl to ten pubertální vzdor, kterej se dá zakázat. Tohle bylo pevný rozhodnutí.“ (Jan)

„To bylo vlastně letos nebo teď už loni v září, když jsem se odstěhovala od rodičů, protože jsem loni dojížděla do práce, tak jsem tam ještě bydlela, ale teď už jsem to mohla finančně nějak utáhnout, takže jsem se odstěhovala a od tý doby si myslím, že teda jo, že už jsem plně dospělá.“ (Táňa)

„Určitě mi pomohl i ten vztah šestiletej. Mě posunul úplně někam jinam. Musela jsem brát ohledy na někoho blízkýho, s kým jsem chtěla být, ale zároveň mě to v určitých věcech omezovalo. Musela jsem dělat kompromisy. (...) Paradoxně když ten vztah skončil, tak teď si teprve uvědomuju, kdo jsem a je to zase úplně něco jinýho. Že jsem si uvědomila, že prostě zase nemůžu ty kompromisy dělat úplně ve všem. Protože potom zase ztratím sama sebe. Tak v tom mi to zase pomohlo si uvědomit, že se musím starat nejen o druhý, ale i sama o sebe. Teprve teď zjišťuju, co mě baví, co bych chtěla dělat, jakým směrem bych se chtěa ubírat v životě i v tý práci, zjišťuju, co bych chtěla do budoucna dělat.“ (Romana)

„Určitě to, že jsem si našel tu přítelkyni, tak to mě jako hodně usadilo.“ (Pavel)

„No to byl ten krok, že jsem opustila rodinu v tom smyslu já rodiče a pořídila jsem si rodinu ve smyslu manžel a dítě. A tím jsem se z původní rodiny odpoutala a to byl asi i krok k dospělosti. Vytvořila jsem skupinu, že žiju už s někým jiným. Ty rodiče už nejsou ti hlavní, ale v podstatě jsou nějací partneři.“ (Kristýna)

Co se týče výkonových mezníků, přinášejí úkol naučit se činit závazná rozhodnutí pro budoucnost a převzít za ně zodpovědnost. Výsledkem je splnění cíle, které je obvykle provázeno pocitem spokojenosti a osobní vyrovnanosti.

Respondenti nejčastěji zmiňovali přechody mezi jedním typem školy na další, případně zahájení pracovního procesu. Takový přestup je v první řadě podmíněn složením přijímacích zkoušek, vyžaduje tedy vůli napřít úsilí určitým směrem. Výběr střední školy navíc bývá prvním samostatným rozhodnutím adolescenta, jež se týká jeho budoucnosti (na rozdíl od základní školy, kterou obvykle vybírají rodiče). Zakončení střední školy maturitou může být dalším mezníkem, maturita je navíc v Čechách přímo označována jako zkouška dospělosti. Následují přijímací zkoušky na vysokou školu, které jsou ve smyslu závazného rozhodnutí o budoucnosti ještě o krůček dál, nežli tomu bylo u výběru střední školy. Konečně absolvování vysoké školy, sepsání diplomové práce a složení státnic je ryze samostatnou aktivitou mladého člověka, každý jedinec je sám zodpovědný za své studijní počiny a ručí si za jejich důsledky. Studium na vysoké škole přináší velkou míru svobody, kterou řada mladých lidí neunese, pakliže nesplňuje alespoň určité rysy dospělosti, není proto přehnané tvrdit, že dokončení VŠ je rozhodně jistým důkazem alespoň částečné dospělosti. Konečně zahájení pracovního procesu s sebou přináší opět nové výzvy a úkoly, se kterými se člověk musí vypořádat - výrazné omezení volného času, konflikt naivních představ o vykonávání profese s realitou, konfrontace s vlastní nezkušeností a neúspěchem, atd.

„Mnohem víc to byly okamžiky, kdy jsem třeba sám něčeho dosáhnul. Třeba ta maturita, jo...nebo poslední zkouška na vysoký škole. Státnice prostě. Jo, udělal jsem jí, mám to.“ (Tomáš)

„Asi ve škole věci, to bylo poměrně určující. Jak teda přechod ze střední na vejšku, tak i třeba teď ten bakalář, že už přecijen mám dodělaný nějaký ten stupeň a pokračuju dál, měla bych pracovat, teď to mám přibližně půl na půl. Vždycky to byl nějaký posun někam. Vždycky to byla změna situace, která si myslím, že na mě měla nějaký vliv potom. Významy těch situací byly různý, ale vždycky to byla nějaký výrazná změna.“ (Katka)

„No takže předtím byl nějakej zlom, když jsem přešla ze školy do práce, předtím, když jsem přešla ze střední na vejšku a nějak se jako změnil ten styl života. To bylo vždycky přizpůsobení se nějakýmu novýmu prostředí, takže v tomhle určitě. A vždycky to bylo o tom, že si větší mírou musím ten život zorganizovat sama, že mi přestanou lidi servírovat na talíři, jak to teda má bejt, ale musím já si to zajistit, oběhat, víc se starat sama o sebe, aby to nějak fungovalo.“ (Táňa)

„Když jsem si sehnal první stabilní práci. Ale to byl jen takový slabý přechod. Protože to ještě není...nemám nic, kam bych musel chodit. Důležitý to bylo asi v tom, že jsem si začal vydělávat sám na sebe. Že už to nebylo jenom v tom, že bych přijímal, ale že už začínám něco vracet zpátky v tý rodině, že si můžu dovolit jít a nakoupit pro celou rodinu.“ (Jan)

„Třeba řidičák, to je jedna taková ta meta, které by člověk měl dosáhnout. Protože to ve škole všichni dělali, tak jsem si to musela udělat. Navíc táta na mě byl hrozně hrdej, že jsem to udělala na první pokus, tak to bylo dobrý. Pak samozřejmě když jsem se dostala na vysokou školu. To přijetí, protože já jsem se tam poprvé nedostala. Když jsem se tam dostala podruhý, další rok, tak jsem byla strašně šťastná. Začal mi úplně novej život v novým městě.“ (Romana)

„Pro mě asi velká hranice byl vstup do zaměstnání. To byl velkej zlom. Opuštění toho studentskýho hurá života. Samozřejmě je to asi dáno i tou časovou náročností. Z tý vejšky, kde člověk šel do školy, nešel do školy, tak to samozřejmě je něco jinýho, než když člověk musí do práce a musí tam každej den. (...) Že jsem si dosáhla toho, co jsem chtěla. Jak má člověk takový ty plány na deset patnáct let dopředu, jak by si představoval, aby se ten jeho život vyvíjel a ono je to v podstatě tak, jak jsem si tak nějak rámcově naplánovala. Tak to vyšlo. Takže jsem se dostala do fáze, kdy jsem spokojená s tím, co mám. “ (Kristýna)

Poslední subkategorii tvoří experimentální mezníky. Řadíme sem různorodé zážitky od skoku s padákem, přes cesty do světa, po pokus o sebevraždu. Všechny tyto momenty mají společný úkol poznat sama sebe a nezřídka v sobě obsahují určitou míru rizika. Mladí lidé je obvykle vyhledávají v touze osahat si své hranice. V cizím a neznámém prostředí stejně jako v nečekaných životních situací je takové poznání obvykle rychlejší a silnější, nežli tomu je v běžném životě.

„Já jsem formovaná i nějakými zážitky. Na Kamčatce jsme byli měsíc, v šesti lidech, starali jsme se sami o sebe, bez cestovky, prostě jsme tam jeli na blind...A taky to

bylo tak, že když si to jídlo nenakoupím, nebo si ho nezvládnu odnést na těch zádech, tak jako tam nepřežijem, jo. Takže to zase bylo o nějaký autonomii, starání se o sebe, zase jako zkušenostma nějak formovaná. Ale nepřijde mi to zlomový, přijde mi to, že to jenom přispělo k nějakýmu utváření osobnosti.“ (Táňa)

„Po tom nezdařeným pokusu o sebevraždu jsem si začal víc toho života vážit. Asi první věc, kterou jsem si řekl, bylo, že už nikdy nic takovýho neudělám. I kdyby mě opustil úplně kdokoliv a cokoliv se mi stalo. (...) Začalo mi to připadat důležitý. Že jsem naživu. Což do tý doby mi přišlo jenom jako taková přestupní stanice. Takže to byl silnej okamžik.“ (Tomáš)

„Já si myslím, že to byla ta cesta. Ta cesta do zahraničí. (...) Museli jsme se o sebe doopravdy postarat, byli jsme vystaveni neobvyklým situacím. Podle mě ten stop vždycky nabídne něco, co je neobvyklýho nebo co člověk doopravdy nečeká. A asi to byla i nějaká spirituální duchovní cesta. Jsme se ocitli v Santiago de Compostela uprostřed Španělska a narazili jsme na tuhle poutní cestu a náhodou to bylo zrovna to období, kdy se tam po ní zrovna jde. Mohli jsme tam společně s těma lidma, co po tý cestě šli, co nám o tom vyprávěli. Takový spirituální zážitek.“ (Jan)

„Pak mi určitě hodně pomohlo dospět a postavit se na vlastní nohy to, když jsme cestovali, když jsme bydleli třeba v tý Americe, tak tam jsme se museli postarat sami o sebe v cizím prostředí, v cizím jazyce, vyřizovat různý věci, bydlení, pojištění, všechno.“ (Romana)

Hodnocení dospělosti

Co se týče hodnocení dospělosti, většina respondentů vnímá dospělost spíše pozitivně. Především se jim líbí, že si mohou svůj život řídit sami, nezávisle na rodičích. Také posun ze submisivní dětské role k rovnocennému členu společnosti, jehož hlas má svou váhu, je hodnoceno kladně. Dospělost je podle některých spojena s reálnějšími představami o sobě i o životě, což přináší jistou vyrovnanost a spokojenost.

„Já myslím, že spíš pozitivně. Že takový ty věci, jak se říká, chci zpátky do první třídy, kdy jsem neměl ještě žádný starosti a mohl jsem si jenom hrát, tak že to se říká s nadsázkou a když je člověk zrovna hodně unavenej. Já jsem docela ráda, že si ten život můžu řídit a zkoušet věci, který mě baví, který chci vyzkoušet, že si s tím životem v nějakejch rozumnejch mezích můžu dělat to, co chci.“ (Táňa)

„Tak jednoznačně pozitivně. Já nevím, co by na tom mohlo vůbec být negativní. No ještě další pozitivní věc je, že už se o mě nestarají mí rodiče, protože kdyby se o mě mí rodiče starali dál, tak by to strašně dopadlo.“ (Tomáš)

„To víš, že pozitivně. Protože ty prožitý zkušenosti tě někam posouvají, že jo. A nemůžou tě posouvat zpátky, protože to snad nejde ani z definice. Prostě každou zkušeností, kterou prožiješ, se dovíš něco o světě kolem sebe nebo o sobě nebo o obou. No poznáš sama sebe a jsi schopná reálně si rozmyslet, kam ten život bude směřovat. Protože pokud budeš lítat hlavou v oblacích a mít nějaký sny, který se

> *nebudou zakládat na realitě, tak nevím, jak ten život může dopadnout. To může dopadnout špatně.“* (Radek)
>
> *„Tak pozitivní věci, že člověk sám má nějakou váhu a hlavně jeho hlas má nějakou váhu. Že to, co říká, tak že to vůbec někoho zajímá. Že v tý společnosti už něco znamená.“* (Jan)
>
> *„Pozitivně je to fajn, že člověk nebo teda já mám práci, která mě uživí, která mě baví, že mám peníze, že bych mohla v podstatě dělat co bych chtěla. Že mám na to peníze a kdybych měla čas, tak mě nikdo neomezuje.“* (Romana)

Někteří respondenti vnímají dospělost neutrálně. Většinou proto, že teprve nedávno vymizelo jejich negativní nastavení a k pozitivnímu přístupu zatím nedozráli.

> *„No v tom právě asi taky vnímám, že jsem už trošku dospělejší. Dřív jsem byla ráda, že mám svůj bezstarostný život, že si můžu dělat, co chci a dospělost mi připadala jako trochu nuda. A teďsi za prvé myslím, že to dobrodružství může v rámci možností pokračovat dál, akorát v jiný formě, takže to jako neberu jako nic negativního ani pozitivního, beru to jako přirozenej běh. I některý ty věci z tý dospělosti, který mi dřív přišly jako divný, mi nepřijdou špatný. Jako třeba děti.*“ (Katka)
>
> *„Tak vzhledem k tomu, že jsem furt jako na střední, tak bych řekl furt stejně. Ale jako těším se, co bude, ale nedokážu si představit jaký to je chodit do práce právě. Hodně jsem o tom přemýšlel, že nevím, jak to vypadá. Ale teďmi třeba přišlo nějaký pojištění, co jsem měl od babičky, spousta peněz. A říkám si, že to pak třeba budu mít měsíčně, že jo. Takže to je taky takovej jinej pohled. Takže těším se na to, vnímám to do budoucna pozitivně, ale zatím nějak neutrálně no.“* (Pavel)

Na dospělosti se však přeci jen dají najít i stinné stránky. Na první místo se řadí princip rozjetého vlaku, ze kterého se již nedá vyskočit. Pokud chce být člověk opravdu nezávislý, musí být schopný zajistit se finančně, musí tedy chodit do práce, což má za následek výrazné omezení volného času. Spouští se stereotypní koloběh života, který v tomto věku málokdo hodnotí pozitivně. Za všechny to názorně popisuje Jan:

> *„Ty negativní věci jsou všechny ty věci spojený s tou odpovědností. I když ono je to taky, že každá ta věc má svoje pozitivum a svoje negativum. Když začnu bydlet sám, tak to má obrovský pozitivum v tom, že budu sám a obrovský negativum v tom, že jsem zavázanej, že jsem najednou upoutanej k hypotéce, k nějakýmu nájemnýmu, k pevný práci, už je to ten koloběh odpovědnýho života, člověk většinu času tráví tím, že se snaží se nějak zajistit než tím, co ho doopravdy baví nebo tím, co by chtěl dělat. A takhle se to v zásadě dá najít u každý tý složky. Když si vezmu přítelkyni, což je takovej odpovědnej krok dospělýho člověka, tak už je to najednou někde úplně jinde. Je to zase o nějakým celoživotním budování a nejen užívání si okamžiku. Takže já si z toho vybírám ty pozitivnější věci, že jsem jakoby dospělej v tom smyslu, že když někde něco říkám, tak mě ty lidi poslouchaj, už mě vnímaj tak, že jsem jakoby právník a některým věcem rozumím a poslouchají mě v tom. I ten pocit, že kdybych*

chtěl, tak se můžu zvednout a dělat si, co chci, že tam nemám žádný velký omezení. Tak to všechno je asi to pozitivní a to negativní je ta stránka tý odpovědnosti. Ta nutnost postarat se a věnovat tomu velkou část dne. Hlavně ta nutnost to dělat. V jednu chvíli se to roztočí a už není cesta zpátky.“ (Jan)

Podobně to vidí Katka a Romana:

„Mně se nechce pracovat. A myslím si, že k dospělosti patří i práce. Nebo ne nechci pracovat. Mně teď třeba vyhovuje, táta skončil s firmou a dělá na sebe a on si může rozhodnout, že půjde do práce deset dní v kuse a pak si dá pět dní volno. Tohle by mi vyhovovalo. Asi by mi úplně nevyhovovalo chodit do práce na osmou, přijít domů v šest a vědět, že mám za rok čtyři týdny volno. Toho se trochu děsím, to mi přijde negativní.“ (Katka)

„Na druhou stranu to zase není jako na vysoký škole, kdy jsem se mohla sbalit a odjet na půl roku pryč. To už prostě teďka se nedá. Teď už mám nějaký povinnosti, který musím dodržovat a to jsem předtím zase tolik neměla. Že jsou tady prostě určitý věci, který musím dodržovat pravidelně každej den, je tady rutina, který když nechci zůstat na dlažbě, tak prostě z ní nemůžu vyskočit.“ (Romana)

K negativním rysům dospělosti patří podle respondentů také starosti, proces stárnutí, ztráta dětských snů

„Negativní je určitě, že má člověk víc starostí, než v tom dětství, i když ty dětský starosti taky jsou a člověk je prožíval hrozně vážně, ale teď jsou takový jako vážnější a fakt jsou. A jsem unavenější, než v tom dětství.“ (Táňa)

„Negativní na dospělosti nevidím nic. Kromě toho, že stárnu teda. To mě otravuje. Sám sobě se líbim a myslím si, že mi to myslí a jsem na tom asi nejlíp, jak v životě kdy budu. Prostě mám všechny pozitiva a žádný negativa plynoucí z toho, že mi selhává organismus at’už v jakýmkoliv směru.“ (Tomáš)

„Tak jestli bych měl říct něco, co se mi nelíbí, tak právě ta ztráta nějakejch těch snů. Dětských nebo i pubertálních.“ (Radek)

Jediným respondentem, který na dospělosti nenašel vůbec žádnou temnou stránku, byla Kristýna.

„No já jenom pozitivně. Zařídila jsem si to tak, že jsem si splnila to, co jsem chtěla, tak si nemám na co stěžovat. Pro mě je to ten pocit tý nezávislosti. Ten je asi nejzásadnější. Kdybych se rozhodla, tak se můžu sebrat, sbalit kufr a jít. Samozřejmě tím, jak jsem si pořídila dítě, by to bylo poněkud složitější, ale jakoby v tý fázi před dítětem, tak kdybych se pohádala na krev nebo kdyby něco nastalo, tak se prostě seberu, tamhle si najmu byt a začnu něco stavět.“ Kristýna)

5.2.3 Vztah s matkou během přechodu do dospělosti

Tato kategorie zahrnuje téma vztahu s matkou v období dospívání. Rozeznáváme zde tři subkategorie: 1. Jak mě vidí matka, 2. Vývoj vztahu, 3. Výchova a dospělost. Přehled uvádíme v tabulce 5.4 na následující straně.

Jak mě vidí matka	Vývoj vztahu		Výchova a dospělost	
	přirozený vývoj	krizový vývoj	usnadňující	ztěžující
společenský status	postupné rozvolňování	převrácení rolí	svoboda uvnitř hranic	ochranářství
získání vlastností	změna pozice	předčasná dospělost	vysvětlování, otevřenost	příliš silné pouto
			rovnocennost	přílišná volnost
			nechat nabít si nos	
			dodávání sebevědomí	

Tabulka 5.4: Mladí: Vztah s matkou v kontextu dospělosti

Jak mě vidí matka

Zhruba polovina respondentů se domnívá, že matky si všímají spíše vnějších znaků dospělosti - ukončení školy, nástup do práce, odstěhování se či dlouhodobý vztah.

> *„Myslím, že to vnímají přes nějaký ty viditelný známky jako práve ukončení tý vysoký školy nebo že jsem začala pracovat. Máma to hodně vnímala, když jsem se odstěhovala. Ta to obrečela, že už jsem se osamostatnila, pro ni to bylo dost o tomhle. A jinak doufám, že vnímají, že jsem schopná řešit nějaký ty běžný věci, co člověk řešit musí, zajistit si, aby mu ta domácnost nějak fungovala, dojet si někam. Takže přes tyhle známky jako by vnější spíš.“* (Táňa)

> *„Já nevím, já si myslím, že z jejího pohledu bude u mě ukazatel jakým způsobem se chytnu v nějaký práci a jakej si najdu vztah. Což bych řekl, že na základě toho si nemůže myslet, že jsem dospělej.“* (Radek)

> *„Já si myslím, že pro ni bylo důležitý, že mě mohla vypustit do života. Že mě připravovala na budoucí samostatný život. Myslím, že pro ni to bude to, že mě pustila do života, že jsem si našla práci, že jsem se tam nějakým způsobem uchytila, že se za mě nemusí stydět a že mě dobře vychovala.“* (Kristýna)

Další uvádějí, že pro jejich matky je patrně více důležité získání takových vlastností jako je spolehlivost, zodpovědnost, samostatnost či schopnost řešit problémy konstruktivně.

> *„Asi nějaká moje samostatnost. Ale u nás je to trošku rozdílný v tom, že já jsem nikdy nebyla žádnej sígr. Na mě byl vždycky spolehnutí, naši jsou na to zvyklí. To, že vědí, že mi můžou věřit, že je na mě spolehnutí, že nedělám nějaký boty vyloženě. A s tím, že se to samozřejmě zlepšuje čím dál tím víc. Že jsem zodpovědnější než jsem byla dřív, umím si uvařit a takovýhle věci. Vědí, že když odjedu na rok pryč, tak že se o mě*

nemusí bát, že se o sebe dokážu postarat. Možná se se mnou taky rozumněji mluví. Že můžou se mnou o různých věcech debatovat, že to není jen o tom, že se naprdnu, jakmile se něco řekne, že prásknu dveřma, že to člověk bere rozumněji.“ (Katka)

„Asi že se na mě může spolehnout v určitých věcech, když mi něco řekne, že to udělám. Třeba když mi bylo patnáct šestnáct, tak jsem šla ven večer, řekla jsem, že budu do dvanácti doma a nikdy jsem nebyla. A ona potom byla naštvaná, věděla, že se na mě nemůže spolehnout. Že se dokážu sama o sebe postarat, zařídit různý věci, že nezpanikařím hned, když se něco stane, nějaký problém vyvstane, ale že to budu řešit nejdřív sama.“ (Romana)

„Asi že se na mě může v něčem spolehnout. Jako že nepodpálím barák a takovýhle.“ (Pavel)

Vývoj vztahu

Vztah s matkou bývá u většiny jedinců silný a komplikovaný. Zúžit jej pouze na problematiku dospívání do dospělosti se ukázalo jako téměř nemožný úkol. Přesto lze na základě rozhovorů některé základní rysy vztahu popsat.

Vývoj vztahu dítěte s rodičem v období dospívání můžeme zachytit na dvou škálách: dominance - submise a blízkost - vzdálenost.

V dětství je rodič dominantním členem (autoritou) a dítě submisivním členem. Dominance rodiče se projevuje v rovině výchovy a v rovině péče. Vztah je současně velmi blízký. V mládí roste pozice adolescenta, rodič postupně ztrácí autoritu, přesto je stále dominantním členem. Vzdálenost se zvětšuje. V dospělosti se pozice vyrovnají, vztah se stává rovnocenným, často se objevuje nová forma blízkosti založená na nezávislosti vztahu a dobrovolnosti.

První střet s rodičovskou autoritou, který většinou probíhá v pubertě, se u některých posunuje dále do období vynořující se dospělosti. Respondenti to popisují jako období hlasitého projevování názorů a konfrontace s názory či životním stylem rodičů. U některých byl tento proces bouřlivější, u jiných proběhl nenápadně.

„Když srovnám nějakých šestnáct dejme tomu a teď, tak ta změna není nijak výrazná. I v šestnácti jsem našim všechno řekla, takže všechno věděli, ta debata tam taky vždycky byla možná, takže bych neřekla, že je tam nějaká výrazná změna. Tak jako jsem teď víc schopná se ozvat, když mi něco vadí, dřív jsem to tolik nedělala. A oni to taky víc berou na vědomí. Ale to je možná asi jediná změna.“ (Katka)

„*Pak v pubertě to byl spíš asi vzdor proti ní než proti tátovi. Protože ona byla ta pevnější ruka, taková ta, co přikazovala a táta byl vždycky ten rozumnější, který to dokázal odůvodnit. Takže je to spíš takový pocit, že to, co já řeknu, není na stejný úrovni jako to, co řekne ona. Takže myslím si, že tam se to někde zaseklo a jenom pomalu se to posunuje jinam. Myslím, že se to opravdu posune výrazně, až se odstěhuju.*“ (Jan)

„Potom někdy kolem tý puberty, kolem těch čtrnácti patnácti jsem ji taky neměla ráda, protože jsem třeba chtěla chodit ven. Ale tak jsem byla v pubertě. Všechno, co mamka řekla, bylo špatně a já jsem měla pravdu.“ (Romana)

Paralelně se změnou pozice probíhá proces postupného rozvolňování vztahu. Z počáteční závislé blízkosti, přes závislou vzdálenost, po nezávislou blízkost.

> *„Takže jako dítě bych přirovnal to, že jsem nemohl nikam chodit sám. A musel jsem být v tolik a v tolik doma. Pak přišla fáze ve třinácti, kdy stačilo napsat, že přijdu v tolik a v tolik. A že jsem tady a tady. Ale tak já jsem stejně byl většinou jen u kamarádů nebo takhle. Já jsem nechodil nikam ven. No a teď už je to jedno, teď prostě jenom napíšu budu spát tady, jo dobrý. Třeba jsem tři dny pryč, jim to nevadí. Ale vlastně mezi tím se nic nezměnilo.“* (Pavel)

> *„Ona se svým způsobem starala čím dál míň. Ta její péče už nebyla taková intenzivní, takže to byla přeměna péče do takový nějaký fáze kontroly, jestli je všechno tak, jak má bejt. A ten vztah potom začal bejt kamarádskej. To až opravdu ke konci. Stěhování se, pak jsme se vídaly občas na chatě. Prostě ten vztah začal mít jinou strukturu ve smyslu tý četnosti a že jsme se prostě viděly jenom když jsme chtěly obě. Což je něco jinýho, než když jsme se tady denně potkávaly. Takže tam asi byla určitá změna. Vnímám ji pozitivně. Způsobilo to, že já jsem měla pocit, že se těším, že ji uvidím. Ve stejném časovém období díky tady tomu se to z té pozice nadřazeného rodiče, podřazeného dítěte posunulo do dvou kamarádek.“* (Kristýna)

Postupné uvolňování vztahu je obvykle zakončené odstěhováním se od rodičů a kvalitativní přeměnou vztahu. Takzvané vylétnutí z hnízda hodnotí ti respondenti, kteří tímto procesem již prošli, kladně. Tím, že se nutnost denodenního kontaktu s rodiči změnila v dobrovolný akt návštěv, se vztah vylepšil, kontakt prohloubil a respondenti se na rodiče začali těšit. Jak již bylo řečeno výše, objevuje se nová forma blízkosti.

> *„My jsme byli takový nervóznější a napjatější a chtěli jsme si to dělat každej po svým a dostávali se občas do konfliktů takových malých. A teď co jsem se odstěhovala, tak my jsme na sebe hodnější, neštěkáme na sebe kvůli kravinám, voláme si častěji, že nám přijde, že už jsme spolu dlouho nemluvili. A já se těším, když mám volný víkend, že den strávím s nima a půjdu s nima na procházku. Takže se to takhle zlepšilo, je to dobrý, že nejsme pořád spolu. Že ten život máme každý jinej, chceme ho tak mít a že je to dobrý.“* (Táňa)

> *„Když jsme odešly na vejšku ségra do Plzně, já do Hradce, tak když jsem přijížděla domů, tak to bylo hrozně fajn. Já jsem vlastně bydlela přes týden někde pryč a když jsem přijela domů, tak jsem se na ségru i na mámu hrozně těšila.*“ (Romana)

Jinak tomu je v případě krizového vývoje. Čím dříve dojde ke krizi, tím více se naruší přirozený průběh dospívání. Vlivem krize (například mezi rodiči) nemůže dítě zůstat slabým a submisivním členem, naopak má tendenci pečovat o oslabeného rodiče. Často tím nevědomky supluje funkci jednoho z rodičů, který se stává nefunkčním. Dochází k převrácení rolí. Celá přeměna proběhne předčasně, vztah s rodičem je brzy rovnocenný a dítě se stává dospělé, aniž by na to bylo připraveno. Rizika tohoto vývoje si dále upřesníme v subkategorii výchova a dospělost.

> *„V tom dětství to je jasný, to přesně řekli, co já můžu a nemůžu a já jsem to poslouchala. (...) To bylo primárně kolem těch třinácti patnácti kolem tý větší krize u nás.*

Když já mám nějak pocit, že tam jsem získala k mamince takový spíš ochranitelský postoj, že musím, nebo chci jí nějak pomáhat a chránit. A to se asi moc nezměnilo, spíš se k tomu časem,čím jsem byla dospělejší, přidalo takový to kamarádství, partnerství.“ (Táňa)

„Tak začnu standartně, že se vyvíjel tím, že jsem byl nejdřív dítě, o který se nějak teda starali...Jednou mě zapomněli vyzvednout ze školky, takže jsem byl v děcáku, ale to si nepamatuju, to jsem se dozvěděl až z lékařský karty. Tam jsem byl tejden. Ale jinak se starali docela dobře. Akorát vlastně asi od šestnácti tam byl problém, matka se odstěhovala aniž by o tom někomu řekla. Takže já jsem o ní měl strach. (...) V jednu dobu jsem byl dítě, bylo potřeba se o mě postarat, v druhý fázi jsem teda byl mladej a spíš jsem se už ale stejně staral já a ve třetí fázi už jsem se staral jenom já.“ (Tomáš)

„Nevím, myslím si, že máme spíš kamarádský vztah. Na začátku to bylo celé naprd vzhledem k rodinný situaci, pak když jsme odešli od táty, tak tam jsme fungovali spíš jako tři kamarádi ještě se ségrou. Pak řekněme v tom období tý střední školy, to se ten výchovný element nějak úplně vytratil vzhledem k celý tý situaci. To už pak bylo spíše na tý úrovni sobě rovný. Komunikaci sobě rovný.“ (Radek)

„Ten vztah prošel hrozně moc fázema. Tím, že od nás táta odešel, tak nejdřív jsem jí to vyčítala, že to byla její vina, což samozřejmě vůbec nebyla. Nevím, z jakýho důvodu, ale prostě jsem považovala mamku za tu, která tátu vypudila, i když jsem ji viděla často brečet u okna a všechno. A tím, že jsem byly vlastně celou dobu samy od nějakých mých deseti let, tak jsme byly vlastně spíš kamarádky než máma s dcerou.“ (Romana)

Výchova a dospělost

Poslední subkategorii jsme nazvali výchova a dospělost. Když jsme se respondentů ptali na jejich vztah s matkou v kontextu dospívání, téma výchovy se objevovalo spontánně. Některé výchovné prvky a principy vnímají respondenti jako usnadňující přechod do dospělosti, jiné jim byly v tomto smyslu naopak na obtíž.

Pokud jde o ty výchovné prvky, které podle respondentů přechod do dospělosti usnadňují, nejčastěji byl zmiňován výchovný styl, který jsme nazvali svoboda uvnitř hranic. Jasné mantinely na jedné straně jsou důležité, aby se dítě naučilo respektovat pravidla. V nich uzavřená svoboda na straně druhé umožňuje vyzkoušet si bezpečně řadu dovedností, které jsou pro dospělého člověka nezbytné - samostatnost, zodpovědnost, nezávislost, atd.

„Takže tím, že byly nastavený nějaký hranice, ale byly dost široký, mohla jsem si to docela řídit, že jsme jako mohla přijít u půnoci, když jsem to dala vědět. A mohla jsem zmizet na celý víkend na vandr. Tak v tomhle určitě. Myslím, že v tom, že mi nebránili v tom vývoji, tak to bylo určitě dobrý. (...) Že to nebylo, že by mě nechali plácat a bylo jim to jedno. Ale že to mělo nějaký hranice, ale dost široký.“ (Táňa)

„Moje výchova spočívala akorát v tom, že mi vždycky řekli ty mantinely, který nesmím překračovat. V rámci těch mantinelů jsem si mohl dělat v podstatě co jsem

> *chtěl. když jsem byl malej, tak jsem musel bejt doma třeba do čtyř, pak jsem mohl bejt dokud se nesetmělo a postupně se to uvolňovalo ty hranice. Protože mi rodiče dávali větší a větší zodpovědnost.“* (Tomáš)

> *„Já jsem prostě měla nastavený ty mantinely a pokud jsem se do nich vlezla, tak to bylo v pohodě, pokud jsem mantinel překročila, mantinely se zúžily. To byl jakoby základní systém výchovy. Takže jsem věděla, že když se budu chovat v nějakým rámci, tak si můžu dělat, co chci. Necítila jsem se ničím zásadně omezována.“* (Kristýna)

Vysvětlování a otevřenost ve výchově stejně jako pozitivní vzor rodičů slouží později jako určitý vnitřní kompas. Jak poznáme, co je dobré a co špatné? Je všeobecně známé, že to, co slyšíme od rodičů nebo ještě lépe vidíme v jejich chování nám později slouží jako modelový příklad.

> *„Vždycky mi všechno vysvětlovali, například taková prkotina, že jsme si jako malé děti musely vést účetnictví. Že nás to naučilo určitýmu systému, určitý zodpovědnosti, určitým pravidlům. Tak v tom si myslím, že třeba hodně. Vždycky nám všechno vysvětlovali, prostě nebylo to o tom, že přiletí motýlek a děti nosí čáp. Když jsme se na něco zeptali, tak nám nic netajili, ani mezi sebou, když jsem se ptala na něco mezi nima, tak nám to taky vždycky všechno říkali. Nebo ne všechno, ale povídali jsme si o tom. Myslím si, že mi to hodně pomáhalo v nějakým vnímání jak by to mělo být. Myslím si, že člověk pak mnohem víc tuší, co má dělat.“* (Katka)

> *„Já si myslím, že svým pozitivním vzorem. To, co já jsem prostě viděla v rodině, tak jsem měla pocit, že tak by to mělo fungovat. Včetně rozchodu rodičů, to prostě proběhlo v klidu, domluvou, žádný negativa. A tím, jak se ke mně chovali, tak takhle já se budu chtít chovat ke svýmu dítěti, takže opravdu vzorem.“* (Kristýna)

Dalším důležitým výchovným principem napomáhajícím zdravému dospívání je dle respondentů rovnocennost. Ta se může projevovat například tím, že stejná pravidla platí pro děti i pro dospělé nebo akceptací názorů.

> *„Vždycky jsem vnímala jako dost super, třeba s tím hlášením se doma v nějakou hodinu, že oni to dělají taky. A že je to nastavený, že to děláme proto, aby se to okolí o nás nebálo. Abychom o sobě věděli a že ti rodiče to taky respektují.“ (*Táňa)

> *„Oni mi ho* (přechod do dospělosti) *primárně strašně usnadnili tím, že se mnou od začátku jednali jako s dospělým. Já jsem nikdy nepociťoval, že bych byl dítě. Nikdy tam nezazněly věty typu: Tohle můžeš dělat, až budeš dospělej. Což je možná taky důvod, proč si připadám dospělej už dlouho.*“ (Tomáš)

> *„Asi si myslím, že spíš táta mi to usnadnil. V tátovi cítím větší oporu co se tý dospělosti týče. Asi nejvíc to bylo tím, že mě začal poslouchat a akceptovat jako toho rovnocennýho a že se mnou tak začal mluvit a jednat.“* (Jan)

Pro přerod dítěte v dospělého je podle některých respondentů také důležité, aby je rodiče občas nechali „nabít si nos.“ Neméně důležitá se ale zdá být důvěra v dítě a později dospívajícího a dodávání mu sebevědomí.

> *„No mně osobně asi v tom, že to nechala na mým zdravým rozumu. Že mě nechala, až jsem si nabil nos. Což je určitě důležitější zkušenost.“* (Radek)

> *„(...) Že to vzal do důsledků, že když jsem udělal nějakou blbost, tak jsem si jí pak musel vyžrat. Že mně třeba řekl, je to blbost, ale pak mě to nechal vyžrat. Ale zase ne úplně, kdyby byl nějakej velkej problém, tak jsem věděl, že mě podrží.“* (Jan)

> *„Asi to nejvíc, čím mi to usnadnili bylo, že se tak vždycky ke mně chovali. Nikdy mě nepodceňovali, spíš naopak. Vždycky dávali hodně najevo, že mi věří, že se s tím nějak vyrovnám sám. Nikdy jsem nezažil žádný podceňování od nich. Ale ani to racionální. Z jejich pohledu to skutečně bylo až iracionální důvěra ve mě. Což je taky důvod, proč jsem tak přehnaně sebedůvěřivej, ale já to nepokládám za špatnej model. Oni nikdy nedali najevo, že by mi v něčem nevěřili, že by řekli, no na tohle asi nemáš. To jsem nikdy nezaslechl, což hodnotím velice pozitivně.“* (Tomáš)

Některé události v dospívání jsou z hlediska ztížení či usnadnění dospívání vnímány ambivalentně. Je to často proto, že nastaly příliš brzy - v době, kdy si s nimi respondenti ještě poradit neuměli. S ambivalencí jsou spojeny proto, že přechod do dospělosti sice usnadnily, ale často na úkor dětství.

> *„Já jsem měla spíš pocit, že jsem tlačena k tomu dospět rychleji, že mám doma mladšího bráchu často na starost...A tím že ty hranice byly dost volný, tak velkou část z těch rozhodnutí, co s tím životem chci dělat, tak nechávali brzo na mně. Že to jako korigovali a když to nebyla velká blbost, někdy to jako stopli, ale nechávali mě dost si to řídit samotnou. Což není ztížení dospívání, to je prostě takový popohnání. Já myslím, že mi to usnadnilo nebo urychlilo dospívání, ale v tu dobu a v tom věku a vlastně i teď zpětně, jsem to cítila nepříjemně, jako nějaký tlak na sebe a radší bych to měla jinak. Radši bych to měla pomaleji a přišlo mi to zatěžující. V tu dobu i zpětně ve mně ten pocit takový zůstal.*“ (Táňa)

Co se týče výchovných prvků, které přechod do dospělosti naopak komplikují, nejčastěji bylo zmiňováno ochranářství rodičů, které bývá spojené se silným emocionálním poutem. Někteří mladí lidí se pak za „opouštěné“ rodiče cítí být zodpovědní a je pro ně o to těžší se odpoutat. Odchod dítěte z domova může například narušit vztah rodičů, který držel pohromadě právě jen díky dítěti.

> *„To není, že by mi ztížili to dospívání, ale když teda teď se cítím dospělá, tak ten konečněj krok, to odstěhování a odtržení se od tý rodiny...protože jsem měla posledních pár let pocit, že jsem doma takovej nárazník mezi těmi rodiči a asi to tak bylo, že jsem dost zmírňovala ty třecí plochy mezi nima. A měla jsem vůči nim pocit zodpovědnosti. Že než jsem se odhodlala odstěhovat, tak jsem zvažovala, jestli vlastně můžu. Jestli oni spolu vydrží, když já tam nebudu.“* (Táňa)

> *„Asi jediný, kde se o to pokusili mi to ztížit, pokud se o tom takhle dá vůbec mluvit, je ta situace, o který jsem mluvil, že matka chtěla, abych bydlel někde vedle. No ale za prvný už to bylo v době, kdy jsem byl dost dospělej a za druhý to bylo prostě bez šance.“* (Tomáš)

„V tom, že jsou, hlavně máma, taková majetnická. Nebo ne majetnická, ale taková ochranářská. Ale nemyslím si, že by to bylo nějak výrazný. Všeobecně si myslím, že to může ztížit takovej ten vstup do toho života, kdy si člověk myslí, že je samostatnej, měl by bejt samostatnej a že když na to nebyl zvyklej odmalička, když měl jakoukoliv bolístku, tak mu ji někdo vyléčil, tak si myslím, že mu to prostě ztíží.“ (Katka)

Úplná volnost a liberální výchova podle respondentů také není dobrá. Jak jsme již zmiňovali výše, mladí lidé potřebují určitou míru konfrontace s rodiči, potřebují slyšet jejich názor, ačkoliv s ním mnohdy nesouhlasí a dostávají se do konfliktů. Pokud se dětem nechá příliš velká volnost, mohou se v ní ztratit.

„Když na druhou stranu ty děti pustíš úplně, at' se spolehnou jen na svou vlastní hlavu, tak oni můžou těch chyb dělat hodně. Myslím, že když jim do toho trochu mluvíš, tak ta první konfrontace je s tebou a oni si ty názory musí poprvé obhájit s tebou. Nemyslím jim to direktivně přikázat, ale aspoň si sednout a říct hele, to je kravina. Takhle to nedělej. Tím, když ty děti nemají vůbec žádnou tuhle konfrontaci, tak pokud si ten čumák nabijou, tak to třeba trvá dýl než si ho nabijou. Když už se to začne řešit tím, že je tam ta konfrontace s těmi rodiči, že ti rodiče začnou říkat, hele, to je blbost, tak jsi nucena o tom přemýšlet a bud' si to opravdu obhájit a nebo si říct, oni by možná mohli mít pravdu. Tak pak si tu hubu nabiješ míňkrát a trvá to kratší dobu.“ (Radek)

„Já vím, že k ní můžu přijít, když je mi třeba smutno nebo když je mi blbě třeba fyzicky, tak vím, že za ní můžu přijít a vždycky tam najdu v tomhletom útočiště. Ale nepomohla mi v tom, aby mi dala nějaký rady, jak se má člověk chovat nebo jakej má bejt ve vztahu k ostatním lidem, jak se máš prosadit nebo jak se máš o sebe postarat. Nikdy jsem nic od ní takovýho neslyšela. Ani jsme nikdy žádný takový rozhovory nevedly třeba o sexu nebo něčem, to šlo mimo. Vůbec žádný rady jsem nedostala.“ (Romana)

5.3 Analýza skupiny matek

Matky respondentů se nacházejí ve věkovém rozmezí 49 až 59 let. Společné mají pouze to, že žijí v Praze a všechny mají alespoň jedno dítě ve věku 18-30 let. Většina z nich má však děti dvě. Co se týče dokončeného stupně vzdělání, jedná se o různorodou skupinu - od základního až po vysokoškolské, přičemž vysokoškolačky převažují. Zaměstnání matek je taktéž různé - od uklízečky po ředitelku nadace, shodou okolností se však v souboru sešly dvě středoškolské učitelky.

Z rozhovorů s matkami se vynořují tři ústřední kategorie - 1. Obecné pojetí dospělosti, 2. Dospělost u mého dítěte, 3. Vztah s dítětem v kontextu dospělosti.

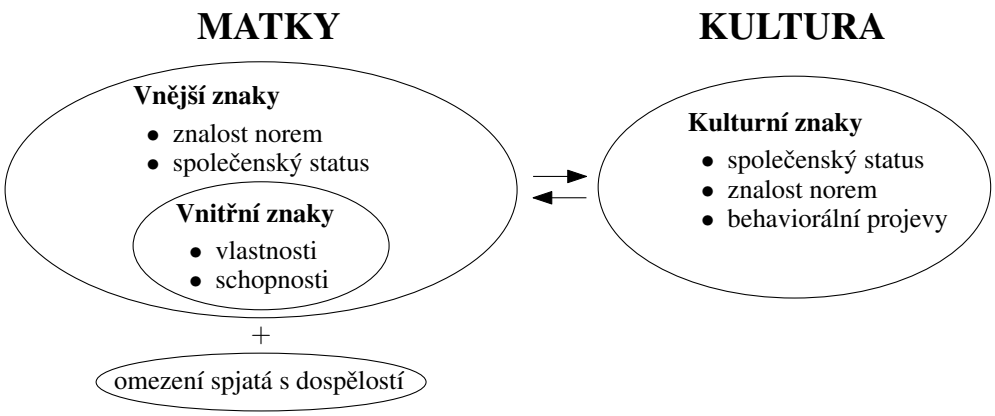

Obrázek 5.3: Diagram matky: Co je to dospělost

5.3.1 Obecné pojetí dospělosti

Struktura této ústřední kategorie je podobná, jako tomu bylo u mladých respondentů. Dílčí kategorie jsou nazvány stejně, tedy „Co je to dospělost“, „Co je to nedospělost“ a „Ohraničení dospělosti“. Strukturální souhrn této ústřední kategorie, jejich dílčích kategorií a subkategorií uvádíme v tabulce 5.5 na následující straně. Mezi vnitřními znaky matky zmínily schopnost postarat se o sebe i o druhé, schopnost postavit se za svůj názor, nést následky za své činy, stát na vlastních nohou a ovládat své emoce.

Co je to dospělost

První reakce na otázku co je to dospělost zahrnujeme pod subkategorii klíčová slova. Stejně jako u mladých respondentů můžeme dále definici dospělosti dělit do vnitřních a vnějších znaků. Navíc přidáváme subkategorii s názvem „omezení“, která se u mladých respondentů neobjevila. Vztahový diagram uvádíme na obrázku 5.3.

Co se týče klíčových slov, dospělost se u matek nejčastěji pojí se zodpovědností. Uvádíme několik ukázek:

> *„No nejspíš to, že člověk je zodpovědnej za to, co dělá nebo co udělá.“* (matka Tomáše)
>
> *„Že si můžu dělat, co chci. Že budu zodpovídat za věci, které dělám, sám zodpovědný. Nebo za činy.“* (matka Jana)
>
> *„Nevím, zodpovědnost, rozumnost...Být zodpovědný za své činy. Všechno si rozvážit, pochopit důsledky něčeho, co uděláš.“* (matka Pavla)
>
> *„Tak asi že už za sebe budou ty děti muset mít trochu zodpovědnost, hlavně hledat si to zaměstnání, to je asi důležitý.“* (matka Romany)
>
> *„Já myslím, že ta dospělost nastává ve chvíli, kdy se opravdu osamostatníš. Což neznamená, že tě rodiče nemají ještě nějak podporovat, ale když vedeš samostatnej*

Co je to dospělost				Co je to nedospělost		Ohraničení dospělosti	
Klíčová slova: Zodpovědnost, samostatnost, soběstačnost, rozumnost, povinnosti				Klíčová slova: Nezralost			
Vnitřní znaky	Vnější znaky	Omezení	Kulturní znaky	Vývojová nedospělost	Charakterová nedospělost	Dolní hranice	Horní hranice
postarat se sám o sebe i o druhé	slušné vychování	povinnosti	finanční nezávislost	dětství, mládí	slabost	daná zákonem	stáří rodičů - druhé dětství
schopnost postavit se za svůj názor	znalost norem		práce	bezstarostnost	závislost	daná sociálními znaky	zamilovanost
nést následky za své činy	materiální zabez-pečení		samostatné bydlení	lehkovážnost	bezhlavé jednání	individuální v rámci věkových hranic	
stát na vlastních nohou	rodičovství		dospělý projev		nechat se vodit za ručičku	nelze určit	
ovládat své emoce					prosazování se na úkor druhých		
					chaos		

Tabulka 5.5: Matky: Obecné pojetí dospělosti

> *život, když si o sobě rozhoduješ a když si za to taky zodpovídáš, co děláš.“* (matka Katky)

Ojediněle se objevují také termíny samostatnost, soběstačnost, rozumnost a povinnosti.

Mezi vnitřními znaky matky zmínily schopnost postarat se o sebe i o druhé, schopnost postavit se za svůj názor, nést následky za své činy, stát na vlastních nohou a ovládat své emoce.

> *„Že je člověk schopnej se o sebe postarat a nějak přežít ve světě. Postarat se o sebe. Popřípadě i o nějaký svý blízký, se kterýma chce spojit svůj život. Hlavně existenčně, že jo.“* (matka Tomáše)

> *„Dospělý člověk už by se neměl spoléhat na to, že mu všichni kolem budou pomáhat. Měl by podle mě být schopný si stát za tím, co se domnívá, že je správné, umět si obhájit názor, dospělý člověk by se měl sám uživit.*“ (matka Radka)

> *„Jo, v dospělosti už by člověk měl stát sám na svých nohou. Řešit věci sám. Tím je z mého pohledu asi dospělý.“* (matka Jana)

> *„Asi že si už můžou dělat trošku co chtějí. Ale když vědí jak a jsou tak vychovaný, aby nedělaly nějaký hlouposti, tak jsou v dospělosti už konečně svými pány.“* (matka Romany)

> *„Třeba v dospělosti bych neměla snadno vybuchnout...“* (matka Pavla)

> *„Je to potom zodpovědnost za sebe a samozřejmě když se jedná o mladý lidi třeba od těch osmnácti do těch třiceti, tak mnozí už v tý době mají rodinu, tak když už si tu rodinu pořídí, tak o ni se postarat.“* (matka Kristýny)

Co se týče vnějších znaků, na první pohled se zdá, že pro matky mají tyto známky dospělosti větší význam, nežli pro mladé respondenty. Pro matky je však důležité především to, zda se člověk chová v souladu se společenskými normami. Sociální znaky typu práce, bydlení, apod. jsou do četnosti až na druhém místě.

> *„Slušný chování. Nevím, já si pod tím slušný představuju...takový ty klasický věci, že člověk někam přijde, pozdraví, slušně se zeptá, nevím no. Nedovedu to nějak víc říct, takový normální chování.“* (matka Tomáše)

> *„Tak jako dítě se to teprve učí a není si tím jistý, tak v tý dospělosti si představuju, že by se měl chovat tak, že už ty normy zná. Že jako ví, co se smí, nesmí, jak se chovat k ostatním lidem, nakonec máš právo i volit v tý době, posouvám na těch osmnáct let tu dospělost. A umíš se taky chovat k druhýmu pohlaví nějakým způsobem.“* (matka Katky)

> *„Musím se chovat s ohledem na to, v jaké společnosti se vyskytuju, mít asi cit pro tu oblast, kde jsem, tak se podle toho chovám, to je známka dospělosti.“* (matka Jana)

Co se týče konkrétních sociálních znaků, je vidět, že matky přikládají význam především těm sociálním znakům, které jsou důležité pro ně samotné. Například matka Tomáše, která delší dobu nepracovala, potýkala se však v životě s materiální nouzí, přikládá velký význam tomu, aby byl člověk schopný se zabezpečit materiálně.

> *„Musí někde bydlet, v podstatě by ani nemusel mít práci, pokud má peníze, ale tak zase ta práce ty lidi naplňuje. No prostě postarat, aby měl co jíst, měl kde spát, měl přátele dobrý a pokud má nějakýho partnera, tak aby tohle všechno mohli spolu sdílet, aniž by měli nějaký velký existenční problémy.“* (matka Tomáše)

Pro jiné matky je zase důležité mateřství jako znak dospělosti.

> *„(...) starat se o děti, to bych řekla, že žena by ty děti měla mít, protože život je jinak přeci jen takovej ochuzenej.“* (matka Romany)

> *„Pro mě je dospělost spousta krásnejch věcí, jako třeba mateřství, protože já jsem závislák na dětech.“* (matka Táni)

Samostatnou subkategorií tvoří omezení spjatá s dospělostí. Některé matky přímo říkají, že by se raději vrátily zpět do dětství, pokud by to šlo. Dospělost je pro ně totiž spojená hlavně s povinnostmi. Vystřízlivění z nereálných představ o tom, jak je dospělost krásná a svobodná je patrná z následující ukázky:

> *„Je to spousta povinností. Pocit, že všechno bude jinak, potom obrovský zklamání, že všechno jinak není, že ta volnost je vykoupená právě tím, co jsem říkala úplně to první, celou řadou věcí, se kterými se člověk musí vyrovnávat a který najednou za něj nikdo neřeší a nikdo ho nevodí za ručičku...A možná když mám být upřímná, tak úplně nejvíc: Ježiš, kdybych byla malá, já bych byla tak hodný dítě!!! Ale to si člověk uvědomí, až když pak najednou musí všechno tohle řešit. (...) Spousta drobných neúspěchů, se kterými se člověk musí vyrovnat. Postupně se mění vztahy a z toho svobodnýho člověka je potom partnerský vztah a když přijdou děti naprostá změna třeba hodnotovýho žebříčku. Já nevím, v tuhletu chvíli jsem s tím spokojená, ale třeba ty kompromisy jsou nejvíc takový, že si člověk uvědomuje, že za všechno se něčím musí platit, aby to hezký mohlo převažovat. (...) Něco se děje, co by se dít nemělo...Prostě třeba i takový problémy, který si třeba nepřipustíte, když jste mladší, protože Vás to vůbec nenapadne, že by se něco takovýho mohlo dít.“* (matka Táni)

Že bylo dětství lepší přiznává i matka Romany:

> *„Mně bylo jako dítěti líp, že jo (smích). Jsou to hlavně povinnosti...“* (matka Romany)

Na otázku, co je důležitým ukazatelem dospělosti v české kultuře, odpovídá převážná část respondentek, že je to finanční a hmotná nezávislost. To je nejčastěji spojeno s nástupem do zaměstnání. Dalším důležitým kritériem, podle něhož poznáme dospělost u druhých, je podle matek také projev člověka, ze kterého lze mnohé odečíst - jestli něco zažil, má vytvořený svůj názor, umí se chovat ve společnosti, apod. Zdá se, že se jedná stále o tytéž znaky, o kterých matky mluvily obecně v kontextu dospělosti (a my jsme je zařadili mezi vnější znaky), avšak co do důležitosti v opačném pořadí. Tedy více matek mluví o hmotném zabezpečení a zaměstnání a méně jich zmiňuje projev a vystupování mladého člověka.

„Já bych řekla právě to, jak je člověk schopen postarat se sám o sebe, speciálně po tý hmotný stránce. Jo, dokud bydlí doma, dospělej není. Že dokáže zajistit sám sebe i teda třeba někoho dalšího a postarat se o něj, to bude asi nejdůležitější. Ale zase nevím, jestli to není hodně ovlivněný tím, co vidím kolem sebe.“ (matka Táni)

„Já myslím, že asi pracuje. Že bydlí samostatně. Nejsem schopná to úplně objektivně soudit, spíš myslím na nějaký svý okolí než na nějaký tovární dělníky...Možná má děti, ale to bych řekla, že asi není úplně podmínka. A asi vztahy no. Znamená to, že máš stálou známost. V tu chvíli tě asi společnost považuje za dospělýho.“ (matka Katky)

„No já si myslím, že to je možná zaměstnání. No jestli člověk chce pracovat nebo nechce pracovat. Vím, že jednu dobu to bylo tak, že ty děti prostě žily v těch mama hotelích, jak se říkalo a jelikož ta pracovní povinnost vlastně není, tak nijak nespěchaly do tý práce. A to si myslím, že je velmi nedospělý chování.“ (matka Radka)

„Aby si uměli všechno zařídit, o sebe se postarat, aby chodili na brigády, uměli si vydělat peníze už třeba na tý škole, aby si uměli leccos zařídit sami.“ (matka Romany)

„Asi to, jak se dokáže chovat k okolí. Jak se dokáže postarat, jak dokáže věci zařídit.“ (matka Jana)

„Podle toho, jak se mnou bude jednat, možná i podle gestikulace, podle výrazu, i slovní zásoby a rozhodně podle nějakých myšlenek. Já si myslím, že je to pořád o tom samým, protože pokud ten člověk bude zodpovědnej, pracovitej, spolehlivej, tak to jsou i základy potom pro společnost. Řekněme neúplatnej ještě dneska, to se taky skloňuje. To si myslím, že je hrozně důležitý.“ (matka Pavla)

„No já si myslím, že podle vystupování, podle toho, jak se baví, jak se chová.“ (matka Kristýny)

Co je to nedospělost

V definování nedospělosti panuje u respondentek významná shoda. Vynořují se dva významy slova: nedospělost vývojová, jejíž synonymem může být dětství či mládí, a nedospělost charakterová chápaná ve smyslu nezralosti. Zatímco u dětí nebo u mladistvých je nedospělost přiměřená věku a je spojována s takovými vlastnostmi jako je bezstarostnost nebo lehkovážnost, u lidí, kteří by již dospělí měli být a nejsou je chápána jako slabost. Rozdíl je patrný z následující ukázky:

„U starších to vnímám jako slabost, u mladších to vnímám jako bezstarostnost, dobu, kdy ještě není nutné si dělat nějaký existenční starosti.“ (matka Radka)

Většina respondentek si pojem nedospělost ovšem vykládá právě ve významu nezralosti. Tato forma nedospělosti je spojována se závislostí na rodičích, neschopností řešit problémy samostatně, s bezhlavým jednáním, s prosazováním si svého na úkor druhých, s chaosem a s neschopností plánovat, atd. Řada respondentek užila k popisu nedospělosti metafor: Nechá se vodit za ručičku, schová se mámě pod zástěru, někdo přijde a pofouká mu bolístku, umete mu cestičku... Tyto metafory krásně vyjadřují, o čem nedospělost podle matek je.

„Nedospělost zní trošku pejorativně, jo. To není jako dětství. Když o někom řeknu, že je nedospělej, tak by asi měl být dospělej, ale není. Tak to vnímám. (...) Nechová se přiměřeně svýmu věku. Že se neumí rozhodovat, že je totálně závislej na rodičích nebo na někom jiným, že neví, co chce.“ (matka Katky)

„Očekávám, že já udělám průšvih a někdo jinej ho za mě vyřeší a že mě někdo vezme za ručičku a poradí mi a v podstatě zase jsme u toho, že to za mě vyřeší. Že mi umete cestičku, že ta maminka přijde a schová mě pod tu zástěru, protože jsem přece ještě malá.“ (matka Táni)

„Bezhlavý chování, mluvení a až teprve potom bez dechu zírám, co jsem spustila za leckdy lavinu, kterou jsem fakt ale spustit nechtěla a je to jenom proto, že jako tele něco plácnu.“ (matka Táni)

„Takovýto, že si člověk prosazuje to, co chce on, za jakoukoliv cenu. Každej něco chce a třeba to nemůže mít, jak děti, tak dospělí. Ale ti dospělí by si měli uvědomit, že prostě něco nejde. Ale jsou lidi, kteří i když vědí, že to nejde a že ublížej těm ostatním, tak přesto to dělaj. Takový trochu jako politici. Že si prosadí svoji, i když to těm ostatním ubližuje.“ (matka Tomáše)

„Nějaká závislost. Na lidech. To, že třeba nemáš svůj vlastní názor a spoléháš se na to, že ti někdo řekne, jak se máš chovat. Nebo prostě máš nějaké infantilní návyky a nebo chování. Že neovládáš své emoce. Ve vztahu s druhým člověkem ho třeba nějakým způsobem vydíráš nějakýma svýma emocema nebo se naopak na něj pověsíš, nějakým způsobem to není jako vyrovnaný. Jako že když je člověk nedospělej, tak má víc tendenci se k něčemu upnout a může to být nějaká sekta, můžou to být drogy, může to být závislost na někom.“ (matka Katky)

„Když něco provedu, tak spoléhám na to, že to za mě někdo vyřeší. (...) V dětství vždycky přijde někdo, pofouká bolístku, když se něco děje.“ (matka Jana)

„Nedospělost je opak toho všeho, to znamená, že jsi nevyzrálej, že nevíš, co sám se sebou, neumíš si naplánovat dobře den nebo i týden nebo delší časový úseky...je tam trochu chaos bych řekla.“ (matka Pavla)

„To je taková ta nezralost v tom smyslu, že se třeba schovávat za někoho, vymlouvat se neustále, radši z toho všeho vyklouznout a proklouznout, to je taková určitá nezralost. Ta tam nepatří do tý dospělosti.“ (matka Kristýny)

Ohraničení dospělosti

U matek rozeznáváme dolní a horní hranici dospělosti. Co se týče dolní hranice dospělosti, mezníkem může být věk, stejně jako vnější sociální znaky. Převážná část matek se ale shoduje v tom, že určit nějaký pevný mezník je velmi těžké. Dospívání je ryze individuální a navíc je to kontinuální proces.

„Myslím, že ne, já bych moc tu hranici neviděla.“ (matka Tomáše)

„Z právního hlediska je to těch osmnáct let. Já si ale myslím, že to je takový kontinuální.“ (matka Jana)

„Myslím, že věkem se to asi neurčí. Že může být člověk dospělej v šestnácti a některej ve třiceti ještě samozřejmě vůbec nemusí.“ (matka Romany)

„Já si myslím, že se to hrozně těžko ohraničuje, protože některý děti dospějou hrozně rychle nebo brzy a někdo nedospěje nikdy třeba. Takže ohraničit to věkem, to vůbec nejde podle mě. Zrovna tak dřív třeba ta dospělost se spojovala s těma sexuálníma zkušenostma, no tak to už vůbec ne, protože co si budeme povídat, myslím si, že to už nejde vůbec s dospělostí ruku v ruce. Taky dřív to byla vojna, že jo, kterou ti hoši dospěli, tak to je taky pasé. Já si myslím, že u těch co studujou by to tak možná odpovídalo tomu postavení se na vlastní nohy, když dostudujou. Ale zase některý studujou do třiceti. Takže já vůbec nevím, jak bych dospělost ohraničila.“ (matka Radka)

„Myslím, že ne. To bych si netroufla říct, protože si myslím, že je to velice individuální. Ale řekla bych, že ten osmnáctej rok je opravdu docela rozumně vymyšlenej. Ikdyž u těch kluků bych to opravdu posunula třeba až na těch jednadvacet. Ale říkám, to je tak strašně, strašně individuální.“ (matka Pavla)

„Já si myslím, že ta hranice dospělosti je později. Jako tý plný dospělosti. V minulosti to bylo jednadvacet a mně se z mý zkušenosti zdá, že se ta dospělost teď opožďuje. Tím, jak se prodlužuje věk, tím i že se odkládají sňatky nebo je spousta možností, co člověk může dělat, nejen se vdát a mít děti tak, jak to bylo za naší generace. Tak mi přijde, že tohle všechno tu plnou odpovědnost odkládá. Takže bych řekla, že ta plná odpovědnost nastává někdy mezi dvadvaceti a sedmadvaceti letech. Záleží prostě na každým individuálně, nemyslím si, že nutně musíš říct, že teď už by ten člověk dospělej bejt měl, myslím si, že každej k tomu má nějakej vývoj. Ale do třiceti si myslím, že by rozhodně dospět měl.“ (matka Katky)

„Já si myslím, že hranice není. Že ta dospělost je daná nějakým tím vývinem. Děti chodí do školy do základní, pak jdou na školu nebo se učí něčím, pak chodí do zaměstnání, ale nemyslím si, že je to daný tím, že když se někdo vyučí nebo odmaturuje, tak v tom momentě je dospělý.“ (matka Kristýny)

„Osamostatnění, odchod z domova, i když oni teď jsou ještě na škole a už bydlí s přítelem nebo s partou, tak ale jsou určitě dospělejší, než ti spolužáci, kteří bydlí doma. Určitě teda nástup do práce, když skončí škola a jdou do práce, tak zase se musí přizpůsobit tomu novému prostředí...A to je posune zcela jistě mezi ty dospělé. A zcela jistě u ženský, nevím, jak u mužských, to nemůžu soudit, ale u ženský určitě, když přijde dítě.“ (matka Táni)

Většina respondentek se domnívá, že dospělost není na celý život. V určitém životním okamžiku (většinou ve stáří) se stává, že se dospělý člověk stává znovu dítětem. Matky to zřetelně vnímají u vlastních rodičů. Zvláště v případech, kdy jsou rodiče psychicky nebo fyzicky nemocní a stávají se tak závislí na pomocí blízkých, přejímají podle respondentek zpět určité charakteristiky dítěte.

Jedna respondentka navíc uvádí, že dospělost může člověk ztratit také tím, že se zamiluje a začne dělat hlouposti.

> *„Já to třeba naprosto zřetelně vidím na mamince, když je v pohodě, ona maminka trpí depresí, prostě když je vybalancovaná, když je v pohodě, tak je relativně paní při věci, dáma, mamince teď bylo šestasedmdesát, takže naprosto se vším všudy, postará se o sebe. Ale jak přeci jen ta skleróza začíná nastupovat, (...) začíná mít občas tendenci k tomu: Tak se teda o mě postarej a pomoz mi a vysvětli mi to a co mám dělat. A samozřejmě je tohle markantní šíleným způsobem, když se dostane do toho propadu depresivního, tak v tu chvíli mám další dítě. Za který musím já rozhodovat, kterýmu musím téměř poradit, jak se oblíkají kalhoty třeba.“* (matka Táni)

> *„Myslím si, že pak přichází to druhý dětství. Že ty vlastnosti, o kterých mluvím, že v tom pozdním stáří se ti zase utlumujou a je to přirozený celkem. Protože člověk přestává být soběstačnej a začíná být závislej na někom třeba fyzicky. A to má vliv i na tu psychiku no. U své mámy třeba vidím, že ta závislost tam prostě je. Že se neumí sama rozhodnout, neumí dobře posoudit některý věci, ať se to týká jejího zdraví nebo nějaký situace a samozřejmě je tam ta fyzická závislost, že máš nějaký potíže.“* (matka Katky)

> *„Tak třeba zrovna můj táta, ten už je teď opravdu takovej dětinskej. Já někdy mám pocit, že je jako pětiletý dítě nebo čtyřletý. Myslím si, že to souvisí hlavně s psychickýma silama už potom a samozřejmě fyzický jsou taky dost důležitý, ale hlavně jde asi o tu psychiku, protože jestliže pak nastoupí nějaký choroby a la Alzheimer, tak už se nedá mluvit o dospělým člověku. A nebo teda už jenom stačí to stáří, který opravdu ubírá ty síly tak strašným způsobem, že pak jsou z těch lidí děti vlastně. Je to smutný, ale je to tak.“* (matka Radka)

> *„No tak vzhledem teď k tý situaci, co mám doma a vidím tu naší babičku, tak bych řekla, že určitě ano, pokud se k tomu přidají ještě i nějaký choroby, tak bych řekla, že se začneš chovat zpátky jako dítě v tom pozdějším věku.“* (matka Pavla)

> *„No to si myslím, že to může ztratit. Určitě jsou situace, že se najednou začne chovat...nevím, zamiluje se nebo tak. Myslím si, že to není taky daný jako že jednou dospělej, vždycky dospělej. Myslím, že ne.“* (matka Tomáše)

Souvislost všech tří subkategorií v rámci obecného pojetí dospělosti uvádíme na obrázku 5.4 na straně 115.

5.3.2 Dospělost u mého dítěte

Patří sem popis dospělosti a dospívání u vlastního dítěte pohledem matek - jeho aktuální stupeň dospělosti v subkategorii „kde se nachází“, důležité okamžiky na cestě k dospělosti shrnuté v subkategorii „mezníky dospívání“ a emoce spjaté s jeho osamostatněním v subkategorii „hodnocení dospělosti“. Přehled uvádíme v tabulce 5.6 na následující straně.

Kde se nachází	Mezníky dospívání			Hodnocení dospělosti	
Nedospělý/á	Krizové	Vztahové	Výkonové	kladné	záporné
Mezi	vážná nemoc rodiče	vzdor vůči rodičům	maturita	rovnocenný vztah	odstěhování dětí
Dospělý/á	odchod otce z domova	vztah s partnerem/partnerkou	přijetí na VŠ	mohu se na něj/ni spolehnout	pocit, že mě nepotřebuje
	odchod matky z domova	kamarádské vztahy	nástup do práce	nemusím se bát	vzdálení se
	alkoholismus otce		řidičák	je úspěšný/á	
	domácí násilí				
	smrt prarodičů				

Tabulka 5.6: Matky: Dospělost u mého dítěte

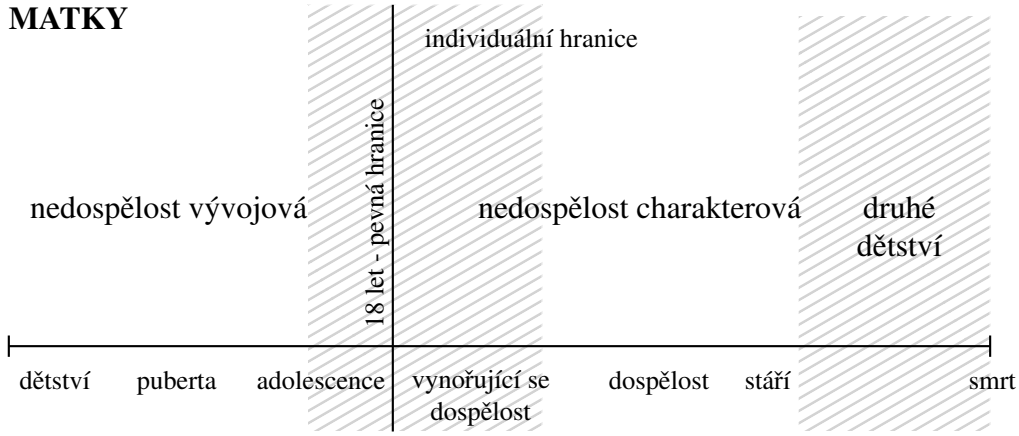

Obrázek 5.4: Diagram matky: Dospělost, nedospělost, hranice

Kde se nachází

Odpovědi matek na otázku, zda je jejich dítě dospělé uvádíme v tabulce 5.7. Matky jsou seřazené podle stáří jejich dítěte od nejmladšího po nejstarší. Vidíme, že pouze matka Pavla se domnívá, že její syn ještě dospělý není. Polovina matek si myslí, že se jejich dítě nachází někde mezi dětstvím a dospělostí a tři matky považují své děti za dospělé. V čem jsou podle matek jejich děti nedospělé? Nejčastěji je zmiňována emocionální nezralost. Zdá se, že rozumová složka osobnosti dozrává dříve, nežli pocitová, která podle matek ovlivňuje například to, jaké dítě navazuje vztahy.

Respondentky	Ne	Mezi	Ano
matka Pavla	×		
matka Katky		×	
matka Jana			×
matka Táni		×	
matka Radka		×	
matka Romany		×	
matka Kristýny			×
matka Tomáše			×

Tabulka 5.7: Matky: Je dospělý/á?

„Takže v něčem, speciálně teda v té rozumové složce, je Táňa zcela jistě dospělá a už hodně dlouho...Ale řekla bych, že v určitejch oblastech sociálních dospělá není. A tam zatím...nevím, myslím si to, je schovaný takový ten strach, co kdyby mi řekli ne, já bych to nezvládla, protože já bych jim přece pomohla vždycky. Jo, takže v týhle oblasti, v takový tý citový, vztahový, tam podle mě dospělá není.“ (matka Táni)

„V současný době si myslím, že se už srovnal a že už je zase ten dospělý. Teď už je zase řekla bych v normě. Myslím si, že nejdřív byl předčasně rychle dospělák,

pak šel zase hodně zpátky, což se teda ani nijak neprojevovalo, ale já jsem ten pocit měla, že příliš zodpovědně ten život nebere. A ted'si myslím, že se tak nějak vyrovnal a že je tak úměrně svýmu věku. (...) Já si myslím, že skutečně v těch vztazích on nedospělej je.“ (matka Radka)

„Myslím, že je úplně na tom prahu ted'. Myslím, že psychicky je rozhodně dospělá. V podstatě bych řekla, že jo, ale ještě jí nějakej malej krok zbývá a že až se vrátí z toho Erasmu, tak bude totálně dospělá. (...) Má někdy takový dětinský projevy. Takový jako že se nám urazí, že začne ječet, neovládne se, lehce se naprudí. Připadá mi, že tahle vlastnost jí může někdy způsobit potíže v mezilidských vztazích. Že by se měla trošku naučit ovládat.“ (matka Katky)

Některé matky vidí nedospělost v určitých vlastnostech charakteru, které by v dospělosti už děti mít neměly. Shoduje se to s těmi vlastnostmi, kterými popisovaly dospělost.

„Myslím si, že ještě není. Rozhodně ne. Ikdyž on si asi bude myslet pravej opak, ale já si myslím, že ne. Protože on přesně to, co si myslím, že by ta dospělost mít měla, ještě nemá. No on je naprosto nezodpovědnej, nespolehlivej, všechno se mu musí říkat několikrát. A stejně se to neudělá většinou. Lehkomyslnej. At'už ke škole nebo v domácnosti. Naprosto se na něj člověk nemůže spolehnout. To mu rozhodně chybí. Neumí zacházet s penězma, další věc. Okamžitě je utrácí. To je možná jedna z dalších věcí tý dospělosti.“ (matka Pavla)

„No já bych řekla, že v něčem jo, ale v něčem ne. Protože mi přijde, že často něco slíbí, ale za chvíli na to hned zapomene, že to vůbec chce udělat, jestli to vůbec myslí tak vážně a vůbec ji nenapadne, že by to měla nějak splnit.A že jde tak někdy ode zdi ke zdi. Z extrému do extrému.“ (matka Romany)

Zajímavá je odpověď matky Jana, která přiznává, že dospělost dítěte nechce přijmout.

„Myslím, že je, ale odmítám to přijmout. Tím, že bydlí doma s námi, tak pořád očekávám, že bude poslušný a bude dělat, co se mu řekne. Hlavně se to projevuje v té péči o domácnost.“ (matka Jana)

Mezníky dospívání

Mezníky dospívání, které byly podle matek pro děti důležité na cestě za dospělostí, jsme rozdělily na krizové, vztahové a výkonové. Krizové mezníky se často také týkají vztahů, především pak vztahů v původní rodině. Jedná se však o neobvyklé krize, tedy situace, které se stát nemusely a neměly, bez kterých by dětství dítěte bylo lepší. Děti byly těmto mezníkům vystaveny nedobrovolně. Často je způsobil jeden z rodičů nebo oba a matky za ně cítí vinu (což si popíšeme dále v kategorii vývoj vztahu). Přesto tyto situace měly podle matek významný dopad na dospívání dětí do dospělosti, proces dospívání většinou urychlily. Z hlediska vlivu na formování dítěte jim matky přisuzují velký význam. Úkol, který tyto krize přinášejí, je postavit se na vlastní nohy. Na rozdíl od jiných mezníků, které přinášejí zisk, krize znamenají spíše ztrátu. Nejčastěji předčasnou ztrátu dětství, ztrátu jistot, ztrátu opory v rodičích, apod. Samozřejmě záleží na

průběhu krize i konkrétním jedinci, do jaké míry je krizí poznamenán. V některých případech mohou přinést i určitý zisk - například posilnění sebevědomí, nezávislost na rodičích, apod.

> „*Já si myslím, že pro ni bylo naprosto určující a myslím si, že ji to hodně formovalo v tom strachu interesovat se někde citově, když jsem přišla z toho špitálu.* (matka byla vážně nemocná a otec si našel milenku) *To jí bylo čtrnáct, úplně nejpříšernější věk, kdy se tohle mohlo stát. Takže tam si myslím, že nastal obrovský zlom, že ona to hrozně špatně nesla, že tam si mimo jiné uvědomila, že za a) ty rodiče nejsou bezchybný, za b) musela mít nutně v tý době pocit, že já jsem strašnej slaboch, že to nedokážu řešit. No ona si tam najednou musela uvědomit a to to dítě taky nevnímá, že všechno není růžový a že rodiče nejsou neomylný a že dělají pěkný boty, tak to přeci k tomu posunu do toho dospělýho věku taky patří.“* (matka Táni)
>
> *„Nejspíš mé odchody z domova. Když byl malej, tak jsem odcházela s ním, to bylo dobrý. Ale pak v těch patnácti jsem sice bydlela v Praze, ale jinde. Takže sice jsme se vídali, chodila jsem za ním, ale už jsem tam byla málo. Tak to si myslím, že bylo hrozně důležitý. Ale určitě tohle, že já jsem tam byla míň a že jsme věčně neměli peníze a že se muselo přivydělávat, určitě to pro něj nebylo lehký.“* (matka Tomáše)
>
> *„Já si myslím, že to je ta doba, kdy manžel začal pít. Protože on mě vlastně chránil. A sestru. Tím, že dělal to karate, tak někdy musel tátu položit na lopatky, protože nás ohrožoval. Myslím si, že to bylo pro něj hrozně silný. No protože si musel na sebe vzít tu roli toho silnýho v tý rodině. Protože ten manžel nikdy dospělej nebyl. A on mi to pak i jednou říkal, že to bylo vlastně hrozný chodit domů a nevědět, do čeho přijde. To byla hodně velká krize, ve který se on zachoval strašně dobře.“* (matka Radka)
>
> *„No já si myslím, že u ní bylo zásadní asi to, jak nás opustil táta. To nesla asi hodně těžce. A možná že tam nastal i nějakej ten blok, že má teď nějaký psychicky problémy. Že se jí to nějak projeví. Protože ona se v tátovi úplně viděla. Nevím, to asi nebyl posun do dospělosti, ale nějakej úplně zásadní přelom.“* (matka Romany)
>
> *„Tak ona na něj zapůsobila tenkrát smrt dědy, ale to byl ještě malej, to nemůžu říct, že ho posunulo někam do dospělosti. Možná pochopil, že věci nejsou navždy. To si myslím, že ho hodně zasáhlo, protože ten děda s ním hodně byl, hodně ho ovlivňoval.“* (matka Pavla)

Jako vztahové mezníky označujeme ty okamžiky v životě dětí, které se týkaly vztahů s rodiči, partnery či přáteli, ale na rozdíl od krizových mezníků byly přirozené a zdravé. Očima rodičů jsou to třeba první konfrontace dítěte s jejich názorem. Úkolem je proměna pozice jedince ve společnosti, ziskem rovnocennost a vlastní názor.

> *„Že nás dokázal poslat do háje. Jak mě, tak svýho nevlastního tátu. To pro něj musel být dost slušnej ukazatel dospělosti. Že když jsme se chovali nemožně, tak že nám to řekl.*“ (matka Tomáše)
>
> *„Asi že už mě může poslat do háje. Že už nemusí plnit to, co se mu řekne. Že si prosadí ten svůj názor.“* (matka Pavla)

Několik matek zmínilo také vztahy s partnery jako důležité okamžiky dospívání:

> *„No pak určitě to byl vztah s přítelem a v poslední době i hodně vztah s jeho rodinou. Že se s nima docela ráda stýká. To bych taky řekla, že je trochu jinej stupeň, než když jenom chodíš s tím klukem.“* (matka Katky)

> *„Když odcházel za přítelkyní na Slovensko a když se z něho vracel. A myslím si, že ten návrat z toho Slovenska pro něj byl strašně důležitej. Myslím si, že bylo důležitý, že se z toho pak dokázal vymanit. Že se tam nezahrabal. Že si uvědomil a myslím si, že to pro něho muselo být hodně těžký, že není všechno mít nějaký vztah.“* (matka Radka)

Jedna z matek mluví o důležitosti kamarádských vztahů pro přechod do dospělosti:

> *„Myslím, že dost důležitej byl ten gympl. Jako vůbec tohle období mi připadá strašně důležitý pro formování toho člověka. No a myslím si, že měla štěstí na ten gympl, kdy tam byli dobrý lidi, kdy se tam vzájemně povzbuzovali a i vytváření toho kamarádství. Tyhle lidi pak většinou zůstanou hodně dlouho. Už se těžce navazujou kamarádství někdy v dospělosti. Tohle je pro to utváření vztahů hodně důležitý období.“* (matka Katky)

Jak vztahy s partnery, tak s přáteli, přispívají podle matek k citové a vztahové zralosti dítěte.

Poslední subkategorii tvoří výkonové mezníky. Zahrnujeme sem především okamžiky související se studiem nebo s prací - absolvování různých zkoušek, nástup na střední a posléze vysokou školu, vstup do zaměstnání, apod. Také třeba získání řidičského průkazu bylo některými chápáno jako důležitý mezník dospělosti. Úkolem těchto okamžiků je něco dokázat. Díky tomu mladí lidé získají sebevědomí.

> *„Já si myslím, že možná ta maturita s tím, že skončila jedna etapa, že šla do dalšího stupně vzdělávání a potom teda zcela jistě to, že začala dělat, přechod do práce. To, že přestala být ten student a nastoupila do práce, to si myslím, že tam jako ta změna byla nejvýraznější.“* (matka Táni)

> *„No tak maturita, to bylo dobrý. Ale nepřipadalo mi to jako dospělost. On měl obavy, jestli to udělá. A to já zase jsem mu říkala, to je jasný, tam prostě přijdeš a uděláš to. No a vždycky to tak dopadlo. A pak to bylo dobrý s tou školou, že se dostal na ty práva, protože furt nevěděl co a ty práva si vzpomněl na poslední chvíli.“* (matka Tomáše)

> *„Pak si myslím, že hodně důležitý i z hlediska zvýšení sebevědomí mohlo být, že byla přijata na školu, na kterou chtěla.“ (*matka Katky)

> *„No a potom samozřejmě jako přibývala ta škola, tak ten gympl si myslím, že jí dal taky hodně do života, pak začala chodit na brigády, začala pracovat.“* (matka Kristýny)

> *„Mezník to, když se dostal na tu střední školu, to asi jo, to prožíval i on. Vysoká škola.“* (matka Jana)

„Hm, tak možná že to byl ten neúspěch na tom gymnáziu...že musel odejít a najít si jinou školu, kterou si potom našel sám. To si myslím, že ho trošku posunulo. Že možná pochopil, že by si měl jít hledat něco svýho a ne se nechat vodit za ručičku.“ (matka Pavla)

„Pak třeba to, že začala řídit auto. V našem vztahu jsem se najednou já stala závislou na ní v mnoha směrech. Protože umí řídit a umí řídit docela dobře, tak to si myslím, že jí taky k tý dospělosti hodně pomohlo.“ (matka Katky)

Na závěr uvádíme ještě jenu ukázku, kterou jsme nedokázali zařadit, avšak považujeme ji za důležitou. Vzhledem k tomu, že jediná Kristýna má sama dítě, čekali jsme, že narození syna bude její matkou vnímáno jako veliký posun do dospělosti. Překvapivě se naše očekávání vůbec nepotvrdilo.

„Narození syna? Ne, to si nemyslím. Já si myslím, že těch devět měsíců toho těhotenství se udělá nějaká taková přeměna, že jako...akorát neví, co ji čeká, můžu jí vyprávět, že to bude takový, takový, ale potom ta realita je taková, jaká je. Člověk se s tím musí nějakým způsobem smířit. Ale to si myslím, že s tou dospělostí vůbec nesouvisí.“ (matka Kristýny)

Hodnocení dospělosti dětí

Je všeobecně známé, že zvláště pro matky je osamostatnění dětí těžkou zkouškou. Syndrom prázdného hnízda jsme popisovali v teoretické části. Jak vnímají dospělost u svých dětí naše respondentky? Otázka v rozhovoru bylo návodná, ptali jsme se, v čem je pro ně dospělost dětí pozitivní a v čem negativní. Tuto kategorii tedy dělíme na dva póly.

Zdá se, že pro všechny matky je dospělost dítěte převážně pozitivní. Líbí se jim, že si mohou s dítětem povídat jako s rovnocenným partnerem, že se na něj mohou spolehnout a nemusí se o něj bát, že vidí, že jsou děti spokojené a fungují.

„Pozitivně v tom, že z toho závislýho dítěte je z ní v podstatě partner, se kterým se dá povídat. V podstatě taková ta kvalitativní změna toho vztahu rodič-dítě na dva rovnocenný lidi, kteří jsou schopní si povídat a jsou schopní si vzájemně říct, hele tohle se mi nelíbí, to je blbost, to je zcela jistě pozitivní.“ (matka Táni)

„Já to vnímám pozitivně. Já bych řekla, že je vlastně spokojenej. Takže já si myslím, že on se cejtí v tý dospělosti dobře no. Protože on chce bejt svým vlastním pánem a myslím si, že je svým vlastním pánem.“ (matka Tomáše)

„No určitě spíš pozitivně. Tak, že je na ni spoleh. Už se o ni nemusím tak moc bát. Že ji nemusím jako nějak sledovat nebo hlídat, aby něco nedělala špatně. Už se můžu spolehnout, že už je vychovaná. Už si ví rady a věřím docela jejím názorům.“ (matka Katky)

„No já si myslím, že určitě pozitivně. Je zkrátka zodpovědnej i když třeba nepraktickej nebo nešikovnej, tak ale je prostě dospělej a je to už člověk, se kterým je možné se podělit o ty problémy kolem dědy.“ (matka Radka)

„No pro mě samozřejmě hlavně, aby byla v pohodě a aby se zřejmě i osamostatnila. Ona si myslí, že třeba mám strach, že budu sama, to vůbec ne.“ (matka Romany)

„No pozitivně v tom, jak se chová v tom manželství, ten byt, jak jsem jim tady nechala, tak jak to nějak zvládává, tu domácnost, jak se stará o to dítě. Že mám radost, když sem přijdu, že to takhle funguje.“ (matka Kristýny)

O negativních emocích mluví jen některé matky. Většinou rozumově vědí, že je osamostatnění dítěte nezbytné a dobré, přesto to v nich v emocionální rovině vyvolává smutek nebo obavy, že je dítě už nebude potřebovat. Vědí přitom, že je to spíše jejich problém, se kterým se musí naučit vyrovnat.

„Nejvýrazněji negativní a to jsem si opravdu nemyslela, že jsem až takovej závislák, nejpříšernější moment byl, když se ted'na tom přelomu srpna a září odstěhovala. Já jsem si vždycky myslela, že jsem schopná je nechat odletět, tu ochranářskou náruč otevřít, ale ono je to strašně jiný...i když třeba nejsou doma vůbec a já někdy jen zaregistruju, že je půl druhý ráno a oni přišli a ráno zase že vstávaj v šest a odcházej, ale to je úplně o něčem jiným. Prostě tohle je asi jediná výrazně negativní emoce, ale negativní, protože já si to nedokážu zpracovat, že ta moje malá holčička už není doma. Protože ji denně nevidím, protože...ikdyž vím, že je to blbost, nemám ten pocit, že jí jsem nablízku, když to potřebuje.“ (matka Táni)

„Tak je to takovej ten normální stesk po tom, že to dítě už tě zase tak moc nepotřebuje. Ty doby, kdy jsi ho mohla ovlivňovat a vychovávat jsou pryč, takže pro mě je to samozřejmě těžký. Třeba i to, že každý náš spor odargumentuje neprůstřelně a je taková tvrdohlavá až umanutá. Tam si myslím, že ještě možná narazí někde. Já už jí v tomhle nemůžu pomoct, protože už pro ni nejsem ta autorita.“ (matka Katky)

„Trochu se někdy bojím, že už mě nebude potřebovat. Protože je třeba natolik pohlcený tou prací, že už nemá teda čas napsat mail. Nebo si na mě už prostě nevzpomene asi spíš.“ (matka Radka)

„No tak když si vezmeš ty děti jako malý, tak samozřejmě jsou přítulnější, maminka je středobodem světa, tak tohle už odpadá, s tím se myslím každá ženská normálně smíří, to je takovej normální běh života. Ale tak bylo to hezký. To období naše maminka je nejmilejší a nejkrásnější...bylo to milý.“ (matka Pavla)

5.3.3 Vztah s dítětem během přechodu do dospělosti

Tato kategorii se do jisté míry prolíná s kategorií předcházející, tedy s popisem dospívání dítěte očima matek. I tam se spontánně objevilo téma vztahu s dítětem a popis výchovných metod, jež byly během dospívání dítěte uplatňovány. Rozdělení do dvou odlišných kategorií je proto trochu umělé, slouží pouze k lepší přehlednosti textu. Zatímco předchozí kategorie (Dospělost u mého dítěte) je více zaměřena na děti (byť z pohledu matek), v této kategorii nás zajímá vztah matky a dítěte a jeho vliv na přechod do dospělosti. Rozeznáváme dvě kategorie: Vývoj vztahu a Výchova a dospělost. Přehled uvádíme v tabulce 5.8 na následující straně.

Vývoj vztahu		Výchova a dospělost	
Přirozený vývoj	Krizový vývoj	Usnadňující	Ztěžující
změna pozice	převrácení rolí	sovoboda uvnitř hranic	krize v rodině
postupné rozvolňování	ztráta autority	neomezovat, nezakazovat	zametání cestiček
	boj o pozornost	vzory	emocionální náročnost
		dodávání sebevědomí	odchod rodiče z domova

Tabulka 5.8: Matky: Vztah s dítětem v kontextu dospělosti

Vývoj vztahu

Všechny naše respondentky popisují vztah s dítětem kladně. To je však poměrně logické. Pokud by vztah takový nebyl, matky by pravděpodobně nebyly ochotné se výzkumu účastnit.

Matky popisují postupnou kvalitativní přeměnu vztahu. Z nerovného hierarchického modelu se vztah mění v rovnocenný, partnerský. Často to znamená, že si matky s dětmi více rozumí, mohou si s nimi lépe povídat, současně se vytrácí rodičovská autorita.

> *„V podstatě strašně rychle to přešlo v takovej ten spíš partnerskej vztah, v tu partnerskou komunikaci (...) Je pořád úzkej, z obou stran zcela jistě nesmírně silnej, ale je to něco úplně jinýho. To je nezávislej člověk, zatímco to dítě je závislé.“* (matka Táni)

> *„A vlastně čím byl starší tak bych řekla, že jsme si víc rozuměli. A taky si myslím, že tím, že jsme nebyli pořád spolu, tak taky proto máme ten vztah dobrej. Že jsme se navzájem tolik neotravovali. Já jsem nebyla otrávená, že ho mám furt na krku a on taky, že jsem za ním furt nestála a neříkala mu, tohle bys měl dělat.“* (matka Tomáše)

> *„Ten náš vztah dneska je takovej docela vyrovnanej, ona mě má takovou, ta hierarchie se tam o hodně mění. Kouká na mě trochu zvrchu, což nevím...já o žádnou pozici už nebojuju. Mně to je celkem jedno. Ale řekla bych, že tyhle věci se v tom dospívání srovnaly.“* (matka Katky)

> *„Já si myslím, že my jsme si vždycky hodně rozuměli. Vždycky jsme si hodně o všem povídali.“* (matka Radka)

> *„No tak samozřejmě, když jí bylo dvanáct, šestnáct, tak jsem tady byla v pozici matka a dneska si myslím, že mě bere jako maminku, ale už jako takovou sobě rovnou. Já už nejsem autorita a nechci být, abych si v týhle situaci hrála na nějakou autoritu. To nemám v povaze. Takže dneska už bych řekla, že jsme na takový stejný úrovni.“* (matka Kristýny)

Pokud hrály ve vývoji vztahu s dítětem roli krizové situace, měly za následek narušení přirozené rovnováhy, kdy rodiče vystupují jako autorita a dítě je podřízeno a současně ochraňováno. V případě, že došlo k neshodám mezi rodiči, dítě obvykle začalo suplovat nefunkčního rodiče a systém se tím narušil.

> *„Tam je ten krizovej moment, kdy se z tý holčičky, která tu mámu strašně potřebuje a řekněme uznává...Já si nemyslím, že ona by mě jako tu mámu přestala vidět. Prostě ano, jsem máma v každým případě, ale ne ta neomylná maminka. Takže z tý neomylný maminky ten těžkej držkopád, že ta maminka vůbec není neomylná a že to těžce nezvládla a potom teda se ten vztah zase vracel postupně do normálu.*“(matka Táni)
>
> *„Radek v tý době vlastně musel najednou být ta opora rodiny. I když já si myslím, že jsem fungovala jako opora rodiny, ale on měl tu představu toho muže v tý rodině. No a hlavně nás opravdu před tím tátou chránil, takže on musel být ten silnej. A on mi to pak i jednou říkal, že to bylo vlastně hrozný chodit domů a nevědět, do čeho přijde. To byla hodně velká krize, ve který se on zachoval strašně dobře.“* (matka Radka)
>
> *„Já si myslím, že Romana je proto taková citovější, protože byla starší a musela se o tu mladší starat. Tak ta je v pohodě, tý to vůbec nijak nepřišlo, Romana to nesla o hodně hůř. Té mladší stačilo, že má ji, takhle když já jsem přišla z noční a na noční mi najednou holky zavolaly v jednu v noci, že jsou tam samy. A to bylo hrozný. Že tam táta není. Tak mladší se ani nevzbudila, ale Romana z toho byla úplně vynervovaná.“* (matka Romany)
>
> *„Tak Katka měla docela těžký postavení v tý rodině tím, že se narodila jako druhá, zdravá a starší sestra byla ta nemocná, opečovávaná. Proto si myslím, že ona byla taková, že třeba v dětství se hodně vztekala, tu pozornost si vynucovala, protože to nějak potřebovala. Pořád si potřebovala potvrzovat, že ji milujeme. V tý pubertě jsem věděla, že tohle napětí tam je v tý rodině, tak jsem se bála, aby se nedostala do nějakýho vzdoru. Protože v dětství takovýhle vzdory měla. Že prostě řekla nemáte mě rádi, sbalila si batůžek s medvědem a šla za dveře. Tak jsem se o ni bála mnohem víc než o tu starší sestru, aby nepodlehla právě nějakým blbým vlivům, protože ten vzdor a nedůvěra v to, že to myslíme vážně, tak aby to nepřevážilo. Teprve když se starší odstěhovala, tak oni dvě navázaly dospělejší vztah. A od tý chvíle je to o hodně jiný. Předtím byla pořád ještě dítě a soupeřila s tou starší sestrou a tam se projevovaly ty emoce a vzteky. A byla to taková ta rivalita těch dvou. Že se furt musí přetahovat, všechno musí mít stejně a ono to nejde, jedna je starší a jedna mladší, jedna umí tohle a druhá tamto, tak ta rivalita najednou nebyla, když se ta starší odstěhovala a mají normální vztah.* “ (matka Katky)

Ve kterém okamžiku si matky uvědomí, že je jejich dítě skutečně dospělé? Třeba když zjistí, že je jejich dítě v něčem dobré, něco zvládá, někdy i lépe, než samotní rodiče. Zdá se, že pro matky je důležité, aby děti v životě obstály, aby byly úspěšné - potom je dokážou pustit ze své ochranné náruče.

„Je to asi ve chvíli, kdy ty musíš uznat, že to dítě něco dělá dobře. Že něco dělá líp, než ty. Má nějaký schopnosti, který jsou dobrý. A tak ho přestaneš furt někam cpát nebo směrovat nebo ho nějak furt opravovat a prostě musíš říct ano, klobouk dolů, tohle umíš.“ (matka Katky)

„Já jsem ho vždycky brala, že je takovej chytrej, hezkej, že když bude chtít, tak všechno dokáže. Když on je takovej solidní. On mně připadá hrozně solidní. Tak, jako já nikdy nebudu! Chodí do tý práce, to já jsem nikdy nechodila. Ale je i takovej, že chodí domu a vaří, uklízí...Prostě mně přijde, že je dospělej.“ (matka Tomáše)

„S ní nebyl problém nikdy, ona byla fajn holka. Ale já si myslím, že v jejím případě hodně pomohl ten sport, protože ona začala hodně brzy hrát ten hokej, že začala jezdit i za tu reprezentaci, tak že byla taková jako brzy soběstačná. Soběstačná v tom smyslu, že kdybych to brala vážně, tak ona by ten hokej nemohla hrát, protože víkend co víkend já jsem chtěla jezdit na chatu. A to nešlo. Teď jí bylo patnáct, tak ze začátku jsme to dělaly tak, že babička s ní tady zůstala a pak za mnou přijely...No a pak jsem jí projevila důvěru, že tady zůstávala sama a pak se to stalo automaticky a nikdy moji důvěru nezklamala.“ (matka Kristýny)

Výchova a dospělost

Tato subkategorie vypovídá o tom, jaký způsob výchovy je podle matek dobrý pro zdravý rozvoj dětí a jejich bezproblémový přechod do dospělosti a naopak co se zdá být v tomto ohledu škodlivé. Které prvky tedy mladým lidem usnadňují dospívání do dospělosti?

Více matek si myslí, že je dobré dětem nedávat zákazy. Říci svůj názor, ale nechat dítě, ať se samo rozhodne. To posiluje jejich samostatnost, zodpovědnost i schopnost rozhodnout se nezávisle na autoritě.

„On měl akorát takový hranice daný, ale jinak si mohl dělat, co chtěl. Takže si myslím, že tím, že jsme ho nechali, aby se tak nějak plácal. Když přišel, že něco potřebuje, tak jsme se vždycky snažili pomoc, vždycky jsem mu říkala, zkus to říct a ono se to vyřeší. Ale musel se starat no, myslím si, že to je lepší.“ (matka Tomáše)

„Tiše doufám, že jsem ji nechala včas, at' se postaví na vlastní nohy. Byt' mám takovej ten syndrom tý kvočny, která to všechno musí chránit a když mým dětičkám by někdo ubližoval, tak by měl zle, ale že jsem ji nijak neomezovala, aby si vyzkoušela...že jsem jí maximálně řekla, hele děvčátko, tady si těžce natlučeš kokos. A na to jsem pyšná, že když třeba dva roky potom, co jsem jí něco takovýho říkala, tak že pak přišla a řekla, ty jsi tenkrát měla pravdu a je to šílený a mám na tebe děsnej vztek, že jsi tu pravdu měla, ale já jsem si to musela vyzkoušet. Tak možná v tomhletom, že jsem dokázala je nechat včas, aby ta křidýlka otevřela a odletěla.“ (matka Táni)

„Myslím si, že to bylo tím, že jsem nezakazovala, snažila jsem se co nejvíc nezakazovat a kdyžtak vysvětlovat, to je dobrý, to není dobrý, vyber si. No a ona si nějak vybrala. K mé spokojenosti.“ (matka Kristýny)

Některé respondentky se domnívají, že jsou pro zdravé dospívání důležité vzory. Ať už jdou dětem příkladem sami rodiče nebo jiní lidé. Zdá se jim lepší, aby měly děti kolem sebe záchrannou síť tvořenou nejen rodinnými příslušníky, ale i přáteli, učiteli, atd. Snižuje se tím riziko, že se děti upnou na špatný model a posiluje se schopnost vytvářet si nezávislý názor.

> *„Že jsem jí předala nějaké své názory, hodnoty, že vidí, co dělám, že mě baví moje práce nebo že se nějak chovám k lidem, tak to si myslím, že jí třeba mohlo pomoci. Že jí to třeba i uchránilo před negativními vlivy. A taky aby měla okolo sebe lidi, o kterých ví, že ji mají rádi a že to s nimi může sdílet, když by to nechtěla sdělit mně. Tak to si myslím, že jí taky pomohlo. Že to dítě nemáš přivázaný u tý nohy.“* (matka Katky)

> *„Já si myslím, že tím, jak se mnou jezdily na ty tábory a byly mezi svými vrstevníky, tak viděly přecijen, jak žijou oni. Tak asi to bylo lepší než aby byla jen se mnou a neměla srovnání.“* (matka Romany)

> *„Částečně ho vedem. (...) Má prostě všechno zázemí, který může mít, v tomhle směru jsme my nikdy žádný problémy v manželství neměli...vidíš to myslím taky, že by se mohlo odrazit. Má prostě dobrej domov, neříkám, že vždycky úplně naklizenej, ale je to prostě tak, jak to je.“* (matka Pavla)

Ojediněle se vyskytl názor, že je dobré dítěti dodávat sebevědomí. Když si matka myslí, že její dítě všechno zvládne a sytí jej svou důvěrou, začne si i dítě více věřit.

> *„Já jsem ho vždycky brala, že je takovej chytrej, hezkej, že když bude chtít, tak všechno dokáže. Rozhodně jsem mu to usnadnila, když jsem mu říkala, že je nejlepší. A taky tím, že když se mu něco nepovedlo, tak jsem mu říkala, že se vůbec nic neděje. Protože já si myslím, že je to hrozně důležitý dětem říkat, že jsou dobrý.“* (matka Tomáše)

Co se naopak jeví jako překážka a zneschopnění? U většiny matek tato otázka vyvolala emoce. Zvláště některé z nich měly tendenci poukazovat na svá selhání, na chyby ve výchově a podobně. Pokud mají jejich dospívající děti aktuálně nějaké problémy, kladou si to za vinu.

> *„Naprosto zřetelně to bylo tímhletím naším průšvihem* (partnerským) *způsobený, že jako nevěděla, jak to má zpracovat, jak se k tomu má chovat a jak je možný, že my jsme schopný se k sobě zase začít chovat normálně. Takže si myslím, že pro ni tohle byl základní zlom a vlastně je tam i příčina té nevybalancované rozumové a citové sféře v ní. Toho strachu navazovat nějaký kontakty, protože co kdyby to dopadlo takhle a ona by se taky spálila. Vnímám to jako základní selhání moje, že jsem to nedokázala nějak ukočírovat líp, ale prostě mně to tehdy líp nešlo.“* (matka Táni)

> *„Je fakt, že já jsem měla vždycky špatný svědomí, jak furt někam chodím pryč. Prostě špatný svědomí, že nejsem ta správná matka, jako by matka měla být. Být tam, starat se o něj, být tam každý den, nechodit do hospody. Tak to mě dodneška trápí. Někdy se mi zdá sen, že on je menší a já ho někde zapomenu. Takže to jsem měla špatný svědomí no.“* (matka Tomáše)

„*Tahleta doba* (krize v rodině), *ta s ním musela hrozně zatočit a já samozřejmě měla výčitky, že ho vlastně takhle ničíme.*“ (matka Radka)

„Asi jsem dělala chybu, že jeden čas, když jsem po nich něco chtěla, aby dělaly, když jim bylo těch dvanáct nebo deset možná, tak řekly, že půjdou za tátou. To jsem začala mít strach, ale dneska vím, že to byla velká chyba, že jsem nebyla důslednější a že jsem nezkusila je vyšoupnout a říct, tak běžte, zkuste si to. To myslím, že byla chyba, že jsem si nestála za svým.“ (matka Romany)

Co přechodu do dospělosti nepomáhá je podle některých zametání cestiček. Matky to obvykle dělají proto, že mají o děti strach. Bojí se, aby vstup do reálného života zvládly, aby se nedostaly na zcestí. Pro mladé lidi je to však signál, že rodiče nevěří v jejich síly a to může mít za následek, že v ně pak nevěří ani oni sami. V konečném důsledku se naučí spoléhat na rodiče a stanou se na nich závislými.

„Já jsem jim tu cestičku asi zametala dost. Že jsem tím pádem, jak jsem s nima zůstala sama, jsem se snažila možná až přemíru jim to usnadňovat. Možná jsem na ně měla víc tvrdě došlápnout, když řekly, že se potřebujou učit, ale přitom si hrály na počítači. Ale já jsem si řekla, tak třeba se učej, ale to jsem nezkontrolovala, že jo.“(matka Romany)

„On jak je mladší dítě, tak si myslím, že jsme ho hodně třeba omlouvali. Že mu usnadňujeme všechno. On nemá v podstatě žádný problémy. Nemusel se snažit sám. Myslím si, že to nebylo úplně nejlepší, protože on si právě ještě neuvědomuje, co všechno se po něm bude chtít. Protože tím životem tak jako pluje. V podstatě doma nic nemusí, zajímá se jenom o svoje záliby. Že prostě ještě nechápe, co je povinnost a co je zábava.“ (matka Pavla)

Podobně když matky na dětech příliš lpějí a emocionální vazba je příliš silná, je pro děti těžké odpoutat se z původní rodiny a žít si svůj život. Děti mohou mít v takovém případě pocit, že jsou rodičům zavázány, že by neměly zklamat, když jim poskytly tak dobrý domov. Může se pak lehko stát, že se snaží žít dle představ rodičů a tím se na nich opět stávají silně závislými.

„Já nevím, jestli je to ztížení, ale myslím si, že je pro ni někdy obtížný rozhodovat se, protože ví, jak strašně moc na ní oba dva lpíme, takže takový to ohlížení se na to, aby nám nedej pánbůh nějak neublížila a nebo něco takovýho.“ (matka Táni)

„No já si myslím, že to je ta moje emocionální náročnost, kterou mám na obě ty holky. Že ta láska tě svým způsobem svazuje. Ony to moc dobře věděj, takže jim to někdy brání se nějak rozhodnout, protože vlastně bereš furt ohled na ty rodiče.“ (matka Katky)

Na druhou stranu, pokud je vazba s matkou slabší nebo matka dokonce část života dítěte úplně chybí, může být pro dítě stejně tak těžké dospět.

„Tím, že jsem nebyla vždycky po ruce. Protože určitě byly situace, kdy chtěl, abych tam byla, ale já jsem tam prostě nebyla. A nevěděl, kdy se zase objevím.“ (matka Tomáše)

Najít hranici mezi příliš slabým a příliš silným poutem s dítětem je pravděpodobně jeden z nejtěžších úkolů, kterému matka ve výchově čelí. Za všechny respondentky vystihuje toto dilema matka Katky:

> *„Tam těžko soudit, jestli je to dobře nebo špatně, někdy to může bejt dobře a někdy to může bejt blbě. Svým způsobem to ztížení je, protože když tě rodiče vykopnou v těch osmnácti, tak to svým způsobem můžeš mít i jednodušší. Záleží asi na tom, s jakou výbavou jdeš a jestli je ta výbava dobrá.*“ (matka Katky)

5.4 Souhrn a komparace výsledků obou skupin

Pokusíme se nyní odpovědět na otázky, které jsme si kladli v počátku našeho výzkumu. Naší první výzkumnou otázkou bylo, zda mladí čeští respondenti vykazují charakteristiky vynořující se dospělosti dle teorie J.J.Arnetta [Arnett, 2007]. První autorovo zjištění bylo, že pro mladé Američany jsou charakterové vlastnosti mnohem důležitějším znakem dospělosti, nežli dosažení určité role ve společnosti. Naše výsledky se s tímto tvrzením shodují - většina mladých respondentů považuje dospělost za vnitřní stav spojený se získáním určitých vlastností či schopností. Takřka synonymem slova dospělost byla zodpovědnost - stejně jako u Arnetta, kde „Přijmout zodpovědnost za důsledky svých činů“ uvedlo 94% respondentů jako nutný znak dospělosti. Naši mladí respondenti nejčastěji hovořili o „schopnosti postarat se sám o sebe“, což je spojení, které Arnett ve svém dotazníku neuvádí (pravděpodobně vykazuje podobné znaky jako jeho „schopnost vést chod domácnosti“).

Pokud jde o pět základních Arnettových znaků pro období vynořující se dospělosti (prozkoumávání identity, nestabilita, zaměření na sebe, pocit mezi a možnosti), zde se naše zjištění mírně liší. Prozkoumávání identity je dle Arnetta spojeno s hledáním odpovědi na otázku kdo jsem skrze lásku a práci [Arnett, 2007]. Naši respondenti mají stálé partnery i určité směřování ve studijním či profesním životě, o exploraci identity v tomto kontextu hovořili pouze dva respondenti. Stejně tak nenacházíme přesvědčivé znaky nestability. Zaměření na sebe se objevuje zhruba u poloviny respondentů, nejčastěji ve formě cestování. Jen polovina respondentů mluví o svém pocitu bytí mezi dětstvím a dospělostí, který je dalším znakem vynořující se dospělosti. Jediným znakem, kterého si u českých respondentů přesvědčivě všímáme, jsou možnosti. Arnett tvrdí, že s mládím jsou spojeny naděje a optimismus: „Ve světě mládí, ve věku možností, se zdá, že nikdo nezažije hořký rozvod, nikdo neskončí ve slepé uličce práce, kterou nenávidí, nikdo nebude trpět alkoholismem, nestane se obětí strašné nehody či finanční pohromy, neonemocní chronickou psychickou či fyzickou nemocí nebo nezemře předčasně. Každý přeci najde celoživotního partnera, dobrou práci a bude žít šťastně navěky“ [Arnett, 2007][1]. Zjišťujeme, že mladí respondenti si dospělost spojují především s pozitivními znaky a do budoucna hledí s optimismem.

Druhou otázkou bylo, zda a jak se liší subjektivní pohled na dospívání do dospělosti očima mladých lidí a očima jejich matek. Obě skupiny respondentů shodně používaly pojem zodpovědnost jako základní charakteristiku dospělého člověka. Tyto výsledky jsou v souladu s výzkumem Nelsona et al., kteří tvrdí, že mladí lidé i jejich rodiče považují za nejdůležitější kritérium pro

[1] s. 133

dosažení dospělosti přijetí zodpovědnosti za důsledky svých činů [Nelson et al., 2007]. Mladí respondenti přidávali pojem samostatnost a nezávislost, matky samostatnost, soběstačnost, rozumnost a povinnosti. Obě skupiny také rozeznávají vnitřní a vnější znaky dospělosti. Vnitřním znakům přikládají mladí respondenti mnohem větší váhu, nežli jejich matky. Několik z nich mluví o tom, že je dospělost především vnitřní pocit, vnitřní stav. K nejdůležitějším vlastnostem či schopnostem dospělého patří podle mladých schopnost se o sebe postarat, následovaná zodpovědností za důsledky svého jednání, schopností samostatně řešit problémy a schopností plánovat do budoucna. Pro matky mají vnitřní znaky menší význam. Nejdůležitější jsou schopnost postarat se nejen o sebe, ale také o druhé, nést následky za své činy, schopnost postavit se za svůj názor, stát na vlastních nohou a ovládat své emoce. Vidíme, že se objevují podobné charakteristiky, ale liší se v míře významnosti.

Co se týče vnějších znaků, zde je situace opačná. Mladí respondenti je uváděli méně často než jejich matky. Pro mladé je dospělost spjatá s dosažením určitého společenského statutu - především bydlet samostatně a mít partnera nebo rodinu. Mít práci se mezi vnějšími znaky vyskytovalo spíše ojediněle. Pro matky znamená dospělost především znalost společenských norem a chování v souladu s nimi. I tato zjištění jsou v souladu s jinými výzkumy [Nelson et al., 2007]. Znaky společenského statutu jako je bydlení či rodičovství jsou pro matky co do četnosti až na druhém místě, navíc často vycházejí z vlastní zkušenosti a z vlastního hodnotového žebříčku - například samostatné bydlení pro některé tolik neznamená, neboť v dobách jejich mládí dospělí lidé běžně bydleli pod jednou střechou s rodiči. Jiné matky vyzdvihují rodičovství, neboť ony samy v něm nalezly smysl svého života.

Patrně nejvýznamnější rozdíl mezi oběma skupinami respondentů tvoří tzv. „omezení spjatá s dospělostí“, o kterých mluvily pouze matky. Zatímco mladí vidí dospělost v dosažení určitých vlastností a schopností či v získání společenského statutu a obojí lze považovat za pozitivní proces, matky mluví o dospělosti ambivalentně. V rozhovorech často otevírají svá zranění, bolesti, nenaplněná přání a zklamání z toho, že se život vyvíjel jinak, než si představovaly na prahu dospělosti. Mladý člověk si těžko dokáže uvědomit, co všechno ho v budoucnosti čeká. Potřebuje se dívat do budoucna s optimismem a nadějí, popírá fakt, že stárnutí je obvykle spojeno spíše se ztrátami, nežli se zisky. Matky mají oproti tomu svůj pohled na dospělost zakotvený v prožité zkušenosti. Vědí, že dospělost přináší řadu omezení. To, co mladí nazývají svobodou rozhodování, ony označují jako břímě zodpovědnosti. Vědí, že samostatné rozhodování s sebou přináší tíhu vlastních chyb, za které člověk může vinit pouze sebe. Srovnání vztahových diagramů uvádíme v obrázku 5.5 na následující straně.

Na definování nedospělosti reagovaly obě skupiny shodně. Nedospělost vnímají ve dvou významech - jako fázi vývoje neboli jiný název pro dětství a mládí a jako charakterový rys ve smyslu nezralosti. Projevy vývojové nedospělosti, například experimentování, vyhledávání rizika či spontánnost (podle mladých) a bezstarostnost a lehkovážnost (podle matek) jsou vnímány jako odpovídající věku. Oproti tomu nedospělost charakterová se liší tím, že se jedinec chová nepřiměřeně věku- například je závislý na rodičích, proplouvá životem a žije ze dne na den, dělá jen to, co ho baví (dle mladých), jinak řečeno nechá se vodit za ručičku, je to slaboch, neovládá své emoce či spoléhá na to, že mu někdo umete cestičku (dle matek).

Hranice mezi dospělostí a nedospělostí je definována různě. Obě skupiny zmiňují věk jako společensky důležitou, avšak nepostačující podmínku dospělosti. Nepostačující především proto,

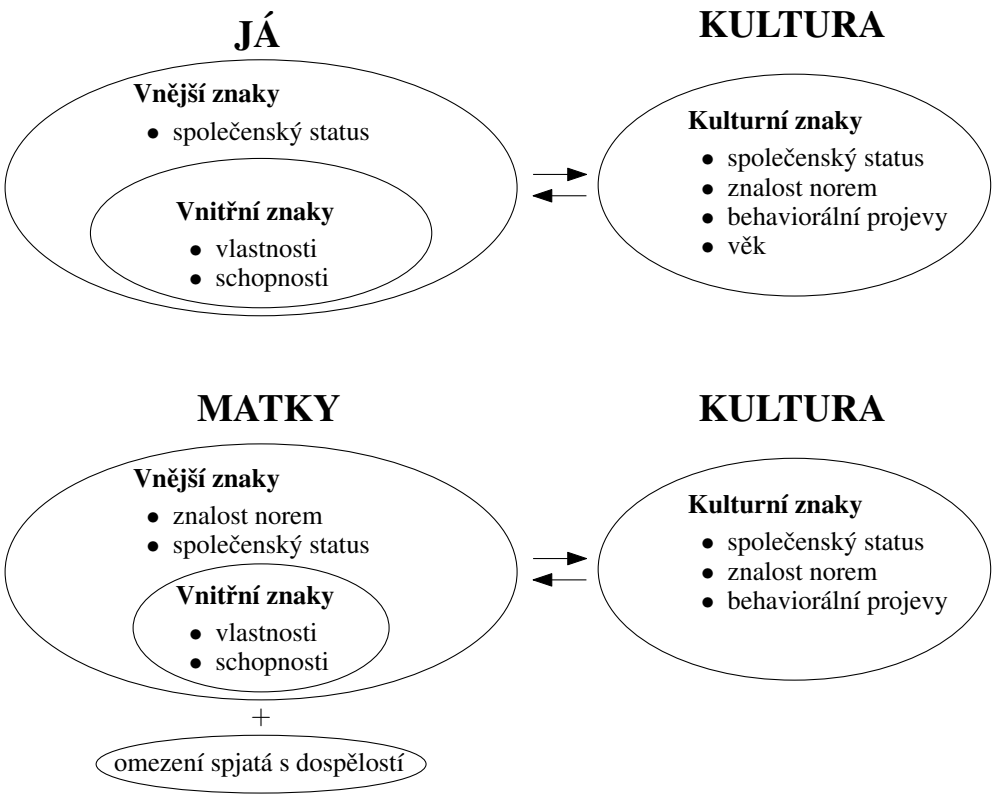

Obrázek 5.5: Mladí vs. matky: Co je to dospělost

že právně daných 18 let nemůže platit pro všechny. Hranice dospělosti, pokud vůbec existuje, je u každého jiná, na tom se shodnou obě skupiny. Na horní hranici dospělosti je pohled mladých a matek rozdílný. Mladí se domnívají, že jak člověk jednou dospěje, zůstane dospělým až do smrti. Je to nevratný proces. Matky tvrdí, že v průběhu života může jedinec dospělost ztratit. Nejčastěji ve stáří vlivem duševního nebo fyzického oslabení, což má za následek, že se stává závislým na druhých. Matky zde ve většině případů vycházejí ze svých vlastních zkušeností se stárnoucími rodiči. Srovnání obecného pojetí dospělosti mladých respondentů a matek s důrazem na pojmy dospělost, nedospělost a hranice mezi nimi uvádíme v obrázku 5.6 na následující straně.

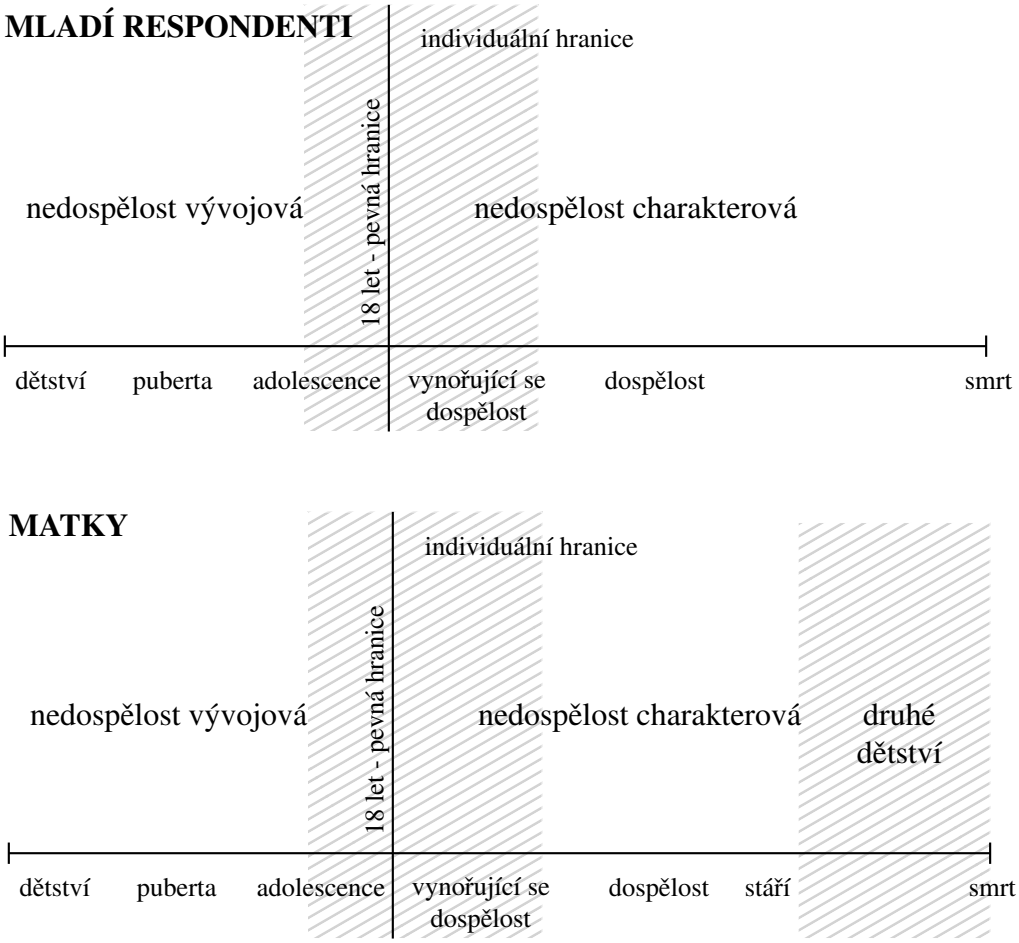

Obrázek 5.6: Mladí vs. matky: Dospělost, nedospělost, hranice

V posouzení vlastního stupně dospělosti se většina mladých shoduje s tím, jak je vidí jejich matky. Mezi mezníky dospělosti řadí obě skupiny okamžiky, které souvisely s dosažením určitého cíle. Nazýváme je výkonové mezníky. Mladí lidé i matky popisují například přechody mezi základní a střední školou a střední a vysokou školou, zkoušky jako maturita či státnice, nástup do práce, ale také třeba získání řidičského průkazu. Co se týče vztahových mezníků, matky přikládají mnohem větší význam různým rodinným krizím. Často současně vyjadřují obavu, že tyto momenty jejich děti poznamenaly a přispěly k jejich citové nevyrovnanosti. Zdá se, že mladí lidé rodinné krize tolik neřeší, někteří je zmíní, ale nepovažují je za určující v jejich životě, jiní o nich nemluví vůbec. Můžeme jen hádat, jestli to ve skutečnosti není forma obrany před těmito nepříjemnými zážitky, přes které se, jak tvrdí jejich matky, ještě nepřenesli. Mladí lidé mluví také o různých sebezkušenostních zážitcích spojených například s cestováním. Nazýváme je experimentální mezníky. Velmi častá je v dnešní době půlroční až roční studijní stáž v zahraničí, jiní cestují po světě stopem, další zkouší různé adrenalinové sporty jako je například skok padákem. Ve všech případech se jedná o způsob, jak se lépe poznat a experimentovat s vlastními hranicemi.

Mladí lidé hodnotí dospělost převážně pozitivně, protože v ní vidí především svobodu,

možnost řídit si svůj život podle sebe a zisk rovnocenné pozice ve společnosti. Matky oproti tomu hodnotí dospělost ambivalentně podle toho, jaké zkušenosti mají za sebou. Je jisté, že dospělost podle nich přináší krásné zážitky jako je například rodičovství, avšak současně také negativa jako je nutnost vyrovnávat se s neúspěchy, nemocemi, ztrátami, atd. Pro mladé lidi je na dospělosti negativní představa, že není cesty zpět. Jakmile se jednou osamostatní, musí začít vydělávat peníze, tedy musí chodit do práce a ztrácejí svobodu v plánování volného času. Matek jsme se navíc ptali, jaké to pro ně je, když jejich děti dospívají. Hodnotí to převážně pozitivně, líbí se jim rovnocenný vztah, který umožňuje bavit se s dítětem jako s partnerem či podělit se s ním o své starosti. Také už se o děti nemusejí tolik bát. Negativa dospělosti přiznávají ostýchavě, jako by na tyto pocity neměly právo - patří sem dle očekávání strach, že je dítě přestane potřebovat, že se vzdálí, že už mu nebudou moci pomáhat.

Třetí výzkumnou otázkou bylo, jakým způsobem ovlivňuje přechod do dospělosti vývoj vztahu matka - dítě. Ukázalo se, že taková otázka je velice široká. Odpovědět na ni bez toho, aniž bychom podstatně omezili všechny faktory, které do tohoto vztahu vstupují, je nemožné. Úmyslně pomíjíme vliv jiných členů rodiny na vývoj dítěte, především otce. Vývoj vztahu jsme zjednodušili na dva základní modely: Přirozený vývoj a krizový vývoj. Přirozený vývoj je podle naší teorie takový průběh dospívání, kdy ani jedna strana nezmiňuje, že by došlo k neobvyklým krizovým situacím. Přirozený vývoj tedy zahrnuje pouze běžné konflikty v pubertě nebo v adolescenci jako je zvýšená potřeba zrovnoprávnění [Macek, 2002] či zvýšená kritičnost [Vágnerová, 1996][Říčan, 2004].

Vztah dítěte a matky lze popsat na dvou škálách: Dominance – submise a blízkost – vzdálenost. Názorně viz diagram 5.4. Pokud je vývoj přirozený, je dítě v dětství submisivní a matka dominantní člen, který pečuje a zároveň vychovává. V mládí začne dítě bojovat o rovnoprávnost ve vztahu, což se většinou děje formou konfrontace. Vzdálenost mezi dítětem a matkou se zvětšuje. Pokud je proces úspěšný, je dítě v dospělosti rovnocenným členem ve vztahu a objevuje se nová blízkost založená na nezávislosti a dobrovolnosti.

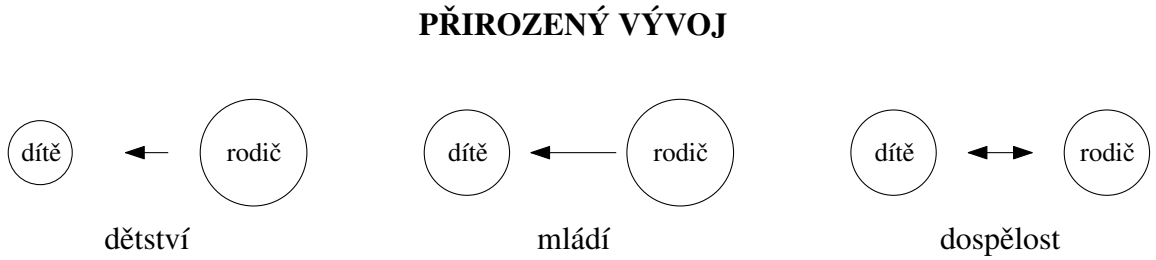

Obrázek 5.7: Vztah dítěte a matky: Přirozený vývoj

Pokud je vývoj zasažen nečekanými událostmi, kterými byli u našich respondentů například nevěra jednoho z rodičů, vážná nemoc rodiče, alkoholismus či domácí násilí, probíhá vývoj odlišně – viz diagram 5.8.

Nastane-li krizová situace v dětství, dojde k převrácení rolí a dítě se začne starat o matku. Tím vzroste jeho pocit dominance ve vztahu. V mládí, kdy má teprve dojít ke konfrontaci s rodičem, se dítě cítí být silnější než matka a tak nedojde k potřebnému boji o rovnoprávnost. V dospělosti

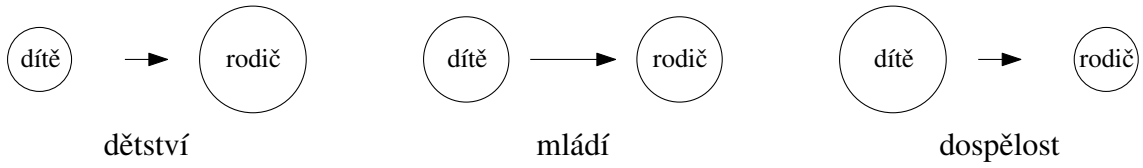

Obrázek 5.8: Vztah dítěte a matky: Krizový vývoj

nemá dítě v matce rovnocenného partnera, ale přistupuje k ní spíše jako k slabšímu článku, který je třeba ochraňovat. To znemožňuje nezávislost.

Jaké výchovné prvky podle mladých lidí a podle jejich matek usnadňují přechod do dospělosti? Obě skupiny se shodnou na tom, že bezproblémovému přechodu do dospělosti pomáhá výchovný styl, který jsme nazvali svoboda uvnitř hranic. Tento výchovný styl vykazuje podobné rysy jako tzv. demokratický styl vedení [Lewin et al., 1939][Čáp, 1993]. Mladí i matky uvádějí, že pevně dané hranice jsou potřeba, aby si jedinec vytvořil jasnou strukturu světa, aby poznal, co je dobré a co špatné, uměl se později nezávisle rozhodovat, netápal. Na druhou stranu v rámci těchto hranic, které musí být dostatečně široké, je důležité mít svobodu. Ta umožňuje bezpečně zkoušet své možnosti, učit se nést zodpovědnost za své činy, atd. Tato zjištění jsou v souladu s teorií, že demokratický styl výchovy je nejúčinnější [Čáp, 1993]. Obě skupiny se také shodnou, že osamostatnění jedince škodí ochranářství rodičů spojené s umetáním cestiček. Mladý člověk tak nemá potřebu snažit se sám, což často ústí v závislosti na rodiči. Jako usnadňující prvky výchovy uvádějí mladí ještě vysvětlování a otevřenost a rovnocennost ve vztahu. Matky považují za usnadnění, když jdou svým dětem vzorem nebo jim umožní dostatek vzorů zvenčí. Proces dospívání podle mladých ztěžuje přílišná volnost, nedostatek hranic. Proč tomu tak je jsme si vysvětlili výše. Podle matek může přechod do dospělisti ztížit i příliš silné emocionální pouto. Mladý člověk může mít dojem, že musí být rodičům vděčný za lásku, kterou mu poskytli a bere příliš velké ohledy na jejich potřeby.

Největší rozdíl mezi skupinami shledáváme v posuzování krizových zážitků. Pro matky mají tyto události veliký význam, což se prolíná všemi ústředními kategoriemi jako červená niť. Veškeré negativní zážitky a zkušenosti z původní rodiny matky spojují s problémy, které dnes jejich děti mají. To, že jim byly děti vystaveny, si navíc kladou za vinu. A to i přesto, že krizi většinou samy nezpůsobily. Mladí respondenti přitom tyto zážitky nepovažují za ztížení přechodu do dospělosti. Pokud o nich v této souvislosti vůbec mluví, považují je naopak za usnadnění osamostatnění. Hypoteticky můžeme uvažovat o tom, že složitější průběh dětství přechod do dospělosti usnadňuje, minimálně po praktické stránce. Děti z problematického rodinného prostředí se o sebe musí začít starat dříve a mají také větší motivaci se od rodičů osamostatnit. Naopak z harmonické rodiny se silným emocionálním poutem se mladému člověku odchází hůře. Na druhou stranu, co se týče vztahové a citové zralosti, jsou na tom děti z problematických rodin patrně hůře. Po vnější stránce se tedy mohou jevit dospěleji (například dříve odcházejí od rodičů a budují si samostatnou domácnost), avšak v interpersonální sféře mají více potíží, nežli mladí pocházející z úplných a harmonických rodin. Tuto hypotézu potvrzují i jiné výzkumy

[Aro and Palosaari, 1992].

Konečně naše poslední výzkumná otázka zněla, zda existují česká kulturní specifika pro přechod do dospělosti. Jak mladí respondenti, tak matky většinou nedokázaly říct, v čem se naše země od jiných liší. Vysvětlovali to tím, že obvykle jinde nežili a nemohou to proto posoudit. Jediným typicky českým znakem dospělosti je tak podle jednoho z mladých respondentů „mít pupek“. Obě skupiny se víceméně shodovaly v tom, podle čeho v Čechách rozeznáváme, zda je druhý dospělý. Na jedné straně jsou to známky společenského statutu - mít práci, bydlet samostatně, mít dlouhodobého partnera, eventuálně rodinu. Neméně důležitý je projev a vystupování člověka - to, jak mluví, jaká používá gesta, jak se chová, jaké názory zastává. S tím souvisí, že dospělý člověk má znát společenské normy a dodržovat je, měl by být společnosti prospěšný. Někteří mladí respondenti se orientují i podle věku, ale není to nejdůležitější kritérium.

6 Diskuze

„Kdo nikdy nebyl dítětem, nemůže se stát dospělým.“

Charles Spencer Chaplin

Náš výzkum má řadu limitů, kterých jsme si vědomi. V následující kapitole se pokusíme nahlédnout na celý výzkum s odstupem a kriticky zhodnotit jeho jednotlivé pasáže.

6.1 Metodologie

Výzkumný soubor

Do výzkumu jsme zařadili celkem 8 dvojic. Mladé respondenty jsme vybírali metodou záměrného výběru a metodou sněhové koule tak, aby splňovali naše kritéria (věk 18-30 let, SŠ a VŠ vzdělání, pohlaví, místo bydliště Praha). Co se týče matek, jedinými podmínkami bylo, aby s výzkumem souhlasily a aby žily v Praze. Je zřejmé, že by výsledky výzkumu mohly být validnější, pokud bychom získali data od více osob nebo pokud bychom zvýšili počet kritérií. Dali jsme však přednost menšímu vzorku a metodě hloubkového rozhovoru.

Co se týče věku, všichni mladí sice spadali do námi vymezené hranice, v rozmezí 18-23 let se však nachází pouze jeden respondent. Nerovnoměrné rozložení vzorku mohlo způsobit, že se soubor celkově jeví dospělejší a vyzrálejší a nevykazuje tolik znaků vynořující se dospělosti. Pokud jde o pohlaví, naším záměrem bylo získat vyvážený vzorek mladých (polovina žen, polovina mužů). V rámci analýzy dat s jsme s tímto kritériem dále nepracovali. Je tedy otázkou, zda by nebylo výhodnější zahrnout do souboru pouze ženy nebo pouze muže a prozkoumat specificky vztah matka - dcera či matka - syn více do hloubky. Co se týče zařazení matek do výzkumu, tento krok nám přinesl řadu nových a zajímavých zjištění. Z odstupu se domníváme, že by bylo vhodnější nastavit určitá kritéria také pro matky, například profesi. Stalo se nám, že se ve výzkumu náhodou sešly dvě středoškolské učitelky. Povolání, ve kterém matky denodenně pracují s mladými lidmi, má na jejich pojetí dospělosti jistě vliv, stejně jako na vývoj vztahu s vlastním dítětem. K určitému zkreslení výsledků mohlo dojít také tím, že s výzkumem patrně souhlasili ti respondenti, kteří mají s matkami v zásadě dobré vztahy (a naopak).

Volba metody a průběh sběru dat

Pro naši studii jsme zvolili kvalitativní metodu - semistrukturovaný rozhovor. Tato metoda se zdála být nejvhodnější vzhledem k cílům výzkumu (tj. hlubšímu porozumění subjektivního pohledu na proces přechodu do dospělosti očima mladých lidí a očima jejich matek). Semistrukturovaný rozhovor umožňuje držet se tématu a současně pokládat doplňující otázky pro jeho rozšíření. Předem jsme vytvořili návod obsahující klíčové otázky, na které jsme se respondentů

chtěli zeptat. Dbali jsme na formulaci otázek, které měly být co nejotevřenější a současně nezabíhat od tématu. Přesto se domníváme, že by pro další výzkumy bylo vhodné zkoumané téma zúžit.

Co se týče sběru dat, domníváme se, že se nám podařilo naplnit naše cíle co do vytvoření bezpečného prostoru. Náš předpoklad, že se v rozhovorech otevřou citlivá témata, se zcela naplnil. Zvláště matkám se o některých zážitcích mluvilo zjevně těžce, dvě matky se dokonce v průběhu rozhovoru rozplakaly. Snažili jsme se respondentům po skončení rozhovoru poskytnout i určitou psychologickou pomoc a ošetřit citlivá místa. Domníváme se, že se nám podařilo zajistit, aby se v průběhu rozhovoru cítili dobře. Předpokládáme, že kdyby tomu tak nebylo, některé informace by si obě strany nechaly pro sebe.

Analýza dat

Transkripovaná data jsme analyzovali dvakrát nezávisle na sobě. Nejprve jsme provedli analýzu dvojic užitím prosté deskripce v kombinaci s metodou kontrastů a srovnávání [Miovský, 2006]. V další fázi jsme použili metodu zakotvené teorie [Strauss and Corbinová, 1999] na celou skupinu mladých a celou skupinu matek. Jak již bylo řečeno, užití dvou rozdílných analytických nástrojů u stejného souboru dat umožňuje kontrolu validity výsledků [Miovský, 2006]. Shledáváme, že zjištění po každé fázi analýzy jsou ve vzájemném souladu a v tomto ohledu validní. Pro další kontrolu validity dat jsme požádali třetí osobu, aby nezávisle na nás rozhovory přečetla a vyjádřila se k našim výsledkům. Do konečných výsledků jsou zahrnuty pouze ty údaje, na kterých jsme se shodli.

6.2 Výsledky výzkumu

Vzhledem ke kvalitativní povaze výzkumu je na místě zdůraznit, že veškerá naše zjištění představují hypotézy, které je nutné kvantitativně ověřit na reprezentativním vzorku. Žádné z našich tvrzení nelze tedy přeceňovat. Na druhou stranu, kvalitativní výzkum umožňuje hlubší sondu a přináší informace, které se v redukovaném kvantitavním výzkumu ztrácí.

Naše první zjištění je, že pro mladé respondenty je skutečně mnohem důležitější vnitřní pocit dospělosti, nežli dosažení určité role ve společnosti. Tento údaj se zdá být validní, neboť termín vnitřní pocit či vnitřní stav spontánně vyjádřilo více respondentů. Většina z nich si také dospělost asociuje s různými vlastnostmi či schopnostmi spíše než s vnějšími znaky. Dalším podstatným zjištěním je, že dospělost je jak u mladých, tak u matek, nejčastěji spojována se zodpovědností. Tento údaj podporuje Arnettovu teorii [Arnett, 2007]. Kde se naše výsledky rozcházejí, je v odpovědi na první výzkumnou otázku: Naši mladí respondenti nevykazují zdaleka všechny znaky vynořující se dospělosti, jak je popsal Arnett [Arnett, 2007]. Zdají se být stabilnější, méně sebestřední, méně experimentují a na hraně mezi nedospělostí a dospělostí se cítí být jen polovina z nich. Co naopak spolehlivě naplňují, je pocit neomezených možností, tedy pátý Arnettův znak vynořující se dospělosti. O čem tyto výsledky vypovídají? Znamená to, že jsou mladí lidé v Čechách dospělejší než jejich američtí vrstevníci? A jak to jde dohromady se studiemi českých autorů, kteří tvrdí, že mladí Češi znaky vynořující se dospělosti vykazují? [Macek et al., 2007].

Jedním z vysvětlení by mohlo být, že je náš soubor celkově starší a tedy logicky dospělejší. Autorovy výzkumy byly obvykle prováděny v populaci mladých Američanů mezi 18 a 25-28 lety. My jsme věkovou hranici posunuli až do 30 let. Navíc vzhledem k nevyváženosti souboru se polovina našich respondentů nachází právě mezi 28 a 30 lety. Je velmi pravděpodobné, že by výsledky dopadly jinak, pokud bychom horní věkovou hranici snížili. Dalším vysvětlením by mohlo být, že jsme se v rozhovorech nezaměřovali přímo na znaky vynořující se dospělosti (neboť to nebyl nás hlavní výzkumný záměr). Pokud o nich respondenti nemluvili spontánně, neptali jsme se na ně. Je možné, že pokud bychom tak učinili, naše zjištění by byla přesnější. Na druhou stranu považujeme za důležité právě skutečnost, že naši respondenti o některých znacích sami od sebe nemluví (a možná pro ně tedy nejsou podstatné), zatímco o jiných ano (máme zde na mysli především tzv. „možnosti“). Právě tento poslední znak spojený s optimismem a pocitem, že je vše možné, je patrně charakteristický pro celou západní generaci mladých lidí, Čechy nevyjímaje.

Ve srovnání skupiny mladých a skupiny matek zjišťujeme, že zatímco pro mladé respondenty jsou klíčové vnitřní znaky dospělosti, pro matky mají větší význam vnější znaky, především pak znalost sociálních norem a chování v souladu s nimi. Tato zjištění jsou v souladu s Nelsonem et al. [Nelson et al., 2007]. Pokud se na tyto údaje podíváme kriticky, musíme přiznat, že obě skupiny zmiňují jak vnitřní, tak vnější znaky dospělosti. Pouze se zdá, že co do četnosti matky přeci jen více mluví o vnějších znacích a mladí o znacích vnitřních. Podobně je tomu ve srovnání jednotlivých mezníků dospívání jak je popisovali mladí respondenti i matky. Narážíme zde na tendenci zobecnit informace, které jsou však vzhledem k malému souboru prakticky nezobecnitelné. Je tedy na místě interpretovat tyto údaje opatrně.

Vztah dítěte a matky v kontextu přechodu do dospělosti dělíme na přirozený a krizový vývoj a popisujeme jej na škálách dominance – submise a blízkost – vzdálenost. Úskalí této teorie spočívá v redukci některých faktorů, které zde mohou hrát roli. Údaje jsme interpretovali jako kdyby v rodině neexistoval otec, sourozenci a další členové rodiny. Jedná se tedy o notně zjednodušenou teorii, kterou by bylo vhodné doplnit o další faktory. Vztah mezi dítětem a matkou v průběhu dospívání je natolik složitou a individuální záležitostí, že by si zasloužil ještě podrobnější zkoumání. Zajímavé by bylo zahrnout do souboru také otce, případně sourozence.

Patrně nejdůležitějším zjištěním ve srovnání obou skupin je dle našeho názoru rozdíl v úhlu pohledu na dospívání a dospělost a s tím související hodnocení tohoto období i vztahů. Pohled na dospělost očima mladých je optimistický, plný očekávaní, založený na důvěře ve své schopnosti a na pocitu všemohoucnosti. Oproti tomu je pohled na dospělost očima matek rozporuplný, hořkosladký, založený na prožitcích, které jsou zkrátka stejně jako život krásné i strašné a na pocitu pokory. Zkrátka se zdá, že atraktivita dospělosti s věkem klesá a že teprve pozdě si člověk uvědomí, že skutečně není cesty zpět. Můžeme si klást otázku, zda se skutečně jedná pouze o vývojovou záležitost, nebo zda je tento rozdíl způsobený také generačně. Neměli bychom zapomenout, že matky své mládí prožívaly v době komunismu, kdy byly cesty do dospělosti mnohem více určené, než je tomu v dnešní době. Odtud by mohl pramenit určitý pesimismus a pocity selhání ve výchově. Na druhou stranu nevíme, jak budou o svém přechodu do dospělosti hovořit naši mladí respondenti za dvacet let. A budou mít vůbec děti, na kterých by mohly hodnotit své výchovné působení?

Co se týče kulturních znaků dospělosti, zde nebyla zjištěna žádná specifika. K zodpovězení

této otázky by bylo patrně vhodnější provést interkulturální výzkum nebo se na otázku po českých zvláštnostech ptát cizinců dlouhodobě žijících v ČR.

6.3 Možnosti aplikace

Naše zjištění lze aplikovat především ve dvou oblastech: V pedagogické oblasti (výchova a vzdělávání dospívajících) a v psychologickém poradenství.

V pedagogické oblasti jsou dle našeho názoru zvláště užitečné poznatky o výchově usnadňující či naopak ztěžující přechod do dospělosti. Všechny prvky, které bezproblémový přechod do dospělosti usnadňují, by se mohly využívat nejen v rodině, ale také v širším výchovném kontextu. Je všeobecně známé, že mezi styly výchovy je nejúčinnější tzv. demokratická výchova, kterou my nazýváme svoboda uvnitř hranic. Náš výzkum upřesňuje, proč tomu tak je, v čem mladí lidé potřebují znát meze, a kde je pro ně naopak důležité mít svobodu volby. Stejně tak je ve výzkumu ilustrováno, proč je pro mladé lidi v kontextu dospělosti zatěžující příliš silné citové pouto rodičů nebo naopak přehnaná volnost a kamarádský vztah s rodiči.

Pro generaci dnešních mladých lidí je na druhou stranu cenné znát pohled z druhé strany. Uvědomění si toho, s jakými obtížemi se matky ve výchově potýkají, za co cítí výčitky svědomí a jak složité je předat dětem co nejlepší výbavu do života, může pomoci vzájemnému porozumění a otevření některých tabuizovaných témat v komunikaci. Důkazem toho je, že několik měsíců po skončení sběru dat několik mladých uvedlo, že si v návaznosti na výzkum s matkou popovídali a že to oběma stranám pomohlo. Pro matky může být úlevné zjištění, že krizové situace, které měly podle nich zásadní negativní dopad na vývoj dětí, tak mladí lidé zdaleka nevnímají.

Aplikace v psychologickém poradenství je v zásadě podobná. Odborníkům přináší další výkladový rámec, se kterým mohou ve své praxi pracovat. V současné době existuje řada služeb pro rodinu a malé děti, avšak chybí specializovaná pracoviště pro práci s adolescenty a mladými dospělými. Přitom se zdá, že přechod do dospělosti je stále palčivějším problémem dnešní společnosti. Mladí lidé jsou vystaveni situaci, kdy se jim otevřela široká paleta možností, jak naložit se životem. Často se dostávají do vnitřního konfliktu zda následovat rodičovský vzor nebo jít svou cestou s tím rizikem, že se možná sami v sobě ztratí. Jejich rodiče toto dilema řešit nemuseli, neboť jejich možnosti byly omezené. Dostáváme se do situace, kdy tradiční modely rodiny přestávají platit, avšak nové ještě nebyly vytvořeny. Není divu, že řada mladých lidí tápe: Na jedné straně by si přáli vyzkoušet všechny možnosti, které mají (cestovat, studovat různé směry, poznávat nové lidi), na straně druhé touží po jistotě a bezpečí. Jsme přesvědčeni, že odborníci specializovaní na tuto problematiku by mohli mladým lidem i jejich rodičům v mnohém pomoci.

Závěr

„Je to smutné, ale mládí musí jednou odejít. I když si je člověk zachová v srdci, žel přírodě, nezachová si je v kolenou.“

Jan Werich

Na základě výše uvedené studie lze shrnout naše hlavní zjištění takto: Vlastní dospělost je především vnitřní pocit související s nabytím určitých vlastností a schopností, z nichž nejdůležitější je zodpovědnost. Dospělost očima druhých lidí je spojena hlavně s vnějšími znaky. Patří sem společenský status (samostatné bydlení, práce, dlouhodobý partnerský vztah), znalost společenských norem a chování v souladu s nimi a behaviorální projevy jako je dospělé vystupování, vlastní názor, dospělá gesta, atd. Pro matky je nejdůležitějším kritériem dospělosti znalost společenských norem a jednání v souladu s nimi.

Mladí lidé se na stupnici nedospělý – dospělý posuzují stejně, jako je vidí jejich matky. Hlavními mezníky na cestě k dospělosti jsou pro ně vztahové zkušenosti, okamžiky spojené s dosažením cílů (obvykle studijních nebo pracovních) a sebepoznávací zážitky (obvykle cesty do zahraničí). Podle matek jsou pro děti hlavními mezníky krizové situace v rodině.

Vývoj vztahu dítěte a matky v průběhu dospívání do dospělosti lze posoudit na škále dominance – submise a blízkost – vzdálenost. Pokud není dospívání poznamenáno nečekanými krizemi, dochází k postupnému rozvolňování vztahu a k posunu ze submisivní role dítěte a dominantní role matky k rovnocennému vztahu. Pokud v průběhu dospívání dojde k nečekané krizi, nastává náhlá přeměna rolí, jež ústí v předčasnou dospělost, která je však křehká a nevyrovnaná. Emocionální složka často zůstává pozadu za složkou rozumovou.

Výchova přispívající ke zdravému přechodu do dospělosti je spojena s pevnými, avšak dostatečně širokými hranicemi, v rámci nichž je dítěti ponechána svoboda. Přechod do dospělosti naopak blokuje příliš silná emocionální vazba rodiče a dítěte nebo přehnaná volnost.

S věkem klesá atraktivita dospělosti. Zatímco mladí lidé vidí dospělost jako období plné optimismu, naděje a nekonečných možností, jejich matky mají dospělost spojenou se zklamáním, vyrovnáváním se s neúspěchy i nečekanými životními zvraty, s pocity selhání v rodičovské roli.

Závěrem si dovolím osobnější úvahu. Proces stávání se dospělým mne fascinuje již řadu let. V době, kdy jsem se o něj začala zajímat, mi bylo kolem osmnácti. Na základě výše uvedených teorií jsem se tedy sama nacházela na prahu vynořující se dospělosti. Nyní, o deset let později, se blížím k jejímu konci stejně, jako dokončuji tuto práci. Není to náhoda.

Uplynulé období jsem považovala za základní a nejdůležitější v mém životě. Myslela jsem si, že právě teď rozhoduji o celé své budoucnosti. V rozhovorech se svými vrstevníky jsem hledala odpovědi na vlastní otázky.

Poslední dobou mě však mé vlastní dospívání přestává zajímat.Spíše než zkušenosti mladých lidí v období vynořující se dospělosti mě zaujaly názory rodičů. Také začínám pociťovat tíhu zodpovědnosti a uvědomuji si, že mi nenápadně a plíživě přibývají starosti a povinnosti. Možná už jsem tedy také dospělá. Konečně?

III

Přílohy

Orientační okruhy otázek

Okruhy	Otázky
1. K dospělosti obecně	• Když se řekne dospělost, co Vás první napadne? První asociace? • Co je to dospělost? Co je to nedospělost? • Jaké chování k dospělosti patří/nepatří • Má podle Vás dospělost nějaké hranice? Jaké? Vnímáte nějaký mezník dospělosti?
2. Subjektivní popis přechodu do dospělosti	• Cítíte se být dospělý? • Které okamžiky pro Vás byly z hlediska dosažení dospělosti důležité? V čem konkrétně? • Co Vám k dosažení dospělosti ještě chybí? • Vnímáte dospělost spíše pozitivně nebo negativně? Proč?
3. Vztahy s rodiči	• Co je podle Vás důležitý ukazatel dospělosti z pohledu Vašeho rodiče? • Jak se vyvíjel Vás vztah s rodiči? Období před a po dosažení dospělosti? • V čem Vám rodiče přechod do dospělosti usnadnily, v čem ztížily?
4. Specifika přechodu do dospělosti v české kultuře	• Co je podle Vás důležitý ukazatel dospělosti z hlediska české společnosti? • Jak důležité pro Vás byly tradiční rolové přechody (15 let, 18 let, promoce, svatba, 1. dítě...)

Tabulka 6.2: Orientační okruh otázek pro vedení interview (skupina mladí)

Okruhy	Otázky
1. K dospělosti obecně	• Když se řekne dospělost, co Vás první napadne? První asociace? • Co je to dospělost? Co je to nedospělost? • Jaké chování k dospělosti patří/nepatří • Má podle Vás nějaké hranice? Jaké? Vnímáte nějaký mezník dospělosti?
2.Dospělost u mého dítěte	• Myslíte si, že je Vaše dítě dospělé? • Které okamžiky pro Vás byly z hlediska dosažení jeho dospělosti důležité? V čem konkrétně? • Co mu/jí k dosažení dospělosti ještě chybí? • Vnímáte dospělost u Vašeho dítěte spíše pozitivně nebo negativně? Proč?
3. Vztahy s dětmi	• Co je podle Vás důležitý ukazatel dospělosti z pohledu Vašeho dítěte? • Jak se vyvíjel Vás vztah s dětmi? Období před a po dosažení dospělosti? • V čem jste podle Vás svým dětem přechod do dospělosti usnadnily, v čem ztížily?
4. Specifika přechodu do dospělosti v české kultuře	• Co je podle Vás důležitý ukazatel dospělosti z hlediska české společnosti? • Jak důležité pro Vás byly tradiční rolové přechody u Vašeho dítěte? (15 let, 18 let, promoce, svatba, 1. dítě...)

Tabulka 6.4: Orientační okruh otázek pro vedení interview (skupina matky)

Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu v rámci disertační práce

Vážená paní/vážený pane,

v rámci disertační práce týkající se subjektivního vnímání dospělosti u mladých lidí a jejich rodičů provádím kvalitativní výzkum. Výzkum spočívá v hloubkovém polostrukturovaném rozhovoru v trvání cca do jedné hodiny. Výsledky budou sloužit pouze k výzkumným účelům. Budou uvedeny v disertační práci a později mohou být publikovány také v odborné literatuře. Publikace výsledků bude anonymní.

Z naší studie můžete kdykoliv odstoupit – jak v průběhu sběru dat, tak i po jejich sesbírání. Pokud budete mít zájem, budete s výsledky seznámen/seznámena.

Nás výzkum bude sloužit k lepšímu porozumění období přechodu do dospělosti a vztahu rodičů a dětí v tomto období.

Mgr. Tereza Marčíková, doktorandské studium kulturologie, FFUK.

S případnými dotazy se můžete obrátit na: mariteri@seznam.cz

„Souhlasím s účastí ve výzkumu a s následnou anonymní publikací výsledků."

....
podpis místo a datum

Děkuji Vám za účast ve výzkumu.

Obrázek 6.1: Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu

Ukázky rozhovorů

Táňa

Co tě napadne první, když se řekne dospělost?

Tak samostatnost a zodpovědnost za sebe, za svůj život.

Samostatnost a zodpovědnost za svůj život. A můžeš to ještě nějak rozvést, v čem to spočívá?

No že když jsem dospělá, tak za mě nikdo nerozhoduje...Že to co dělám, tak za to si ručím já sama a když se to nepovede, tak si to taky vylížu já sama...Že za mě nikdo nerozhoduje, neznamená to, že se nemůžu s nikým poradit, ale jsem to já, kdo si ručí za ten svůj život, kdo dělá to finální rozhodnutí. Není jako nikdo, jako v dětství byly ty rodiče, který řekly, že tohle prostě dělat nebudeš, protože se to nedělá, tak teď nikdo takovej neni, když je člověk dospělej.

To znamená, že ten rozdíl je, že za tebe nerozhodujou ty rodiče...řekněme? Nebo i ňáký jiný lidi? Nebo se to týká vyloženě jenom těch rodičů?

Netýká se to určitě jenom těch rodičů, je to jako asi obecně, že máš ňáký...já nevím jestli plnoprávnou pozici...Ale že máš vlastně plný právo rozhodovat o svým životě. A pak mít zodpovědnost za to, co si s ním uděláš. Ale netýká se to jenom těch rodičů, to je pak určitě o vztahu k těm autoritám jako takovejm.

A co to teda je, ta dospělost? Pro tebe?

No to je v podstatě stejný, je to stav, kdy jsem zodpovědná za svůj život, za svoje rozhodnutí a...stav, kdy se musím starat, postarat se sama o sebe, kdy...no! Já myslím, že hlavně že jsem prostě zodpovědná za svoje činy a...jsem připravená nést i ty negativní důsledky, který můžou mít. Nemám tam žádnou jako záchrannou brzdu a rozhoduju se podle toho, jak já si myslim, že je to správně...po radě nebo vyhodnocení ňákých informací, názorů druhejch, ale nemusim poslechnout opačnej názor jenom proto, že ho vyřknul ten rodič. Když jsem dospělá, tak nejsem závislá na rodiči. V tu chvíli už to je o těch rodičích.

A nedospělost?

No nedospělost je ňáká závislost na těch rodičích...Že rozhodujou o tvym životě...na základě ňákejch svejch zkušeností, který mají větší, než ty, v tu chvíli, snaží se tě nějak formovat. Myslím, že to je dost o tý závislosti teda. A nedospělej člověk nemá vyhraněný názory, nemá vyhraněnou, formovanou osobnost, i když si to v tu dobu ještě nepřipouští v určitým věku, ale určitě nemá. Ještě je jako hodně tvárnější a proměnlivější, než se zdá.

A jaký chování k tomu patří? K tý dospělosti a k tý nedospělosti?

Já se furt omílám kolem tý zodpovědnosti, viď? Ale v dospělosti zodpovědnější chování, že si člověk víc rozvažuje, co dělá, nebo aspoň by měl a víc si uvědomuje, víc promýšlí ňáký rozhodnutí. Možná je míň spontánní? Hm. K nedospělosti nebo dokud není dospělej, tak nedomýšlí, co ten čin může znamenat, zkouší nový věci častěji a tak jako spontánněji, že se do toho tak jako vrhne. A nezodpovědněji určitě taky. A když je nedospělej a něco se nedaří, tak dost často běží zpátky k těm rodičům nebo teda autoritám...asi rodičům, aby mu teda pomohli to nějak vyřešit.

To v tý dospělosti neděláš nebo většinou bys neměla dělat, když seš teda dospělá osoba...A nějak doufám, že není pravda, že dospělí lidi jsou míň hraví a míň kreativní.

Proč doufáš?

Ono se to hrozně říká, často a u většiny těch lidí je to fakt pravda, ale já furt ještě nějak věřím, že...protože mi to přijde jako hrozně hezký, pozitivní vlastnosti, který bych si chtěla udržet a doufám, že to jde, že jako můžu bejt dospělá, chovat se zodpovědně a nějak splňovat všechno, co mám, starat se o sebe, mít ten byt a tak a přitom bejt hravá a i spontánní a dělat ty nový věci a bavit se tím.

Hm...Takže to je taková ňáká otázka tvoje, že nevíš, jestli to tam jde skloubit, ale doufáš, že jo...

Jo. Tak to je.

Má ta dospělost podle tebe ňáký hranice?

Hranice jako věkový? Nebo...

Nějaký hranice. Jestli se dá nějak vymezit hranicema.

(přemýšlí) Tak určitě jsou daný zákonem, normálně věkem, plnoletostí. Ale to moc není o tý psychice, to je ňáký předpoklad, že člověk v osmnácti by měl bejt už plně zodpovědnej za svoje činy, ale to neznamená, že je dospělej...Já myslím, že se nedá asi říct nějak celkově, kdy prostě ty lidi jsou dospělí. Je to ňáký jako přibližný rozmezí, že mezi těma třeba šestnácti a třiceti by většina těch lidí měla dospět, ale přijde mi to čistě individuální. A taky to nezáleží dost na tom, že se v osmnácti většina puberťáků dospělí cejtěj, protože takoví nejsou. Ale že k tomu ňáká velká část lidí dospěje v tomhletom věku.

V tom věku...

Mezi patnácti a šestnácti, sedmnácti a třiceti. Pozdějš už...

Jo, takže to je pro tebe nějaká jako...kdy by člověk měl už jako dospět do tý dospělosti, řekněme.

Jo.

Takže tam...a tam je to jako nějak různý, jo, jako tady v tom rozmezí...?

Jo. Tam mi to přijde různý, tam mi to přijde jako fakt individuální a záleží na těch lidech, na tom, z jakýho prostředí vyjdou, co se jim stane, kdy teda už jsou dospělí. A myslím si, že nejsem u lidí schopná určit přesnej moment, že teď jsem teda dospěl v tuhle chvíli, že to se děje málokdy, že by to šlo takhle zlomově.

Hm...Je to nějakej proces teda...

Jo.

A z tý druhý strany?

Já vím, co myslíš, ale...když já to nějak jako nevnímá, že by to bylo z druhý strany ohraničený. Mně přijde, že když člověk jednou dospěl, tak jako dospělej je pořád a že i já nevím dementní, degradovaný lidi jsou pořád dospělí, i když třeba už nejsou svéprávní, nejsou schopný se o sebe postarat a rozhodovat o sobě, tak že pořád přesto jsou dospělí. A to mi nějak vůbec nevadí, že to jde vedle sebe, ta dospělost, i když jsem jí na začátku popisovala jako část tý zodpovědnosti a bla bla, tak tam to není...

Aha a v čem to je teda?

Já jako nevim! Tak nějak mi přijde, že už jsou dost starý na to, aby byli dospělí! (smích)

Takže i věk tam hraje potom nějakou roli?

Hm, jo.

Nebo starý nevím, jestli myslíš jako věkově nebo že tak fyzicky třeba vypadaj nebo...

Ne jako věkově a já to mám totiž asi subjektivně nastavený tak, že třeba kolem tý třicítky už jako dospělýho člověka vnímám úplně všechny a akorát některý k tomu jako nedozráli. Ale to mám potom pocit, že ano, jsou dospělí, ale jsou prostě nevyzrálí a nějaký nestálí, že jako to odmítají dospět, ale že už vlastně dospělí jsou.

To znamená, že...teď mi tak jako přijde, jako by to nebylo úplně jejich rozhodnutí, jo, když oni to odmítaj, jsou nevyzrálí, ale přesto z tvýho pohledu dospělí jsou...

Hm. Tak to asi není jejich rozhodnutí. No, to máš pravdu. Ale ona v tomhle věku s nima ta společnost jako počítá a jedná jako s těma svéprávnejma zodpovědnejma bytostma, takže vlastně musej no. Ať chtěj nebo nechtěj. Takže to není jejich rozhodnutí. Takže člověk vlastně je nucenej dospět, ať chce nebo nechce.

Takže ta společnost...

Tou společností, jo, tou společností.

V nějakým věku teda, jo, že tam máš nějakou dobu, kdy to ještě je...

Je tolerovatelný...nebo tolerovaný tou společností, jako přijímaný běžně, že teď ještě teda nejsem ten dospělej, ten plnohodnotnej jedinec...To je taky dobrý, že dokud nejsem dospělej, tak nejsem plnohodnotnej...Ale je to tak!

No, plnohodnotnej znamená co?

Teď jak já se z toho vymotám, viď? (smích) Plnohodnotnej je, že by měl bejt schopnej žít naplno, využít ten svůj potenciál, mít nějakej ne cíl, ale nějakou jako životní náplň a měl by si být schopnej rozmejšlet, uvědomovat právě ty důsledky svejch činů...Ono se tak jako nabízí, že je jako použitelnej pro společnost, ale to je tak jako jiný vyjádření. No schopnej žít ten svůj život bez toho, aby ho někdo vedl za ručičku.

No a ty se cejtíš bejt dospělá?

Jo. Já budu hrdě tvrdit, že se cejtím bejt dospělá (smích).

Který ty okamžiky byly pro tebe důležitý z hlediska dosažení dospělosti?

(přemýšlí) Já to vezmu pozpátky od toho nejmladšího. To bylo vlastně letos nebo teď už loni v září, když jsem se odstěhovala od rodičů, protože jsem loni dojížděla do práce, tak jsem tam ještě bydlela, ale teď už jsem to mohla finančně nějak utáhnout, takže jsem se odstěhovala a od tý doby si myslím, že teda jo, že už jsem plně dospělá. Dobrý je, že jsem si to myslela už ten loňskej rok, kdy jsem teda pracovala a měla ty služby a starala se vlastně jako o sebe, ale furt jsem měla to zázemí u těch rodičů. Ale už tehdy mi přišlo, že jsem dospělá. Ale teď je to ještě jako o kousek jiný. No takže předtím byl nějakej zlom, když jsem přešla ze školy do práce, předtím, když jsem přešla ze střední na vejšku a nějak se jako změnil ten styl života...a úplně předtím...mně se to

nějak začala poskládávat hrozně brzo...nějak kolik to bylo? Třináct, čtrnáct mi bylo? A měli jsme takovou jako docela velkou rodinnou krizi, oni rodiče mají tak jako periodicky nějaký hodně krizový momenty a tam to bylo velmi nehezký a máma mi to všechno povídala, takže jsem jí tak jako držela po nocích za ruku a tam se mi to nějak začalo lámat poprvý.

A v čem to teda bylo?

No tam byly mezi rodiči neshody a takový jako krizový to bylo a máma to po psychický stránce nesla hodně špatně a ve mně vlastně měla tu oporu tenkrát.

Jo takhle. Takže ty jsi byla vlastně opora mámě. V tom to bylo?

Hm. Já jsem byla opora mámě a mám o pět let mladšího bráchu, takže zároveň jsme se obě snažily, aby to jeho pokud možno vůbec nezasáhlo, tak aby on o tom nevěděl, protože jsme měly obě dvě pocit, že on je ještě moc malej, mladej, aby byl tímhle ovlivněnej.

Hm...Ještě nějaký další okamžiky?

(přemýšlí) No a pak možná...pak asi někdy v šestnácti pod tlakem okolností, když jsem jela poprvý jako instruktorka na tábor a najednou jsem měla na starosti ty děti a musela jsem se o ně starat a musela jsem zavolat na ten úřad...tak takhle pod zevním tlakem přišlo, že najednou se to taky někam posouvá.

Takže to bylo o tom starání se o děti, zavolání na úřady...?

Tohle byly ty zevní projevy, u mě to bylo o tom, že musím převzít zodpovědnost za ty děti, že když se jim teď něco stane, tak je to na mně. Že já musím myslet na to, na všechno okolo, aby jim se nic stát nemohlo. A že když na ten úřad nezavolám, tak není nikdo, kdo by tam zavolal za mě. Že to musím promyslet a zajistit já a když to nezajistím, tak že na to nedoplatím já, ale malý děti.

Co tam bylo to důležitější pro tebe? Jako ten pocit tý zodpovědnosti a nebo takový ty stránky faktický, že jsi musela někam zavolat...ty úkoly...co tam bylo pro tebe z hlediska tý dospělosti důležitější?

(přemýšlí) No já myslím, že pocit tý zodpovědnosti za ty děti. To, že to musím zajistit, musím dobře zajistit, musím to být já, kdo to udělá, nikdo na mě nedohlídne v tu chvíli.

Ještě tě napadá něco dalšího? Ty jsi zmiňovala takový ty přechody...mezi školama, práce...Možná se ještě zeptám takhle: Ty přechody ze střední na vejšku, z vejšky do práce...tak to bylo o čem? Co tam bylo to důležitý pro tu dospělost?

To bylo vždycky přizpůsobení se nějakýmu novýmu prostředí, takže v tomhle určitě. A vždycky to bylo tom, že si větší mírou musím ten život zorganizovat sama, že mi přestanou lidi servírovat na talíři, jak to teda má bejt, ale musím já si to zajistit, oběhat, víc se starat sama o sebe, aby to nějak fungovalo. Vždycky to bylo o kousek víc. (přemýšlí) Myslím, že tohle je jako hlavní. Ale to abych nějak dospěla, když teda teď se cejtim dospělá, tak já jsem formovaná i nějakejma zážitkama jako...na Kamčatce jsme byli měsíc, v šesti lidech, starali jsme se sami o sebe, bez žádný cestovky prostě na blind jsme tam jeli...A taky to bylo tak, že když si to jídlo nenakoupím, nebo si ho nezvládnu odnést na těch zádech, tak jako tam nepřežijem, jo. Takže to zase bylo o nějaký autonomii, starání se o sebe, zase jako zkušenostma nějak formovaná. Ale nepřijde mi

to zlomový, přijde mi to, že to jenom přispělo k nějakýmu utváření osobnosti, ale ne vyloženě nějakej zlomovej okamžik.

A ty jsi říkala, že žádnej zlomovej okamžik u sebe nevnímáš? Říkala jsi to jako obecně, nevím teď, jestli to platí i pro tebe? Nebo jestli byl nějakej takovej zlomovej okamžik?

Já myslím, že nebyl! Protože jsem si několikrát v tý minulosti...mi jako došlo, že jsem vlastně dospělá, ale nikdy to tak úplně nebyla pravda. Že už v těch asi patnácti, šestnácti, když se nám to nějak dočasně urovnalo doma, tak jsem si říkala, že sakra už jsem skoro dospělá. A když jsem přišla do práce, tak taky úplně, ale teď je to o trochu jiný ještě. Nevím, jestli se to bude ještě někam posouvat, ale teď zrovna se cejtim dospělá. Takže nějakej konkrétní moment, že by jako teď jsem dospělá, tak to nemám.

No tak teď mám otázku, co ti k dosažení dospělosti ještě chybí, takže nevím, jestli už to teď máš jako definitivně, že už to tak je a nebo jestli ti ještě do budoucna něco chybí, řekněme.

Já myslím, že jsem dospělá. Jo. K dosažení dospělosti mi nic nechybí! Aby to bylo takový, jaký bych si přála, ten život nebo aby byl nějakej naplněnější, tak to tam jsou jako věci, to jo, ale dospělá jsem.

Hm. Nesouvisí to s dospělostí, ale spíš s naplněním života.

Jo. Nějakým naplněním života, životním štěstím, partnera, děti chci mít, ty ještě nemám, ale to už jako nesouvisí s dospělostí. Myslím, že budu jiná, ta osobnost se bude utvářet, ale nebude se měnit a utvářet ta dospělá osobnost.

Vnímáš dospělost spíš pozitivně nebo spíš negativně, případně v čem pozitivně, v čem negativně?

Já myslím, že spíš pozitivně. Že takový ty věci, jak se říká, chci zpátky do první třídy, kdy jsem neměl ještě žádný starosti a mohl jsem si jenom hrát, tak že to se říká s nadsázkou a když je člověk zrovna hodně unavenej. Já jsem docela ráda, že si ten život můžu řídit a zkoušet věci, který mě bavěj, který chci vyzkoušet, že si s tím životem v nějakejch rozumnejch mezích můžu dělat to, co chci.

Takže to je to pozitivní na tom.

Hm, to je to pozitivní. No negativní je...určitě, že má člověk víc starostí, než v tom dětství, i když ty dětský starosti taky jsou a člověk je prožíval hrozně vážně, ale teď jsou takový jako vážnější a fakt jsou. A jsem unavenější, než v tom dětství, ale to nevim, jestli je tou dospělostí nebo životním stylem teda (smích). Teď zrovna mi přijde takový období, kdy dojížděj věci, který byly nastartovaný z toho nějakýho třeba náctiletýho období a který byly hrozně pěkný a hrozně jsme se bavili. Musím ten život tak trošku přeformulovat a vůbec se mi do toho nechce, jsem si tak zvykla v tom, co mě baví...Tak to mě teď zrovna vadí, ale...

To myslíš teď jako z hlediska toho životního stylu? Nebo v čem to je?

Z hlediska toho životního stylu, no, v podstatě jo. To je prostě spousta drobností, není to o tom, že by člověk přišel o kamarády, nebo se musel nějak víc držet doma, je to spíš o tom, že musím ty zájmy trošku přestavět. Třeba na konkrétním případu, doteď vedu dětskej oddíl, jezdíme na tábory a v průběhu příštích třeba dvou let už to chceme předat na tu mladší generaci, protože si myslíme, že je to lepší, že to chce ty mladý lidi k těm dětem a že mi jim můžeme dělat nějaký

to zázemí a pomáhat. No a samozřejmě se mi do toho nechce, protože je to věc, která mě hrozně baví. Ale zároveň rozumově vím, že je to dobře. No a takových věcí je tam prostě pár, který musím nějak přestavit.

Takže řekněme, že tohle by bylo to negativní na tý dospělosti?

Hm...ale to nevim, jestli je na dospělosti, myslím, že to není o dospělosti, že je to teďka o nějakým období věkovým.

Jo.

Negativní je, že jsou starosti, je jich víc, když něco člověk pokazí, tak to má vážnější důsledky a fakt jsem mnohem unavenější, než jsem bývala...Ale celkově lepší teda. Jsem ráda, že si dělám, co chci.

Co je podle tebe důležitý ukazatel tvý dospělosti z pohledu rodičů? Řekněme třeba maminky, jak si myslíš, že to vnímá máma?

No tak...Já myslím, že moje rodiče vnímají, že jsem dospělá, zároveň u nich pořád zůstane to, že jsem jejich dítě, stejně jako ve mně zůstane, že jsou moji rodiče. Tam ten vztah je. Takže takový to opečovávání a snaha si pomoct od nich ke mně jako k dítěti, stejně jako obráceně, tak to tam bude vždycky. Myslím, že to vnímají přes nějaký ty viditelný známky jako práve ukončení tý vysoký školy nebo že jsem začala pracovat. Máma to hodně vnímala, když jsem se odstěhovala. Ta to obrečela, že už jsem se osamostatnila, pro ni to bylo dost o tomhle. A jinak doufám, že vnímají, že jsem schopná řešit nějaký ty běžný věci, co člověk řešit musí, zajistit si, aby mu ta domácnost nějak fungovala, dojet si někam...Tatínek hrozně vnímal, když jsem si udělala řidičák, to jsem mu najednou přišla hrozně dospělá (smích). Takže přes tyhle známky jako by vnější spíš.

A u toho táty teda...to byl řidičák...

Ta škola určitě taky, to vnímali. Já mám pocit, že u Rudolfa...tatínka...to nějak v době, když jsem začala dělat tu vejšku a začla pracovat, už nějak akceptoval, že jsem dospělá, že je normální, že se odstěhuju a budu mít nějaký děti a v pohodě, ten to nějak snesl docela v klidu, když jsem se potom skutečně odstěhovala. Nevím, jestli se pro něj až tak hodně změnilo, myslím, že ne. Pro tu mámu to nějak bylo těžší. I když rozumově věděla, že je to správně, tak ji až v tu chvíli došlo, že...Já nevim, jeesli nemohla mít pocit, že o mě nějak přichází, ale že prostě odcházím někam jinam si ten život formovat už sama. Ale já mám dobrý rodiče, oni mi nikdy nějak nebránili v dospělejších aktivitách a odjezdech někam a takovýhle osamostatňování, fakt ne. Rodiče to zvládali jak u mě, tak u bráchy.

Můžeš nějak popsat, jak se vyvíjel váš vztah v tom období, před dospělostí, během toho dospívání a po...Jestli se to dá takhle říct.

Hm...Já vím, co myslíš, ale...přemýšlím, jak my jsme to měli nastavený. Tam v tom dětství to je jasný, to přesně řekli, co já můžu a nemůžu a já jsem to poslouchala. Dokud jsem bydlela doma a to nezáviselo na tom, jestli mi bylo patnáct nebo dvaadvacet, tak jsme si dávali vědět, v kolik přijdem a jestli jsme v Praze nebo někde mimo. Ale to dávají vědět i rodiče, to bylo jako obojí. Když já mám nějak pocit, že mezi těma třinácti patnácti, tak jsem získala k mamince takový spíš ochranitelský postoj, že musím, nebo chci jí nějak pomáhat a chránit. A to se asi

moc nezměnilo, spíš se k tomu časem,čím jsem byla dospělejší, přidalo takový to kamarádství, partnerství. A u táty tam tohleto...Jo a u tý mámy tam ze začátku byl ten, to není podřízenej postoj, ale mně chybí slovo...Takovej ten dětskej k mamince...hledáš tu ochranu a ona se o tebe stará, tak tohleto postupně bylo nahrazovaný tím partnerským. že teď spolu rády půjdem na kafe. A u toho táty tam tenhleten nějakej jako kamarádksej postoj byl od začátku. Podle toho co povídá on i jeho maminka, tak byl takhle vychovávanej od dětství, pamatuju si, že on mi povídal o těch dospěláckejch věcech, jaký auto koupit a že teďka nejsou peníze na já nevím co...A chtěl po mně nějaký dospělý rozhodnutí. Takže my jsme to měli takhle nastavený, akorát se to taky jako prohlubuje.

Prohlubuje myslíš jako...

Prohlubuje, jako že mám fakt pocit, že tam ten partnerskej vztah je, že on když si neví rady, tak si zavoláme, promluvíme si o tom a nějak jako si to svěříme, takový věci. Že on by mi jako kamarádovi volal, že tamhle měl koncert v krásným kostele, protože tam byla skvělá akustika a za 14 dní tam pojede znova, protože si tam domluvil smluvní podmínky, tak to zavolá mně. A je to jako dobrý takhle. Takhle to hezky funguje.

To znamená že ten víc rovnocennej vztah je už od začátku, už od děství, teď to akorát jde ještě víc do hloubky.

Jo. U toho tatínka to bylo takhle, jak to popisuješ a u tý maminky tam bylo na začátku takovej ten fakt od ní ochranitelskej a opečovávací a postupně se to překlápí nebo překlopilo k tomu kamarádskýmu. Tam tahle změna byla. Ale nějak jako věkově to nezařadím.

To nevadí. Spíš jestli to nějak souviselo s těma událostma, který si trošku zmínila. Ne jako věkově, ale spíš jako s čím to souviselo, že se to takhle přetočilo.

Tam to bylo primárně kolem těch třinácti patnácti kolem tý větší krize u nás. Ale dál to už nesouviselo s těmi momenty, který já jsem říkala, že by to nějak výrazne posunulo, že jsem šla na vejšku nebo tak něco. Spíš jako kontinuálně. Jak se utváří ta osobnost nebo se utvářela ta moje osobnost, tak stejně postupně se tvořil ten vztah.

A co to odstěhování od těch rodičů, mělo to nějakej vliv na váš vztah?

Jo. Já myslím, že podle všeho, jak to bývá. My jsme byli takový nervóznější a napjatější a chtěli jsme si to dělat každej po svým a dostávali se občas do konfliktů takových malých. Jako já s rodičema nezávisle na tom s kterým, byla jsem na ně častěji naštvaná kvůli blbostem a paradoxně jsme spolu mluvili mnohem míň než letos, protože jsem sice bydlela doma, ale odjela jsem první, přijela jsem poslední, šla jsem se akorát vyspat a zase jsem zmizela, ale tím, že jsem tam bydlela, jsem tam prostě byla. Takže jsme si psali lístečky a tak. A teď co jsem se odstěhovala, tak my jsem na sebe hodnější, neštěkáme na sebe kvůli kravinám, voláme si častěji, že nám přijde, že už jsme spolu dlouho nemluvili...A já se těším, když mám volný víkend, že den strávím s nima a půjdu s nima na procházku...Takže se to takhle zlepšilo, je to dobrý, že nejsme pořád spolu. Že ten život máme každý jinej, chceme ho tak mít a že je to dobrý.

V čem ti rodiče přechod do dospělosti usnadnili?

No já myslím, že celkově, že jsem to říkala, nebo naznačila už jednou, že oni k tomu přistupovali tak, že my musíme dospět a těch věcí si musíme dělat čím dál tím víc. Takže tím, že byly

nastavený nějaký hranice, ale byly dost široký, mohla jsem si to docela řídit, že jsme jako mohla přijít u půnoci, když jsem to dala vědět. A mohla jsem zmizet na celý víkend na vandr. Tak v tomhle určitě. Myslím, že v tom, že mi nebránili v tom vývoji, tak to bylo určitě dobrý. Určitě to bylo usnadnění. Když to slyším nebo vidím u svých kamarádů, že je rodiče kontrolujou i teď, když jsou v mým věku a volají, když se neohlásí a nechtějí je vlastně nechat jít, to že jsem měla mnohem jednodušší. A jinak nevím. Nevím, jak by mi to mohli jinak usnadnit. Mně tohle přijde jako dost záslušný a dost velký.

Jo. Jako ty hranice, že ti nechali široký.

Hm. A zároveň, že tam byly. Že to nebylo, že by mě nechali plácat a bylo jim to jedno. Ale že to mělo nějaký hranice, ale dost široký. A vždycky jsem vnímala jako dost super, třeba s tím hlášením se doma v nějakou hodinu, že oni to dělají taky. A že je to nastavený, že to děláme proto, aby se to okolí o nás nebálo. Abychom o sobě věděli a že ti rodiče to taky respektují. Jako když máma věděla, že jde na noc pryč a přijde já nevím ve dvě ráno z hospody, tak nechala doma lísteček, že večer je v hospodě a přijde pozdě. A stejně se to vyžadovalo ode mě a stejně to stačilo ode mě.

Něco v čem ti to ztížili?

To není, že by mi ztížili to dospívání, ale když teda teď se cítím dospělá, tak ten konečněj krok, to odstěhování a odtržení se od tý rodiny...Protože jsem měla posledních pár let pocit, že jsem doma takovej nárazník mezi těma rodičema a asi to tak bylo, že jsem to dost zmírňovala, ty třecí plochy mezi nima. A měla jsem vůči nim pocit zodpovědnosti. Že než jsem se odhodlala odstěhovat, tak jsem zvažovala, jestli vlastně můžu. Jestli oni spolu vydrží, když já tam nebudu. A to nevím, jestli ztížili dospívání, to spíš ztížili fakt to odtržení se od rodiny a úplně nevědomky.

Že to rozhodnutí, že odejdeš, pro tebe bylo těžší.

Jo. A jinak nevím, asi mi to ničím neztížili. Žádný klacky pod nohy mi neházeli.

To nemusí být jako úmyslně, ale spíš že ty jsi vnímala, že by to bylo těžší.

Já jsem měla spíš pocit, že jsem tlačena k tomu dospět rychleji, že mám doma mladšího bráchu často na starost...Ono to ani nebylo, že by oni odmala říkali, že já za něj ručím. Já jsem se k tomu tak prostě stavěla. A oni to tak nechali a chodili jsme někam spolu a měla jsem pocit, že za něj mám zodpovědnost, tak to určitě jo. Pak nějak přišlo v těch desítí až patnácti někdy těžký a nepříjemný dělat s tím tátou ty dospělý rozhodnutí. To na mě bylo jako by brzo. A taky mě to popohnalo k nějakýmu dřívějšímu dozrávání.

Myslíš teď...

Že on se mnou řešil ty věci, který se normálně řeší třeba s tou partnerkou nebo s tím dospělým kamarádem, tak že to řešil se mnou v tomhle mladým věku. A tím že ty hranice byly dost volný, tak velkou část z těch rozhodnutí, co s tím životem chci dělat, tak nechávali brzo na mně. Že to jako korigovali a když to nebyla velká blbost, někdy to jako stopli, ale nechávali mě dost si to řídit samotnou. Což není ztížení dospívání, to je prostě takový popohnání.

Spíš jako usnadnění teda?

Já myslím, že mi to usnadnilo nebo urychlilo dospívání, ale v tu dobu a v tom věku a vlastně i teď

zpětně, jsem to cítila nepříjemně, jako nějaký tlak na sebe a radší bych to měla jinak. Radši bych to měla pomaleji a přišlo mi to zatěžující. V tu dobu i zpětně ve mně ten pocit takový zůstal.

Takže se to urychlilo, ale vlastně za to nejsi ráda.

Hm, jo.

Co je podle tebe důležitý ukazatel dospělosti z hlediska český společnosti? Když se to vezme ještě šířeji, ne jako jen rodiče, ale společnost, v tý naší kultuře...

Tak pro společnost myslím, že věk je dost důležitý a tam že mají tu hranici nad osmnáct docela vymezenou. A potom, jestli má nějaký fungující zázemí. Že jako dospělí jsou braný lidi, který mají vlastní bydlení, nějakou partnerku nebo manžela, manželku, tak ti určitě. Nebo možná i můžou bydlet u rodičů, ale nejsou na nich závislí. Že tam sice bydlej, ale žijou ten svůj život, někde pracujou, tak ti už jsou dospělí pro českou společnost. Možná že i studující na vějšce nebo starší je branej jako dospělej.

Starší teda? Jo jako že jde o ten věk, nebo o to, že studuje?

Že jde hodně o ten věk...Když je nad osmnáct a buď studuje nebo pracuje a má kde bydlet, tak je společností uznávanej jako dospělej. A když něco z toho nesplňuje, tak ještě může být branej, že dospělej není, ale tak třeba do dvaadvaceti, třiadvaceti. Myslím, že pak už ta společnost bere jako dospělýho každýho. Tam je to hodně o tom věku.

Že vlastně čím starší, tím je tam ten věk důležitější?

V podstatě jo. Že když mu bude třiadvacet, tak i když bude na ulici a nevyzrálej a dělat spoustu nesmyslů, tak že už prostě bude dospělej pro tu společnost.

Ještě jak pro tebe byly důležitý takový ty tradiční mezníky, jak se tak jako říká, že jo, napadá mě patnáct let, občanský průkaz člověk dostane, osmnáct let, řidičák, promoce, svatba, to ještě asi ne, že jo?

Svatba ještě nebyla, doufám, že k tomu někdy dojde (smích).

Tyhlety jako věcí, jak to bylo důležitý pro tebe nebo nebylo.

Pro mě ne. Pro mě to nějak důležitý nebylo vůbec. My jsme patnáctiny sice slavili, ale já jsem cítila akorát hezký narozeniny, mně se to nijak nepohnulo. Že je mi osmnáct bylo důležitý jenom proto, že ten řidičák, ale nebylo to tak, že potřebuju řidičák jako nějakej důkaz dospělosti, ale protože jsem chtěla řídit. Na promoci jsem si odskočila z tábora. To byla výborná akce (smích).

Maturitu jsem ještě vynechala...

Jo. No...já to prostě nemám spojený s tou dospělostí vůbec. Že je dobrý, že mám řidičák. Maturitu jsem vnímala jako nějakej zásadní bod, ale proto, že mám dokončený to středoškolský vzdělání. Jdu z tý školy, jdu jinam, půjdu dělat zkoušky na jiný školy nebo půjdu do práce. Takhle to jako zlomový bylo. Ale že by to nějak bylo vnímaný mnou jako zkouška dospělosti, to vůbec ne. Na promoci jsem odešla ráno na vlak z louky, na který už jsem čtrnáct dní byla s dětma, odjela jsem v šest ráno vlakem do Prahy, doma jsem ze sebe zdrhla tu čtrnáctidenní špínu, jen tak tak jsem došla na promoci, po promoci jsme teda byli doma na chvíli, ale předem dostali pokyn, že žádnej velkej oběd nechci a že jestli mi chtějí udělat radost, tak mi mají dát něco s sebou, takže jsem s nima hodinku poseděla, dostala jsem tři napečený krabice na tábor a přijel pro mě kamarád

a jela jsem zpátky na tábor. Takže jsem se ano hezky umyla, to bylo dobrý (smích), dostala jsem spoustu dobrých věcí s sebou, pak říkali kamarádi, že mám promovat každej rok, že to bylo supr, ale nějak to nebylo důležitý vůbec.

A pro ty rodiče?

Pro rodiče jo, no. Já jak jsem ani nevnímala...přišla nabídka na fotky, tak jsem řekla, tak jako pro formu a pár jsem jich teda nechala poslat. A rodiče mi pak hrozně vynadali, že je to přece důležitý a že jsem jich nechala strašně málo a že to jako nevnímám, ale že pro ně to je důležitý. A oba dva brečeli na promoci. Nějak to jako vnímali hodně. Tohle vím, že bylo, ale nevím, jestli to vnímali jako nějakou ukončenou životní etapu a jako krok k dospělosti a že teda jdu pracovat a jsem dospělá, ale je to možný.

I ty jiný věci? Jestli rodiče to nějak...Zmiňovala si ten řidičák pro tatínka...

Ale to bylo spíš ne ten papír, ale že jsem začala dělat tu činnost, kterou dělají jenom ty dospělí. Jak je to zažitý, že dokud nejsi dospělý, nemůžeš řídit a tím že jsem začala řídit, tak to najednou bylo trochu jiný. Ale jinak...před tím ne, těch patnáct, osmnáct, jednadvacet je ještě takovej dobrej věk...Vždycky věděli, nebo si řekli, že je to nějakej významnější věk a že je to ten posun do dospělosti, ale myslím, že to neprožívali nijak zvlášť. Maturitu ne, to taky jako ukončenou střední a že dobrý, ale s tou dospělostí ne. Možná těch osmnáct let, tam to bylo takový, že ta malá holčička, to dítě jejich, už je najednou dospělý, tam to bylo tenhle posun. Ale že to necítili nějak hluboko. To je takový, jak se říká, ježišmarjá, ten už je velkej a to to letí, ale že to nebylo nijak hluboko.

Matka Táni

Co Vás první napadne, když se řekne dospělost?

Spousta povinností.

Aha...první asociace?

Teď jako z hlediska mě jako dospělýho nebo dcery?

Klidně i z vašeho hlediska.

Pocit, že všechno bude jinak, potom obrovský zklamání, že všechno jinak není, že ta volnost je vykoupená právě tím, co jsem říkala úplně to první, celou řadou věcí, se kterými se člověk musí vyrovnávat a který najednou za něj nikdo neřeší a nikdo ho nevodí za ručičku...A možná když mám být upřímná, tak úplně nejvíc: Ježiš, kdybych byla malá, já bych byla tak hodný dítě!!! Ale to si člověk uvědomí, až když pak najednou musí všechno tohle řešit.

A co pro vás ta dospělost je?

Pro mě spousta krásnejch věcí, jako třeba mateřství, protože já jsem závislák strašnej (smích) na dětech. A spousta zážitků...prostě převažujou takový ty pozitivní vjemy, ale zase na druhou stranu učení se dělat kompromisy, který člověk určitě, když vstupuje do tohohle věku, neumí...Spousta drobnejch neúspěchů, se kterými se člověk musí vyrovnat. Postupně se mění vztahy a z toho svobodnýho člověka je potom partnerský vztah a když přijdou děti naprostá změna třeba hodno-

tovýho žebříčku...Já nevím, v tuhletu chvíli jsem s tím spokojená, ale třeba ty kompromisy jsou nejvíc takový, že si člověk uvědomuje, že za všechno se něčím musí platit, aby to hezký mohlo převažovat.

A ta změna hodnotovýho žebříčku...

Samozřejmě když je člověk sám a má na starosti jenom sebe, tak je to něco jinýho, než když jsou dva či čtyři a konkrétně mně se naprosto ty hodnoty převoraly, protože jsem v pětatřiceti šla na banální operaci a zjistila jsem, že to není banální, že je to rak...Já teda zaplaťpánbůh mám na 99% tu rakovinu odléčenou, ale když přijdete domů, je Vám pětatřicet a máte šesti a desetiletý dítě doma, tak to opravdu jsou úplně jiný věci důležitý než že teda bych si chtěla odjet k moři. Takže pro mě ten naprosto převoranej žebříček hodnot je spojený s tímhletím, musela jsem se vyrovnávat se zátěží zdravotní.

Že to tam máte s tím spojený...

Určitě.

Že i takový věci se můžou stát...

Můžou stát a že se na to nabalujou další třeba negativa, se kterými se člověk musí vyrovnat. Něco se děje, co by se dít nemělo...Abych uvedla příklad, prostě jsem přišla ze špitálu totálně vyšokovaná, že jo, protože jsem se probudila jako amazonka, netušila jsem, že to bude vážný, říkám znova, šla jsem na banální operaci. Ve chvíli, kdy já byla v hysterickým oblouku, že nevím, jestli umřu nebo neumřu, tak jsem přišla domů a Míšovi bylo šest, byl v první třídě a v listopadu najednou byl maximálně na úrovni pětiletýho dítěte. Koukal na mě, řekli mu, že jsem byla v nemocnici na operaci, nevysvětlili mu, co se děje, nějak to nepovažovali za důležitý a on si vzal do hlavy, že ze mě bude příšera, která bude mít pořezanej obličej a že se mě bude bát a teď nevěděl, co má dělat. No tak jsem si řekla, nemáš čas na to, aby ses hrabala v tom, jestli jsi nebo nejsi nemocná, tady máš úplně něco jinýho důležitějšího. A mně to třeba strašně pomohlo, jo. Prostě třeba i takový problémy, který si třeba nepřipustíte, když jste mladší, protože Vás to vůbec nenapadne, že by se něco takovýho mohlo dít.

Jo, takže jste si to musela nějak přehodnotit...

Hm, že jsou důležitější věci, než se patlat v nějakých svých vlastních problémech a to taky si myslím, že je otázka až toho dospělýho. Ikdyž je pravda, že když je ta krizová situace nějaká výrazná, tak oni to ti moji středoškoláci dokážou taky. A velmi dobře. Když nastane průšvih, který musí řešit a najednou během tří dnů jsou dospělí. A zase jsme u toho, jo? Najednou jsou během tří dnů dospělí, protože přišla krize a oni nemůžou být ty holčičky, který jsou free.

Takže ty krize...

Krizový situace, který určitě toho člověka velmi výrazně modifikujou a velmi výrazně ho postaví nohama na zem, donutí ho, aby se začal chovat takzvaně jako dospělej, protože mu nic jinýho nezbývá. To je z hlediska těch čerstvě dospělejch.

Jak vnímáte, co je to nedospělost?

Nedospělost...nevyzrálost jednak sociální, osobnostní...takovýto vyloženě dětinský, dětský, že ono to nějak dopadne, on to za mě někdo vyřeší, já přece tohleto nemusím a nedokážu. Vyloženě

nevyzrálost jak v té sociální, tak v té osobnostní sféře.

A nevyzrálost znamená...?

No, to co jsem říkala, že očekávám, že já udělám průšvih a někdo jinej ho za mě vyřeší a že mě někdo vezme za ručičku a poradí mi a v podstatě zase jsme u toho, že to za mě vyřeší. Že mi umete cestičku, že ta maminka přijde a schová mě pod tu zástěru, protože jsem přece ještě malá. A že mi všechno odpustí, protože jsem přece malá. Já to třeba vidím u těch studentů, že mají pocit, že jsou dospělí, tak mají na spoustu věcí právo. Ale že ruku v ruce s tímhle jde povinnost starat se sám o sebe, to ani náhodou, to je nenapadne.

Jo, jenom ty práva, ale ne ty povinnosti.

Hm.

Vy to vnímáte hodně asi i z tý roviny vašeho povolání.

Ano. Tomu se asi nevyhnu (smích). Protože třeba s těmi teenagery jsem v každodenním kontaktu, takže denodenně s nimi řeším takový to (přehrává): „Ježišmarjá, vždyť na tohle jsem už velká, tak co mi kdo má co říkat! Tak říkám, tak fajn, tak se ale o sebe postarej. Jenže ona máma říkala...(hraje malou holčičku). Já říkám, žádný máma, teď jsi říkala, že jsi dospělá!“

S tím souvisí možná další otázka, možná už jste něco z toho řekla, jaký chování k tý dospělosti a případně nedospělosti patří?

Ale to já nevim...chování...Vždyť já můžu být praštěná a můžu se chovat bláznivě nebo to okolí o mně může říkat, že se chovám bláznivě, když můj kolega mi říká, pamatuj se, jsi profesorka! A přitom si nemyslím, že bych nebyla dospělá, protože vím, že teda dost, teď na to není čas a teď se musím chovat nebo teď musím jednat a ne tamhle někde naprosto svobodomyslně juchat na větvi, to přece nejde. A vůbec to podle mě nesouvisí...nebo teda částečně samozřejmě souvisí s tím, jestli už jsem nebo nejsem dospělá, ale tím, že teda mám volební právo, že už mi teda tvrdí, že jsem ta dospělá, tím to přece vůbec není. Vždyť znáte moji Táňu, ta se tady klidně bude klouzat po klandru a přitom je, je v něčem dospělá. A v něčem je strašně malinká pořád.

Jo, to znamená, jestli to teda dobře chápu, že to nevnímáte tak, že by bláznivý chování třeba patřilo k nedospělosti. Že v tom to neni.

Vůbec! To bych nemohla být v naší rodině (smích). Nemohla bych patřit do naší rodiny.

A o čem to teda je?

No já si myslím, že jestliže jsem takzvaně dospělá, tak dokážu odlišit, kdy teda ale opravdu nesmím blbnout a kdy teda opravdu musím zapnout a něco začít pořádně seriózně, to je hrozný slovo, ale je to tak, seriózně dělat, protože na to bláznění a ježdění po klandru teď opravdu není čas. A vím, že za deset minut si klidně po tom klandru znova přejedu.

Takže řekněme, že to může být v nějakém...

Přístup k nějakým situacím, k životu vůbec...si myslím.

Jo. Já jsem to pochopila jako uvědomění si, kdy se můžu a kdy nemůžu chovat určitým způsobem...

Jo, to taky určitě. Představte si, že vám sem přijdu, paní ve středním věku a budu se chovat jako čtrnáctka. Tak to asi není úplně to správné.

No a chovat se jako čtrnáctka?

(smích) Chovat se jako čtrnáctka je chovat se jako malá holčička (přehrává), jak teda vzhledem, vizáží, že evidentně si nechci připustit, že bych asi neměla copánky a mašličky a říkat (přehrává) a jéjej! Že se to k mému věku už asi nehodí nebo to okolí očekává, že se tímto způsobem chovat nebudu. Ale zase na druhou stranu nebudu suchopárná industriální učitelka s brejličkama a s mašlí pod krkem, která říká ó nikoliv. To je taky nesmysl. V tom to taky přece není. Ale vyloženě takové ty nepřiměřeně dětské reakce a takový to o čem jsem mluvila, že napřed něco udělám a potom se děsně divím, napřed mluvim a potom přemýšlím, napřed vykonám něco a potom se děsně divim, že takhle jsem to ale fakt nemyslela. To není dospělý.

Jo, takže takový to bezhlavý...

Bezhlavý chování, mluvení a až teprve potom bez dechu zírám, co jsem spustila za leckdy lavinu, kterou jsem fakt ale spustit nechtěla a je to jenom proto, že jako tele něco plácnu.

Má podle Vás dospělost nějaký hranice?

Já vám teď asi nerozumím, jak to myslíte.

Nebo nějaký mezník?

Jako ten přechod mezi tím člověkem, který není a je dospělý...? No, svým způsobem určitě, ale taky se to nedá generalizovat. Když se ten člověk osamostatní, když vezme svůj život do svých vlastních rukou a já nevím...odstěhuje se...Bydlí třeba s kamarády na privátě a musí se začít starat sám o sebe. Tohleto si myslím, že v tu chvíli si ten člověk teprve sám začne uvědomovat, že je to sice prima a strašná svoboda, ale že je to taky spousta povinností. A nebo, pokud třeba tady k tomu nedojde, já třeba jsem se v životě neodstěhovala. Já bydlím v baráku, kde jsem se narodila, sice teda maminka je o patro níž, není to společná domácnost, ale v podstatě tam, kde jsem se narodila žiju dodneška. Takže mám pocit, že u mě...ikdyž já jsem měla vlastně dítě dřív než jsem dostudovala...Tak to vám teď nepovím. Pro mě teda zcela jistě, že se narodila Táňa. Protože já ji měla ještě na fakultě, takže prostě že jsem máma, mám na starosti někoho, tak musím bejt dospělá a možná s otazníkem, protože sama na sobě nemůžu soudit, třeba když ten člověk už není student, začne chodit do práce. My třeba jsme byli parta kamarádů a všichni jsme byli vysokoškoláci, jedině můj v tý době budoucí manžel chodil do práce. A ten se choval úplně jinak než my. Že byl dospělejší, protože už pracoval.

Takže byste to viděla v nejakých okamžicích, říkala jste vlastně osamostatnění...

Osamostatnění, odchod z domova, i když oni teď jsou ještě na škole a už bydlí s přítelem nebo s partou, tak ale jsou určitě dospělejší, než ti spolužáci, kteří bydlí doma. Určitě teda nástup do práce, když skončí škola a jdou do práce, tak zase se musí přizpůsobit tomu novému prostředí...A to je posune zcela jistě mezi ty dospělé. A zcela jistě u ženský, nevím, jak u mužských, to nemůžu soudit, ale u ženský určitě, když přijde dítě. Já mám třeba teď ve čtvrťáku holčinu, která má roční holčičku a ta Klárka je proti těm spolužačkám, ačkoliv je skoro nejmladší z té třídy, ta je tak strašně dospělá proti nim! Protože je matka samoživitelka a má spoustu starostí, který si ty holky nedokážou představit a ta je úplně někde jinde než ty spolužačky.

Ještě se teda zeptám, co z té druhé strany, když si vezmete, je tam nějaký mezník? Jako jestli to někde končí ta dospělost nebo už to potom je celý život? Případně jestli je možné se stát

nedospělým v průběhu života?

Určitě ano...Ono to souvisí se stářím...Ale nedá se říct, že sedmdesátiletý člověk se postupně stává zase dítětem...Ale stáří plus zdravotní stav, já to třeba naprosto zřetelně vidím na mamince, když je v pohodě, ona maminka trpí depresí, prostě když je vybalancovaná, když je v pohodě, tak je relativně paní při věci, dáma, mamince teď bylo šestasedmdesát, takže naprosto se vším všudy, postará se o sebe...Ale jak přeci jen ta skleróza začíná nastupovat, tak už to začíná být, že když se stane něco, co vybočuje z těch běžných zajetých kolejí, tak ji to rozhodí, už se třeba rozhoduje pomaleji a přesouvá na mě...jo, začíná mít občas tendenci k tomu: Tak se teda o mě postarej a pomoz mi a vysvětli mi to a co mám dělat. A samozřejmě je tohle markantní šíleným způsobem, když se dostane do toho propadu depresivního, tak v tu chvíli mám další dítě. Jo, za který musím já rozhodovat, kterýmu musím téměř poradit, jak se oblíkají kalhoty třeba. Když je jí hodně zle. Ale to souvisí s chorobou, že jo, jinak ne. Když je v pohodě, tak je to spíš pomaličku, jak člověk přeci jen stárne. Ale když to je situace, která není obvyklá nebo když je časovej pres, že se musí rychle rozhodnout, tak to ten člověk už nedokáže. A v tu chvíli se to zase vrací, sklouzává to do těch trošku dětských kolejí. Včetně toho, že třeba když zemřel tatínek, tak tam to bylo naprosto jasný, ze dne na den všechno zabalila do balíčku, takhle mi to dala a řekla starej se. Ačkoliv to nikdy předtím neudělala.

Myslíte si, že je Vaše dcera dospělá?

Já jsem říkala, v něčem strašně moc a hrozně dlouho, ona vždycky byla taková spíš stará mladá, vždycky potřebovala o minimálně tři a spíš víc roků starší kamarády a to ze začátku byl velký problém, protože malýho haranta si přece nebudou brát. Kde to bylo nejvíc vidět, když šla na víceletý gymnázium, ani ne tak na jazykovku, tam to ještě vůbec nefungovalo, ale po páté třídě nastoupila na gympl a ta holka úplně rozkvetla, já na ni koukala a říkala, Táňo, tobě se tam líbí, viď? A ona říkala, mami já se konečně nemusím přetvařovat. Jo jak ty děti jsou indeligentnější, prostě jsou chytřejší a jsou tím pádem i řekněme vyspělejší po všech stránkách, tak ta tam vyloženě rozkvetla, že teda si nemusí povídat o těch barbínách a tak dále. Takže v něčem, speciálně teda v té rozumové složce, je Táňa zcela jistě dospělá a už hodně dlouho...Ale řekla bych, že v určitejch oblastech sociálních dospělá není. A tam zatím...nevím, myslím si to, je schovaný takový ten strach, co kdyby mi řekli ne, já bych to nezvládla, protože já bych jim přece pomohla vždycky. Jo, takže v týhle oblasti, v takový tý citový, vztahový, tam podle mě dospělá není. Oni vůbec oba dva jsou takový hodně nevybalancovaný, u Míši je to ještě výraznější, protože je kluk, tam je to samozřejmost. Jako chovají se, jednají, všichni mají pocit, jaký jsou to prostě bezvadný, dospělí lidi, ale za tou fasádou je schovaný takhle malinký človíček, kterýmu je...no Michalovi možná čtrnáct, Táňě tak sedmnáct, osmnáct a který se bojej, aby je právě někdo nezranil, tak radši budou dělat toho tvrďáka. Oba.

A v tom vidíte takovou tu nedospělost.

Hm, určitě. A zase to nemá vůbec nic společnýho s tím, že Táňa teda bydlí sama, Míša má mama hotel, protože je to pro něj samozřejmě výhodnější.

A tomu je?

Mladýmu je jednadvacet.

Který okamžiky byly pro Táňu z Vašeho hlediska důležité pro tu dospělost?

Já si myslím, že pro ni bylo naprosto určující a myslím si, že ji to hodně formovalo v tom strachu interesovat se někde citově, když jsem přišla z toho špitálu. To jí bylo čtrnáct, úplně nejpříšernější věk, kdy se tohle mohlo stát. Manžel to, že nevěděl, jestli umřu nebo ne, nerozdýchal a jako malý kluk potřeboval pohladit a pochovat a říct, že to bude dobrý. A zapomněl se nám s nějakou slečnou. O to to bylo horší, že on je úplně blbej. Místo toho, aby měl někde bokovku, ať si ji klidně má, že jo, tak vlastně s tou Renatou děti seznámil. Dřív než pochopili, že je to slečna, se kterou tatínek mamince zahýbá, tak se Táňa v tý slečně zhlédla, prostě starší kamarádka. Všechno si povídaly, takový to, co nechtěla říct mně, tak, povídala jí a ejhle potom přišli na to, jak se věci mají. Takže tam si myslím, že nastal obrovský zlom, že ona to hrozně špatně nesla, že tam si mimo jiné uvědomila, že za a) ty rodiče nejsou bezchybný, za b) musela mít nutně v tý době pocit, že já jsem strašnej slaboch, že to nedokážu řešit. Protože oni mi potom oba dva říkali, proč jsem tátovi nesbalila kufry a nevyhodila ho. Ale já jsem to neudělala, protože bych to za prvý nedokázala a za druhý jsem doufala nebo možná někde věděla, že ho to přejde a že prostě mi ještě pořád stojí za to tvářit se, že jsem úplně blbá a nic nevidím a čekat, až mu to docvakne. Mimo jiný jsem se jim tenkrát snažila oběma vysvětlit, že to s nima nemá nic společnýho a pro ně že by se rozčverečkoval na krychličky centimentr na centimetr, kdyby jim to pomohlo. A kvůli tomu jsem ochotná odpustit strašný spousty věcí. A prostě pro ni to byla strašná krizovka, strašná rána pod pás. Já jsem s ní potom měla poměrně...ikdyž Táni puberta proběhla velmi v klidu...tak jsem s ní měla šílený boje, když se to potom s manželem zklidnilo a začala jsem zase komunikovat. Ona v těch necelých patnácti dospěla k tomu, že ona je jako osobnost silnější než já. Což je teda pravda mezi námi, ona je silnější než já. Ale měla pocit, že ona bude šéfovat, že ona bude mít navrch a to byl dost těžký boj. A naprosto zřetelně to bylo tímhletím naším průšvihem způsobený, že jako nevěděla, jak to má zpracovat, jak se k tomu má chovat a jak je možný, že my jsme schopný se k sobě zase začít chovat normálně. Takže si myslím, že pro ni tohle byl základní zlom a vlastně je tam i příčina té nevybalancované rozumové a citové sféře v ní. Toho strachu navazovat nějaký kontakty, protože co kdyby to dopadlo takhle a ona by se taky spálila. Já si fakt myslím, že někde tam to muselo být a vnímám to jako základní selhání moje, že jsem to nedokázala nějak ukočírovat líp, ale prostě mně to tehdy líp nešlo.

A v čem přesně si myslíte, že to bylo důležitý z hlediska tý dospělosti?

No ona si tam najednou musela uvědomit a to to dítě taky nevnímá, že všechno není růžový a že rodiče nejsou neomylný a že dělají pěkný boty, tak to přeci k tomu posunu do toho dospělýho věku taky patří. Že není tatínek a maminka mají vždycky pravdu. Nemaj! Blbost!

Že si to vlastně tady na tom uvědomila...

Uvědomila a tedy velmi tvrdě si to uvědomila. To si myslím, že byl asi největší zlom. Od tý doby ona se aspoň navenek chová jako dospělá. A zase jsme u tý ohrádky, kterou teda okolo sebe má.

Ještě nějaký další...?

Potom hodně vysoká škola, tam bych řekla, že zase k určitýmu posunu došlo. I když ono u ní opravdu, ona se v podstatě jako téměř dospělá chová od takových šestnácti. Ještě navíc, jak ona je taková hodně tajnosnubná, tam když začne o něčem povídat, přijde si popovídat, tak to vím, že už je ale těžce zle. Protože jinak ona si všechno žmoulá sama do sebe. Teď už snad aspoň přišla na to, že aspoň kamarádce...Ale to tam nebylo vůbec, to je až teďka. A to je taky vlastně

otázka nějakýho dalšího posunu dospělýho, že konečně přišla na to, co se jí já snažím vtlouct do hlavy už strašný léta a ona mi říká, že ať si to nechám, že to není pravda, že nebudu nikoho zatěžovat svými problémy. Říkám Táňo, když to řekneš nahlas a ten druhej si to poslechne, tak už jenom to ti pomůže. Protože si to za prvé zformuluješ a za druhé to, že to s tebou někdo sdílí, i když ti třeba nedokáže pomoct jinak, než že si to poslechne, tak už to je pomoc! Ve třeťáku na gymplu tam se tohle trošku objevilo, chodila na dobrovolnickou smlouvu, protože chtěla původně na psychologii, tak aby měla ty hodiny, tak chodila sem na nějaký stacionář. Byla k ruce paní psycholožce. Takže tam možná jak si zažila ty problémy z tý druhý strany na tom akutním oddělení a chodila s nima do parku a ony jí celou tu dobu, co s nima štrádovala po parku, tý sedmnáctiletý holce vyprávěly ty svoje problémy, tak tohle určitě bylo důležitý. Určitě i ta vysoká se vším všudy. A já jsem si myslela, že třeba bude zase nějakej markantnější posun když začala jezdit do těch Kosmonos, když začala pracovat, ale tam mi to zas tak nepřijde. Ale znova říkám, že ona se navenek chová jako dospělá od sedmnácti, možná dřív. A toho nejistýho človíčka umí strašně dobře schovávat.

To znamená, že ten posun, o kterým jste mluvila, byl jako největší, kdy se stalo to, že ona se navenek začala chovat jako dospělá. Ale vlastně ta emocionální, sociální rovina...

Ta jde strašně pomalu. Ta postupuje, ale zcela jistě tam ještě dospělá není, to jsem říkala hned na začátku. Aspoň já to teda tak vnímám. Tam určitě ještě dospělá není.

A v týhle rovině byste ten posun viděla v tom, že třeba řekne nějaké ty věci, co ji trápí...

No. To si musí každý sám přežvýkat. Ono to má zcela jistě souvislost i s profesí. Možná teď jak měla nějaké ty semináře víkendové, něco to bylo jako z hlediska psychologie, takový ty terapeutický skupiny...tam si opravdu myslím, že to nastartovalo nějaký další proces. Mělo to poměrně bouřlivej průběh, než si to sama v sobě zpracovala aspoň trochu, ale ten krůček nějakej v té citové sféře se objevil teďka.

Teď mám otázku, co jí k dosažení dospělosti ještě chybí...tak to jsme možná už probraly.

No to jsme říkaly.

Vnímáte dospělost u Táni spíš pozitivně nebo negativně? Případně v čem pozitivně, v čem negativně.

Pozitivně určitě v tom, že...Když to je těžký, ona v postatě byla vždycky takový bezproblémový dítě. Oni oba dva. Já kdybych měla takovýho toho bouřlivýho puberťáka, tak bych opravdu, až to skončí, šla zapálit ten paškál do nejbližšího kostela a oddechla bych si. Což já rozhodně ani u jednoho teda říct nemůžu. Oni si tim v podstatě, aspoň navenek, propluli bez nějakejch problémů a zádrhelů, doufejme, že jenom nejsem naivní. Ale asi spíš jo, to by už se mně doneslo. Pozitivně v tom, že z toho závislýho dítěte je z ní v podstatě partner, se kterým se dá povídat. V podstatě taková ta kvalitativní změna toho vztahu rodič-dítě na dva rovnocenný lidi, kteří jsou schopní si povídat a jsou schopní si vzájemně říct, hele tohle se mi nelíbí, to je blbost, to je zcela jistě pozitivní. Negativní...To není negativní, to je spíš takový to, že mi je to líto, protože přeci jen jsem máma a vidím spoustu věcí, se kterýma bych jí ráda pomohla a ono to nejde, protože si nenechá pomoct. A já se jí tam samozřejmě nebudu do něčeho cpát. Nejvýrazněji negativní a to jsem si opravdu nemyslela, že jsem až takovej závislák, nejpříšernější moment byl, když se teď na tom přelomu srpna a září odstěhovala. To bylo šílený! To jsme obě myslely, že bude tatínek

jako z toho úplně hin a já jsem přišla ze školy, říkám, kde je Táňa a manžel říká, že se šla podívat na byt. No a přišla jsem druhej den ze školy a tam byla prázdná almara a kanape bez peřin a otevřenej stůl a já na to koukala a to jsem skutečně netušila, že tohle já budu dělat, já jsem tři dny souvisle brečela a Táňa na mě koukala...už brečím i teď, já jsem to furt ještě nezpracovala...

(podávám papírový kapesník)

Já vám děkuju (smích). Prostě jsem tři dny souvisle řvala jak želva kdykoliv jsem ji viděla a ona říká, mami, tak já se nikam neodstěhuju, tak říkám, Táňo, nevšímej si mě, to je dobrý, já to vím, že je to úplně v pořádku, že je to úplně normální, ale já to teďka prostě nejsem schopná zvládnout, tak si mě nevšímej...jo, tohleto bylo šílený. Já jsem si vždycky myslela, že jsem schopná je nechat odletět, tu ochranářskou náruč otevřít, ale ono je to strašně jiný...ikdyž třeba nejsou doma vůbec a já někdy jen zaregistruju, že je půl druhý ráno a oni přišli a ráno zase že vstávaj v šest a odcházej, ale to je úplně o něčem jiným. Já to vím, že je to kvůli mně, že Táňa neříká, že jde domů, ale že jde do svýho přespávátka, protože doma je prostě u nás, že jo. Prostě tohle je asi jediná výrazně negativní emoce, ale negativní protože já si to nedokážu zpracovat, že ta moje malá holčička už není doma. A to je šílený.

V čem to pro Vás je těžký?

Protože ji denně nevidím...protože, ikdyž vím, že je to blbost, nemám ten pocit, že jí jsem nablízku, když to potřebuje...I když ona sama nechce, tak tam jsem, kdyby se jí to čirou náhodou v noci rozleželo a potřebovala by to, tak z Novodvorský do Podolí asi těžko pojede. Ta každodenní blízkost a ta hypotetická možnost, že bych jí třeba mohla něčím pomoct, kdyby to potřebovala. Protože jak ji znám, tak ona si o pomoc neřekne.

Jo, takže nějakej ten pocit...

No no no, já se jí do toho samozřejmě nikdy cpát nebudu a ani jsem to nedělala, aspoň pevně doufám. Jo ten pocit tý přítomnosti a to, že jsem pořád ta kvočna, která je potřebuje pod těma křídlama mít no, já to vím.

A co je podle Vás důležitý ukazatel dospělosti z jejího pohledu?

Soběstačnost, samostatnost. Vědět, že ona řídí svůj život a ona je za něj zodpovědná a ona si to musí se všema průšvihama zařídit sama. Přepjatě soběstačná.

Teď mám takovou otázku, kterou jsme možná už taky do jistý míry probraly, ale možná Vás ještě něco napadne...jak se vlastně ten Váš vztah vyvíjel v období toho dospívání?

No to jsem v podstatě říkala, že jo, že tam je ten krizovej moment, kdy se z tý holčičky, která tu mámu strašně potřebuje a řekněme uznává...Já si nemyslím, že ona by mě jako tu mámu přestala vidět. Prostě ano, jsem máma v každým případě, ale ne ta neomylná maminka. Tam je to i vnějškově, ikdyž to má prozaický důvod, ale ona nám oběma začala říkat jménem. Ono to teda má i prozaickej důvod, protože léta letoucí chodíme všichni společně cvičit, manžel dělá sebeobranu jako tréninkovou školu sebeobrany, takže když mu všichni říkaj Rudolfe a všichni mu tykaj, tak ta holka mu automaticky taky začala říkat Rudolfe, ale mně říkala mami, ikdyž já jsem tam chodila taky. To mně nedošlo, vnějškovej projev toho, že ona se cítí být dospělá, že mi přestala říkat mami a říká mi Markéto. Ale to je takový to, ty jsi ten náš medvídek hodnej, viď? To, že jsme na stejný úrovni vnějškově a nebo spíš že ona je ten ne nadřazenej, ale osobnostně

silnější v tý dvojici, tak projevem je tohleto. Tam to bylo vyloženě prozaicky, že mu tak říkají všichni, tak Rudolfe a mami a potom mi najednou začala říkat Markétko. Míša, ten to pojal od začátku, tak Markétko, ty jsi takovej ten hodnej méďa a je tě potřeba chránit (přehrává), tak říkám výborně Míšo, když ti tohle zůstane, já budu jenom spokojená. Takže tohle to tam u ní evidentně je taky. A teď jsem zamluvila tu otázku (smích).

No jak se ten vztah vyvíjel.

Takže z tý neomylný maminky ten těžkej držkopád, že ta maminka vůbec není neomylná a že to těžce nezvládla a potom teda se ten vztah zase vracel postupně do normálu. Takovej ten vztah tý dospívající dcery s tou mámou, ale takovej trošku na distanc. To je strašná škoda, ale Táňa byla taky taková. To, co vím, že existuje, někde si sednout na kafe a povídat si. A ona ta holka tý mámě povídá jako kamarádce...já nevím, jak to označit jinak, vím, že je to blbost, nikdy to není kamarádka...povídá, co se jí stalo a že teda tamhleten na mě kouká, tak to u nás se nikdy nekonalo. Oni si to stejně jako já se ségrou spíš vyříkali oni dva spolu. A v podstatě strašně rychle to přešlo v takovej ten spíš partnerskej vztah, v tu partnerskou komunikaci a je fakt, že třeba teď je ochotná a schopná si se mnou povídat o různých drobnostech a to je taky známka určitý dospělosti, ne jenom to se mi povedlo a bude to úžasný a budeme hrát s dětmi divadlo, ale taky o nějakejch problémech, byť ne samozřejmě o všech. Že ví, že prostě budu poslouchat. Takovou tu vrbu, kterou každej člověk potřebuje, já už jsem se třeba naučila jenom poslouchat a moc jí do toho nepovídat, protože to jí vždycky šíleně naštve, protože mám tendenci, když jí chci něco říct, hele, to je podobný jako a brát to přes sebe a ona se vždycky šíleně naštve, že to všechno vidím jen svýma očima a že vlastně mluvím o sobě. Ale já jí říkám, Táňo, já nemluvím o sobě, já ti jenom říkám, že je to podobné tomuhletomu a proto si myslím...Jenomže ty se vždycky naštveš ve chvíli, kdy řeknu, že je to podobné tomuhletomu a tu druhou půlku už neslyšíš. Tak to už jsem se odnaučila (smích). Takže ono je to takový hledání toho vybalancovanýho souznění...

A teď teda od nějakejch těch důležitejch okamžiků byste řekla, že ten vztah je...jinej?

No je, to říkám od začátku. Ona už teď opravdu je víc dospělá než malá, takže ten vztah je rovnocenný partnerský.

Jo a je jako z Vašeho pohledu lepší nebo horší?

To se nedá říct, je jinej. On je úplně jinej. Nemůže se přece srovnávat vztah máma dítě, kdy to malý dítě k Vám přijde, přitulí se a sedne si Vám na klín a když teda stejným způsobem si my dvě uvaříme kafe a budeme si povídat! Je pořád úzkej, z obou stran zcela jistě nesmírně silnej, já vím, že můžu kdykoliv říct, Táňo, prosím tě, pomoz mi, doufám, že moje milované dítě je ochotno si připustit to samý, že taky může vždycky přijít, i o půlnoci, ale je to něco úplně jinýho. To je nezávislej člověk, zatímco to dítě je závislé. To není jako osvobozující, že už se o ní nemusím starat, blbost. Žádná máma nemá pocit, že by nechtěla být v tu chvíli v plné polní, když ji byť dospělá dcera nebo syn potřebuje, to by nebyla žádná máma, kdyby tohleto tam zmizelo. Prostě ten vztah je ale vystavenej na něčem úplně jiným, to se nedá říct, jestli je lepší nebo horší, je jinej.

Já jsem možná směřovala tou otázkou k tomu, že se někdy říká, že když se třeba ty děti odstěhujou, že se ten vztah jakoby zlepší, když to srovnáte s takovou tou pubertou. A nevím, jestli to tam takhle máte...

Ale možná že jo, svým způsobem jo, protože tam třeba zmizelo to, co je taky přirozený, že je spousta věcí, který by ona dělala jinak a protože je to moje domácnost, tak je dělat jinak nemůže a rozčiluje ji to. A teďka k nám vlastně přijde na návštěvu a tohleto nemusí řešit, tak možná v tomhletom asi jo. V tomhle určitě jo, že tam odpadly takový ty třecí plochy proč to mlíko máš tady, když by bylo daleko lepší tamhle. To jako zmizelo, protože ona má svojí domácnost a já ať si tam dělám, co chci, můžu se stavět na hlavu, jestli mně to takhle vyhovuje. A zase na druhou stranu, ona by to teda nikdy neudělala, ale kdyby řekla, ty tam máš ale prachu, tak jí řeknu, tak si tamhle vem prachovku, jestli tě to rozčiluje a utři to. Zatímco když by byla doma, tak bych vylítla ve spravedlivým hněvu, že no ale promiň, ale snad tady taky můžeš něco udělat, když tady bydlíš. Jo, tohleto zmizlo.

Ty hádky ohledně vedení tý domácnosti.

Tak. Ony teda hádky nebyly nikdy, ale spíš představy, že každá bychom to udělaly trošičku jinak. To jsou takový prkotiny naprosto nepodstatný, ale máte pravdu, že tohle zmizelo. A že taky jak je svým způsobem vzácná, není tam každej den, takže se těšíte, že přijde. Takže manžel, Táňa v sobotu přijde, co jí uvaříme? Třeba tohleto tam je, to tam nebylo.

V čem si myslíte, že jste jí ten přechod do dospělosti usnadnila?

Hm...Tiše doufám, že jsem ji nechala včas, ať se postaví na vlastní nohy. Byť mám takovej ten syndrom tý kvočny, která to všechno musí chránit a když mým dětičkám by někdo ubližoval, tak by měl zle, ale že jsem ji nijak neomezovala, aby si vyzkoušela...že jsem jí maximálně řekla, hele děvčátko, tady si těžce natlučeš kokos a na to jsem pyšná, že když třeba dva roky potom, co jsem jí něco takovýho říkala, tak že pak přišla a řekla, ty jsi tenkrát měla pravdu a je to šílený a mám na tebe děsnej vztek, že jsi tu pravdu měla, ale já jsem si to musela vyzkoušet. Tak možná v tomhletom, že jsem dokázala je nechat včas, aby ta křidýlka otevřela a odletěla.

A v čem ztížila?

Ztížila...Já nevím, jestli je to ztížení, ale myslím si, že je pro ni někdy obtížný rozhodovat se, protože ví, jak strašně moc na ní oba dva lpíme, takže takový to ohlížení se na to, aby nám nedej pánbůh nějak neublížila a nebo něco takovýho. To si myslím, že tam je pro oba poměrně složitý, protože ať jsme jaký jsme, tak si myslím, že dost držíme pohromadě, že ta citová vazba v rámci tý rodiny je všeobecně hodně silná. Takže možná tohleto. Určitě to, co jsem říkala, ten průšvih, byť jsem ho já teda nezavinila, ačkoliv se říká, že je vina vždycky na obou stranách, tak za tohleto jsem fakt nemohla, tak určitě tenhle náš partnerskej průšvih, ten se na ní velmi obtížně podepsal. O tom jsem hluboce přesvědčená, že s tímhle se, aniž si to možná uvědomuje, vyrovnává doteď.

Teď ještě možná takový obecnější otázky. Co si myslíte, že je důležitej ukazatel dospělosti z hlediska společnosti, řekněme třeba český společnosti. Jak si myslíte, že ta společnost vnímá...

...člověka, že je opravdu už dospělý? Já bych řekla právě to, jak je člověk schopen postarat se sám o sebe, speciálně po tý hmotný stránce, to je v současný době asi...Jo, dokud bydlí doma, dospělej není. Že dokáže zajistit sám sebe i teda třeba někoho dalšího a postarat se o něj, to bude asi nejdůležitější. Ale zase nevím, jestli to není hodně ovlivněný tím, co vidím kolem sebe.

S tím se počítá, že samozřejmě Váš názor bude ovlivněný tím, co znáte. A ještě co se týče takových

těch tradičních...nazvala jsem to rolový přechody, ono se tomu tak říká, myslíte, že byly třeba důležitý u Táni? To znamená takový to získání občanskýho průkazu, patnáct let, potom nějaký taneční, maturita, osmnáct let...

Já nevím, já si myslím, že z toho, co jste vyjmenovala, určitě ne občanka, určitě ne taneční, osmnáct let bych řekla taky ne, protože u nás se tradičně řeklo, že dokud bydlíš doma, budeš dodržovat to, co je nastavený. Já si myslím, že možná ta maturita s tím, že skončila jedna etapa, že šla do dalšího stupně vzdělávání a potom teda zcela jistě to, že začala dělat, přechod do práce. Rozhodně víc, než středoškolský, vysokoškolský vzdělání. Ale to, že přestala být ten student a nastoupila do práce, to si myslím, že tam jako ta změna byla nejvýraznější.

A já jsem se asi zeptala jakoby pro ní a teď pro vás?

Taky, určitě.

Ještě mě napadá, že se taky někdy říká získání řidičskýho průkazu...

Ale tak já nevím, mně to skutečně nepřipadla nějaká výrazná změna, maximálně teda, protože já neřídím, že zaplať pánbůh mám dalšího řidiče, kterej mě, když budu potřebovat a on bude mít čas, tak mě někam odveze. Ale jinak tohle vůbec ne. Protože oni naprosto automaticky, tak jak jsme to měli nastavený dřív, tak dobře, ano, věděli, že čím jsou starší, že nemusej být doma v deset, ale v jedenáct, o půlnoci a když jim bylo přes těch osmnáct a chtěli někde zůstat přes noc, tak mi zavolejte domů, ať se nebojím, ale jinak si myslím, že ta změna v podstatě nijak výrazná nebyla. Tam výrazná změna byla v tom, že ona se cítí dospělá, že chodí do práce, že vydělává, i tím, že vlastně dojížděla do těch kosmonos, tak ze začátku to vypadalo tak, že tam bude přes týden a bude jezdit domů jen na víkend, ale nakonec jezdila denodenně domů, to je jiná věc. A zase jsme u toho, že tím, že oni byli vždycky bezproblémoví, tak já nikdy neměla potřebu jim něco zakazovat, protože jsme se vždycky domluvili.

Tomáš

Co tě první napadne, když se řekne dospělost?

Já nevim...Plnoletost...Ale to asi nemám odpovídat tímhle stylem jako asociačním...No asi plnoletost no.

A co to teda je ta dospělost? Už ne asociace, ale...

Tak nějaká schopnost jak se vyrovnávat se životem, schopnost řešit věci samostatně, být samostatný. Spíš bych to viděl jako nějakej vnitřní stav než nějakou objektivní okolnost. Která nastane, ať už je to dosažení toho věku 18 let nebo tak...Spíš bych to viděl jako vnitřní stav, když k tomu sám dospěješ no. Že už se můžeš sám o sebe starat, že jsi schopnej vlastní odpovědnosti a podobný. To bude asi ono.

Jsi říkal nějakou vyrovnanost nebo něco takovýho?

Spíš zodpovědnost než vyrovnanost. Tak vyrovnanost k tomu obecně patří, že jo, nejseš tak emocionálně rozhozenej jako když jsi teenager, to asi k tomu určitě patří. Ale i dospělej člověk může být nevyrovnanej.

A nedospělost?

Tak prostě opak toho, co jsem říkal, čili neschopnost se sám o sebe postarat a vyrovnat se s tím, co ti život přináší. Závislost částečně na někom, asi přirozeně na rodičích. A myslím si, že je víc lidí, kterým je třeba třicet a jsou v podstatě nedospělí, což může být klidně i nějakou psychickou poruchou nebo nedostatkem intelektu nebo čímkoliv. Prostě myslím si, že to závisí na těch charakteristikách toho jedince, že to je úplně subjektivní, ale...Nedospělost...Já tam vidím hlavně tu neschopnost se postavit k tomu životu samostatně. Já jsem teď třeba dostal klienta, kterýho, jsem teda vysekal...respective dostal podmínku, ale to byl ohromnej úspěch. Každopádně dostal podmínečný trest, ale to dostal hlavně kvůli tomu, že je nedospělej. Úplně infantilní, ale není to, že by byl hloupej, ale on není schopný to svý jednání nějak anticipovat, respective jeho důsledky nebo následky. Takže tam byl znalec, kterej tam řekl takovou jednu větu, která mě fakt zaujala, že on ne že by nebyl schopen ty důsledky předvídat, ale že on to prostě nedělá, on to nechce. Což si myslím, že je charakteristický pro ten věk patnáct nebo šetnáct, prostě pro adolescenty.Že nenahlížíš těch důsledků, který tvoje jednání může mít. S tím jsem se opravdu ztotožnil, že děláš ty věci vlastně bez ohledu na budoucnost. Čímž se nechce říct, že bys byl blbej, že bys nebyl schopnej to domyslet, ale prostě to neděláš, protože nechceš. Samozřejmě je to jednodušší chovat se tak, že dnešek skončí a nic víc nebude. To je takový hodně charakteristický pro ten tvůj účel, že jo, pro dospělost nedospělost.

To jsem se možná právě chtěla zeptat, jaký chování vlastně k tý dospělosti patří.

Tak to je otázka, jestli je to dobře položený. Jaký k ní patří, spíš jaký by k ní mělo patřit.

Jaký k ní patří podle tebe?

Tak asi zodpovědný,to je takový klišé trošku...ale otázka je co je ta zodpovědnost, že jo. Já si prostě představuju pod tím to, že jsi schopnej si uvědomit, k čemu může to tvé jednání vést. A na základě toho znovu vyhodnotit, jestli se takhle budeš nebo nebudeš chovat. Čili chování by mělo být s ohledem na ty různý možný následky. Myslím si, že takový to emocionálně vypjatý, víc spontánní, míň racionální, je právě to nedospělý. A opak toho je to dospělý. Já nechci používat slovo racionální, to mi přijde nesmyslný, protože spousta dospělých lidí se někdy chová iracionálně a spousta nedospělejch se někdy chová víc racionálně než dospělejch. Typicky děti, rozvody, tam se ty děti někdy chovaj hodně racionálně a ty rodiče jsou úplně vyšinutý z obvyklých kolejí. Ale myslím si, že to k tomu nějak patří. Nahlídnout ten dosah toho chování. Neříkám, že to je zrovna můj případ...(smích).

K tomu se dostaneme.

Jo, jo, toho se bojim (smích).

No a jaký teda k tomu nepatří? Zkus jako konkrétněji.

Tak obecně jsem to říkal, že jo. Ale konkrétně můžu mluvit v podstatě jenom o sobě. Respective samozřejmě, že můžu mluvit o jinejch a rád to často dělám, ale asi to není úplně korektní. Když budu mluvit úplně o sobě, tak třeba v tuhle chvíli je to tak, že já si nemůžu dovolit se někde opít a druhej den zapomenout na lhůtu k odvolání, protože nezáleží jenom na mně. V případě, že se opiju a zapomenu na lhůtu k odvolání, tak mě vyhoděj z práce, případně z komory, bude to mít dalekosáhlý důsledky pro mě. Což je samozřejmě v pořádku, že jo, já jsem zaspal. Problém je,

že to bude mít dalekosáhlý důsledky pro toho člověka, kterýho já třeba hájim. To je skutečně nedospělý chování, pokud bych se choval takhle. Ale to souvisí s těma následkama, který jsi schopnej analyzovat, předjímat...

Ještě něco tě napadá takovýho?

Jak že zněla ta otázka?

Jaký chování nepatří k dospělosti.

Tak v nějakejch partnerskejch vztazích si myslim, že jsem překonal spoustu věcí, čili tam taky určitě...Tam je pořád na čem pracovat. Ale myslím si, že se líp vyrovnávám s tím, když mě něco naštve a je to emočně vypjatá situace, tak si dávám pozor na to, abych jí nevyeskaloval dál. A myslim, že mi to docela jde. A určitě je to známka jistý nezralosti, když to nejseš schopnej regulovat tohle. Prostě dojde ti, a já to na sobě vidim ten proces, že před pár lety bych se hádal do krve o úplnejch nesmyslech, aniž bych přemýšlel o tom, že když teď přiznám nějakou úplně banální chybu nebo ustoupím, jen tak, aniž bych si to myslel, tak druhej den jsme oba s tím partnerem schopný se na to podívat z mnohem větším nadhledem a vyřeší se to v podstatě výrazně jednoduššeji, než když na sebe budem několik hodin křičet a pak budeme týden ublížený, jeden jako druhej, padne tam spousta špatnejch slov, pak se za ně musíme omlouvat, tak to určitě svědčí o nějaký zralosti. Je to nějakej emoční systém, který se snažím zvládat. Když jsi v pubertě, tak to asi moc nejde a když jsi dospělej, tak ti to jde možná líp. A těch věcí je určitě víc, já si je teď všechny nevybavim. Patří tam pití, určitě. Klasika, když jsme byli řekněme nedospělí, tak to pití mělo aureolu zakázanýho ovoce, všichni jsme si to zkoušeli. A je to absurdní, že jo. Teď když se na to podíváš, tak víš, že v týhle zemi pijou v podstatě úplně všichni a není na tom nic zase tak ohromnýho. Ale v šestnácti ti to připadá, že seš fakt hustej. Tak ten náhled na tuhle věc se taky změnil. Si myslím, že je to takovej přirozenej vývoj prostě. Ikdyž spousta lidí to není schopná doteď zvládat. Neříkám, že to já vždycky zvládám, ale minimálně se o to snažim.

Má podle tebe ta dospělost nějaký hranice?

Hranice v jakým smyslu, jako že umřeš pak?

V jakýmkoliv smyslu, nějaký hranice. To už jako nechám na tobě.

Tomu vůbec nerozumim.

Jestli má nějaký hranice.

A jak může mít dospělost hranice?

No já se ptám, jestli podle tebe nějaký má nebo nemá.

Já tomu opravdu nerozumim, tak mi to zkus nějak víc vysvětlit.

Jestli se ta dospělost dá nějak ohraničit.

Jo takhle. No tak asi se nedá ohraničit v tom jednom směru k tomu stáří, tam asi se můžeš bavit o nějaké senilitě nebo demenci, ale to už nesouvisí s tím, jestli jsi nebo nejsi dospělý. Samozřejmě můžeš zdětinštět, ale to si spíš myslím, že jsou nějaký organický změny v mozku. A jestli ji můžeš ohraničit v tý druhý části...Asi jo, ale jak jsem říkal, ne nějakým datem. Není to prostě datum. Myslím si, že ohraničit se to asi dá, ale u každýho to datum bude jindy. A naprosto to nebude nijak souviset s datem narození toho člověka. Asi z pohledu vědy nebo zákona je

třeba nějakou takovou hranici stanovit, což se zřejmě dělá tak, že se řekne, většina populace má myšlenkovou a intelektovou složku osobnosti na nějaký dostatečný úrovni tehdy a tehdy. A podle toho se to určí, ale samozřejmě že to přijde u každýho úplně jindy. Myslím si, že jsou lidi, kteří jsou ve dvanácti letech v podstatě dospělí. A zároveň jsou lidi, kteří nedospějou v podstatě nikdy. Aniž by ale u nich bylo možný diagnostikovat nějakou chorobu třeba. Protože třeba zrovna ten případ, jak jsem o něm mluvil, toho kluka, tak doktor řekl, že mu nic není. Že je prostě jenom nedospělej. A když se ho ta soudkyně ptala, jakou to má prognózu, tak říkal, že prostě musí dospět no. A ona jakej je ten faktor a on říkal, no čas. Nic víc. Čili jemu je teď dvacet a jestli dospěje ve třiceti, tak dospěje ve třiceti. Ale jednou se to stane no. Ale myslím si, že určitě někde existuje někdo, kdo prostě nedospěje.

Cítíš se ty být dospělý?

No. Já se cítím dospělý!

Který okamžiky byly pro tebe z hlediska dosažení dospělosti důležitý?

Hele já fakt nevím tohle. To se tak nějak těžko hodnotí. Já nejsem asi úplně stadartní případ nějaký rodiny nebo socializace nebo nevím čeho...Asi ničeho z toho. Okamžiky...Každej okamžik je důležitej. Důležitej je okamžik, když jsem se dostal na střední, i ten, když mě z ní vyhodili, když jsem pak přišel na novou střední, když jsem odmaturoval, když jsem byl přijatý na vejšku, když jsem jí dokončil...Každej ten okamžik má něco do sebe. Když jsem udělal řidičák, tak taky. Ale jestli to je z hlediska dospělosti, to si nejsem jistej. Byly to silný okamžiky, ale nemyslím si, že by ze mě udělaly dospělýho člověka. Necejtil jsem větší odpovědnost, když jsem dostal občanku, ani jsem nebral jako velkou výhru, když mně bylo osmnáct. Mohl jsem se napít ten den, což mi přišlo úplně banální z poměrně logickejch důvodů (smích). Nevím, myslím si, že ty okamžiky můžou mít pro někoho velkej význam. Ale řekl bych, že furt je to dost banální, většina z toho jsou v podstatě uměle nastavený data něčím, nějakým zákonem nebo nějakou vyhláškou nesmyslnou. Ale třeba v případě, že bych se oženil, že bych měl dítě, tak tohle budou nějaký mezníky, který budou důležitý. Protože od toho se skutečně něco změní. Ikdyž je otázka třeba ve věci tý svatby jestli se něco změní. Ale tak já jako právník to hodnotím jako že se změní hodně. Už jenom třeba v tý majetkový sféře. Ale tam skutečně vidíš nějaký obrovský posun od něčeho, co bylo předtím, k něčemu, co je od toho okamžiku. To třeba platí naprosto bezesporu u toho dítěte. Ale to mě ještě nepotkalo.

No dobře, ale kromě těch oficiálních věcí, o kterých se mluví, tak pro tebe byly nějaký okamžiky důležitý, i když z hlediska společnosti třeba nejsou?

No ne, pro mě bylo spousta důležitých okamžiků, ale nevím, jestli jsou důležitý z hlediska dospělosti. To je to, jo, já to tak nehodnotím. Ale vím jistě, že to nebylo dosažení nějakýho věku nebo získání řidičskýho oprávnění. Mnohem víc to byly okamžiky, kdy jsem třeba sám něčeho dosáhnul. Třeba ta maturita, jo...nebo poslední zkouška na vysoký škole. Státnice prostě. Jo, udělal jsem jí, mám to. Potom ten okamžik tý promoce, to už tak významný okamžik pro můj život nebyl. Pro mě samozřejmě byl obrovskej, v tý aule, Karel na mě koukal, skvělý jo...(smích).

Co ti k dosažení dospělosti ještě chybí?

Já nevím. To je strašně těžký! Za prvý si myslím, že jsem dospělej. Ale hlavně si myslím, ale nemám to nějak promyšlený, jo? Takže zase budu plácat. Doufám, že to nějak upravíš (smích).

Myslím si, že se člověk celej život vyvíjí. Že ty okamžiky třeba narození dítěte, že to je celý jeden velkej mezník. A potom je třeba dlouho nic. A pak další okamžik může bejt třeba narození vnoučete. Ale že ten proces toho dospívání nikdy nemusí skončit. Ten skončí až tou smrtí tvojí. No ale myslím si, že to nemá tu konečnou hranici, kdy si řekneš tak teď už vím všechno, teď už jsem opravdu dospělej, se vším jsem se setkal, všechno znám, na všechno jsem připravenej. To asi nenastane nikdy. Já jsem kdysi četl nějakej román a tam padla taková teorie, že kdo nezažil válku, tak není dospělej v podstatě. Protože takový vypětí v ní a ten strach o život...V týhle době se těžko můžeme každodenně bát, že o ten život přijdeme nebo o rodinu, o cokoliv. Tak já nevím no. Takže nezažil jsem válku, nebyl jsem v Rusku...takže možná mi toho chybí docela dost.

Jako že by tam hrál roli faktor nějakýho strachu o život a o život tvých blízkých, jo?

Nevím, může to mít vliv. Možná se začneš na ten život dívat úplně jinak. Tak já jsem se taky začal dívat na život úplně jinak, když jsem byl na pohotovosti v Deštném v Orlichých horách...(situace, kdy byl respondent v ohrožení života). Začal jsem si hrozně vážit toho svýho života, to jsem předtím moc nedělal. To mi to bylo tak nějak dost jedno. U nás doma se vždycky žilo naplno. Prostě je jedno, co se stane, je jedno, co ti škodí, žije se přítomností, takový to nedospělý chování. A moc se nepřemýšlelo o tom, co bude zítra. Se zdravím si u nás doma nědělal nikdo žádný starosti, taky táta tak dopadl, že jo. A vlastně po tom nezdařeným pokusu o sebevraždu jsem si začal víc toho života vážit. Asi první věc, kterou jsem si řekl, bylo, že už nikdy nic takovýho neudělám. I kdyby mě opustil úplně kdokoliv a cokoliv se mi stalo, tak prostě...Skoro to vypadá, jak kdybych byl ještě větší sobec než předtím, to už asi nešlo, ale...začalo mi to připadat důležitý. Že jsem naživu. Což do tý doby mi přišlo jenom jako taková přestupní stanice. Takže to byl silnej okamžik. Ale nevím, jestli jsem dospěl, nebo...To je otázka. Ale důležitý to bylo určitě. A je asi možný, že nějaký ohrožení života ti tohleto dává. A když si vezmeš, že všechny primitivní společnosti mají nějakej rituál dospělosti, kterej je často spojenej s nějakým obrovským nebezpečím a strachem...Tak to asi má nějakou souvislost, že si uvědomíš, že jako žiješ, že žiješ rád a že o to nechceš přijít. Je to zajímavá představa a možná na tom skutečně něco je. Dneska tyhle věci přece málokdo zažívá, proto jsou tak oblíbený nějaký ty adrenalinový sporty a podobný. Že vlastně ti to tenhleten zážitek zprostředkovává, aniž bys skutečně riskoval život. Ale tobě to tak subjektivně může připadat. Já jsem třeba skákal s padákem, což taky bylo silný, ale neoznačil bych to za zážitek, kterej mě změnil. Ale silný to teda bylo rozhodně.

Vnímáš tu dospělost spíš pozitivně a nebo negativně? A v čem?

Tak jednoznačně pozitivně. Ale to taky může být tou výchovou. Já jsem se vždycky staral sám o sebe. A moje výchova spočívala akorát v tom, že mi vždycky řekli ty mantinely, který nesmím překračovat. V rámci těch mantinelů jsem si mohl dělat v podstatě co jsem chtěl a pro mě ta dospělost...jak to říct? Já jsem necejtil, že by padly nějaký hranice. Když jsem byl malej a pak mladej, to znamená nějakej ten přechod mezi deseti a dvanácti, nevím přesně...tak když jsem byl malej, tak jsem musel bejt doma třeba do čtyř, pak jsem mohl bejt dokud se nesetmělo a postupně se to uvolňovalo ty hranice. Protože mi rodiče dávali větší a větší zodpovědnost. Na co že to přesně odpovídám, ukaž mi to ještě (smích).

Jestli to vnímáš pozitivně nebo negativně.

No já nevím, co by na tom mohlo vůbec být negativní. No ještě další pozitivní věc je, že už se

o mě nestarají mí rodiče, protože se domnívám, že ze všech důkazů, který jsem schopen kdykoliv na počkání dodat, že kdyby se o mě mí rodiče starali dál, tak že by to strašně dopadlo. Takhle se v podstatě já už několik let starám o svý rodiče, respective o mámu a myslím si, že je to ve prospěch všech zúčastněných. Kdyby to bylo naopak, tak oni nejsou schopní se o sebe postarat. Takže pro mě je to jenom pozitivní. Negativní na dospělosti nevidím nic. Kromě toho, že stárnu teda. To mě otravuje.

Co tě otravuje na stárnutí?

Ten věk. Já bych byl rád třeba šestadvacetiletej pořád. To by se mi líbilo.

No ale proč?

No sám sobě se líbim a myslím si, že mi to myslí a jsem na tom asi nejlíp, jak v životě kdy budu. Prostě mám všechny pozitiva a žádný negativa plynoucí z toho, že mi selhává organismus ať už v jakýmkoliv směru jo. Netrápí mě plotýnky na páteři...

Takže z hlediska zdraví teda.

Z hlediska zdraví je to pohoda a i z hlediska intelektu si myslím. Prostě člověku to opravdu myslí dobře v tomhle věku. A když to pozoruju na příbuznejch, jak ten mozek skutečně odchází, leckdy i mírně. Záleží na tom, jak člověk ten mozek trénuje nebo mu dává zabrat. Ale je to znatelný ten pokles tý aktivity mozkový a pak už to není ono. Prostě nechtěl bych bejt jako starej.

Co je podle tebe důležitej ukazatel dospělosti z hlediska tvý mámy? Co je podle tebe pro ní důležitý?

To já přece nemůžu vědět. Já jí do hlavy nevidím. Nevím opravdu. Jestli když jsem žačal chodit na pivo? Nevím. Podle mě moje matka nad tímhle moc nepřemýšlí. Nebo když jsem za ně začal platit všechny ty účty? Podle mě na nás tohle fakt nepasuje. Podle mě o tom moje matka nikdy nepřemejšlela, jestli jsem dospělej nebo ne. U nás je to fakt divný. Já jsem od čtrnácti začal chodit do práce. Možná od třinácti už. A ona nemakala. Tak nevím, jestli už mě brala tenkrát jako dospělýho? Asi ne.

A myslíš, že tě teď bere jako dospělýho?

No já si myslím, že jo. Tak předpokládám, že jo, když jsem prodal byt, koupil dva byty, pracuju jako advokátní koncipient, mám za sebou vysokou školu.

Takže myslíš, že tohle jsou důležitý věci...

Jako pro ní?

Jo.

Ne, to ne. To ne, já myslím, že mě brala jako dospělýho mnohem dřív. Nevím, takhle jsem nikdy nepřemýšlel. To si skutečně neumím představit a ani ona to neví podle mě.

Jak se vyvíjel tvůj vztah s rodiči v období před dosažením dospělosti, během a po?

Jak se vyvíjel vztah, jo? To je těžká otázka. To je hlavně na dlouho. Tak začnu standartně, že se vyvíjel tím, že jsem byl nejdřív dítě, o který se nějak teda starali...Jednou mě zapomněli vyzvednout ze školky, takže jsem byl v děcáku, ale to si nepamatuju, to jsem se dozvěděl až z lékařský karty. Tam jsem byl tejden. Ale jinak se starali docela dobře. Máti se starala jako

velice aktivně. Nepamatuju si, jestli si se mnou hrála, ale hodně brzo jsem si četl, dávala mi dobrý knížky. Tak to jsem byl dítě a pak jsem začal bejt nějakej ten adolescent a ten vztah byl docela dobrej. My jsme jako nikdy neměli nějakej špatnej vztah. Akorát vlastně asi od šestnácti tam byl problém, matka se odstěhovala aniž by o tom někomu řekla. Takže já jsem o ní měl strach. Táta se o mě nějak staral v rámci svejch možností, což nebylo nic moc. A pak matka bydlela nějakou dobu jinde, já jsem za ní jezdil, což bylo v pohodě...No ale takhle. Jak se vyvíjel...pravda je, že vlastně v době, kdy jsem začal pít, což bylo někdy v těch šestnácti letech, tak jsem si dovolil na plnou hubu jim říct, co se mi na tom nelíbí na tom jejich způsobu. Ne výchovy, ta byla v pohodě. Ta mi nevadila, protože mě nevychovávali, ale jako by na tý jejich funkci obecný. Jak oni žijou. Neplatí nájem, neplatí elektriku, pak nám tu elektriku vypli, pak nám vypli plyn, jo, a tak dále prostě. No a jak jsem začal pít, tak jsem se vždycky nacamral a přišel jsem domů a strašně jsem je seřval. No a jednou tam byl nějakej průser, že fakt jsem matku hodně hnusně seřval a otec mi dal nějak přes držku. No to je každopádně fuk...To bylo takový dost mizerný. Začali jsme se docela dost hádat. Když jsme byli střízliví, tak to bylo docela v klidu, ale jakmile jsme se napili, což u nás doma bylo dost často, tak to byly leckdy hodně nepříjemný hádky. Abych se vrátil k těm svejm okamžikům, tak jestli jsem zrovna udělal řidičák, tak to na to nemělo vliv. Samozřejmě to byly i dobrý věci, protože vždycky, když se mi něco takovýho povedlo, tak jsme to šli zapít, ale spíš bych to viděl jako záminku, kterou jsme měli, abysme šli někam kalit. Já jsem vždycky chodil s rodičema pít a nikdy jsem v tom neviděl problém, takže to pro mě bylo docela dobrý. A vlastně jsme bydleli pořád spolu a pak vlastně táta umřel, že jo. A já jsem tam bydlel s mámou. No a pak už jsme si lezli hodně na nervy, ale to ne z toho důvodu, že by mě chtěla nějak vychovávat nebo mi určovat nějaký pravidla, ale spíš z toho důvodu, že já jsem to celý táhnul, účty a tak, do toho jsem ještě chodil normálně studovat, do práce, vracel jsem se unavenej, ještě jsem ji živil, ještě jsem platil účty, prostě byo toho na mě hodně. No a vždycky, když jsem se nacamral, tak jsem jí zprdnul nebo něco. Prostě byly z toho obtíže no. Nebylo to nic příjemnýho. Pak jsem vlastně ten byt prodal a koupil jsem teda ty dva. Přičemž to bylo dobrý, protože matka nebyla schopná se ode mě odpoutat. Tam je hodně vidět ten mateřskej...ta neschopnost opustit to dítě a taková ta podvědomá touha ho mít furt někde poblíž, abys ho mohl hlídat, kontrolovat a možná ne jen v tom pejorativním smyslu, ale i v tom pozitivním. Takže měla různý takový návrhy, že si koupíme byty hned vedle sebe, což jsem okamžitě zavrhl. Byly z toho občas hádky, ale pak třeba za půl hodiny přišla a řekla, máš pravdu, já vím. Ale druhej den zase já jsem tady objevila byty a to je hned kousek, já ti tam nebudu chodit...Tomu jsem zamezil hned v zárodku a pak se koupily ty dva byty. Vztahy se samozřejmě zlepšily, když jsme se rozdělili. A to si myslím, že je naprosto normální záležitost. Čím míň se vidíš s tím člověkem, tím víc si vážíš, že se s ním vidíš a snažíš se, aby to proběhlo dobře. Nicméně ty problémy stejně setrvávají doteď. Ona prostě nemá schopnost se uživit sama, takže beztak tak jsou občas nějaký třenice, že se sejdeme a já ji seřvu, protože mě leze krkem, jak není schopná vydělat peníze. Ale to je jedno, to už jsou takový běžný hádky. Ale z hlediska tý dospělosti nepokládám ten vývoj za nějakej překotnej. V jednu dobu jsem byl dítě, bylo potřeba se o mě postarat, v druhý fázi jsem teda byl mladej a spíš jsem se už ale stejně staral já a ve třetí fázi už jsem se staral jenom já. A vlastně jen na základě týhle neutěšený situace vznikají ty třenice. Ale jinak si myslím, že ten vztah je dobrej a že ke mně nikdy nepřistupovali jako k nějakýmu dítěti. Nebo co já si pamatuju. Je logický, že asi ve třech dětech ke mně jako k dítěti přistupovali, ale to v paměti nedržím.

V čem ti ten přechod do dospělosti rodiče podle tebe usnadnili a v čem ztížili?

To je těžký no. Oni mi ho primárně hlavně strašně usnadnili tím, že oni se mnou od začátku jednali jako s dospělým. Já jsem nikdy nepociťoval, že bych byl dítě. Nikdy tam nezazněly věty typu: Tohle můžeš dělat, až budeš dospělej. Což je možná taky důvod, proč si připadám dospělej už dlouho. Ale že by mi to nějak usnadňovali...Oni se prostě chovali pořád jako kdybych už byl dospělej. Už v podstatě ve dvanácti nebo tak jsem si nesl tu odpovědnost za svoje konání, ikdyž jsem ji samozřejmě podle zákona neměl, ale byla tam. Alespoň jak já jsem to cejtil. Je možný, že se podíleli na tom, aby ve mně vyvolávali ten pocit, že už ji mám. Ňáký takový to když uděláš průser, tak se to s tebou potáhne celej život, jo, že vlastně uměle se mně snažili tu zodpovědnost dodat, idkyž podle zákona není samozřejmě. Ale jestli mi to tím usnadnili, to si nejsem jistej a neuměl bych to takhle říct, ani nechci. Asi to nejvíc, čím mi to usnadnili bylo, že se tak vždycky ke mně chovali. Nikdy mě nepodceňovali, spíš naopak. Vždycky dávali hodně najevo, že mi věří, že se s tím nějak vyrovnám sám. Nikdy jsem nezažil žádný podceňování od nich. Ale ani to racionální. Z jejich pohledu to skutečně bylo až iracionální důvěra ve mě. Což je taky důvod, proč jsem tak přehnaně sebedůvěřivej, ale já to nepokládám za špatnej model. Mně to v životě hodně pomohlo ta moje sebedůvěra, ať už u zkoušek nebo na vysoký nebo i koneckonců na střední...i při získávání práce. Myslím si, že to je dobrej základ. Oni nikdy nedali najevo, že by mi v něčem nevěřili, že by řekli, no na tohle asi nemáš. To jsem nikdy nezaslechl, což hodnotím velice pozitivně. Cokoliv jsem si vymyslel za úplnou pitomost, jak to děti dělají, že se pro něco nadchnou, tak mě v tom podpořili. Samozřejmě kdybych si vymyslel, že se chci potápět, tak by ta reakce zněla, klidně se potápěj, když si vyděláš na to vybavení...nikdy tam nebylo nějaký hmotný zabezpečení, ale co jsem chtěl dělat, to jsem mohl. No a čím mi to ztížili...To je těžká otázka. Spíš ničím. Přechod k dospělosti asi ničím. Asi jediný, kde se o to pokusili mi to ztížit, pokud se o tom takhle dá vůbec mluvit, je ta situace, o který jsem mluvil, že matka chtěla, abych bydlel někde vedle. No ale za prvný už to bylo v době, kdy jsem byl dost dospělej a za druhý to bylo prostě bez šance. Ale ono o tom vypovídá i to, že všechen ten přechod, tu koupi novýho bytu, všechno jsem to vyřizoval já. Jako logicky z pozice, že jsem právník, tak jasně, ale oni o tom ani nechtěli nic vědět, prostě Honzo vyřiď to. Oni se na mě strašně spolehli v podstatě ve všem. Což ale je důsledek tý jejich za prvý neschopnosti vyrovnat se nějak s těma jejich životníma problémama, protože oni takhle řeší všechno nebo řešili, otec. Matka takhle řeší doteď všechno. Ona neřeší nic, všechno prostě nechává bejt. Největší problémy způsobilo to, že někdo z nich třeba nezaplatil nějakou pokutu dvě stě korun a pak z toho byly čtyřiceti tisícový pohledávky. Oni se jakoby vyhejbají těm problémům a všechno to hodili na mě. Tak já jsem se s tím nějak vyrovnal. Ale neřekl bych, že mi tím ztížili postup do dospělosti. To spíš naopak, že jo. Jakmile tě nekdo postaví před problém, tak ti to spíš ulehčí.

Co je podle tebe důležitej ukazatel dospělosti z hlediska český společnosti?

Já nejsem sociolog! Já vůbec nevím...No tak co je důležitý. Tak pro společnost je důležitý, aby byl danej nějakej mezník, což je daný v osmnácti letech, že seš plnoletej. Jak to společnost pozná...nepozná prostě. Společnost se tím neřídí, v hospodě nalejou patnáctiletýmu klukovi, prostě společnost se řídí tím, co vidí, nějakejma zkušenostma. Když vidí čtyřicetiletýho chlapa, který je úplně mimo, tak mu taky neprodá auto na leasing.

No a co vidí teda?

No ne tak vidí někoho, kdo je nedospělej, prostě pro společnost je důležitej ten projev, že jo.

Projev?

No, myslím si, že to je to zásadní. To vnější jako, chování, jednání, to, co říkáš, možná nějaká gestikulace, nějaký nonvernální projevy. Tak takhle, říct, že je to důležitý pro společnost je strašně nabubřelý. To je skoro jako kdybys navrhovala nějakej zákon novej.

Ne, tak já myslím jako z tvýho pohledu.

Jasný, ale tak pro společnost je důležitý, aby existovala nějaká hranice, protože ta musí být pevně stanovená. Jinak by se nedalo...ten zákon musí bejt velice precizní. A na druhý straně ale je logický, že typicky v soukromoprávní sféře, pokud jsi třeba obchodník s čímkoliv, třeba s autama, tak ty toho klienta musí odhadnout. A je jedno, jestli je mu třicet nebo devatenáct. Ale prostě musíš odhadnout, jestli je to skutečně nějakej blbeček, kterej si myslí, že bude něco mít...

No a podle čeho to poznáš?

Tak určitě podle toho jednání, chování. Tak nedospělý jednání se myslím dá docela poznat, pozorovat. Teď se zeptáš, jak to teda vypadá, co? Ale já ti na to neodpovím, protože to může mít spoustu projevů. Já si myslím, že bych třeba ve svým věku patnácti let, pokud by mě něviděli, jak vypadám, tak bych byl schopnej hrát třeba pětadvacetiletýho kluka, ale nevím, v čem to přesně je...No jistá suverenita, vím, co jsem, vím, co chci. Určitě je tam to, že ten člověk musí umět vzbudit pocit, že to, co řekne, tak platí. Že to nejsou planý kecy. Musí to působit promyšleně. Dospělý lidi se takhle chovají. Chovají se racionálně, chovají se promyšleně, když někam jdu a něco si chci koupit, tak vím, proč si to chci koupit, vím, kolik na to mám peněz. Nedospělý lidi tohle neví. To je přesně to nedomýšlení těch následků, důsledků. Myslím si, že právě na těhlech markantech se to dá poznat. Ale nevím, to je strašně těžká otázka, to tady hádám. Ale na tom jednání to je poznat evidentně. Někdy tě zaujme někdo, kdo je třeba hodně mladej, já mám teď nějaký nezletilí, kteří tady obírají lidi o mobily no a fakt je to hodně drsný. Už to dělají jako organizovaná skupina, jsou mladý a jsou všichni úplně vypatlaní. Jeden jako druhej, jsou fakt úplně blbí. Fakt hodně hloupí lidi jsou to. A je jim tam sedmnáct až devatenáct. No ale ani jeden z nich není dospělej. To vidíš okamžitě na první pohled. Za prvý je mu úplně jedno, co se s ním stane. Jemu hrozí deset let vězení! Když tě v devatenácti letech zavřou a pustěj tě ve třiceti, tak jsi přišel v podstatě o nejhezčí část života. Aspoň já si to myslím. A jemu je to jedno. On možná nemá to, co jsem zažil já, je mu je jedno, co se s ním stane, protože si toho života neváží. To je jedna varianta. Druhá varianta je, že je prostě opožděnej a třetí varianta je, že je mu to skutečně jedno. Ale já si myslím, že to je opravdu nedospělý.

Matka Tomáše

Co Vás první napadne, když se řekne dospělost?

Jako ne moje?

Obecně.

(přemýšlí) No nejspíš to, že člověk je zodpovědnej za to, co dělá nebo co udělá. Ale já si

nejsem jistá, jestli zrovna já jsem nějakej běžnej případ, protože já teda nejsem moc zodpovědná dodneška. Takže já si to uvědomuju, že vlastně spíš já jsem nedospělá, že Honza je víc dospělej než já. Takže mi spolu máme dobrej vztah, jo, ale tohle já si uvědomuju, že já teda rozhodně nejsem rodič, jak si většina lidí představuje. Nejsem na to pyšná, já se tím rozhodně nechci chlubit, ale...

To není o nějakém hodnocení toho, co je správně a co špatně, spíš je pro mě zajímavý to srovnání a ten vztah váš jako takový.

Moji rodiče jsou zodpovědní rodiče nebo byli, otec už teda není na světě, ale nějakým způsobem se jim vůbec nepodařilo mě vychovat. Tohle si já opravdu uvědomuju. Takže možná, že Honza je rozhodně dospělejší a možná tím, že jsme ho nutili, aby byl dospělej, tak on je takovej dospělejší. Já si myslím, že mu nic jinýho nezbylo, no.

Co to pro Vás je dospělost?

No že je člověk schopnej se o sebe postarat a nějak přežít ve světě. No postarat se o sebe. Popřípadě i o nějaký svý blízký, se kterýma chce spojit svůj život.

A to postarání se o sebe znamená...?

No hlavně existenčně, že jo. No určitě existenčně. Když je sám, tak se člověk o sebe musí postarat. Musí někde bydlet, v podstatě by ani nemusel mít práci, pokud má peníze, ale tak zase ta práce ty lidi naplňuje. No prostě postarat, aby měl co jíst, měl kde spát, měl přátele dobrý a pokud má nějakýho partnera, tak aby tohle všechno mohli spolu sdílet, aniž by měli nějaký velký existenční problémy. Protože jakmile má člověk existenční problémy, tak všechno jde hůř, že jo. I ty vztahy jsou potom horší. Ikdyž mladejm lidem se to moc nezdá, ale je to tak.

Takže existenčně znamená spíš materiálně?

Spíš jo. Myslím si, že to je důležitý, že to je důležitější. No a myslím si, že právě proto, že já jsem tohle nikdy nezvládala, tak že pro Honzu je to hodně důležitý. Aby byl zajištěnej nebo aby měl pocit, že je nějakým způsobem zajištěnej. To si myslím, že mě to zas bylo vždycky celkem jedno, protože jsem vždycky spoléhala, že kdyby něco, tak ty rodiče se o mě nějak postaraj. Což je špatně samozřejmě. Ale mně to přišlo, že ono to nějak dopadne. Takže já moc dospělá nejsem.

A nedospělost pro Vás je?

No já to beru samozřejmě podle sebe, jo. Takový to ono to nějak dopadne. Když je nějakej malér, no jo, to bude lepší nebo něco se stane. Když člověk furt čeká, to už je jedno, odkud to přijde, jestli zhůry nebo odněkud, ale prostě když sám to nezvládnu, tak se na to vykašlu a on někdo přijde a nějak to spraví nebo nějak se to udělá prostě. Tohle je nedospělý podle mě.

Takže spoléhání na něco nebo na někoho...

Na něco nebo na někoho no.

A jaký chování patří k dospělost?

No tak to bys mě měla navádět, víš, já nevím přesně, čeho by se to mělo...Jednak je to podobný...Nevím.

No já to zatím beru v té obecné rovině.Jaký chování.

Slušný (smích). Nevím, já si pod tím slušný představuju...takový ty klasický věci, že člověk někam přijde, pozdraví, slušně se zeptá, nevím no. Nedovedu to nějak víc říct, takový normální chování. Ale zase na druhou stranu si myslím, že dospělý chování je i to, že když se člověku něco nelíbí, tak to řekne a postaví se za to, ikdyž z toho může mít nepříjemnosti. Protože já nemám ráda, aby člověk, když už je dospělejší, měl strach něco říct, protože by měl pocit, že bude nějak existenčně ohroženej. Já si myslím, že dospělej člověk se musí umět postavit za to, co si myslí, že je pravda.

A to znamená co se týče nějakých společenských norem? Takhle?

No vlastně co se týče všeho. Nejen společenský normy, ale jak se chováš ke svejm blízkejm i ke všem lidem okolo. Já nemám ráda, když se chovaj oprskle nebo rozmazleně i malý děti, neřkuli teda dospělý.

Ted'jsem se chtěla zeptat, jaký k tomu nepatří, takže to by bylo to oprsklý, rozmazlený...?

Tak. Takovýto, že si člověk prosazuje to, co chce on, za jakoukoliv cenu. Každej něco chce a třeba to nemůže mít, jak děti, tak dospělí. Ale ti dospělí by si měli uvědomit, že prostě něco nejde. Ale jsou lidi, kteří ikdyž vědí, že to nejde a že ublížej těm ostatním, tak přesto to dělaj. Takový trochu jako politici. Že si prosadí svoji, ikdyž to těm ostatním ubližuje. To se mi nelíbí.

Hm. Takže brát ohled na druhý?

Tak, tak. Tím nechci říct, že jsem to vždycky dělala, ale rozhodně by to tak mělo být.

Má podle Vás dospělost nějaký hranice?

No kromě toho fyzickýho, že jedinec dospěje a tím pádem by měl bejt dospělej, tak si myslím, že ani moc ne. Já bych tam tu hranici moc neviděla, viz můj případ. Někdo se chová dospěle v podstatě už jako dítě, jsou děti, který jsou takový rozvážný, co se chovaj dospěle...Myslím, že ne, já bych moc tu hranici neviděla.

A z tý druhý strany? Myslím v tom stáří?

Jakože najednou je někdo starej?

Jestli když někdo dospěje, tak je to natrvalo a nebo to může někdy ztratit. Nebo jestli během života může chvíli nebejt dospělej a tak.

No to si myslím, že to může ztratit. Určitě jsou situace, že se najednou začne chovat...nevím, zamiluje se nebo tak. Myslím si, že to není taky daný jako že jednou dospělej, vždycky dospělej. Myslím, že ne.

Myslíte si, že je Tomáš dospělý?

No myslím si, že je dospělý, řekla bych, že už poměrně delší dobu je dospělej, ale...to se těžko říká, já si myslím, že pro rodiče je to dítě vždycky tak trochu nedospělý. Furt je to dítě a furt to bude dítě, ikdyž mu bude padesát. Ale někdy je takovej prdlej, že ulítne. Takže je dospělej, ale s takovými úlety (smích).

V čem teda jo a v čem ne?

No já myslím, že je takovej zodpovědnej. Takhle, já si myslím, že je ctižádostivej. Takže když chce něčeho dosáhnout, tak si za tím jde, takže v tom je takovej opravdu dospělej, že opravdu si

za tím jde a snaží se toho dosáhnout. Ale zase když se rozhodne, že teď zrovna se mi nechce, tak dokáže mít takový...chvilkama hodí všechno za hlavu. Což mně přijde dobrý (smích). Protože nemůže bejt furt vážnej a dospělej.

Který okamžiky si myslíte, že byly pro něj z hlediska dospělosti důležitý?

No...Nejspíš mý odchody z domova (smích). Když byl malej, tak jsem odcházela s ním, to bylo dobrý. Ale pak v těch patnácti jsem sice bydlela v Praze, ale jinde. Takže sice jsme se vídali, chodila jsem za ním, ale už jsem tam byla málo. Tak to si myslím, že bylo hrozně důležitý. Sice to mělo pro něj určitě výhody, že si mohl dělat, co chtěl, ale to on mohl vždycky. On měl akorát takový hranice daný, ale jinak si mohl dělat, co chtěl. Ale tak to bylo asi důležitý. No a taky to, že s těma penězma to nebyla žádná sláva. Takže si musel brzy začít vydělávat, chodit na brigády a tak. Takže to si myslím, že tam už začal být ne dospělej, ale tím, že se o sebe do určitý míry dokázal sám postarat, že vlastně tímhle začal bejt už skoro dospělej. Sice dělal hlouposti různý a tak, ale my jsme byli tolerantní, protože jsme to sami dělali taky, tak nám to přišlo, že to je v pořádku (smích). A teď ještě já jak si myslím, že všechno dobře dopadne, tak jsem mu vždycky říkala, ono to všechno dobře dopadne. Ale určitě tohle, že já jsem tam byla míň a že jsme věčně neměli peníze a že se muselo přivydělávat, určitě to pro něj nebylo lehký.

Něco dalšího?

No...Nevim no, když ho vyhodili z toho gymplu, já bych řekla, že to nebylo tak hrozný. Já bych řekla, že to bylo dobrý právě, protože tam by měl problémy vždycky. Tím, že přešel na ten další gympl si myslím, že to bylo dobře. A taky bych řekla, že já jsem s ním vždycky mluvila spíš jako s kamarádem. A vlastně čím byl starší tak bych řekla, že jsme si víc rozuměli. Že jsem ho moc nebrala jako malýho nikdy, že jsme byli spíš jako kamarádi. Takže vlastně byl furt takovej dospělej, protože furt si vydělával a mně přijde že od těch patnácti byl postupně čím dál dospělejší. Občas teda když se na něj vykašlal někdo jako ta jedna slečna...Od začátku jsem ji neměla ráda. Taky jsem mu to říkala. To mě rozčiluje, protože jako matka mám vždycky tendenci ho chránit. Poprvé mě naštvalo, když to udělala a když si s ní začal podruhý, tak jsem mu říkala, zase to tak dopadne. Nevěřil mi. A to teda když se na něj vykašlala podruhý, tak to bylo teda blbý, to bylo hodně blbý, protože měl před těma státnicema, že jo. Ale právě bych řekla, že tady už bylo vidět, že je vlastně dospělej, protože přesto, že se určitě necejtil dobře, tak to zvládal úplně perfektně. Já jsem s ním byla furt doma, to už jsem byla zase doma. Takže jsem se snažila, aby se cejtil dobře. Tak já jsem taková optimistická, takže to bylo dobrý. Do toho byl ten nevlastní táta nemocnej, ta holka se na něj vykašlala, s těmi dluhy to tou dobou už bylo docela dobrý, takže to už jsme měli perspektivu, že se nám to nějak podaří. Ale tím právě jak to zvládal, tak si myslím, že bylo jasný, že už je dospělej. To už mně bylo jasný, že i kdyby se se mnou něco stalo nebo s mojí matkou, tak že on už je vlastně hotovej člověk a že se o sebe postará. Ale myslím si, že je to tím, že to neměl jednoduchý. Ale tak asi je to i v něm teda. Ale tím, že se musel starat už od těch patnácti, tak mu to pomohlo. Ale zase na druhou stranu to musí mít v sobě, protože určitě jsou děti, který by to nezvládly. Myslím si, že jsem to udělala trošku naschvál, tím, že ti naši mě furt drželi jako v bavlnce a mně to hrozně vadilo a vlastně jsem chtěla za každou cenu odejít, ale ikdyž jsem odešla, tak jsem na ně furt nějakým způsobem spoléhala. Celý život za mě všechno řešili. Takže si myslím, že tím, že jsme ho nechali, aby se tak nějak plácal...Když přišel, že něco potřebuje, tak jsme se vždycky snažili pomoc, vždycky

jsem mu říkala, zkus to říct a ono se to vyřeší. Ale musel se starat no, myslím si, že to je lepší. Protože co mám takhle kamarádky, co mají takhle děti, mám vlastně dvě, který mají každá kluka a obě jsou taky rozvedený, taky je vychovávaly samy. Ale jsou takový, že se o všechno postarají, hlavně ta jedna dělala opravdu všechno. A vím, že Tomáš je z těch dětí jako nejlepší (smích). Ne opravdu, že se umí nejlíp postarat.

Ještě nějaké další okamžiky byly důležité? Třeba i z Vašeho pohledu?

No tak to se mi nějak nevybavuje, já jsem ho vždycky brala, že je takovej chytrej, hezkej, že když bude chtít, tak všechno dokáže. Protože zase na druhou stranu jsem mu vždycky říkala, že je nejlepší. Protože já si myslím, že je to hrozně důležitý dětem říkat, že jsou dobrý. Protože mně teda matka nic takovýho neříkala. Furt se jí něco nelíbilo. Já si myslím, že jsem hlavně dělala všechno opačně, než moje matka. Vím, že jsem se snažila mu dávat co největší prostor, protože já jsem žádnej nedostávala. Když mně bylo nějakých osmnáct devatenáct, tak jsem si vždycky říkala, až budu mít dítě, tak mu nebudu říkat, co smí, nebudu mu nic zakazovat, budu se snažit, aby měl pocit, že může v podstatě všechno. Tak to si myslím, že jsem se snažila a že to bylo dobře. A taky si myslím, že tím, že jsme nebyli pořád spolu, tak taky proto máme ten vztah dobrej. Že jsme se navzájem tolik neotravovali. Já jsem nebyla otrávená, že ho mám furt na krku a on taky, že jsem za ním furt nestála a neříkala mu, tohle by si měl dělat. Jinak nevím no. Už mě nic nenapadá. A když chtěl mít pocit, aby o něj pečovali hodně, tak stačilo, aby jel na Moravu za babičkou. Tam měl teda péče až až. A to už pak nechtěl, když byl starší, to už tam nechtěl jezdit.

Co takové ty věci, o kterých se tak mluví, jako maturita, osmnáct let...jestli znamenaly něco pro něj nebo pro Vás?

No tak maturita, to bylo dobrý. Ale nepřipadalo mi to jako dospělost. On měl obavy, jestli to udělá. A to já zase jsem mu říkala, to je jasný, tam prostě přijdeš a uděláš to. No a vždycky to tak dopadlo. A pak to bylo dobrý s tou školou, že se dostal na ty práva, protože furt nevěděl co a ty práva si vzpomněl na poslední chvíli. Já jsem si vždycky říkala, že mám štěstí a že tomu musím věřit. A snažila jsem se mu to předat. Třeba jsem mu řekla, tak nemáme peníze, tak si vsadíme. A on na mě koukl a říkal, tohle přece nikdo neříká! Ale nedoporučuju to. Jinejm matkám to nedoporučuju.

Co mu k dospělosti ještě chybí? Je něco takovýho?

No to nevím. Když on je takovej solidní. On mně připadá hrozně solidní. Tak, jako já nikdy nebudu! Chodí do tý práce, to já jsem nikdy nechodila. Ale je i takovej, že chodí domu a vaří, uklízí...Prostě mně přijde, že je dospělej. Ale může se stát, že se mu někdy něco stane, třeba se zamiluje a rupne mu v kouli a bude všechno jinak. Mně právě přijde, že se chová už dlouho...že nikdy neudělá žádnej průšvih, něco takovýho neočekávanýho, prostě co lidi dělají, nějakej malér. Já mu nechci žádnej malér tím přivolávat. A přitom jako je výbušnej svým způsobem, někdy se tak chová, že prostě vybuchne. Tak si myslím, že se mu to může klidně stát. Myslím si, že žijou hrozně poklidně. Až moc poklidně. Nevím, třeba se mýlím. Já samozřejmě soudím podle sebe. Já tím, že jsem praštěná, že jsme se vždycky s tím partnerem chovali, jak se nám chtělo, byli jsme ujetý. Mně přijde, že tím, že Tomáš musel být brzy dospělej, tak teď si to třeba užívá, teď je takovej zajištěnej, má ten byt, což je výhoda, je takovej za vodou. Takže byl jako brzy

dospělej. Nevím, třeba se pletu. Já bych mu přála, aby se mu nic takovýho nestalo. Ale stát se to může. Třeba ve čtyřiceti se zblázní, někoho potká...Sice jeho biologickej otec je solidní, sice trošku srab, ale taky je bláznivej. No a já jsem šílená. No a ta genetika taky něco dělá.

Vnímáte dospělost u něj spíš pozitivně nebo spíš negativně?

Já to vnímám pozitivně.

V čem?

No...ve všem. Já bych řekla, že je vlastně spokojenej. On tím, že jsme věčně neměli ty peníze, tak on...protože teď to záleží jenom na něm. A já si myslím, že on má rád, když si rozhoduje, když má ty věci pod sebou, což teď má. Má dobrý povolání a hlavně je to věc, která ho baví. To vím, že ho to strašně baví. A zároveň je to zaměstnání, kde bude vždycky zajištěnej finančně. Takže já si myslím, že on se cejtí v tý dospělosti dobře no. Protože on chce bejt svým vlastním pánem a myslím si, že je svým vlastním pánem.

V něčem by to bylo i negativní?

To nevím. Já myslím, že je to v podstatě pozitivní. Má i tu loď, to je takovej jeho sen, já myslím, že je to vlastně všechno pozitivní. Já sice věřím, že všechno dobře dopadne, ale zase když je všěchno moc dobře, tak jsem pověrčivá. Že když je všechno moc dobře, tak to nemůže trvat dlouho. Když to tak vezmu, tak jediný starosti, který má, má se mnou. To je hrozný.

Co si myslíte, že je důležitý ukazatel dospělosti z jeho pohledu?

To nevím. Že nás dokázal poslat do Háje. Jak mě, tak svýho nevlastního tátu. To pro něj musel být dost slušnej ukazatel dospělosti. Že když jsme se chovali nemožně, tak že nám to řekl. To si myslím, že to svědčí o tom, že se nám to nebál říct. Ne že bychom mu něco udělali, ale dokázali jsme bejt pěkně protivný. Protože když jsou tři, tak se vždycky ti dva spojej proti jednomu.

Jak se vyvíjel Vás vztah v období jeho dospívání?

Já nevím no. Je fakt, že já jsem měla vždycky špatný svědomí, jak furt někam chodím pryč. Prostě špatný svědomí, že nejsem ta správná matka, jako by matka měla být. Být tam, starat se o něj, být tam každý den, nechodit do hospody. Tak to mě dodneška trápí. Někdy se mi zdá sen, že on je menší a já ho někde zapomenu. Takže to jsem měla špatný svědomí no. Takže tím, jak jsem měla to špatný svědomí, tak jsem se vlastně furt těšila na to, až ho nebudu mít to špatný svědomí, až bude dospělej. A vím, že on určitě má na mě schovaný v duši takový...přesně tohle. Protože občas, když jdeme do hospody a on se naleje, tak to z něj jako...teď už tolik ne. Ale dřív se to stávalo, že něco říkal, že to má v sobě. A já taky. Ale s tím už nic nenadělám. Když se chci uklidnit, tak si říkám, že to zase bylo k něčemu dobrý. Že je snad připravenej přežít v tom světe, který není vůbec jednoduchej. Nějakým zázrakem se to nějak povedlo, že ten můj způsob jemu zrovna seděl. Já mu to vždycky říkám, že takhle jsem si ho představovala. Když jsem byla v jiným stavu, tak jsem si představovala, že budu mít kluka, kterej bude mít zelený oči, bude nosit brýle, bude dlouhej a hubenej, budu si s ním dobře rozumět, budem si spolu číst a tak. Přesně to jsem si snila. Takže já si myslím, že si to má člověk takhle snít. Když jsem byla v jiným stavu, tak jsem se s jeho pravým otcem rozešla a nevlastní otec to nevěděl, že jsem v jiným stavu. A řekla jsem mu to až asi v osmým měsíci, protože to na mě nebylo poznat. A nechala jsem to na něm. Řekla jsem mu, jedu na Moravu, protože za měsíc rodím a přivez mi

tam kočárek, až pojedeš, kterej jsem si tady koupila. Takže neměla jsem to vůbec jednoduchý, ale furt jsem myslela, že bude takovejhle. Tak já si myslím, že přes to všechno špatný jsem to zvládla dobře. Dřív se říkalo, že z něj bude platný člen společnosti (smích). Ale úplně největší radost mám z toho, že čte. Jako malej chtěl, abych mu četla. A to mě s ním nejvíc baví, když si povídáme o knížkách. V tomhle si hrozně rozumíme. Tím se nejvíc přibližujeme. To mě hrozně vadilo, že jsem si s matkou nikdy nerozuměla. Myslím si, že je lepší prožít to, co on, ale rozumět si v tom povídání, než mít co k večeři a vůbec si s tou matkou nerozumět. Ale tak už je dospělej. Ale pro mě malinkej (smích).

Myslím si, že otázku, v čem jste mu to dospívání do dospělosti usnadnila a v čem ztížila, tu jste asi trochu už zodpověděla...

No rozhodně usnadnila, když jsem mu říkala, že je nejlepší. A taky tím, že když se mu něco nepovedlo, tak jsem mu říkala, že se vůbec nic neděje. Protože já, když jsem byla malá a dostala jsem v osmý třídě dvojku, tak se o tom čtrnáct dní mluvilo a matka kolem toho dělala šílený scény. Tak jsem si říkala, tohle já nebudu svý dětem nikdy dělat. Tak si myslím, že jsem mu pomohla v tom, že jsem dělala, že to není důležitý.

V čem ztížila?

No to už jsem říkala. No tím, že jsem nebyla vždycky po ruce no. Protože určitě byly situace, kdy chtěl, abych tam byla, ale já jsem tam prostě nebyla. A nevěděl, kdy se zase objevím.

Takže nějaká ta fyzická přítomnost.

Jaký je důležitý ukazatel dospělosti z hlediska české společnosti?

No tohle já asi neumím říct.

Literatura

[Arnett, 1998] Arnett, J. J. (1998). Learning to stand alone: The contemporary american transition to adulthood in cultural and historical context. *Human Development (0018716X)*, 41(5/6):295 – 315.

[Arnett, 2000] Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood. a theory of development from the late teens through the twenties. *Am Psychol*, 55(5):469–480.

[Arnett, 2002] Arnett, J. J. (2002). The psychology of globalization. *American Psychologist*, 57(10):774.

[Arnett, 2003] Arnett, J. J. (2003). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in american ethnic groups. *New Dir Child Adolesc Dev*, (100):63–75.

[Arnett, 2004] Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties.* New York: Oxford University Press.

[Arnett, 2006] Arnett, J. J. (2006). Emerging adulthood in europe: A response to bynner. *Journal of Youth Studies*, 9(1):111 – 123.

[Arnett, 2007] Arnett, J. J. (2007). The long and leisurely route: Coming of age in europe today. *Current History*, 106(698):130 – 136.

[Arnett and Galambos, 2003] Arnett, J. J. and Galambos, N. L. (2003). Culture and conceptions of adulthood. *New Dir Child Adolesc Dev*, (100):91–98.

[Arnett Jensen, 2003] Arnett Jensen, L. (2003). Coming of age in a multicultural world: Globalization and adolescent cultural identity formation. *Applied Developmental Science*, 7(3):189 – 196.

[Aro and Palosaari, 1992] Aro, H. M. and Palosaari, U. K. (1992). Parental divorce, adolescence, and transition to young adulthood: a follow-up study. *Am J Orthopsychiatry*, 62(3):421–429.

[Campbell, 2000] Campbell, J. (2000). *Tisíc tváří hrdiny: archetyp hrdiny v proměnách věků*. Praha: Portál.

[Cheah and Nelson, 2004] Cheah, C. and Nelson, L. (2004). The role of acculturation in the emerging adulthood of aboriginal college students. *International Journal of Behavioral Development*, 28(6):495 – 507.

[Cherlin et al., 1997] Cherlin, A. J., Scabini, E., and Rossi, G. (1997). Still in the nest. *Journal of Family Issues*, 18(6):572 – 575.

[Cordón, 1997] Cordón, J. A. F. (1997). Youth residential independence and autonomy: A comparative study. *Journal of Family Issues*, 18(6):576 – 607.

[Coslin, 2002] Coslin, P. G. (2002). *Psychologie de l'adolescent*. Paris: Armand Colin.

[Disman, 2000] Disman, M. (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost.* Praha: Karolinum.

[Douglass, 2005a] Douglass, C. (2005a). *Barren States: The Population 'Implosion' in Europe.*, chapter Introduction. New York: Berg.

[Douglass, 2005b] Douglass, C. (2005b). *Barren States: The Population 'Implosion' in Europe*, chapter "We're fine at home": Young people, family and low fertility in Spain. New York: Berg.

[Erikson, 1994] Erikson, Eric, H. (1994). *Identity and the Life Cycle*. New York: W.W.Norton&Company, Inc.

[Erikson, 1996] Erikson, Eric, H. (1996). *Osm věků člověka*. Praha: Katedra psychologie.

[Gendreau, 1999] Gendreau, J. (1999). *L'adolescence et ses rites de passage.* Rennes: Presses universitaires de Rennes.

[Goldscheider, 1997] Goldscheider, F. (1997). Recent changes in u.s. young adult living arrangements in comparative perspective. *Journal of Family Issues*, 18(6):708 – 724.

[Klicperová et al., 1997] Klicperová, M., Feierabend, I. K., and Hofstetter, C. R. (1997). In the search for a post-communist syndrome: A theoretical framework and empirical assessment. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 7(1):39 – 52.

[Kloep and Hendry, 2010] Kloep, M. and Hendry, L. B. (2010). Letting go or holding on? parents' perceptions of their relationships with their children during emerging adulthood. *British Journal of Developmental Psychology*, 28(4):817 – 834.

[Kuric, 1986] Kuric, J. (1986). *Ontogenetická psychologie*, chapter Stadium adolescence, pages 231–253. Praha: SPN.

[Langmeier, 1998] Langmeier, J., K. D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

[Lemme, 2002] Lemme, B. (2002). *Development in adulthood*. Needham Heighhts: Allyn & Bacon.

[Lewin et al., 1939] Lewin, K., Lippitt, R., and White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created "social climates". *Journal of Social Psychology*, 10(2):271 – 299.

[Macek, 2002] Macek, P. (2002). *Utváření a vývoj osobnosti*, chapter Adolescence a čeští dospívající na přelomu století, pages 113–128. Brno: Barrister and Principal.

[Macek, 2003] Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.

[Macek et al., 2007] Macek, P., Bejcek, J., and Vanickova, J. (2007). Contemporary czech emerging adults: Generation growing up in the period of social changes. *Journal of Adolescent Research*, 22(5):444–475.

[Marcia, 1966] Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *J Pers Soc Psychol*, 3(5):551–558.

[Marčíková, 2007] Marčíková, T. (2007). Iniciační rituály českých a francouzských adolescentů. Master's thesis, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

[Mikauš, 2007] Mikauš, O. (2007). Vynořující se dospělost. subjektivní vnímání dospělosti a vztah k rodičům v období mezi adolescencí a dospělostí. Master's thesis, Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně.

[Miovský, 2006] Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: GRADA.

[Možný, 2002] Možný, I. (2002). *Česká společnost*. Praha: Portál.

[Nash, 2005] Nash, R. (2005). *Barren States: The Population 'Implosion' in Europe*, chapter The Economy of Birthrates in the Czech Republic. New York: Berg.

[Nelson, 2003] Nelson, L. J. (2003). Rites of passage in emerging adulthood: perspectives of young mormons. *New Dir Child Adolesc Dev*, (100):33–49.

[Nelson et al., 2007] Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. M., Carroll, J. S., Barry, C. M., Madsen, S. D., and Badger, S. (2007). "if you want me to treat you like an adult, start acting like one!"comparing the criteria that emerging adults and their parents have for adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21(4):665 – 674.

[Plug et al., 2003] Plug, W., Zeijl, E., and du Bois-Reymond, M. (2003). Young people's perceptions on youth and adulthood. a longitudinal study from the netherlands. *Journal of Youth Studies*, 6(2):127.

[Příhoda, 1983] Příhoda, V. (1983). *Ontogenese lidské psychiky II.* Praha: SPN.

[Ravn, 2005] Ravn, M. (2005). *Barren States: The Population 'Implosion' in Europe*, chapter A matter of free choice? Some structural and cultural influences on the decision to have or not to have children in Norway, pages 29–47. New York: Berg.

[Reitzle, 2006] Reitzle, M. (2006). The connections between adulthood transitions and the self-perception of being adult in the changing contexts of east and west germany. *European Psychologist*, 11:25–38.

[Scheer et al., 1996] Scheer, S. D., Unger, D. G., and Brown, M. B. (1996). Adolescents becoming adults: attributes for adulthood. *Adolescence*, 31(121):127–131.

[Seiffge-Krenke, 2009] Seiffge-Krenke, I. (2009). Leaving-home patterns in emerging adults: The impact of earlier parental support and developmental task progression. *European Psychologist*, 14(3):238 – 248.

[Sheehy, 1999] Sheehy, G. (1999). *Průvodce dospělostí.* Praha: Portál.

[Sirsch et al., 2009] Sirsch, U., Dreher, E., Mayr, E., and Willinger, U. (2009). What does it take to be an adult in austria?: Views of adulthood in austrian adolescents, emerging adults, and adults. *Journal of Adolescent Research*, 24(3):275 – 292.

[Strauss and Corbinová, 1999] Strauss, A. and Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: ALBERT.

[Turner, 2004] Turner, V. (2004). *Průběh rituálu.* Brno: Computer Press.

[Van Gennep, 1997] Van Gennep, A. (1997). *Přechodové rituály*. Praha: NLN.

[Vodáková, 2000] Vodáková, A. (2000). *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: SLON.

[Vágnerová, 1996] Vágnerová, M. (1996). *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum.

[Vágnerová, 2005] Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I.* Praha: Karolinum.

[Young et al., 2008] Young, R. A., Marshall, S. K., Dornene, J. F., Graham, M., Logan, C., Zaidman-zait, A., Mart, A., and Lee, C. M. (2008). Transition to adulthood as a parent—youth project: Governance transfer, career promotion, and relational processes. *Journal of Counseling Psychology*, 55(3):297 – 307.

[ČSÚ, 2009] ČSÚ (2009). Česká republika od roku 1989 v číslech. http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf.

[Čáp, 1993] Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování.* Praha: Karolinum.

[Říčan, 2004] Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.

[Švancara, 1986] Švancara, J. (1986). *Ontogenetická psychologie*, chapter Životní dráha člověka v dospělosti a ve stáří, pages 254–264. Praha: SPN.